

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI

DOKTORA TEZİ

RUSYA'NIN GÜRCİSTAN, UKRAYNA VE
SURİYE'YE ASKERİ MÜDAHALELERİNİN NEO-
REALİZM ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Sabir ASKAROV

2502140403

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Ahmet ÖZTÜRK

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SABİR ASKAROV Numarası : 2502140403
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SIYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Danışmanı : PROF. DR. AHMET ÖZTÜRK
Tez Savunma Tarihi : 16.12.2019 Saati : 10.30
Tez Başlığı : RUSYA'NIN GÜRCİSTAN, UKRAYNA VE SURİYE'YE ASKERİ MÜDAHALELERİNİN NEO-REALİZM ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ.

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. AHMET ÖZTÜRK		KABUL
2- PROF. DR. BURAK SAMİH GÜLBOY		KABUL
3- PROF. DR. BERDAL ARAL		
4- DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMED ALİ AĞCAN		KABUL
5- DR. ÖĞR. ÜYESİ HATİCE DENİZ GENÇ		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ARZU AL		KABUL
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ SÜLEYMAN GÜDER		

ÖZ
Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna ve Suriye'ye Askeri Müdahalelerinin
Neo-Realizm Çerçevesinde Analizi

Sabir ASKAROV

Bu doktora tezinde Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği'nin ardılı olarak ortaya çıkan Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna ve Suriye'ye yönelik askeri müdahalelerinin sebepleri incelenmiştir. Tezde Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistem içinde güç dengesinde yaşanan değişimlerin Rusya'nın askeri müdahalelerine etkisi neo-realizm teorisi çerçevesinde araştırılmıştır. 1991 yılından 2015 yılına kadar uluslararası sistem içindeki güç dağılımında yaşanan değişim ve dönüşümün Rusya'nın askeri müdahalelerde bulunma kararını etkileyen en önemli faktör olduğuna dair hipotez analiz edilmiştir. Tezin örneklerini, Soğuk Savaş sonrası Rusya ve diğer Büyük Güçlerin veya Büyük Güç adaylarının yükselişleri ve gerileyişleri, Avrupa'da yaşanan güvenlik ikilemi, Rusya'nın müdahale ettiği Gürcistan, Ukrayna ve Suriye oluşturmaktadır. Rusya'nın askeri müdahalelerini etkileyen temel dinamikler, Büyük Güçlerin kabiliyetlerinde yaşanan değişimler, güç dengesinde yaşanan değişimlerin savaşa etkileri, NATO'nun genişlemesi, Avrupa'da Silahlanma Politikasından vazgeçilerek silahlanma sürecine girilmesi, Füze Savunma Sistemlerinin Avrupa güvenliğine etkisi, Rusya'nın çok kutuplu dünya düzeni kurma yönündeki çabaları ve bunun için askeri kabiliyetini hızlıca artırması, Rusya'dan tehdit algılayan komşu ülkelerin Rusya'dan uzaklaşmak için izledikleri dış politika, Orta Doğu'da yaşanan sürecin Suriye'ye yansımaları ve Rusya'nın dış politikasına olan etkisi gibi konular örneklendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Güç, Uluslararası Güç Dengesi, Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Suriye, NATO.*

ABSTRACT
**The Analysis of Russian Military Intervention in Georgia, Ukraine
and
Syria within the Framework of Neo-Realism**
Sabir ASKAROV

In this dissertation, the reasons of the military intervention of Russia, which is the successor of post-Cold War Soviet Union, in Georgia, Ukraine and Syria were examined. In the thesis, the impact of the changes in the balance of power in international system, which took place after the Cold War, on the military intervention of Russia was investigated within the framework of neo-realism theory. The hypothesis that the change and transformation in power distribution within the international system between the years of 1991 and 2015 is the most important factor affecting the decision of Russia to conduct military interventions has been analysed. The examples of this study are: the rise and decline of Great Powers or candidates thereof, including post-Cold War Russia, the parties of the security dilemma and the security crises in Europe, and those countries which were affected by these processes including Russia and the countries it intervened in, namely, Georgia, Ukraine, and Syria. Topics, such as, the main dynamics affecting Russian military interventions, the changes in economic and military capabilities that are the power elements of Great Powers and candidates thereof, the influence of power, and changes in the balance of power on war, the expansion of NATO, the transformation of European Armament Policies and the increasement in the procurement of armaments, the effects of Missile Defence Systems on the European security, the Russian efforts in the direction of establishing multi-polar world order, and to this end, rapid enhancement of their military capabilities, the foreign policy of neighbouring countries that perceives Russia as a threats to move away from Russia, the reflections of the process encountered on Syria, and on the foreign policy of Russia was touched upon.

Key Words: *Power, International Balance of Power, Russia, Ukraine, Georgia, Syria, NATO.*

ÖNSÖZ

Bu çalışmada eski Sovyetler Birliği ülkelerinde Gürcistan ve Ukrayna'ya, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki müttefiki olan Suriye'ye yönelik Putin Yönetimindeki Rusya'nın gerçekleştirmiş olduğu askeri müdahalelerine neden olan faktörler realist teori çerçevesinde analiz edilmiştir. Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın konusunu Rusya'nın askeri müdahalelerine sebep olan uluslararası güç dengesinde yaşanan değişim ve dönüşüm, Rusya'nın askeri ve ekonomik olduğu gibi ittifaklar ve müttefikler edinerek güçlenmesi, Avrupa'da Batı ile Rusya arasında yaşanan güvelik krizinin Gürcistan ve Ukrayna'ya müdahalesine etkiler, Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin nedenleri oluşturmaktadır. Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü bünyesinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın teorik temelini oluşturan neo-realist teori incelenmiş, araştırma yöntemi ve literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde Rusya'nın dış politikasına etki yapan küresel güç dengesinde yaşanan değişimler ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Rusya ile Batı arasında Avrupa'da güvenlik krizine ve Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerine yol açan gelişmeler anlatılmıştır. Son bölümde ise Rusya'nın Suriye'ye müdahale etmesi incelenmiştir.

Tez çalışmamın planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temellere ışığında şekillendiren sayın hocların Prof. Dr. Ahmet ÖZTÜRK'e ve Doç. Dr. Kürşad ASLAN'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Sabir Askarov

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	25
1.1. Neorealizm	25
1.1.1. Gücün Kaynakları ve Savaş	27
1.1.2. Güç Dengesi ve Savaş	39
1.2. Literatür Taraması	52
2. BÖLÜM: DEĞİŞEN KÜRESEL GÜÇ DENGESİ VE RUSYA’NIN DIŞ POLİTİKASI	61
2.1. Rusya’nın Gücü	61
2.1.1. Rusya’nın Dâhili Gücü.....	61
2.1.1.1. Rusya’nın Ekonomik Gücü.....	61
2.1.1.2. Rusya’nın Askeri Gücü.....	66
2.1.1.3. Rusya’nın Nükleer Gücü	72
2.1.2. Rusya’nın Harici Gücü.....	77
2.1.2.1. Rusya-Çin Stratejik Ortaklığı ve Şanghay İşbirliği Örgütü.....	77
2.1.2.2. Avrasya Birliği ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü	81
2.2. Nispi Gerileme ve Diğer Meydan Okuyanlar.....	90
2.2.1. ABD	90
2.2.1.1. ABD Gücünün Gerilemesi.....	90
2.2.1.2. ABD’nin Gücünün Kayması.....	97
2.2.2. Çin.....	100
2.2.2.1. Çin Ekonomik Gücü	100
2.2.2.2. Çin’in Askeri Gücü.....	103
2.2.3. Hindistan	106
2.2.4. Avrupa Birliği	107

2.2.5. Brezilya	108
2.2.6. Japonya.....	110
2.3. Sonuç ve Değerlendirme	111
3. BÖLÜM: ULUSLARARASI SİSTEMDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER VE RUSYA’NIN GÜRCİSTAN VE UKRAYNA’YA ASKERİ MÜDAHALELERİ	117
3.1. NATO’nun Genişlemesi.....	117
3.2. Silahsızlanma Politikalarının İflası	126
3.3. Füze Savunma Sistemleri Krizi	136
3.4. Rusya’nın Değişen Ulusal Çıkar Konsepti.....	144
3.5. Gürcistan Dış Politikası ve Rusya’nın Gürcistan Müdahalesi	157
3.6. Ukrayna Dış Politikası ve Rusya’nın Ukrayna Müdahalesi	172
3.7. Sonuç ve Değerlendirme	191
4. BÖLÜM: SURIYE KRİZİ VE RUSYA’NIN ASKERİ MÜDAHALESİ ..	197
4.1. Müdahale Öncesi ve Sonrası Rusya’nın Suriye Politikası	197
4.2. Rusya’nın Suriye Müdahalesinin Nedenleri.....	203
4.2.1. Libya Olayları	203
4.2.2. Suriye ile Tarihsel İlişkiler.....	207
4.2.3. Terörizmle Mücadele	217
4.2.4. Büyük Güç Olma Stratejisi	221
4.3. Sonuç ve Değerlendirme.....	227
SONUÇ.....	231
KAYNAKÇA	235

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Rusya'nın 2000-2006 yılları arasında ürettiği silahlar.....72

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e	: Aynı eser
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
Çev	: Çeviren
Der	: Derleyen
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
Ed	: Editör
GSMG	: Gayri Safi Milli Gelir
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
Haz	: Hazırlayan
xiii	
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
Yay	: Yayımlayan

GİRİŞ

Rusya 1979 Afganistan müdahalesinden sonra ilk defa ve özellikle de Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi olmasına rağmen 2008 yılında Gürcistan'a karşı askeri müdahalede bulundu. Kısa süren Rusya-Gürcistan savaşının ardından Moskova, Gürcistan'dan ayrılmak isteyen ve Rusya'nın Gürcistan'a müdahale etmesine sebep olan Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıyarak Gürcistan toprak bütünlüğünü geri dönüşü olmayacak bir şekilde bozmuş oldu. Ayrıca iki bağımsız devlet statüsüyle Güney Osetya ve Abhazya'yla ikili güvenlik anlaşmaları imzalayarak askeri üsler kurmuş ve birliklerini yerleştirerek bu bölgelerde kalıcı stratejik pozisyon elde etmiştir. Uzun zamandan beri ülke bütünlüğünü korumaya çalışan Gürcistan ise, Rusya'nın müdahalesi ve Güney Osetya ve Abhazya'yı tanımamasının ardından bu bölgeler üzerindeki egemenliğini fiilen kaybetmiş, NATO'ya da üyelik yolunun kapanmasıyla karşı karşıya kalmıştır.

2014 yılına gelindiğinde ise Rusya, ikinci askeri müdahalesini eski Sovyetler Birliği ülkelerinden olan diğer bir komşusu Ukrayna'ya karşı gerçekleştirmiştir. Kırım'ı ilhak ettikten sonra Ukrayna'nın doğu bölgelerinde ayaklanmaların çıkmasını sağlamış, Ukrayna'dan ayrılmak için silahlı mücadele veren Donetsk ve Lugansk bölgelerine her türlü desteği vermiştir.

Rusya Kırım'ı ilhakından yaklaşık bir buçuk sene sonra üçüncü askeri müdahalesini Suriye'ye gerçekleştirmiştir. Bu müdahale öncekilerden farklı olmuştur. Birincisi, Suriye'nin Rusya'nın "hayati çıkar alanı" olarak gördüğü eski Sovyetler Birliği coğrafyasının dışında bir ülke olmasıydı. İkincisi, Suriye'nin ABD'nin çıkar alanı olarak gördüğü Orta Doğu bölgesinde olmasıydı. Üçüncüsü, Suriye savaşında Rusya, ABD liderliğindeki uluslararası koalisyonun karşısında yer almış, ABD ve diğer müttefiklerine karşı Şam rejimini ayakta kalmasını sağlamak amacıyla bir mücadele başlatmıştır.

Böylelikle Rusya, 2000'li yılların sonlarından itibaren hem komşularına karşı hem de uzak coğrafyadaki "müttefik ülkelerin" topraklarında dış politika hedeflerine ulaşmak amacıyla askeri kuvveti bir aracı olarak kullanmaya başlamıştır. Rusya'nın

kuvvet kullanması söz konusu ülkelerin güvenliğine, iç ve dış siyasetine, sosyo-ekonomik yapısına ve toprak bütünlüğüne olduğu gibi bölgesel güvenliğe ve diğer komşu ülkelerin dış politikalarına büyük etki yapmıştır. Rusya'nın askeri güce sıkça başvurma eğilimi göstermesi bu ülkelerin Rusya'yla olan ilişkilerini de derinden etkilemiştir.

Moskova'nın son on sene içerisinde üç kez diğer ülke topraklarına yönelik askeri güce başvurmuş olması, Rusya'yla daha yakın ilişki içerisinde olan komşu ülkeleri Rusya'nın dış politika çizgisinden fazla uzaklaşmamak, özellikle de Batı'yla daha temkinli ilişki kurmak zorunda bırakılmıştır. Aynı derecede de Rusya'nın politikalarından tedirgin olmuşlardır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından günümüze kadar Rusya'yla Batı arasında dengeli bir politika izlemeye çalışan ülkelerin, Rusya'dan algıladıkları tehdit daha da artmış, dengeli politika sürdürmenin daha da akılcı olacağını düşünmüşlerdir. Ancak yine de Rusya'nın kendilerine karşı bir güç kullanma olasılığının göz ardı edilemeyeceğine de daha fazla inanmaya başlamışlardır. Örneğin, Ukrayna ve Gürcistan'la birlikte Kasım 2013'te Avrupa Birliği'yle Ortaklı Anlaşması imzalayan Moldova Ukrayna gibi Rusya'nın baskıları ve iç istikrarsızlıkla karşı karşıya kalmıştır. Gagavuz Özerk Bölgesi Şubat 2014'te Rusya'nın Gümrük Birliği'ne katılmak için referandum düzenlemiş¹ ardından mart ayında Moldova'dan bağımsızlığını ilan eden Transdinyester Parlamentosu Rusya'ya katılmak için Rusya'ya resmi başvuruda bulunmuştur.² Rusya Ukrayna'yla meşgul iken, dönemin Moldova Hükümeti Avrupa ile imzalanan Ortaklı Anlaşmasını onaylamayı ileri bir tarihe alarak Avrupa'yla bir an önce desteğini almaya çalışmıştır. Ancak daha sonra 2016'da seçilen yeni Moldova Cumhurbaşkanı İgor' Dodon ülkedeki sorunları Rusya'yla karşı karşıya gelerek çözülemeyeceğini dile getirerek dış politika

¹ “Vstuğlenie v Tamojennyj Soyuz Na Referendume v Gagauzii Podderjali 98,4 İzbirateley”, 3 Şubat 2014, **TASS**, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/934052>, 18 Temmuz 2019.

² “Prednestrov'ye Hoçet Ot Putina Priznaniya”, 17 Nisan 2014, **Gazeta.Ru**, (Çevrimiçi) https://www.gazeta.ru/politics/2014/04/16_a_5995177.shtml, 18 Temmuz 2019.

önceliğinin Rusya ile Avrupa arasındaki dengesin korunması olması gerektiğini savunmuştur.³

Rusya'yla zaten sorun yaşayan veya tarihsel olarak Rusya'ya karşı olumsuz hafızaya sahip olan orta ve küçük boyuttaki ülkeler, Rusya'dan daha fazla uzaklaşarak kendi güvenliklerini daha uzaktaki bir güçle kuracakları yakın ittifak ilişkisi üzerinden sağlamaya çalışmışlardır. Rusya'nın Kırım'ı ilhanından sonra 28 Mart'ta Estonya'nın başkenti Tallin'de düzenlenen Kuzey Ülkeler Konseyi toplantısında konuşan Estonya İktidar Partisinden Meclis Başkan Yardımcısı Layne Pandyarv, Rusya'nın Kırım ilhakı ve Ukrayna'nın doğu bölgelerine müdahalesi Avrupa'nın tamamında güvenlik krizine yol açtığını, Avrupalı demokrasilerin ortak hareket etmesi ve birbirlerini desteklemesi gerektiğini dile getirmiştir.⁴ Ülkesinde önemi sayıda Rus nüfusuna sahip olan üç Baltık ülkesi Rusya'nın kendilerinden toprak talebinde bulunacağı gerekçesiyle bu dönem daha fazla silahlanmaya başlamışlardır. 2014 yılında Litvanya, Polonya ve ABD'den hava savunma sistemleri alımı yapmış, Estonya Hollanda'dan 50 tank alımı gerçekleştirmiş, Letonya ise İngiltere'den 120 zırhlı araç Norveç'ten de 800 güdümlü tanksavar füzeler elde etmiştir.⁵ Rusya'yı caydırmak ve sınırlandırmak amacıyla Polonya'da olmak üzere, üç Baltık ülkesi topraklarında ve Baltık denizinde süreli hale gelen NATO askeri tatbikatları düzenlemeye başlanmış, Baltık ülkelerde görev yapan NATO'nun hızlı müdahale kuvvetlerini iki katına çıkarmayı kararlaştırmıştır.⁶ Litvanya'nın Rusya sınırında bulunan Kazlu-Ruda şehrinde NATO hava kuvvetlerinin denenmesi için kalıcı üs kurulmuştur.⁷

³ "Dodon Zayavil, Çto Otnoşeniya Moldavii i Rossii Vıydut Na Novuy Uroven' v Etom Godu", **Tass**, 30 Ocak 2019, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6060407>, 18 Temmuz 2019.

⁴ "Rossiyskaya Anneksiya Krıma Glazami Estontsev", **Golos Ameriki**, 28 Mart 2014, (Çevrimiçi) <https://www.golos-ameriki.ru/a/estonia-russian-relations-ukraine/1881421.html>, 18 Temmuz 2019.

⁵ "Pribaltika Uveličivayet Voorujeniye iz-za Agressii RF, -SMI", **Insider**, 23 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <http://www.theinsider.ua/rus/politics/54996c0c5b1ad/>, 18 Temmuz 2019.

⁶ Aleksandr Hlorenko, "Pribaltika Kak Poligon Dlya NATO", **Ria Novosti**, 5 Haziran 2015, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20150605/1068382467.html>, 18 Temmuz 2019.

⁷ Nadejda Alekseeva, "İgra na Nervah: Začem NATO Stroit Poligon VVS na Granitse s Kaliningradskoy Oblastiyu", **Russia Today**, 15 Ağustos 2018, (Çevrimiçi) <https://russian.rt.com/world/article/545477-litva-poligon-nato-kaliningrad>, 18 Temmuz 2019.

Rusya'yla ortak coğrafyayı paylaşan ve onunla bu alanlarda rekabet edebilecek güce sahip bölge ülkelerinin de Rusya'yla olan ilişkileri etkilenmiştir. Rusya'nın daha agresif bir dış politika izlememesi için ortak projeler üzerinden işbirliğini sürdürmeye çalışmışlardır. Ancak bu ülkeler de Rusya'nın askeri kuvvet kullanma durumuna karşı kendi ulusal savunma olanaklarını artırarak güvenliklerini makul bir düzeye çıkarmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Bir taraftan Almanya Avrupa Birliği'nin Rusya'ya karşı yaptırımların uygulanmasına öncülük ederken ve Ukrayna krizinin çözümü için Haziran 2014'te Rusya, Fransa ve Ukrayna'yla diplomatik görüşmeleri sürdürürken diğer yandan da Rusya'dan doğalgaz alımı için Kuzey Akım-2 doğalgaz projesinin pazarlıklarını yürütmüş, 2015 haziranına gelindiğinde ise ortak protokol imzalamıştır.⁸ Türkiye'de bir taraftan Rusya'nın Kırım'ın ilhakını kabul etmezken, diğer taraftan da Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlara katılmamış, daha ileri bir tarihte de doğalgaz ve nükleer enerji alanlarında işbirliğini geliştirme yoluyla⁹ hem Rusya'yı bu projelere bağımlı hale getirmeyi hem de bu işbirlikleri üzerinde agresif politikalarından vazgeçmesi için dış politika kararlarına etki yapmayı hedeflemiştir. Rusya'nın Suriye müdahalesi ve ardından Rus uçağının düşürülmesiyle gerginleşen Türk-Rus ilişkilerini tekrar yumuşaması için Astana Süreci başlatılmış ve bu süreç çerçevesinde anlaşmazlıkları diplomatik yollarla çözmeye çalışmıştır.¹⁰

Rusya'nın askeri kuvvet kullanmasının diğer bir etkisi de Moskova'yla küresel düzeyde rekabet edebilecek devletlerin politikalarına doğrudan etki yapmıştır. Özellikle de ABD'nin Rusya'ya karşı tekrar bir ittifak ve koalisyon seferberliği başlatması, Rusya'nın ekonomik olarak zayıflamasına yönelik ekonomik ambargolar uygulanması, uluslararası kuruluşlardan dışlanması veya çıkartılması, NATO'nun

⁸ Aleksandr Mineyev, "Severnıy Potok-2 Peregorodili Plotinoy", **Novaya Gazeta**, 18 Nisan 2016, (Çevrimiçi) <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/04/15/68234-171-severnny-potok-2-187-peregorodili-plotinoy-nuzhen-li-on-evrope>, 18 Temmuz 2019.

⁹ Aleksandr Bedritskiy, "Ostry Vopros: Kak Turtsiya İspolzuet Kırım", **Ria Novosti**, 16 Haziran 2018, (Çevrimiçi) <https://crimea.ria.ru/politics/20180616/1114647431.html>, 18 Temmuz 2019.

¹⁰ "Peregovori Po Urehulirovaniyu Sirijskogo Krizisa v Astane. Dos'ye", **Tass**, 13 Eylül 2017, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/info/4558821>, 18 Temmuz 2019.

doğu sınırlarındaki askeri üslerini daha aktif hale getirerek sürekli askeri tatbikatlar düzenlenmesi gibi yöntemlere başvurulmuştur.

Dolayısıyla da Rusya'nın askeri kuvvet kullanması bölgesel ve uluslararası düzeyde önemli değişikliklere yol açmıştır. Rusya'nın komşuları olan Gürcistan ve Ukrayna'ya karşı askeri kuvvet kullanması bu ülkelerde var olan siyasi ve ekonomik sorunların daha da derinleşmesine yol açmıştır. Suriye'de Şam Yönetiminin ayakta kalması için gerçekleştirdiği askeri müdahale sonucunda Suriye iç savaşı daha da şiddetlenmiş, göç dalgalarının tekrar başlamasına yol açarak komşu ülkelerde güvenlik ve insani sorunlarını ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ayrıca, Suriye savaşında Şam rejiminin yanında yer alan Rusya, bölgesel aktörlerin de Moskova'yla olan ilişkilerini gözden geçirmesine sebep olmuştur. Suriye iç savaşında Moskova'nın karşı cephesinde bulunan bu aktörlerin sahada Rusya'yla karşı karşıya gelme riskini artırmıştır. Bazıları ise Moskova'nın Suriye'deki etkisini sınırlamak için işbirliğine yönelik pazarlıklar yapmaya başlamışlardır. Ama her halükârda Rusya'nın Suriye müdahalesi, bazı bölgesel aktörleri olduğu gibi bölgede aktif rol üstlenmek isteyen bölge dışı aktörleri de uzun vadede rahatsız etmeye başlamıştır. Bu da bölgedeki güç mücadelesinin ve aktörler arasındaki rekabetin daha da kızışmasına yol açmıştır.

Rusya'nın sırasıyla Gürcistan'a, Ukrayna'ya ve Suriye'ye yaptığı askeri müdahalesi bölge devletleriyle olan ilişkisi ve bu ülkelerin dış politikalarına yaptığı etkinin yanı sıra bölgesel güç dengesini de etkilemiştir. Gürcistan'a yapılan askeri müdahale sonucu Kafkasya'daki güç dengesini kendi lehine değiştirmiştir. Ermenistan'la ittifak ilişkisi içerisinde olan Rusya, kendisinden uzaklaşarak Batı ittifakına dâhil olmak isteyen Gürcistan'ın bu hedefine ulaşmasını engellemiş, aynı zamanda Gürcistan'da bağımsız olmaya çalışan Güney Osetya ve Abhazya'yı Gürcistan'dan koparmayı başarmıştır. 2008 yılındaki Gürcü-Rus savaşına kadar Gürcistan'ın aktif bir şekilde ekonomik anlamda kalkınmasında ve askeri gücünü daha da güçlendirmesinde büyük kaynaklar sağlayarak büyük destek veren Batı, savaş sonrası bu politikasından vazgeçmiştir. Gürcistan'ı desteklemeye devam etse bile Batı'nın eskisi gibi Rusya'nın etkisinden kopararak bölgedeki güç dengesini kendi

lehine çevirme planları daha pasif hal almıştır. Kendisini Batı kampında gören ve Karabağ sorunu nedeniyle Rusya ile Batı arasında ve dış politikasının tamamında daha dengeli davranan Azerbaycan, 2008 savaşıdan sonra Moskova'nın hassasiyetini daha anlayışla karşılamaya başlamıştır. Bu, Azerbaycan'ın Moskova'ya rağmen Batı ittifaklarına dâhil olma planlarını tamamen gündeminde çıkarmasına neden olmuş, Moskova'yla açık ve kapalı olarak sürdürülen işbirliği uzun vadeli bir şekilde garantilenmiştir.

Aynı şekilde Rusya'nın Ukrayna müdahalesi ve Kırım'ın ilhakı sonucu hem Kırım yarımadasının tamamı üzerinde hâkimiyet kurması, hem de Kırım'da bulunan ve Rusya'nın kullanımındaki Sevastopol askeri limanına sahip olması, Karadeniz'deki güç dengesini ve güvenlik yapısını değiştirmiştir. Öncelikli olarak Ukrayna, Rusya'ya büyük bir toprak parçasını kaybetmiştir. İkincisi 2,5 milyon nüfusunu yine Rusya'ya kaptırmıştır. Sevastopol gibi stratejik öneme sahip bir deniz üssü Rusya'nın bölgedeki gücünü önemli derecede artırmasına olanak sağlamış ve Akdeniz'e açılmasında sıçrama tahtası olarak kullanabilecek stratejik konum elde etmesini sağlamıştır. Karadeniz'in kuzey kısmının hukuki statüsünün belirsiz hale gelmesi nedeniyle ve ilhaktan sonra Kırım'a yönelik ekonomik yaptırımlar nedeniyle bölgenin ekonomik dengesi de değiştirmiştir. Hem Kırım'ı kaybeden hem de doğu bölgeleri üzerindeki kontrolünü elinden çıkarmamak için silahlı mücadeleye girişen Ukrayna istediği sonuca ulaşamamıştır. Ayrılıkçı doğu bölgelerinin Rusya tarafından askeri, ekonomik ve siyasi destek sağlanıyor olması nedeniyle de savaşı uzun sürmüştür. Ukrayna'da yaşanan savaşın maliyeti, Rusya'yla olan ticari ve ekonomik ilişkilerin azaltılması ülke ekonomisine büyük zorluklar yaşanmıştır. Güvenlik riskinin yüksek olduğu, çatışmaların devam ettiği Ukrayna'da ortaya çıkan istikrarsızlık, Karadeniz bölgesinin tamamını olumsuz etkilemiştir. Gürcistan'dan sonra Ukrayna gibi eski Sovyetler Birliği ülkelerine askeri kuvvet kullanan Rusya, Batı'yla yakın ilişkileri kurmak isteyen, Azerbaycan ve Moldova gibi diğer eski Sovyetler Birliği ülkelerinin dış politikalarını de etkilemiştir. Diğer bir deyişle, Rusya tarafından desteklenen ve Moldova'dan bağımsızlığını ilan eden Transdinyester bölgesine sahip olan ancak üzerinde kontrolü bulunmayan Moldova, AB ve NATO gibi hayallerinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu da Avrupa Birliği ve NATO üyesi Romanya'yla birleşme

siyasetine sahip olan Moldova'nın Rusya'dan koparak Rusya'nın karşıtı bir ittifaka dâhil olma planlarını ertelemesine yol açmıştır.

Sekiz sene içerisinde üçüncü askeri müdahalesini Suriye topraklarına gerçekleştiren Rusya, Orta Doğu'daki güç dengesini de değiştirmiştir. Arap Baharının etkisiyle Orta Doğu güç dengesinde yaşanan değişim, Rusya'nın askeri müdahalesinden sonra daha da farklı bir boyut kazanmıştır. Suriye iç savaşında aktif rol üstlenerek Suriye'de askeri üsler elde etmesi, bu üslere hava araçları ve hava savunma sistemleri yerleşirmesi, Suriye'nin Akdeniz kıyısında filosunu aktif hale getirmesi, Şam Yönetiminin ayakta kalması için onun yanında savaşması, İran'la ittifak kurarak Suriye'deki iç savaşın seyrini değiştirmesi bölgedeki güç dengesinin değişmesinde büyük rol oynamıştır. Böylelikle Moskova, Gürcistan ve Ukrayna'da olduğu gibi Suriye'de de stratejik konumunu arttırmıştır.

Rusya'nın üç ülkeye iktidarların yanında veya iktidarlarının karşısında askeri güç kullanarak müdahil olması, onu aynı zamanda sorunun bir parçası haline getirmiştir. Dolayısıyla da sorunun parçası olmak, sorunun çözümünde veya çözümsüzlüğünde kilit aktör olmasını sağlamaktadır. Rusya'nın çıkarlarını gözetmeden çözümün imkânsız hale gelmesi, Rusya'nın diğer aktörlerle pazarlık yapma gücünü artırmaktadır. Büyük Güç olmanın şartlarından biri uluslararası sorunların ortaya çıkarılmasında ve bu sorunların çözülmesinde aktif rol üstlenebilen bir aktör olmayı gerektirdiği için Rusya bu yöntemi kullanmak istemiştir. Gürcistan, Ukrayna ve Suriye örneklerinde de görüldüğü gibi Rusya uluslararası güvenlik sorunu çıkarma ve onun bir parçası olma hedefine ulaşmış durumda. Ancak sorunların parçası olmak tarihte de birçok örneği olduğu gibi her zaman devletlerin çıkarlarına hizmet edeceği anlamına da gelmemektedir. Bazen devletlerin yararına gibi görünen bir soruna taraf olmak devletlerin çıkarlarına ters düşen gelişmelere dönüşebilmektedir. Dolayısıyla bazen taktik başarılar stratejik kayıplarla sonuçlanabilir. Ancak bu, zamana bağlı olarak gelişir.

Ayrıca Rusya'nın Suriye müdahalesi örneğinde olduğu gibi, Batı'nın müdahalesine karşı Şam Yönetimini koruma adına bir savaşa girmesi, Batı'yla sorunlar yaşayan -özellikle de üçüncü dünya ülkelerinde ve otoriter yönetimlerin

gözünde- Rusya'nın saygınlığı artmış, müttefiklerini kollayan ve dost gördüğü ülkeleri Batı'nın baskısından koruyan güç imajını kazandırmıştır. Ancak Rusya'nın bu politikası söz konusu ülkeler üzerinde etkisinin artırmasına ve daha yakın ilişkiler kurmasına yardımcı olmuş olsa da Batı'yla sorunlu ilişkisinin daha da kötüleşmesine yol açmıştır.

Rusya'nın Suriye müdahalesinin amacı, Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerinden farklı olsa da bu kez Rusya'nın Suriye'deki düşmanları Moskova'nın savaş açtığı aktörler ve bu aktörleri destekleyen devletlerdir. Böyle bir ortamda Rusya'nın kendisini ne derecede güvende hissedeceği, kendisinin algılayacağı tehdide bağlı olarak gelişecektir. Aynı zamanda hem desteklediği hem de çatıştığı taraflar arasında kuracağı veya katkıda bulunacağı yapıcı çözümlere bağlı olacaktır. Uzun süreli savaşların devletin çıkarlarına olacağı söylenemez.

Rusya'nın askeri müdahalelerinin bir diğer sonucu da uluslararası güç dengesine yaptığı etkidir. Büyük Güç olma stratejisini güden Rusya, Gürcistan'a yaptığı askeri müdahaleden sonra Batı tarafından ciddi bir tepkiyle karşılaşmamış olsa da, Ukrayna'ya yaptığı müdahale sonrası hem Kırım'ın ilhakından hem de doğu bölgelerdeki çatışmaların çıkmasına sebep olmasından ötürü ayrı ayrı olmak üzere kolektif olarak Batı tarafından ciddi siyasi ve ekonomik yaptırımlara maruz kalmıştır. Batı'nın yaptırımları, dış ticaretinin büyük bir kısmını Avrupa'yla gerçekleştiren, dış yatırımların büyük bir kısmı Avrupa tarafından yapılan ve ileri teknoloji transferlerini yine Avrupa'dan sağlayan Rusya'nın ekonomik kalkınmasına büyük zarar vermiştir. Askeri güç olarak hala etkin bir aktör olan Rusya, ekonomik olarak giderek zayıflayan bir ülke konumuna düşmüştür. Bu yaptırımların devam etmesinin yanında giderek gerginleşen Rusya-Batı ilişkilerinde yeni yaptırımlar gündeme gelmekte, Rusya'ya karşı Batı birleşmekte ve Rusya'yı daha fazla izole etmektedir. Bu durum da uluslararası güç dengesinde Rusya'nın konumunu olumsuz etkilemektedir.

Rusya'nın askeri müdahalelerinin sıradan olmaya başlaması ve diğer nükleer güçlerle giriştiği jeopolitik mücadelenin getirdiği güvenlik alanındaki gerginlik bunun nükleer krize dönüşme riskini de artırmıştır. Rusya'yı veya herhangi diğer bir nükleer gücü rasyonel aktör olarak varsaysak bile, bu risk her zaman var olacaktır. Örneğin,

Kırım'ın ilhakından sonra Rusya'ya yönelik uluslararası baskıların artmasına karşı, Moskova Kırım'ı savunmak için nükleer silahları hazır hale getirdiğini açıklamıştır.¹¹

Ancak söylenenler Rusya'nın askeri müdahalesinin yol açtığı sonuçlardır. Rusya'nın başta komşuları Gürcistan ve Ukrayna'ya karşı, ardından da uzak coğrafyadaki eski müttefiki Suriye Yönetimi'nin ayakta kalması için savaşmasına sebep olan asıl mesele nedir? Sovyetler Birliği'nin dağılma sebeplerinden birinin Moskova'nın ABD ve Batı'yla müttefiklik ilişkisi kurma çabasıyken ve 1990'lı yılların ortalarına kadar Rusya'nın öncelikli dış politika amacının Batı'nın askeri ve ekonomik kurumlarıyla entegrasyon iken, 1996'dan itibaren ve özellikle 2000'lerin ortalarından sonra Batı'dan uzaklaşmasına, Batı'yı jeopolitik rakip olarak görmesine ve öncelikli düşmanı olarak tanımlamasına ve en büyük tehdit olarak görmesine yol açan nedir? Eski Sovyetler Birliği ülkeleri 1990'lı yılların başlarında Rusya için bir yük olarak görülürken ve sadece güvenlik gerekçeleriyle ilişkisini sürdürmek zorunda kalırken, neden daha sonraki yıllarda eski Sovyetler Birliği coğrafyası öncelikli ulusal çıkar alanı olarak görüp, Batı'ya karşı koruma zorunluluğu hissedilmeye başlanmıştır? Bu alan üzerinde yaşanan güç mücadelesi her geçen zaman dilimi içerisinde neden daha da sertleşmeye başlamıştır? Avrupa'da Rusya'nın Batı'ya karşı cephe aldığı bir güvenlik krizi, 1990'lı yıllar boyunca yokken, neden 1999'dan itibaren ortaya çıkmaya ve daha sonra da Rusya'nın müdahalelerine yol açacak güvenlik sorununa dönüşüştü? Avrupa'nın Rusya sınırlarında güvenlik riskinin ortaya çıkması ve ardından da güvenlik krizine dönüşmesinde Batılı Büyük Güçlerin ve Rusya'nın rolü nedir? Rusya ve Batı arasında yaşanan güç mücadelesinin kurbanı olan ülkelerin krizin patlak vermesindeki rolleri nedir? Rusya komşusu Baltık ülkelerinin NATO'ya üye olduklarında Rusya buna askeri güç kullanarak tepki vermezken, neden Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliklerine karşı askeri güç kullanarak tepki göstermiştir. Diğer bir deyişle, 2000'lerde Baltık ülkelerinin NATO'ya üyeliğini engelleyemeyen Rusya, 2008 ve 2014 yıllarında Gürcistan ve Ukrayna'ya karşı kuvvet kullanarak engellemek istemiştir. Ukrayna'ya askeri müdahalesi Rusya için ağır yaptırımlarla sonuçlanmasına

¹¹ Putin: Rossiya Mogla Privesti v Boegotovnost' Yadernoe Orijiye Dlya Zaşiti Krıma” **Vzglyad**, 15 Mart 2015, (Çevrimiçi) <https://vz.ru/news/2015/3/15/734494.html>, 31 Mart 2018; “Vladimir Putin: Çtobı Zaşikat' Krım, Mı Gotovı Bılı Razvernıt' Yadernoe Orujie”, **Komsomolskaya Pravda**, 24 Ağustos 2016, (Çevrimiçi) <https://www.kp.ru/daily/26354.7/3236171/>, 31 Mart 2018.

rağmen bir sene sonra Suriye'ye askeri müdahalede bulunmasının arkasında yatan sebep nedir? Bu tezde yukarıda dile getirilen sorulara açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Varşova Paktı'nın lağvedilmesinin, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ve Rusya'nın 1991 yılından itibaren Batı'yla yakınlaşmasının arkasında yatan nedenlerden birinin Moskova'nın Avrupa'da ve dünyada barış içinde yaşamak istemesi ve bunun için çabalamış olduğu bir gerçektir. Bu amaca ulaşmak için, Batı kapitalist ideolojisiyle çatışma halinde olan komünist ideolojisinden vazgeçmesi de bu nedenledir. Rusya bu yönde başka adımlar da atmıştır. NATO'nun güvenliğinin Rusya'nın güvenliğiyle özdeş olduğunu ilan etmiş, Avrupa'da meydana gelen güvenlik sorunlarını Batı'yla ortak hareket ederek çözmeye çalışmıştır.¹² Moskova, Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve Soğuk Savaş boyunca elde ettiği jeopolitik etki alanlarından gönüllü olarak geri çekilmiş: Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki müttefikleriyle olan ilişkilerini farklı boyuta indirgemiş, Avrupa'daki askeri varlıklarını geri çekerek¹³ ABD'yle işbirliği temelinde bir dış politika sürecine girmiştir. Ayrıca eski Sovyetler Birliği ülkelerinin bağımsız olmalarından itibaren bu alanlarla olan ekonomik, askeri ve siyasi bağlarını da yavaştan zayıflatmaya gitmiştir. Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin etki alanlarından çekilmesi karşılığında da Batılı Büyük Güçler tarafından Batı kulübüne dahil edilmeyi ve demokratik devlet olarak tanınmayı beklemiştir. Ayrıca Batı devletleriyle kurulacak işbirliğinin Rusya'nın ekonomik kalkınmasını sağlaması hedeflenmiştir. Soğuk Savaş sonrası iki kutuplu

¹² Yugoslavya'da barış ve istikrarın sağlanmak amacıyla Rusya, 21 Şubat 1992'de BM GK'nin 743 sayılı kararı desteklemiş, 6 Mart 1992 yılında Rusya Yüksek Konseyi BM şemsiyesi altında Yugoslavya'ya barış gücü (Rosbatl) gönderilme kararı almış, Rus barış gücü 1995 yılına kadar Yugoslavya'da kalmıştır. Aleksey Sergeev, "Pod Golubım Flagom OON", **Nezavisimaya Gazeta**, 26 Ağustos 2016, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/wars/2016-08-26/8_oon.html, 19 Temmuz 2019.

¹³ 1993'te Prag'ı ziyaret eden Yeltsin, en fazla üç ay içerisinde Polonya'daki askerinin geri çekme sürecinin tamamlanacağını ve Varşova Paktı ortaklarının dış politika tercihlerinde özgür hareket edebileceklerini belirtmişti. "Vostočnoevropeyskoye Turne Borisa Yeltsina", **Kommersant**, 27 Ağustos 1993, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/57791>, 20 Temmuz 2019.

ittifak yapısından uzaklaşarak Rusya'nın da dâhil olacağı Küresel Ortak Güvenlik Sisteminin kurulmasında ABD'yle işbirliği içerisinde hareket etmeye çalışmıştır.¹⁴

Batı aynı zamanda eski Varşova Paktı üyesi Doğu Avrupa ülkeleri ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri için de bir çekim merkezi haline gelmiştir. Hatta üç Baltık ülkesi olan Estonya, Letonya ve Litvanya, 1992 yılında kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'na dahi katılmamış, en kısa zamanda Avrupa Birliği ve NATO'ya üyelik yollarını aramaya başlamıştır. Bunun yanında Batı kurumları da güvenlik, enerji, ekonomik, ticari ve kültürel etki alanlarını Kafkaslar ve Orta Asya'ya kadar genişletmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Rusya'nın, eski Doğu Bloku ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinin tamamının, Batı modelini esas almasına, Batı'yla yakınlaşmasına ve onun bir parçası olmasına, hatta Batı'nın demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi gibi değerlerinin tüm dünyaya yayılmasına herhangi bir itirazı olmamıştır. Hatta Rusya Batı'ya diğer eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle beraber entegre olmaya hazırdı.¹⁵

Ancak Rusya'nın bu iyimser beklentisi ve bu yöndeki umutları uzun sürmemiştir. 1990'lı yılların ortalarından itibaren durum değişmeye başladı. Soğuk Savaş yıllarındaki ideolojik mücadele yerini eski Sovyetler Birliği'nin hakimiyet alanındaki jeopolitik rekabete bırakmaya başlamıştır. Batı Rusya'dan ziyade diğer ve Rusya'dan çok daha küçük ve kontrol edilmesi daha kolay olan ülkelerle işbirliğine öncelik vermeye başlamıştı. Bu duruma karşı giderek tepkileri artan Rusya, dış politika önceliklerini değiştirmeye başlamıştır. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinin çoğundan oluşan Bağımsız Devletler Topluluğu Rusya'nın dış politikasında öncelikli yer almaya başlamıştır. Ancak Bağımsız Devletler Topluluğu'nun bazı üyeleri Rusya'yla ekonomik ve güvenlik alanlarında işbirliğini sürdürme ve bazı durumlarda da bunu güçlendirme sürecine girerken, bazıları Batı'yla işbirliği içerisinde Rusya'dan

¹⁴ Şubat 1992'de ABD'yi ziyaret eden Yeltsin, Rusya'nın ABD'yi düşman olarak görmediğini, silahlanma yarışında vazgeçerek ABD'yle dostluk ilişkini kurmak istediğini, ABD'ye beraber ortak küresel savunma sisteminin kurmak istediğini önermiştir. "Rossiya i ŞŞA Sokratyat Strategiçeskiye Arsenalı", **Rossiyskaya Gazeta**, 3 Şubat 1992, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/1992/02/03/cherta.html>, 19 Temmuz 2019.

¹⁵ Dmitri Trenin, **İntegratsiya i İdentičnost: Rossiya kak 'Noviy Zapad'**, Moskova, "Yevropa, 2006, s. 30.

uzaklaşmaya çalışmış, bazıları da Batı ile Rusya arasında denge politikasına öncelik vermiştir. Dolayısıyla da Rusya Sovyetler Birliği coğrafyasını 1993 yılında “yakın çevresi” olarak ilan etmiş ancak bu ülkeleri kendi etrafında bütünleştirme yönündeki çabası sonuç vermemiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri eski Sovyetler Birliği ülkelerinin Rusya’yla yakınlaşma konusunda farklı yaklaşımlara sahip olmalarıdır, bir diğer önemli neden de Moskova’nın hala ABD’yle işbirliğini kurma umudundan vazgeçmemiş olmasıdır.

1996 yılında Rusya’nın Batı yanlısı liberal Dışişleri Bakanı Andrey Kozrev yerine Rusya’nın ABD’yle eşit statüye sahip olması gerektiğine inanan realist Dışişleri Bakanı Yevgeni Primakov’u gelmiştir. Kendisi ABD’yi dengelemek için alternatif uluslararası güç merkezleriyle işbirliği kurulması gerektiğini düşünürken, ABD’yle işbirliğini sürdürmekten de vazgeçmemiştir.

Rusya ekonomisinde yaşanan çöküş, Çeçen meselesinden dolayı ikinci bir parçalanma sürecine girmesi, devlet kurumlarının işleyişindeki sorunlar ve devlet otoritesinin zayıflaması Rusya’yı uluslararası sistem içinde bir “kara delik” olarak görülmesine yol açmıştır.¹⁶ Rusya’nın bu durumdan çıkması ve tekrar Büyük Güç olmak için ülkede değişime giderek güçlenme sürecine girmesi, mevcut uluslararası güç konfigürasyonuna yönelik tepkileri ve kendi aleyhine olan süreçleri dengelemek ve bertaraf etmek için giriştiği ittifaklar, uluslararası güç dağılımını etkilemiştir. Büyük Güçler arasındaki güç dağılımında yaşanan değişimler, uluslararası güç merkezinin Batı’dan Doğu’ya kayması, küresel hâkimiyet iddiasında olan süper güç ABD’nin güç odağını Avrupa’dan Orta Doğu’ya ve oradan da Doğu Asya’ya çevirme süreci Rusya’nın uluslararası güç dengesindeki yerini belirlemede, diğer güç merkezleriyle ve komşularıyla olan ilişkilerinde büyük rol oynamıştır. Bu süreçte Rusya’nın komşuları da onunla olan ilişkilerini belirlemeye başlamıştır. Rusya’nın yanında yer almak istemeyen bazı komşuları Batı ittifakına daha hızlı bir şekilde dâhil

¹⁶ Zbigniew Brzezinski, **The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostategic Imperatives**, Basic Books, A Member Of the Perseus Books Group, New York, 1997, s.87.

olmaya çalışmışlardır. Ancak bu durum etki alanlarını kaybetmek istemeyen Rusya'nın tepkisine yol açmıştır.

Neo-realizmin en önemli temsilcilerinden biri sayılan Kenneth Waltz'a göre iki kutuplu uluslararası sistem çok kutuplu uluslararası sisteme ve tek kutuplu uluslararası sisteme göre istikrarlı ve barışa daha yakındır. Waltz, Soğuk Savaş boyunca Avrupa'daki iki kutuplu yapı kıtasının istikrarını sağlayan en önemli faktör olduğunu söylemektedir. Bu (iki kutuplu) yapı Büyük Güçler arasındaki büyük savaşı önlemiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin yıkılması kutuplardan birini ortadan kaldırmıştır. Avrupa'da olduğu gibi uluslararası sistem içinde de güç boşluğunu meydana getirerek güç dengesini olumsuz etkilemiştir. Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle ortaya çıkan güç boşluğu ABD tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Hızlı bir şekilde hâkimiyet alanını dünyanın her köşesine yaymaya çalışan ABD, kendisini tek süper güç ilan ederek tek kutuplu yapıyı inşa etmenin yollarını aramaya başlamıştır. Ancak yine Waltz'a göre tek kutuplu uluslararası sistemde, her zaman bu sistem içindeki hâkim gücün daha fazla güç kazanmasını önlemek amacıyla otomatik olarak dengeleme mekanizması devreye girerek karşı ittifaklar oluşmaya başlayacaktır.

Soğuk Savaş'tan sonraki yıllarda Waltz'un dile getirdiği süreç bir nevi yaşanmıştır. 1990'lardan itibaren 2000'li yıllara kadar ve hatta daha sonra ABD'nin tek kutuplu dünya sistemine karşı dengeleme süreci başlamıştır. İlk başta 1997 yılında Rusya ile Çin dünyanın çok kutuplu olması gerektiğine dair ortak deklarasyon imzalayarak¹⁷ bu süreci resmen başlatmıştır. Buna paralel olarak Rusya, ABD hâkimiyetine karşı, Çin-Rusya-Hindistan üçlüsünden oluşan bir denge mekanizmasının kurulmasını önermiştir. Bu girişim birçok nedenden dolayı başarısız olmuştur. 2000 yılından itibaren Rusya-Çin ittifakı oluşmaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'den oluşan BRIC bu sürecin devamı olarak kabul edilmiştir. Bölgesel güçlerin yükselişi, uluslararası sistem içindeki güç dağılımında değişim ve dönüşüme yol açmıştır. ABD küresel

¹⁷Rusya ile Çin arasındaki ortak deklarasyon için Bkz: (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/supplement/3660>, (19 Kasım 2018).

hâkimiyetini kurmaya çalışırken ve eşi benzeri görülmeyen tek süper güç haline gelirken dünya üzerinde tam bir tek kutuplu sistem inşa edememiştir. Daha sonraki süreçlerde de ABD'nin hâkimiyetini dengelemek için kurulmaya çalışılan stratejik ortaklıklar da tam bir “çok kutuplu uluslararası sistem” kuramamıştır.

1990'lardan itibaren uluslararası sistem içinde kendisi için saygın bir yer bulmaya çalışan Rusya, bunu başaramadığı gibi Rusya'nın egemenliği de sorgulanır hale gelmeye başlamıştır. Buna rağmen güç kapasitesi bakımından Sovyetler Birliği'nin gölgesinde kalan Rusya, ABD'yle eşleşemeyeceği ve ABD'ye karşı herhangi bir karşı koyma sergilemeyeceği için ABD'nin küresel hakimiyetini bir anlamda kabullenmek durumunda kalmıştır. Diğer bir deyişle, Rusya ABD'yle hem uyum içinde var olmayı gönüllü olarak seçmiş hem de ABD'yle rekabet edecek güçten yoksun olduğu için böyle bir çaba içine girmenin başarısızla sonuçlanacağını kabul etmiştir. 2000'lerden itibaren ise durum değişmeye başlamıştır. Bu değişim hem uluslararası sistem içindeki güç dağılımında hem de Rusya'nın kendi içinde yaşanmıştır. Rusya'nın güçlenmesi uluslararası güç dağılımının tekrar şekillenmesi açısından önemli olmaya başladığı gibi Rusya'nın dış politikasına da doğrudan yansımaları olmuştur. Rusya tekrar revizyonist ülke olmaya ve ABD'nin hakimiyetine açıkça meydan okumaya başlamıştır. 1990'ların sonlarında ve 2000'li yılların başlarında Rusya'nın ABD hâkimiyetine karşı çıkışı daha tepkisel iken, 2000'li yılların ortalarından sonraki on yıl içerisindeki dış politika adımları daha çok özgüven üzerinde inşa edilmişti.

Bu süre içinde ABD de revizyonist politikasını sürdürmüştür. ABD kendi önderliğindeki Batı ittifakını doğuya doğru genişletmeyi 1990'lı yılların ortalarında başlatmış olup, Doğu Avrupa üzerinde kontrol sağlamış olsa da bu süreç 2000'lerin sonlarına kadar devam etmiştir. Ancak bu süreç tamamlanmamıştır. Şimdilik NATO dışında kalan alanlar üzerinde Rusya'yla Batı arasındaki mücadele devam etmektedir.

Batı ile Rusya arasındaki çıkar çatışması ve alan mücadelesi ilişkilerin sertleşmesine yol açmıştır. Bir tarafın kazanmasını diğerinin kaybı olarak sayan “*sıfır toplamlı oyun/ zero-sum game*” taraflar arasındaki mücadeleyi sertleşmesine ve kriz ortamına dönüşmesine yol açmaktaydı. Uluslararası ortamda da bölgesel güçlerin

yükselişe geçme süreci ve ABD'nin göreceli gücünün azalması eğilimine girmesi uluslararası güç dağılımının geçiş sürecinde olduğunu göstermektedir. Yükselen bölgesel güçlerin kendi etki alanlarını genişletme çabaları ve buna karşı küresel güç yeteneğine ve dünyanın her bölgesinde kendi çıkar alanlarına sahip olan ABD'nin bu etki alanlarını ve küresel güç statüsünü korumaya çalışması doğal olarak jeopolitik mücadeleye dönüşmekteydi. Güç merkezleri arasında yaşanan ittifak oluşturma ve etki alanlarını koruma çabası rekabet halindeki merkezler arasında kalan herhangi bir ittifaka dâhil olmayan ülkeler üzerinde büyük baskı yaratmaktaydı. Bu baskılar söz konusu küçük devletlerin politikalarına doğrudan yansiyarak onları bir tercih yapmaya zorlamaktadır. Ülkeler, büyük güçlerden birinden yana tercih yapması durumunda diğerinin tepkisini çekmektedir.

Rusya'nın; Gürcistan, Ukrayna ve Suriye'de kuvvet kullanmasının nedenlerini analiz edebilmemiz için de belli bir kuramsal çerçeve ve paradigma üzerinden temellendirmemiz gerekir. Kuramın her zaman basit ve karmaşık tanımları vardır, ancak uluslararası politika kuramının en iyi tanımı en basit olanıdır. Kuram, en basit anlamıyla derin düşüncedir. Bir şeyi derin ve soyut düşünmek, kuram kurmak demektir.¹⁸ Uluslararası politikada bir şeyin neden gerçekleştiğini, bu olayın ne anlama geldiğini ve bu durumda ne yapılması gerektiği hakkında farklı kuramlar ve birbirine rakip düşünceler olduğu gibi, her kuramın da farklı versiyonları vardır. Her bir kuram, kendi düşüncesinin neden doğru olduğu hakkında inandırıcı sebepler sunar; ama her bir sebepler dizisi birbirinden farklıdır.¹⁹

Her bir kuram tek başına uluslararası siyasetin temel yapılarının ve dinamiklerinin tüm yönlerini tespit edemez ve açıklayamaz,²⁰ ama sadece tek bir yönünü açıklar.²¹ Zaten her şeyi açıklayan bir şey hiçbir şeyi açıklayamaz.²² Uluslararası politika konusunda her bir rakip kuramın iyi bir iddianın nasıl olması

¹⁸ Scott Burchill, Andrew Linklater, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, çev, M. Ağcan, A. Aslan, İstanbul, Küre Yayınları, 3. Baskı, 2014, s. 20.

¹⁹ **A.g.e.**, s. 22

²⁰ Chris Brown, Kirsten Ainley, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, çev, Mehtap Gün Ayrıl, İstanbul, Sümer Yayınları, 2013, s. 44.

²¹ Burchill, Linklater, **a.g.e.**, s. 23.

²² Joseph S. Nye, David A. Welch, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, çev., Renan Akman, İstanbul, Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2011, s. 72.

gerektiği konusunda kendine göre bir görüşü vardır. Uluslararası politika bir laboratuvar bilimi gibi olmadığı için, kontrollü deneyler yapılamaz. Uluslararası politikada değişime sebep olan çok fazla neden vardır.²³

Ama analizci olarak, gene de uluslararası politikada yaşanan olayların nedenlerinin diğerlerinden daha güçlü olduğunu konusunda bir fikre sahip olabilmemiz için bunları önem sırasına göre sıralamamız gerekir. Uluslararası politikada olayların kendisi değil, olaylara neden olan şeyleri, bu olayın *niye* öyle olduğunu tespit etmemiz gerekir. Bunun için de yapmamız gereken, başka neler olmuş olabileceğini bilmemizdir. Uluslararası politikada yaşanan olayların nedenini kuramsal çerçevede açıklamamız için de bize yardımcı olan paradigmalardan birini seçmemiz gerekir. Bir şeyi sistematik bir şekilde incelemek, araçları ve teknikleri organize etmek için paradigmaya (ya da paradigmalara) ihtiyaç duyarız. Paradigma, bir analiz okulu tarafından temel varsayımların, kavramların ve önerilerin sistematik bir ifadesi olarak kabul edilir.²⁴ Uluslararası politika kuramları arasında realizm, liberalizm, Marksizm ve konstrüktivizm gibi egemen paradigmlar vardır.

Bu çalışmamızda Rus dış politikasındaki dış müdahaleleri realizm kuramı çerçevesinde analiz etmeye çalışacağız. Realizm, uluslararası ilişkiler kuramları arasında en baskın kuram olmuş, diğer tüm kuramlar realizmin eleştirisi üzerine gelişmişlerdir. Analize tabi tutacağımız çalışmanın ana konusu Rusya'nın dış müdahaleleri olacağı için, en uygun paradigmanın realizm olduğu düşünülmüştür.

Rusya'nın tarihsel olarak hep güçlü bir merkezîyetçi devlet yapısına sahip olması ve dış politikasında genellikle sert gücü öne çıkarması, dış politika sorunlarına yönelik sert güce başvurarak çözmekten yana tavır sergilemesi ve güvenliğinin temelinde askeri gücün yattığına inanması, Rusya'nın dış politikasını ve askeri müdahalelerinin analizinin realist kuram çerçevesinde yapılması daha uygun olarak görülmüştür.

²³ Nye, Welch, **a.g.e.**, s. 95.

²⁴ Joseph S. Nye, David A. Welch, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, çev., Rena Akman, 2. Baskı, Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 81.

Uluslararası politikayı açıklamanın birkaç yolu vardır. Kenneth Waltz, “*Man, The State and War*” yapıtında bunu “imge” adını verdiği *birey, devlet ve uluslararası sistem* olmak üzere üç nedensellik düzeyinde inceler.²⁵ Bu üç analiz düzeyinin herhangi birinde ya da birden fazlasında geçerli dinamiklerin bir sonucu olabilir. Öyleyse, uluslararası politikada meydana gelen bir olayı analiz etmeye çalışırken azami açıklama gücüne sahip olan düzeyi tespit etmemiz gerekir. Bunun için de bir tercihte bulunmamız gerekir. Bireysel analiz düzeyini seçerek devlet liderleri örneğinde olduğu gibi insanların neyi neden yaptıklarına mı bakacağız? Devlet düzeyini seçerek tek tek devletlerin içinde olup bitenlere bakarak mı analiz edeceğiz? Yoksa sistem düzeyini seçerek devletler arasındaki etkileşimlere bakarak mı daha iyi bir sonuca ulaşırız?

Birey düzeyi, *insan doğasına* dayanır ve *insan doğasının* sabit, çıkarının peşinde koşan ve kötü olduğunu savunur. Birey düzeyindeki açıklamalar, kararları kimin aldığı açısından bakıldığında önemli olur. Karar alıcı bireyler önemli olmakla birlikte, liderlerin neden gerginlik, çatışma ve savaşa başvurduklarını birey düzeyinde açıklaması eksik kalır. Uluslararası ortamda ve sistemin yapısında yaşanan değişikliğin karar alıcı liderleri nasıl etkilediğine de bakılmalı.

Devlet düzeyi, uluslararası politikada yaşanan olayları; devlet yapısının mı, iç politikanın mı, hükümet mekanizmasının mı, hükümet kurumları ile görevliler arasındaki bürokratik etkileşimlerin mi, yoksa sadece dar bürokratik çıkarların rolünün ve dış tehdit algılayışlarının mı etkilediğini açıklamaya çalışır. Devletlerin iç nedenleri, devletlerin spesifik dış politika tercihlerini anlamamızda yardımcı olsalar da uluslararası politikanın genel mantığını açıklamada eksik kalır.

Genel uluslararası politika ve savaşları anlayabilmemiz için ise üçüncü analiz düzeyi olan *uluslararası sistemin* anarşik yapısına bakmamız gerekir. Bir sistem parçaların toplamından büyük olduğu için sistem, bileşenlerinden hiçbirinin niyetlenmediği sonuçlara yol açabilir. Rus dış politikasının ve askeri müdahalelerinin

²⁵ Kenneth N. Waltz, **İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz**, çev. E. Bozkur, S. Kanat, S. Yalçın, Asıl Yayın Dağıtım, Ankara, 2009, s. 12.

açıklanması için Waltz'un, üçüncü "imge" olarak adlandırdığı, üçüncü düzeye, yani *uluslararası sistem* düzeyine başvuracağız.

Çalışmamızın amacı Rusya'nın komşuları olan Gürcistan ve Ukrayna'ya, ardından da Rusya'nın sınırlarının çok uzağında olan Orta Doğu ülkesi Suriye'ye gerçekleştirdiği askeri müdahalelerinin nedenlerini realist kuram temelinde açıklamaya çalışmaktır.

Tez araştırmamızda nitel araştırma yöntemi ve karma yöntem olmak üzere belirlenmiştir. Araştırma modeli olarak ise vaka (örnek olay) çalışmaları ve söylem analizi modeli kullanılmıştır.

Örnek Olay Çalışması modelinde, araştırmaya tabi olan konumuzla ilgili sorgulama ile araştırma yapılarak ayrıntılı veriler elde edilmiştir. Böylece üzerinde çalışılan deneğin halihazırdaki durumunu izah eden faktörler ve bu faktörler arasındaki ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu şekilde yaptığımız araştırmamızda konu olan deneğe ilişkin 'ne', 'niçin' ve 'nasıl' sorularına cevap aranmıştır. Böyle bir çalışmada veri toplama aracı olarak gözlem ve doküman analizleri kullanılmıştır.

Söylem analizi doğal olarak metin (yazılı) ve konuşma (sözel) halinde bulunan söylemler üzerinde odaklanmıştır. Özellikle de "Rusya'nın Ulusal Çıkar Konseptinde Yaşanan Değişim" başlıklı alt bölümde elde edilen yazılı ve sözlü söylemler veya açıklamaları herhangi bir ekleme yapmadan ve yorumlamadan, kesin ifadelerden uzaklaşmadan, olduğunu doğal bir şekilde aktarılan bir yol izlenmiştir. Bu bağlamda söylemin geçtiği zaman ve mekânı, söylenen veya kayda geçirilen ifadelerin veya kararların sahibinin ve bunların siyasal rollerinin, konuyla ilişkisi ve konumları dikkatlice incelenmiştir. Rusya'nın ulusal çıkarının ne olduğunu ve hangi durumlarda değiştiğini ve karar vericilerin ulusal çıkar olarak gördükleri olgunun Rus dış politikasına nasıl yansıdığını ve özellikle de Rusya'nın askeri güç kullanmasındaki yerinin ne olduğunu analiz etmeye çalışılmıştır. İncelenen metinlerin ve karar vericilerin söylemlerinin Rus dış politikası ve güvenlik yaklaşımına nasıl yansıdığını ve söz konusu metin ve sözlü açıklamaların Rusya'nın askeri müdahaleleri konusundaki nasıl bir davranış sergileyeceğini de önceden yansıtip yansıtmadığına,

Rusya'nın askeri müdahale olasılıklarının önceden belirtilip belirtilmediğine bakılacaktır.

Araştırma konumuzla ilgili daha sağlıklı bir sonuca ulaşılabilmesi için daha sağlıklı bilgi edinilmesi gerektiğinde yola çıkarak, birinci ve ikincil bilgi veya kaynaklarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Veri toplama yöntemlerinden birincil veriler olarak gözlem yöntemi veya tekniği kullanılmıştır. Rusya'nın özellikle 2014 ve 2015 yıllarında sırasıyla Ukrayna ve Suriye'ye gerçekleştirdiği askeri müdahalelerin yaşandığı tarihlerden günümüze kadar Rusya'nın bu politikalarını yakından takip ettim, bu süreç içerisinde veriler topladım, elde ettiğim ve konuma uygun gördüğüm verileri kaydettim ve verileri analiz ederek değerlendirdim. Rusya dış politika üzerinde çalışıyor olmam Rus dış politika davranışlarıyla ilgili süreci yakından takip ederek gözlem yapabilmeme olanak sağlamıştır. Dolayısıyla da katılımsız gözlemci olarak bilgi edinmeye çalışılmıştır.

Aynı zamanda Rusya'nın 1990'lı yıllardan günümüze ve Rusya'nın askeri müdahalelerinden önce olduğu gibi bu tarihlerden sonra da olmak üzere, Rusya'nın bu dış politikalarıyla ilgili olduğu gibi Rusya'nın dış politikalarında ve askeri müdahalelerine giden süreçte etkili olan diğer uluslararası aktörlerin dış politika davranışlarıyla ilgili daha önceden elde edilmiş, belirlenmiş bilgi ve veriler de ikinci veriler olarak kullanılmıştır. Bu verilerin bazıları işlenmiş bazıları ise işlenerek yorumlanmış olup tezim için önemli bilgi kaynağı teşkil etmiştir. Bunlar arasına resmi veya resmi olmayan kurum ve kuruluşların faaliyet raporları, gündelik veya haftalık gazeteler, resmi devlet organlarının stratejik belgeleri, sayılar, alan çalışmaları, yazılı malzemeler kitaplar, dergiler, kayıtlı açıklamalar, bildirimler vs. gibi veri kaynakları yer almaktadır.

Bu bağlamda ağırlıklı olarak Rusça kaynaklar kullanılmıştır. Rusya'nın önde gelen düşünce kuruluşlarında çıkan ve konumuzla ilgili olan uzman olan kişilerin kitap ve bilimsel makalelerinden yararlanılmıştır. Rusya'nın dış politika süreçlerinde yer almış kişilerin kitaplarına başvuru, onların değerlendirmelerinden yararlanarak tezimize uygun şekilde değerlendirilmiştir. Bu da bize Rus dış politikasına ilişkin yaklaşımlarını yakından anlamamıza imzan sağlamıştır.

Elde edilen bulguların, Rus dış politikasını ve askeri müdahalelerini anlamamızda yardımcı olacağı gibi, ilerleyen yıllarda da Rusya'nın dış politika davranışlarını, izleyebileceği olası politikaları ve kuvvet kullanma olasılığının ne zaman ortaya çıkabileceğini tespit edebilmemiz için ipuçları vermesi açısından önemli olacağı düşünülmüştür. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Rusya'nın askeri müdahalelerine ilişkin şimdiye kadar herhangi bir çalışma yapılmadığından dolayı bu çalışmanın mevcut boşluğu doldurmak için katkı sağlaması da amaçlanmıştır.

Çalışma, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından günümüze kadarki zaman diliminde Rusya'nın gerçekleştirdiği askeri müdahalelerinin üç örneği olan Gürcistan, Ukrayna ve Suriye'yle sınırlı olacaktır.

Tezin temel argümanı; Rusya'nın 2008'de Gürcistan'a, 2014'te Ukrayna'ya ve 2015'te de Suriye'ye gerçekleştirdiği askeri müdahalelerinin kökenleri ve nedenleri uluslararası sistemin *yapısında ve işleyişinde* yaşanan değişimlerdir. Uluslararası sistemin *yapısında ve işleyişinde* yaşanan değişimlere etki eden ana nedenlerin yanında bir de ara nedenler de etki yapmış ve sonuç itibarıyla Rusya'nın askeri müdahalelerine zemin hazırlamıştır. Rusya'nın birebir askeri güç kullanmasını tetikleyen nedenler de uluslararası sistemin *yapısında ve işleyişinde* yaşanan değişimlerin sonucu olarak meydana gelmiştir.

Yukarıda tez çalışmasına ilişkin konan hipotezin çözümlenmesi için şu yol haritası izlenecektir: Çalışmanın birinci bölümünde, çalışmamızın teorik çerçevesini oluşturacak olan realist okulu ele alınmıştır. Realist okulun bir kolu ve çalışmamızın teorik dayanağı olan Waltz'çu neorealizmin uluslararası politikaya yaklaşımını, yani Waltz'un uluslararası sistem kuramını ele alacağız. Daha sonra da devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde ve kuvvet kullanma konusunda önemli role sahip olan gücün analizi ve bu güç kaynaklarının neler olduğunu açıklamaya çalışacağız. Bu bölümün son kısmında da uluslararası sistem içindeki güç dengesini ve değişimini ele alacağız. Bu konuyla ilgili önde gelen realist kuramcılar olan, Thukydides, Edward Hallett Carr, Hans Morgenthau, Alfred Thayer Mahan, Aleksandr Rittih ve Aleksandr Bubnov, Pyotr Belavenets, Boris Jerve, Nickolas J. Spykman, John Mearsheimer, George Modelski, Robert Gilpin, Paul Kennedy, Woosang Kim gibi hem klasik hem de

modern yazarların, hem gücün dış politikaya hem de gücün güç dengesi ve güç dağılımında yaşanan değişimine, bunun da savaşların çıkmasına ve uluslararası düzenin değişmesine nasıl bir etki yaptığına dair değerlendirmelerine, yaklaşımlarına ve birbirleriyle örtüşen ve ayrışan yanlarına başvurulmuştur. Bu yazarların neo-realist kuram çerçevesinde öne sürdükleri tezler Waltz'un kuramına katkı sağlayacak şekilde ele alınmış ve Rusya'yı Büyük Güç kategorisinde varsayarak değişen uluslararası güç dağılımında yaşanan değişimlerdeki davranışlarını açıklanması için kuramsal temel oluşturacağı göz önünde tutularak değerlendirilmiştir. Bu bölümün sonunda ise, Rusya'nın askeri müdahaleleriyle ilgili Türkçe, Rusça ve İngilizce yapılmış çalışmaların literatür taraması yapılmıştır.

İkinci bölümde, Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna ve Suriye'ye gerçekleştirdiği askeri müdahalelere yol açan uluslararası güç dengesinde ve dolayısıyla da uluslararası sistemde yaşanan değişimler incelenmiştir. Uluslararası güç dengesinin değişmesine dolayısıyla da Rusya'nın askeri müdahalede bulunmasına olanak sağlayan en önemli sebeplerden birisi Rusya'nın güçlenmesidir. Öncelikli olarak bu bölümün bu kısmında Rusya'nın Sovyet Birliği'nin yıkılmasından sonra ekonomik, askeri ve siyasi olarak zayıflamasının uluslararası güç dengesine etkisi, 2000'li yılların başından itibaren ise Rusya'nın ekonomik, askeri, jeopolitik anlamda güçlenmesinin uluslararası güç dengesini nasıl etkilediği ele alınacaktır. Bu süreçte Rusya'nın güç unsurları ve silahlanma politikası ayrıntılı bir şekilde görülecektir. Ayrıca, Rusya'nın uluslararası konumuna ve gücüne güç katan, dış politikasına ve askeri müdahalelerde bulunmasına etki yapan nükleer kapasitesi incelenecek ve nükleer silahlara sahip olan ve sahip olmayan devletlerin birbirine karşı askeri güç kullanmasında ne gibi etki yaptığı ele alınacaktır. Rusya'nın iç kaynaklı güç kapasitesinin yanı sıra harici güç kaynakları olan Çin'le stratejik ortaklık ilişkisi, Şanghay İşbirliği Örgütü ve Rusya'nın liderliğinde kurulan Putin'le beraber güçlendirilen, eski Sovyetler Birliği ülkelerinin bazılarının üyesi olduğu Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, Avrasya Ekonomik Birliği gibi bölgesel entegrasyon projelerinin Rusya için ne anlama geldiğini ve Rusya'nın dış politikasını ve uluslararası güç dengesini nasıl etkilediğini ele alacağız. Bu bölümde uluslararası güç dengesinin değişmesine, güç dengesinin değişmesinin de devletlerin birbiriyle savaşmasına yol açan derin sebeplere yer verilecektir.

Rusya'nın dışında diğer yükselen güçlerin uluslararası güç dengesine etkileri de ele alınacak, onların güç unsurları incelenmiştir. Özellikle, Çin'in askeri ve ekonomik olarak yükselişi, keza Hindistan'ın, Brezilya ve Avrupa'nın nasıl güçlendikleri ve uluslararası güç dengesine nasıl etkide buldukları ele alınacaktır. Ayrıca bunlarla beraber Japonya'nın da güç kabiliyeti incelenecektir. Diğer taraftan ise uluslararası güç dengesinin değişmesini etkileyen diğer bir faktör olarak da Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra "tek süper güç" olarak ortaya çıkan ABD'nin 2000'lerden itibaren diğer yükselen güçleri göz önünde bulundurduğumuzda göreceli olarak gücünün nasıl gerilediğine ve bunun uluslararası güç dengesine nasıl etki yaptığını bakılacaktır. ABD'nin askeri anlamda Rusya ve Çin'le nasıl rekabete girdiği ve bu büyük güçlerin ABD'nin askeri gücünden daha zayıf olmalarına rağmen hızla ABD'ye meydan okur duruma geldiği, Çin'in ekonomik, askeri ve ticari alanda ABD'yi geride bırakmaya başladığı incelenecektir. Diğer yükselen güçlerin de güç unsurları ayrı ayrı ele alınarak ABD'yle karşılaştırılacaktır. 2000'lerden itibaren kat ettikleri yollar açıklanmaya çalışılacaktır. Bunun yanında ABD'nin küresel politikaları ve algıladığı tehditler gereği askeri gücünü önce Avrupa'dan Orta Doğu'ya, oradan da Asya-Pasifik bölgesine kaydırması nedeniyle Büyük Güç olmaya çalışan ABD'yi rakip gören ve ABD liderliğinde tek kutuplu dünya düzenini reddeden, bunun yerine kendisinin de merkezinde olduğu çok kutuplu dünya düzeninin şekillenmesi gerektiğine inanan Rusya'nın politikalarını ve askeri müdahalelerine etkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde sırasıyla uluslararası alt sistem olarak Avrupa'da konumuza ışık tutacak olan siyasi ve güvenlik alanında yaşanan gelişmeler ele alınmaktadır. Sovyetler Birliği'nin son yıllarında Moskova'nın Avrupa kıtasında kurmaya çalıştığı ortak güvenlik sisteminin neden başarısız olduğu ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu çerçevede NATO'nun genişlemesi, Avrupa'da silahsızlanma politikasının iflas etmesi, ABD'nin NATO çerçevesinde füze savunma sistemlerini Avrupa'da inşa sürecinin Avrupa kıtasındaki güç dengesini nasıl etkilediğini ve bundan tehdit algılayan Rusya'nın dış politikasına nasıl yansımaları olduğunu ve Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerine giden yolda nasıl bir etkiye sahip olduğunu ele alacağız. Bu bölümde ayrıca Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra eski Sovyetler Birliği alanını kendi "yakın çevresi" ve

etki alanı olarak ilan eden Rusya'nın ulusal çıkarlarını ve ulusal çıkar konseptlerini nasıl etkilediğini, ulusal çıkar kavramının ve tehdit algısının nasıl değiştiğini, hangi durumlarda ulusal çıkarlarının ihlalini hayati sayarak savaş nedeni olarak göreceğini ayrıntılı bir şekilde ele alacağız. Ayrıca Rusya'nın askeri müdahalelerine yol açan diğer nedenlerden biri olan Gürcistan ve Ukrayna'nın Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki dönemde dış politika önceliklerinde yaşanan değişiklikleri ve değişen politikalarını, Rusya'yla ilişkilerinde nasıl bir etki yarattığını ve Rusya'nın askeri güç kullanmasına nasıl bir etki yaptığını inceleyeceğiz.

Dördüncü bölümde ise, Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesinin nedenleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin bir önceki Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerinden ayrı tutulması birkaç sebebe bağlıdır. Öncelikli olarak Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin amaçları farklıdır. Ayrıca Rusya'nın Suriye müdahalesine giden süreçle Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerine giden süreç farklıdır. Bunun yanında Suriye iç savaşı bir uluslararası güvenlik sorunu haline gelerek birden çok devlet ve devlet dışı aktörün mücadele alanına dönüşürken, Gürcistan ve Ukrayna savaşları ya kısa sürmüş ya da daha az güvenlik sorunu oluşturmuştur. Suriye, Gürcistan ve Ukrayna gibi Rusya'nın sınır komşusu olmadığı gibi Rusya'nın ulusal güvenliği için hayati bir konuma da sahip değildir. Bu ve benzeri farklılıklar Rusya'nın Suriye müdahalesinin ayrı bir bölüm içerisinde incelenmesi için daha uygun görülmüştür.

Rusya'nın Suriye krizinden itibaren -askeri müdahalesinden önce ve sonraki dönemlerde- Şam hükümetiyle nasıl bir ilişki yürüttüğü, savaşa hazırlığın nasıl başladığı ve savaşın başlamasından sonra nasıl sürdürüldüğü açıklanmaya çalışılacaktır. Ardından yapılacak analizde, tezimizin asıl konusu olan Suriye topraklarında başlattığı askeri müdahalesine etki yapan nedenlerin ne olduğuna dair açıklamalar getirilecektir. Arap Baharıyla başlayan bölgesel istikrarsızlık NATO'nun Libya'ya müdahalesiyle devam etmiştir. Libya'daki gelişmeler Rusya'nın Suriye rejimini korumak için müdahalede bulunmasının nedenlerinden biri olmuştur. Rusya'nın müdahalesinin ikinci bir nedeni ise, Rusya'nın Suriye'yle kurduğu tarihsel ilişkilerini ve stratejik işbirliğini devam ettirme çabasıydı. Rusya'nın Suriye'de bulunmasının bir başka nedeni olan terörle mücadelesi de ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Ve son olarak da büyük güç statüsüne

kavuşmak ve bunun diğer devletler tarafından da tanınmasını sağlamak amacıyla Suriye’de güç kullanarak uluslararası barış ve güvenliğinin sağlanmasında kilit aktör olmaya çalışan Rusya’nın bu amacı da ele alınarak açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Neorealizm

Neorealizmin en önemli temsilcisi olan Kenneth Waltz uluslararası politika kuramının sistem açıklamasını ilk kez 1959 yılında *Man, The State and War* (İnsan, Devlet ve Savaş) adlı kitabında yapmış olsa da 1978 tarihli *Uluslararası Politika Teorisi* çalışmasıyla sistem analizi alanında yeni bir kuramsal tartışma yaratmıştır. Waltz, bu eserinde savaşın nedenini açıklar ve devletler arası savaşların asıl sebebinin uluslararası sistemin doğasında olduğunu savlar.

Waltz, uluslararası kuramları ikiye ayırır: İndirgemeci ve bütüncül. Birimler ya da devletler düzeyinde yapılan dış politika ve savaş analizlerini indirgemeci; sistem düzeyinde yapılan analizleri ise bütüncül kuramlar olarak görür. İndirgemeci kuram, bütünün parçalarıyla ilgilenir, bütünün parçalarının nasıl davrandığını ve ne gibi bireysel özellikler taşıdığını ve devletlerin iç özelliklerini öne çıkarır.²⁶ Ancak, devletlerin ve iktidarların yapısı demokratik de olsa, otoriterde olsa, savaş halleri gibi önemli dış politika kararları verilirken devletler bütüncül bir aktör gibi hareket edeceklerdir. Bu durumda savaş sebebi, devletlerin iç yapısı değil uluslararası sistemin anarşik yapısıdır. Dolayısıyla uluslararası anarşik koşullar devam ettiği sürece devletlerin bekalari için birbirlerinin iyi niyetlerine güvenmesini beklemek ütöpiktir.²⁷

Bu genel neden bize spesifik bir savaşın niçin çıktığı ya da çıkıp çıkmayacağı hakkında fikir vermez; bunun için o savaşın tarafı olacak devletlerin yapısına (ikinci seviye) ve insan doğasına (birinci seviye) özgü değişkenlere bakmak gerekir. Bu ilk iki düzeyin belli bir savaşın nedenlerini açıklamada önemli olabilir ancak üçüncü düzey olmadan niye genel olarak savaşların çıktığı anlaşılamaz. Çünkü savaşların asıl nedeni uluslararası sistemin yapısıdır; “savaşlar onları engelleyecek bir şey olmadığı için çıkar”. Waltz’a göre uluslararası sistemde üst bir otoritenin olmaması, sistemin anarşik yapısını doğurur. Sistemin anarşik yapısı bütün devletleri güç ikilemine sokar, öyle ki hepsi kendi güvenliklerini diğerlerinin korkusundan dolayı sağlamak

²⁶ Kenneth N. Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, çev. Osman S. Binatlı, ed. Çınar Özen, Ankara, Phoenix Yayınları, 2015, s. 27-28.

²⁷ *A.g.e.*, s. 125-227.

zorundadır. Bu güvenlik ikilemi, sistemden kaynaklanır ve sistemi oluşturan birimlerin inançları, değerleri veya güçleriyle açıklanamaz.²⁸

Sistemin anarşik yapısı ve ünitelerin hayatta kalma mücadelesi veren egemen devletler olması uzun dönemde sabit kalan özelliklerdir ve sistemdeki tekrarlanmaların (savaş, güç dengesi ve ittifak stratejileri, çıkar, baskın politik manevralar) nedeni de budur. Sistem kuramının amacı, sistemdeki devamlılıkları tahmin etmektir. Bu sayede herhangi bir sistem içi olayın sonucunda hangi beklenti aralığına düşeceğini belirtmek mümkündür.²⁹

Waltz'a göre sistemin yapısının üç özelliği vardır: (I) Uluslararası sistemin düzenleyici ilkesi olan *anarşi*,³⁰ (II) Uluslararası sistemde eşit işlevlere sahip olan türdeş egemen devletlerin varlığı ve (III) Aktörler arasındaki kabiliyet dağılımıdır (distribution of capabilities). Uluslararası sistem anarşik olduğu ve birimlerin işlevselliği birbirinden farklılaşmadığı için sistem yapısının en önemli özelliği güç/kabiliyet dağılımıdır. Uluslararası sistemde güç dağılımı açısından aktörler birbirinden farklıdır.³¹ Güç birimlerin özelliği iken, güç ve kabiliyetlerin dağılımı sistemin özelliğidir.³²

Devletler işlevsel olarak birbirlerinden farklı olmadığından Waltz için ikinci özelliğin bir anlamı yoktur. Öyleyse uluslararası yapıların tanımlanması ve karşılaştırılması iki özelliğe bağlıdır: Anarşi ve güç dağılımı.³³ Bu durumda uluslararası siyasi yapılar Büyük Güçlerin değişen yazgısı tarafından belirlenir.³⁴ Diğer bir deyişle, uluslararası siyasi yapıyı değiştiren Büyük Güçlerin yükselişi veya gerileyişidir. Büyük Güçlerin yükseliş veya gerileyişini belirleyen de söz konusu Büyük Devletlerin güç kabiliyetlerinin artması veya azalmasıdır. Devletlerin kabiliyetlerinde yaşanan artma veya azalma ise bu kabiliyetlerini oluşturan güç unsurlarında yaşanan artma veya azalma gibi değişimlerdir.

²⁸ Waltz, **İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz**, çev. E. Bozkur, S. Kanat, S. Yalçiner, Asıl Yayın Dağıtım, Ankara, 2009, s. 150.

²⁹ **A.g.e.**, s.55-61.

³⁰ Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s.112-113.

³¹ Waltz, **a.g.e.**, s. 121-123.

³² Waltz, **a.g.e.**, s.93.

³³ Waltz, **a.g.e.**, s.154-155.

³⁴ Buchill, **a.g.e.**, s.60.

Büyük Güçlerin yükselmeleri veya gerilemeleri bunlar arasındaki rekabetin sonucudur. Waltz'ın da dediği gibi, anarşik uluslararası sistem içinde bu rekabetin kaynağı söz konusu aktörlerin birbirine karşı tehdit algılamalarıdır. Birbirine karşı tehdit algılayan Büyük Güçler bir güvenlik arayışı içerisine girerler. Uluslararası sistem içinde devletlerin huzur, kâr ve güç gibi hedeflere ulaşmasının teminatının güvenlikten geçtiğini öne süren Waltz'a göre, devletlerin temel hedefinin "güç" olduğunu öne süren Morgenthau'dan farklı olarak güç bir amaç değil, güvenliğin sağlanması için bir araç konumundadır.³⁵ Dolayısıyla da nihai hedef olan güvenliğe erişilmesi için de bunu sağlayacak temel araçlara ihtiyaç vardır. O araçlar devletlerin gücü veya kabiliyetleridir. Bunun yanında güç veya kabiliyetler güvenliğin sağlanmasında en önemli araçlar olmakla birlikte, aynı zamanda uluslararası sistemde devletlerin yerini veya konumunu da belirleyen faktörlerin en başında gelmektedir. Büyük Güç mü, orta büyüklükteki bir devlet mi yoksa küçük devlet mi olduğunu belirleyen devletlerin kabiliyetleridir. Devletlerin kabiliyetleri aynı zamanda söz konusu devletlerin dış politika kararlarını da doğrudan etkilemekte ve ilişkilerinin seviyelerini de belirlemektedir. Ayrıca devletlerin birbiri arasında yaşadıkları rekabetin kazananının kim olup olmayacağına dair de fikir sunmaktadır. Bir devletin en güçlü devlete karşı mutlak savaş yürütebilecek olanaklara sahip olması, söz konusu devletin Büyük Güç statüsünü elde ettiği anlamına da gelmektedir.

1.1.1. Gücün Kaynakları ve Savaş

Realist okulun devletlerin güç unsurlarına ilişkin tanımları, 5. yüzyılda yaşamış Yunan tarihçi Thukydides'ten günümüz yazarlarına kadar çok az ayrıntı dışında neredeyse hiç değişmemiştir. Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*³⁶ (*History Of The Peloponnesian War: Books I and II*)³⁷ isimli yapıtında güç unsurlarını ekonomik zenginlik, askeri gücün (donanmanın) büyüklüğü, silahların sayısı ve niteliği, askeri

³⁵ Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi, a.g.e.*, s.158.

³⁶ Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, çev. Furkan Akderin, İstanbul, Belge Yayınları, 2010.

³⁷ Thucydides, *History Of The Peloponnesian War: Books I and II*, Harvard Üniversite Press, London, 1956.

kuvvetlerin hazırlık durumu, nüfus büyüklüğü ve toprak genişliği, müttefik sayısı olarak sıralamıştır.³⁸

Waltz devletlerin uluslararası sistemdeki konumunu belirleyen kabiliyetlerin, nüfus ve arazi büyüklüğü, kaynaklar, ekonomik imkân, askeri güç, siyasi istikrar ve siyasi ehliyet olduğunu belirtir.³⁹ Bu araçları ve dolayısıyla da güç dengesini etkileyecek olan güç unsurlarını iç ve dış olmak üzere iki kategoriye ayırır: İç çabalar (ekonomik yeteneği, askeri gücü artırma, akıllı stratejiler geliştirme yönünde hamleler) ve dış çabalar (dâhil olduğu ittifakı güçlendirme ve genişleme veya muhalif bir ittifakı zayıflatma ve küçültme yönüne hamleler). Devletler, uluslararası konumlarını yükseltmek hem güvenliğini hem de güç dengesini sağlamak için iç ve dış güç unsurlarını harekete geçirmek durumundadırlar. Waltz'a göre devletler ilk başta kendi iç çabalarına yoğunlaşarak, kendine yardım mekanizmasını devreye sokarlar. Sonraki aşama da ise zayıflamakta olabilecek devletlerin yardımına koşarak ya ittifaklar kurarak ya da resmi ya da gayri resmi anlaşmalar yaparak dış dengelemeyi sağlamaya çalışırlar.⁴⁰

Realist Okul'un temsilcisi olarak tanımlanan Edward Carr, uluslararası siyasetteki güç kaynağını üçe ayırır: Askeri güç, ekonomik güç ve kanaat oluşturma gücüdür. Ancak bu üç güç kaynağının birbirine bağımlı ve kendi aralarında sıkı ilişki içerisinde olduğunu, birbirinden ayrı değerlendirilemeyeceğini vurgulayan Carr, devletler arasındaki ittifak ilişkisini güç unsurları arasında anmaz. Carr'a göre, askeri güç ile ekonomik güç, birbirinden ayrılmaz iki güç unsurudur. Ekonomik gücün fazla olması, askeri gücün daha fazla olması anlamına geldiği için ekonomik güç askeri güç kadar önemli olup siyasi gücün ayrılmaz bir parçası ve aracıdır.⁴¹ Askeri güç, bir devletin dış politikasının belirlenmesinde olduğu gibi diğer devletler arasındaki yerinin belirlenmesinde de etkilidir. Bu, o devletin askeri kuvvetinin büyüklüğü

³⁸ Thukydides, **Peloponnesos Savaşları**, a.g.e., s.39-40.

³⁹ Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, a.g.e., s.131.

⁴⁰ A.g.e., s.148-149.

⁴¹ Edward Hallett Carr, **Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)**, çev, Can Cemgil, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Baskı 2, İstanbul, 2010, s.157-159.

ve/veya diğer ülkelerin askeri kuvvetlerine oranı kadar askeri kuvvetlerin donanımındaki kalitesi ve etkinliğine de bağlıdır.⁴²

Devletlerin güç unsurlarını somut ve soyut olmak üzere iki kategoriye ayıran Morgenthau, Waltz gibi, coğrafya⁴³ ve nüfus büyüklüğü,⁴⁴ ekonomik ve endüstriyel kapasite gibi iç kaynaklı unsurlara dikkat çekerken Waltz'tan farklı olarak, Carr'a yakın bir şekilde devletlerin ittifak ilişkilerinden bir güç unsuru olarak bahsetmez. Aynı şekilde Carr'ın da belirttiği gibi Morgenthau da devletlerin uluslararası politikada güce ulaşmasının en önemli maddi aracının askeri kuvvet olduğunu belirtmektedir.⁴⁵ Thukydides ve Carr gibi askeri güçle desteklenen dış politikanın daha başarılı sonuca ulaşabileceğini doğrulayan Morgenthau, bir devletin askeri kuvvetini belirleyen en önemli konulardan birinin de elinde bulundurduğu askeri teknolojinin nitelik ve nicelik açısından zamana uygunluğu olduğunu ve teknolojisinin zamana uygunluğunun da askeri gücün güç açısından değerini belirlediğini vurgulamaktadır.⁴⁶ Güç kaynaklarının sadece askeri güçle sınırlandırılmayacağına da dikkat çeken Morgenthau, ekonominin önemli bileşenlerinden biri olan endüstriyel kapasitenin de ulusal gücün artırılmasında önemli yere sahip olduğunu, ham maddeyi endüstriyel ürüne çevirecek güçlü ve gelişmiş ağır sanayiye sahip devletlerin modern savaşların kazanılmasında önemli rol oynadığını belirtmektedir.⁴⁷ Ancak bu endüstriyel yapının aynı zamanda söz konusu doğal kaynakları savaşta kullanılabilecek savaş teknolojisine de sahip olması gerekmektedir.⁴⁸

Thukydides'in ulusal güç unsurlarından sadece biri olan askeri gücü, donanma büyüklüğüyle eş değer tutarken, uluslararası ilişkilerin önemli yazarlarından Amerikalı Amiral Alfred Thayer Mahan, 1891'de yayımladığı *Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi (The Influence of Sea Power Upon History)* adlı yapıtında, "Deniz gücü eşittir Büyük Güç" tanımlamasını yaparak deniz gücünü öncelikli güç unsuru olarak öne çıkarır. Mahan'a göre, bir devletin dünya hâkimiyeti kurabilmesi için

⁴² Carr, **a.g.e.**, s.152-154.

⁴³ **A.g.e.**, s. 141-144.

⁴⁴ **A.g.e.**, s. 158-161.

⁴⁵ Morgenthau, **a.g.e.**, s. 32.

⁴⁶ **A.g.e.**, s.157.

⁴⁷ **A.g.e.**, s.149-151.

⁴⁸ **A.g.e.**, s.145-148.

öncelikli olarak “deniz hâkimiyetini” sağlaması gerekir. Deniz hâkimiyetini sağlayabilen devlet Büyük Güç statüsüne erişmiş olur. Mahan, Deniz Gücünü ölçmek için $SP=N+MM+NB$ formülünü kullanır. Yani deniz gücü (Sea Power), Deniz Kuvvetleri (Navy) + ticari filo (Merchant Marine) ve + deniz üslerinin (Naval Bases) toplamına eşittir. Deniz ticaretini kontrol eden ve ticareti gerçekleştiren, bu ticaretin güvenliğini sağlamak için garantör olan, bu ikili ilişkinin sürdürebilmesi için de deniz üslerine sahip olan devletin Büyük Güç olacağını öne süren⁴⁹ Mahan, ittifak ilişkisinden bahsetse de bunun üsleri elde edilmesi ve düşman kıyılarında stratejik askeri üsler kazanılması amacıyla yapılması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁰ Dolayısıyla da Mahan için ittifak kurulması askeri üslerin elde edilmesi için bir araçtır, amaç ise askeri üslerin elde edilmesidir. Aynı şekilde Mahan’ın mücadelesi ve diğer devletlerle savaşın çıkmasına neden olabilecek mesele deniz ticareti yolları, askeri üsler ve limanlar için yapılan mücadeledir. Mahan, Büyük Güç ve hâkim güç olmanın yolunun deniz gücü olmaktan geçtiğini öne sürerken açıkça belirtmese de aynı zamanda deniz gücü ve kara gücü olmak üzere devletleri ikiye ayırmaktadır.

1907 yılında *Rusya ve Onun Denizi: Deniz Bakış Açısından Rusya'nın Tarihi* (*Rossiya i Eyo More. Kratkaya İstoriya Rossii s Morskoy Tochki Zreniya*) eserini yayımlayan Rus yazarlar Aleksandr Rittih ve Aleksandr Bubnov, Mahan’da olduğu gibi, deniz gücünün önemine vurgu yaparak kara kuvvetlerinin, deniz kuvvetlerinin yerini alamayacağını belirtir.⁵¹ Rittih ve Bubnov, donanmanın dünyanın her noktasına kadar yayılma olanağına sahip olduğunu, daha hareketli olması nedeniyle de en uzaktaki ülkelerle çeşitli askeri ittifaklara girişme imkânı sağlayacağını, bunun da hem güç elde etme imkânı hem güç dengesini kendi lehine değiştirme fırsatı hem de kara kuvvetlerinden farklı olarak maliyeti azaltma olanağı sağlayacağını savunur. Ayrıca savaş zamanında çatışmaları kendi topraklarından uzak ülkelerin topraklarında yürütme olanağı sağladığı için de hem ülkesini tahribattan ve insani kayıplardan uzak tutmayı hem de tehlikeyi düşman ülkenin limanlarında bertaraf etmeyi sağladığını öne

⁴⁹ A. Thayer Mahan, **Deniz Harbi Üzerine**, der, Allan Westcott, Tunçer Büyükonat, İstanbul, Doruk Yayınları,2013, s. 39-40.

⁵⁰ **A.g.e.**, s. 98-101.

⁵¹ A. Rittih, A. Bubnov, **Rossiya i Eyo More. Kratkaya İstoriya Rossii s Morskoy Tochki Zreniya**, SPb, 1907, s.12.

sürmektedir.⁵² Rittih ve Bubnov, Mahan'ın deniz gücü konseptini destekleyen bir yaklaşım sergilemiş olsalar da deniz gücünün fırsatlarından bahsederken Mahan gibi güç unsurlarının ne olduğuna dair açık bir ayrıntı vermemektedirler. Ancak güçlü deniz kuvvetlerine sahip olmanın ittifak edinme ve elde edeceği üsler sayesinde dış çabalar olarak tanımlanan güç unsurlarına olumlu etki sağlayacağını belirterek ittifak ilişkisine ve bu sayede güç dengesine vurgu yapmaktadırlar.

Hem Mahan'ın hem de ona yakın yaklaşıma sahip Rittih ve Bubnov'dan farklı bir tartışma yaparak kara ve deniz gücünün birbirinden ayrı görülemeyeceğini öne süren, diğer bir Rus yazar ve asker olan Amiral Pyotr Belavenets, 1910 yılında yayımladığı *Bizim Filoya ihtiyacımız Var mı ve Rusya Tarihi İçin Önemi (Nujenli Nam Flot i Znaçeniye Yego v İstorii Rossii)*⁵³ eserinde kara kuvvetleri ve filonun aynı devletin ve aynı silahlı kuvvetlerin tek vücudun iki eli gibi olduğunu,⁵⁴ silahlı kuvvetlerinin iki parçasından herhangi birine diğerine göre öncelik verilmesinin doğru olamayacağını, barışta ve savaşta kara kuvvetleri ve deniz kuvvetlerinin tek parça gibi hareket ettikleri durumda bir güce dönüşebileceklerini belirtmektedir.⁵⁵ Ancak Belavenets da, Rittih ve Bubnov gibi, tartışmayı silahlı kuvvetlerin bileşenleri olan deniz ve kara kuvvetlerine indirgeyerek onların işlevlerinin ne olduğuna dikkat çekmeye çalışır. Ancak güç ve güç dengesi unsurları olarak herhangi bir açıklık getirmese de güç dengesini hesaplarken de Waltz'un yaptığı gibi deniz ve kara gücü olmak üzere birinin diğerinden daha özel olmadığına da dikkat çekmesi kayda değeridir.

Dönemin önemli bir başka yazarı ve askeri tarihçi Rus Profesör Boris Jerve, 1921'de yayımladığı *Deniz Gücünün Devlet İçin Önemi (Znaçeniye Morskoy Siliy Dlya Gosudarstva)* eserinde, kendisinden önceki yurttaşları Rittih ve Bubnov'dan ve Amiral Pyotr Belavenets'dan farklı olduğu gibi sadece deniz gücüne odaklanan Mahan'dan da farklı olarak açık bir şekilde denizlere hâkim olmakla kara üzerine

⁵² A.y., s.12.

⁵³ Belavenets, P.İ. *Nujenli Nam Flot i Znaçeniye Ego v İstorii Rossii*, Moskova, Tovarişestvo R. Golike i A. Vilborg, 1910.

⁵⁴ Belavenets, P.İ. "Nujenli Nam Flot i Znaçeniye Ego v İstorii Rossii", 1910, der. A.Y. Savinkin, *Voennimorskaya İdeya Rosii: Duhovnoye Naslediye İmperatorskogo Flota*, 2. Baskı, Russkiiy Put', 1999, s.14.

⁵⁵ A.y., s.17.

hâkim olmayı birbirinden ayırır.⁵⁶ Jerve'ye göre mücadele alanı, sadece deniz hâkimiyeti üzerindeki mücadeleyle sınırlı tutulmamalıdır; denizler üzerindeki mücadele kadar kara hâkimiyeti üzerindeki mücadele de büyük öneme sahiptir. Kara üzerinde hâkimiyet sağlamanın daha zor olduğu üzerinde duran Jerve, deniz gücü için stratejik olarak gördüğü bölgeler konusunda Mahan'la hem fikirdir. Jerve için de kara suları, boğazlar, dar körfezler, ticaretin yapılması ve güvenliği için büyük öneme sahiptir. Ancak Jerve, devletlerin barış zamanında bu alanların dışındaki deniz alanları üzerinde mutlak bir hâkimiyet kurmayı düşünmediklerini de belirtir.⁵⁷ Büyük Güçlerin dünya denizlerine hâkim olmasının avantajını ise sadece savaş zamanında görebileceklerini vurgular.⁵⁸ Dolayısıyla Jerve, tıpkı daha sonra Amerikalı teorisyen Nickolas J. Spykman'ın da dile getireceği gibi hem deniz gücünün hem de kara gücünün hem barış hem de savaş zamanında önemli olduğunu söyler.⁵⁹ Öncelikli mücadelenin kıyılarda gerçekleştiği vurgusuyla kıyılar üzerinde hâkim olanın hem askeri hem de ekonomik avantaj sağlayacağını, gücüne güç katacağını belirtmektedir. Ancak Spykman'dan farklı olarak Jerve, devletlerin mücadele alanlarını belirtirken, güç unsurlarına ilişkin herhangi bir somut tanımlama getirmez.

Asıl güç mücadelesinin deniz ve kıtasal Büyük Güçler arasında geçtiğini kabul eden Spykman, bir taraftan Mahan gibi küresel hâkimiyete ulaşmanın Deniz Gücü olmaktan geçtiğini savunurken bir taraftan da Jerve gibi asıl mücadelenin de söz konusu Deniz ve Kıta Gücü arasında kalan bölgeler üzerinde şekillendiğini belirtmektedir. Bu coğrafi mücadele alanını “rimland” olarak adlandıran Spykman, devletlerin deniz gücü ya da kara gücü olduğunu belirleyen söz konusu Büyük Güçlerin coğrafi konumları olduğunu iddia etmektedir. Yine Mahan'dan farklı olarak Spykman, Büyük Güçlerin güç unsurlarından karasal genişliğe önemle vurgu yapmaktadır. Spykman'a göre geniş karasal alana sahip olan Büyük Güçler, rakiplerinden daha fazla doğal kaynağa, nüfus yoğunlaşmasına ve ekonomik

⁵⁶ Boris Jerve, **Znaçeniye Morskoy Siliy Dlya Gosudarstva**, Petrograd, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, 1921, s.1.

⁵⁷ **A.g.e.**, s. 6-8.

⁵⁸ **A.g.e.**, s.30.

⁵⁹ Spykman, “Geografiya i Vneşnyaya Politika-IV” çev. M.N. Graçyov, **İzvestiya**, Sayı: 1, 2018, s.52.

gelişmişliğe sahiptir ve bu hâkimiyet mücadelesinde ona güç katar.⁶⁰ Eğer devletler söz konusu güç unsurlarından yoksun ise yani Spykman'a göre kriterlerin toplamı devletin jeopolitik imkânlarının altında kalıyorsa bu durumda söz konusu devlet kendi egemenliğinin bir bölümünden vazgeçip otomatik olarak stratejik ittifaklar kurarak bunu telafi etmeye çalışır.⁶¹ Diğer bir deyişle, kendi iç güç olanaklarıyla mücadele yürütmekte zorluk çeken devletler bunu stratejik ittifaklarla karşılamak zorunda kalabilirler. Ancak Spykman, bir Büyük Gücün dünya hâkimiyetini sağlaması ve güç dengesini rakiplerin aleyhine değiştirmesi için de “büyük deniz yollarının” geçtiği alanlar üzerinde olduğu gibi, sanayileşmiş alanlar üzerinde de hâkimiyet kurması gerektiğini önererek⁶² bu alanlar üzerinde de mücadele yürütülmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla Spykman, coğrafi alanlara sahip olmanın, ekonomik, demografik, stratejik, yer altı kaynaklar ve ticari yollar gibi güç unsurlarına sahip olmak anlamına geldiğini belirtmektedir.

Büyük Güçlerin kara ve deniz olmak üzere iki kategoriye ayrılması John Mearsheimer tarafından da benimsenir. Boris Jerve gibi Mearsheimer de kara güçleri olan kıta devletlerinin daha çok toprak elde etme ya da komşuları üzerinde hakimiyet kurma yöntemleri ile bölgesel hegemonyalar oluşturmaya çalıştıklarını söyler. Buna karşın etrafları sularla çevrili deniz güçleri ise deniz hâkimiyeti oluşturarak ve deniz aşırı imparatorluklar kurarak, kendi bölgesel hegemonyalarını oluşturmaya çalışır ve kıtasal güçlerin aralarındaki mücadelelerde, kendi üstünlüklerine uygun sonuçlar verecek “dengeleyici” roller üstlenirler. Bu durumun Büyük Güçlerin tamamının yayılmacı ve hegemonik eğilimlere sahip ve bencil birimler olduğunu kanıtladığını öne süren Mearsheimer, Büyük Güçlerin uluslararası politikada üretmiş oldukları eylemlerin, yani bir taraftan kendi hegemonyalarını oluşturacak ve bunu sağlamlaştıracak stratejiler izlemeye çalışırken diğer taraftan da benzeri strateji izleme eğiliminde olan rakiplerinin stratejilerini dengeleyecek politikalar yürütmek zorunda kaldıkları bu karşıt stratejilerin, kaçınılmaz olarak çatışmaya yol açtığını ileri

⁶⁰ Spykman, “Geografiya i Vneşnyaya Politika-I” çev. M.N. Graçyov, *İzvestiya*, Sayı: 3, 2014, s.168-169.

⁶¹ Dugin, *Osnovı Geopolitiki*, s.35-37.

⁶² *A.g.e.*, s.35-37.

sürmektedir.⁶³ Diğer bir deyişle, gücü güvenlik için bir araç olarak gören Waltz'tan farklı olarak ancak Mahan'a yakın bir şekilde, gücü evrensel hâkimiyet için bir amaç olarak görmekte ve bu evrensel hâkimiyete ulaşmak için gücün her zaman azamileştirilmeye çalışıldığını savunmaktadır. Mearsheimer'e göre, Büyük Güçlerin tabiatları gereği birtakım saldırmacı askeri kabiliyete sahip olması, birbirine karşı korku uyandırır ve güvensizlik yaratır. Kendi varlığının tek teminatının kendi gücüne dayanmaktan geçtiğine inanan Büyük Güçler, en doğru yolun sistem içinde en güçlü devlet olmaktan geçtiğini anlar. Bu devletlerin güç takibi, sadece hükümlanlığa ulaşıldığı zaman sona erer.⁶⁴ Aslında Mearsheimer, Morhenthau'nun "devletlerin daima bir güç peşinde oldukları" tezinin neo-realist versiyonunu öne sürmektedir.

Uluslararası gücü ve güç değişimini "uzun döngü" yaklaşımı içinde inceleyen George Modelski, gücün istikrar sağlayan unsur olduğunu savunmakta; güçte yaşanan değişimi de istikrarsızlığa, daha ileri durumda da savaşın çıkmasına sebebiyet veren olgu olarak görmektedir. Ancak Modelski'deki savaş, küresel savaştır. Çünkü Modelski, "uzun döngü" yaklaşımı içinde, Mahan, Spykman ve belli bir noktada da Jerve gibi, Büyük Güç kavramını Küresel Güç kavramıyla eşit tutarak, Büyük Güçler arasındaki mücadeleyi bölgesel değil, küresel hâkimiyet mücadelesi olarak görmektedir.⁶⁵ Waltz'tan farklı ve yine Thukydides, Mahan ve Spykman'ın tariflerine uygun bir şekilde, küresel kabiliyete sahip olan ve küresel düzeni sağlayan Büyük Gücün deniz gücü olduğunu belirtmekte ve askeri olanaklardan bahisle de deniz gücünün üstünlüğüne vurgu yapmaktadır.⁶⁶ Deniz gücünün niceliksel ölçüsü ise deniz araçlarının ağırlığı, askeri gemilerin sayısı ve bunlarda bulunan silahlara ve diğer karakteristiklere bağlıdır. Modelski'ye göre küresel etkiye sahip olma iddiasında olan devlet, dünyadaki tüm askeri gemilerin onda birine sahip olmalı ve bunların yarısını kontrol ediyor olmalıdır.⁶⁷ Büyük Güçlerin ikinci güç unsuru ise ekonomik güçtür. Bu boyutuyla Modelski'nin yaklaşımı Carr'ın yaklaşımıyla benzerlik taşır. Carr gibi

⁶³ Gülboy, a.g.e., s.118.

⁶⁴ Eyüp Ersoy, "Realizm", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, der., Ramazan Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s.177-178.

⁶⁵ George Modelski, "Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt. 2, Sayı: 7, Güz 2005, s.4-5.

⁶⁶ A.y., s.17-18.

⁶⁷ A.g.e., s.81-82.

Modelski de askeri (deniz) gücü ile ekonomik gücün her birinin bir özerk alan olsa da bunlar arasında sıkı ve yoğun ilişki olması gerektiğini öne sürer. Ancak Modelski, ekonomik gücü saf bir GSMH⁶⁸ hacmi ya da ticaret hacmiyle değerlendirmez. Ona göre ekonomik güç, aynı zamanda ileriye dönük yüksek teknolojik yatırımlarda niteliksel ve niceliksel olanaklara sahip olmayı da kapsar.⁶⁹ Geniş deniz bağlantıları, iletişim ve ulaşım ağları üzerindeki kontrolü elinde tutan Büyük Gücün aynı zamanda küresel güç kaynağını da elinde tuttuğunu savunan Modelski,⁷⁰ Büyük Güçler arasındaki mücadelenin ve başlangıçtaki bölgesel savaşların söz konusu alanlar üzerinde olacağını da belirtmektedir. Güç ve güç getirileri diğer rakipleri olan Büyük Güçlerle çatışma ve rekabeti de güçlendirir. Bu yüzden, Dünya Gücü kendi devrinde küresel konuma yükselmek isteyen diğer Büyük Güçlerle mücadele etmek zorunda kalır.⁷¹ Konumunu yükseltmek isteyen rakip güç, hâkim gücün zayıflamasına yönelik politika izleyeceği için rakip güç merkezlerini ortaya çıkarır. Zayıflayan küresel sistemde birçok büyük devletin faydalarını artırmaya çalışması, rekabeti daha da kızıştırır ve düşmanlığa doğru kayar, nihai olarak anarşiye dönüşebilir. Küresel gücün tekeli pozisyonu aşamalı olarak bozuldukça, diğer ulus-devletler küresel konuma ulaşmak ve bölgesel liderlik için rekabet etmeye başlarlar. Küresel işlevlerin, ulusal ve bölgesel işlevlerle karıştırılması, ulusal ve bölgesel liderler arasında çatışmaya yol açar.⁷²

Mahan ve Modelski'nin yaklaşımına benzeri tutumu neo-realistlerin diğer bir önemli ismi olan Robert Gilpin sergilemektedir. Gilpin Büyük Güçleri kategoriye ayırarak en büyük gücü, hegemon statüsüne ulaşmış güç olarak tanımlamaktadır. Bir Büyük Gücün küresel güç veya hegemon güç olabilmesi için diğer büyük güçlerden farklı özelliklere sahip olması gerektiğini belirtir. Carr, Mahan, Modelski'de olduğu gibi ağırlıklı olarak dikkatini ekonomik faktöre çeken Gilpin,⁷³ hegemon gücün dünyadaki en büyük ekonomiye sahip olması gerektiğini ve aynı zamanda uluslararası

⁶⁸ Gayri Safi Milli Hasıla

⁶⁹ V.N. Konişev, **Amerikanskiy Neorealizm o Prirode Voyni: Evolyutsiya Politicheskoy Teorii**, Sankt-Peterburg, Nauka, 2004, s.87.

⁷⁰ **A.y.**, s.20.

⁷¹ Modelski, **a.g.y.**, s.17-18.

⁷² **A.y.**, s.19- 20.

⁷³ Robert Gilpin, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası**, Ankara, Kripto, 2011, s.125-127.

ekonomik işleyişi, ticari süreçler, doğal kaynaklar ve hammaddeler, sermaye akışları ve teknoloji üzerinden de kontrol edebiliyor olması gerektiğini öne sürer.⁷⁴ Bu avantajlara sahip olan ile sahip olmak isteyenler arasında da bir rekabetin olduğunu veya olacağını, bu rekabetin zaman içerisinde hegemon ile diğer Büyük Güçler arasında mücadeleye, gerginliğe ve çatışmaya giden yolun önünü açacağını söyler.

Gilpin'in hegemonya yaklaşımı, Waltz'tan farklı olarak bir güç dengesinden ziyade Modelski gibi hiyerarşik bir yapıdır. İstikrarı sağlayacak olan güç dengesinden ziyade tek küresel gücün egemenliği altındaki hegemonik düzendir. Waltz, her hegemon gücün diğer Büyük Güçler tarafından dengelenmeye çalışılacağını ve bu çabanın güç dengesi sağlanması sonucunda bir güvenlik ortamı yaratacağını öne sürerken Gilpin, hegemon gücü dengeleme sürecinin savaşların altında yatan asıl neden olduğunu iddia etmektedir.⁷⁵

Tarihçi Paul Kennedy, “*Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü*” (*The Rise And Fall Of The Great Powers*)⁷⁶ eserinde disiplinler arası bir yaklaşımda bulunarak Modelski ve Gilpin gibi devletlerin döngüsel gelişiminin ve uluslararası sistemin tarihsel analizini yapmaktadır. Kennedy, Büyük Güçler arasındaki savaşların onların yükselişi ve düşüşlerinin sonuçlarıyla bağlantılı olduğunu söyler. Kennedy, devletlerin Büyük Güç statüsüne erişmelerinin muazzam askeri güç ve ekonomik kaynağa sahip olmalarına, bu statüyü kaybetmelerinin de bu kaynakların azalmasına ve zamanla ortadan kalmasına bağlı olduğunu öne sürer. Devletlerin gücünün sağlam askeri güç, üretim altyapısı, teknoloji ve finansal sistem tarafından belirlendiğini vurgulayarak Carr, Modelski, Gilpin gibi ekonomik güce dikkat çekmektedir. Kennedy'ye göre ekonomik gelişmenin dengesizliği ya da azalması askeri gücü azaltmakta ve devletin stratejik pozisyonunun kötüleşmesine yol açmaktadır.⁷⁷ Ancak Kennedy, Mahan, Modelski ve bu yaklaşıma sahip diğer yazarlar gibi Büyük Güç olmanın şartının deniz gücü olmaktan geçtiğine dair herhangi bir açıklamada bulunmayarak devletlerin güç

⁷⁴ A.g.e., s.100.

⁷⁵ Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge University Press, 1981, ss.50-55; Gilpin, “The Theory of Hegemonic War”, **The Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 18, No. 4, The Origin and Prevention of Major Wars (Spring, 1988), ss. 597.

⁷⁶ Kennedy P., **The Rise And Fall Of The Great Powers: Economic Change And Military Conflict From 1500 to 2000**, London, Unwin Hyman, 1988.

⁷⁷ A.g.e., s.143-144.

unsurlarının büyüklüğüne ve aralarındaki farka bakar. Bu anlamda Kennedy'nin yaklaşımı, Waltz'la paralellik taşır.

Woosang Kim, Waltz gibi Büyük Güçlerin ulusal kapasitelerini içsel ve dışsal /dahili ve harici olmak üzere ikiye ayırır ve Waltz'ta olduğu gibi dahili gücün harici güce göre daha öncelikli olduğunu belirtir. Kim, bu iç/dahili güç unsurlarını ordunun büyüklüğü, nüfusun büyüklüğü ve deniz gücünün büyüklüğü olarak sıralarken Thukydides, Mahan ve Modelski'de olduğu gibi, askeri gücü deniz gücüyle eşleştirir. Kim'e göre bir devletin dünyanın her yerinde etkili olan Büyük Güç konumunu korumak için güçlü bir kara ordusu kadar, sürekliliği olan deniz gücüne sahip olması da gereklidir. Dünyanın her noktasını önemli derecede etkileyebilen bir süper gücün mevcut durumunu koruyabilmesi için yalnızca güçlü bir kara ordusuna değil aynı zamanda açık deniz çatışmalarını destekleyebilecek seviyede güçlü bir deniz kuvvetine de ihtiyacı vardır.⁷⁸ Kim, Waltz gibi harici güç unsurlarının ittifakların önemli güç kaynaklarından olduğunu savunarak her Büyük Gücün ittifaklarıyla güçlenip genişlediğini veya karşı tarafın koalisyonunu güçsüzleştirerek zayıflatma stratejisi izlediğini belirtmektedir.⁷⁹ Bu anlamda Kim, Büyük Güçler arasındaki mücadelelerden birinin de ittifak edinme mücadelesi olduğunu belirterek ittifakların mücadelelerinin savaflara neden olan güç unsurlarından biri olduğunu da ifade etmektedir.

Dolayısıyla Gilpin'in de dediği gibi, savafların altında yatan temel sebep, gücün doğasındaki değişimdir. Fakat gücün değişimini bilebilmemiz için güç unsurlarının ne olduğunu ve bunların devletler arasındaki ilişkilere olduğu gibi savafların çıkmasına etkisini de bilmemiz gerekir. Güç, büyük devletlerin Büyük Güç statüsüne ulaşmalarında ve/veya bu statünün korunmasında öncelikli rol oynar. Diğer bir deyişle, Büyük Güç olmanın temel şartlarından biri güç unsurlarına sahip olmaktır. Güç, bazı durumlarda devletlerin öz güvenliklerini sağlamasında bazen de daha güçlü hale gelerek rakiplerine karşı üstünlük elde etmesinde önemli araç rolü de görmektedir. Aynı zamanda güç, devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda dış politika hedeflerine

⁷⁸ Woosang Kim, "Vestfalya'dan Waterloo'ya Güç Değişimleri ve Büyük Güçler Savaşı", çev. Esra Diri, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, dev. Esra Diri, İstanbul, UİK, 2013, s.465.

⁷⁹ A.y., s.475.

ulaşma derecesini belirlemede de öncelikli role sahiptir. Büyük Güçlerin elinde toplanan güç, devletler arasındaki mücadelenin boyutunun, mücadelede kimin kazançlı çıkıp kimin kaybetme ihtimalinin daha yüksek olduğunun, bunlar arasındaki savaş çıkma olasılığının, savaşın kapsamının ve şiddet boyutunun belirlenmesinde de önemli etkiye sahiptir. Waltz'ın söz ettiğı gibi güç, güvenliğı sağlamak için bir araç dahi olsa bu araca sahip olmak için de bir mücadelenin ve bu mücadelenin savaşa dönüşmesinin de nedeni haline gelebilmektedir.

Ekonomik büyüklük, askeri güç, ittifak sayısı, stratejik ulaşım ve ticari yollar üzerinde kontrol, zengin yer altı kaynaklara sahip geniş coğrafya ve geniş üsler zinciri gibi güç unsurları üzerinde kontrol, her Büyük Güç için stratejik öneme sahip olup, mücadelenin devam ettiğı barışta ve siyasi mücadelenin son safhası olan savaşta önemli rol oynamaktadır. Söz konusu her bir güç unsurunun kendine göre önemi ve özelliğı olduğundan ve her biri Büyük Güçlerin gücüne güç kattığından dolayı aynı zamanda bu güç unsurlarını ele geçirmek veya sahip olmak da savaş sebebi olabilmektedir. Sıralanan güç unsurları, Büyük Güçlerin güvenlik endişeleri ve ulusal çıkar öncelikleri çerçevesinde önem kazanmakta ve rakip Büyük Güçlerden birinin eline geçmesi veya söz konusu güç unsurlarının Büyük Gücün elinde artması, diğerk rakipler karşısında avantaj sağladığı gibi onları endişelendirmekte ve güvenlik riskini artırmaktadır. İkincil konuma düşmekten kaçınan Büyük Güç aynı güç kaynaklarına sahip olmanın yollarını aramaya başlar ve mücadelenin derecesinin ve şiddetinin artmasına yol açar. Bu mücadele aynı zamanda savaşın da habercisi olur. Her bir güç unsuru, askeri güce katkı sağladığı için bu güç unsurlarının elde edilmesi ve üzerinde kontrol sağlanmasına yönelik askeri gücün devreye girmesine de sebeptir. Dolayısıyla da askeri güç ile diğerk güç unsurları karşılıklı olarak ikili işlev görmüş olur. Daha fazla güçlenen bir Büyük Güç, gücünü daha da artırmaya çalışır. Buna tepki olarak diğerk Büyük Güçler de zayıflamaktan ve etki altında kalmaktan kaçınmak için güçlenmeye çalışacaktır. Rakiplerine karşı koyabilmek veya onları caydırabilmek için de askeri kapasitesini ve buna hizmet edecek tüm güç unsurlarını mobilize etmeye girişecektir. Güç kaynakları üzerindeki mücadele güç unsurlarında değışime yol açacaktır. Bu değışim güç dengesinde de değışime ve dönüşüme neden olarak güçlenen veya zayıflayan devletlerin ortaya çıkmasına, sonuç itibariyle yok olmaktan kaçınan Büyük

Güçlerin ilk aşamada dolaylı, son aşamada ise doğrudan savaşmalarına zemin hazırlayacaktır. Dolayısıyla da anarşik uluslararası ortamda özellikle de Büyük Güçler arasında güç elde etme çabasının kendisi, savaşların temel nedenlerinden biridir ve uluslararası güç dengesini doğrudan etkiledikleri için de güç dengesinde yaşanan değişim, dolaylı veya doğrudan olmak üzere Büyük Güçlerin karşı karşıya gelmesiyle meydana gelen savaşların ortaya çıkmasına yol açar.

1.1.2. Güç Dengesi ve Savaş

Güç dengesi ve güç dengesinde yaşanan değişim, Thukydides'ten Waltz gibi günümüz neo-realist yazarlara kadar, uluslararası politikada devletler arasındaki ilişkileri ve savaşı açıklamak için başvurulan kilit kavramlardan biridir. Güç dengesi, uluslararası sistemin asli unsurları olan devletlerin kapasitelerine veya güçlerine göre belirlenir. Devletlerin kapasitelerini belirleyen ise önde gelen devletlerin veya Büyük Güçlerin güç unsurlarıdır. Söz konusu güç unsurlarında yaşanan değişim, Büyük Güçlerin güç kapasitelerini etkiler. Güç unsurlarında yaşanan büyüme veya artış o Büyük Gücün gücünü olumlu etkilerken, güç unsurlarında yaşanan azalma veya gerileme Büyük Güçlerin gücünü olumsuz etkiler. Ancak her hâlükârda bir devletin lehine değişen güç dengesi diğerinin aleyhine değişim anlamına gelecektir. Güç dengesinde yaşanan değişim, her durumda, rekabet içerisinde olan Büyük Güçler arasındaki mücadelenin daha sert cereyan etmesine yol açarak bu mücadelenin kazanan tarafı olmak üzere askeri güce başvurulmasının önünü açacaktır. Diğer bir deyişle güç dengesinde yaşanan değişim, savaşın sebebi olmaktadır.

Waltz'a göre anarşik uluslararası sistem kaotik değildir, aksine bir düzen söz konusudur. Bu düzeni sağlayan mekanizma da "güç dengesi"dir. Uluslararası sistem içinde güç dengesi her bozulduğunda denge mekanizması devreye girer ve Büyük Güçler arasındaki güç dengesi tekrar kurulur.⁸⁰ Waltz, devletlerin anarşik uluslararası sistemde Büyük Güçlerin ya da çoğunluğun peşine takılma (bandwagon) siyasetini değil, dengeleme siyasetini tercih edeceklerini savlar. Bu yaklaşıma göre, kimse başka birinin kazanmasını istemez; Büyük Güçlerin hiçbiri de kendi aralarından birinin

⁸⁰ A.g.e., s.161.

kendisinde daha güçlü hale gelerek lider konumuna yükselmesini istemez.⁸¹ Bir devlet, diğer devletin yanında yer alması durumunda onun güçlenmesine katkıda bulunacağı ve daha sonra kendisi için tehdit oluşturacağından endişe duyacağından böyle bir tercihte bulunmayacaktır, bu süreci engellemeye çalışacaktır. Düşmanlık yapısal olduğu için ittifaklar ortak bir tehdit karşısında kurulur. Dengeleme uluslararası nüfuzunu artırmaya çalışan Büyük Güçlerin olağan çabalarının sıradan bir sonucu olarak gelişir. Bu dengeleme savaş için olduğu kadar barışçıl amaçlar için de kullanılabilir.⁸² Tersten okunursa bir Büyük Gücün diğer bir Büyük Gücü dengelemek için güçlenmesi, güç dengesini sağlayabileceği gibi iki güç arasında savaşın çıkmasına da yol açabilir. Dolayısıyla da dengeleme siyaseti aynı zamanda bir geçiş sürecidir. Dengeleme siyaseti dış dengesizliği telafi etmeye yönelik gelişir; daha kuvvetli ya da yükselen bir güce karşı koyarak risklerini azaltma girişimidir. Güç dengesi mekanizması güç dengesinin bozulması durumunda ortaya çıkar. Güç dengesinin bozulmasına yol açan neden ise uluslararası sistemde belirleyici role sahip olan Büyük Güçlerin kabiliyetlerinde meydana gelen hızlı değişimlerdir.⁸³ Bu hızlı değişim, bir Büyük Gücün veya birden fazla Büyük Gücün yükselmesiyle olabileceği gibi Büyük Güçlerden birinin veya birden fazlasının kısa zaman dilimi içerisinde veya uzun vadede güç kaybetmesi ve Büyük Güç olmaktan çıkmasıyla gerçekleşebilmektedir.

Güç dengesine göre devletler, doğası gereği asgari düzeyde hayatta kalmak, azami düzeyde evrensel hâkimiyet kurmak için eylemde bulunurlar. Amaçlarına ulaşmak için sahip oldukları araçları kullanmaya çalışırlar.⁸⁴ Söz konusu araçlar, devletlerin gücünü teşkil eden ve başında askeri gücün olduğu, diğer unsurların onu desteklediği güç unsurlarıdır. Dolayısıyla da bu güç unsurlarından oluşan araçlar değişken olup gücün kendisine olduğu gibi güç dengesine de etki edebilecek mahiyettedirler. Güç dengesi sistemi içinde bir Büyük Gücün diğer Büyük Güç veya Büyük Güçlere nazaran güçlenmesi ve onların aleyhine olacak şekilde güç dengesini değiştirmesi, söz konusu devletlerin endişesine yol açarak güçlenen Büyük Güce yönelik daha sert politikalara başvurmalarına sebebiyet verecektir. Güçlenen Büyük

⁸¹ A.g.e., s.158.

⁸² Buchill, a.g.e., s.60-62.

⁸³ A.g.e., s.161.

⁸⁴ A.g.e., s.148.

Güç, diğer güçlerin hedefi haline gelecektir ve gücünün zayıflatılması için değişik yollara başvurulacaktır. Artan rekabette söz konusu devletler, birbirlerine karşı sürdürdükleri mücadelede aşamalı olarak da olsa doğrudan karşı karşıya gelebilirler. Dolayısıyla dolaylı veya doğrudan askeri güce başvurulmasıyla meydana gelen savaşın ortaya çıkmasına neden olan olgu, güç dengesinde yaşanan değişimdir.

Örneğin *Peloponessos Savaşları* eserinde Thukydides, M.Ö. 5. yüzyılda Sparta ile Atina arasında çıkan savaşın altında yatan asıl sebebin Atinalıların aşırı derecede güçlenmeleriyle güç dengesinin değişmesi ve bunun sonucunda Spartalılarda oluşan endişe ve korku olduğunu söylemektedir.⁸⁵ Atina ile Sparta arasında savaşa giden süreç bir denge politikasının sonucuydu. Askeri gücünün artmasıyla ve kendisinden daha küçük şehir-devletlerini kendisiyle ittifaka zorlamasıyla Atinalılar, daha önce var olan güç dengesini bozmuş oldu. Atinalıların bu yayılcı politikası, Sparta'nın kendi elinde bulunan etki alanları korumaya zorlamıştır. Sonuçta her iki devlet de savaşa doğru gidilmesine neden olan “çatışma döngüsüne” girmeye başlamışlardır.⁸⁶ Sparta, Yunan dünyasındaki üstünlüğünü kaybetmekten korkarken, buna karşılık vermek için de askeri gücünü geliştirmeyi ve müttefiklerinin desteğini almayı amaçlamıştır. Atinalıların da Sparta'da yaşanan değişime aynı şekilde cevap vermesiyle silahlanma sürecine girilmiştir. Burada devletlerarası güç dağılımı tarafından sağlanan uluslararası sistemin yapısının değiştiğini gözlemleyen Thukydides, büyük değişimlerin ancak büyük güçler tarafından gerçekleştirildiğini, sistemdeki ikinci en güçlü devlet olan Atina'nın artan gücünün çatışmaya zemin hazırladığını ve sistematik değişimi, yani uluslararası siyasi sistemin kontrolünde veya hiyerarşisinde değişimi meydana getirdiğini belirtmektedir. Değişimin ana aktörü olan Atina'nın gücünün artması ve Atina devletinin genişlemesi, Atina nüfusunun artması, ekonomisindeki büyüme ve teknolojik gelişmesi ve coğrafi genişlemesi gibi faktörlere bağlı olmuştur. Deniz gücündeki teknik yenilikler, tahkimat tekniklerinin girişi ve ticaretle ilişkili olarak mali gücün yükselişi, daha önce görülmemiş bir ekonomik ve askeri güç yoğunlaşmasını olanaklı kılmıştır. Bu gelişmeler, askeri gücün temelini değiştirerek, güçlü ittifakların oluşması, güç

⁸⁵ Thukydides, **a.g.e.**, s.17.

⁸⁶ P. Tsigankov, “İstoriyaçeskiy Realizm Fukidida o Probleme Voynı”, **Obozrevatel-Observers**, Temmuz, 2010, s.104.

denge içinde derin bir kayma ve geniş deniz imparatorlukları için gerekli şartları yaratmıştır. Yeni şartlar uluslararası ekonomik ve siyasi sistemi şekillendirmiştir. Söz konusu askeri, teknolojik ve ekonomik değişimler, Atina'nın gücünün büyümesini kolaylaştırmış ve Atina'nın yükselişini sağlayarak uluslararası güç dengesini altüst etmesine yol açan gelişmelere neden olmuş ve uluslararası sistem için güç hiyerarşisini, etki alanlarını ve sistemin diğer aktörleri arasındaki siyasi ilişkileri yeniden belirlemiştir.⁸⁷

Morgenthau da Thukydides'in *Peloponnesos Savaşları*'ndaki yaklaşımına benzer şekilde, Waltz ile de paralel olarak, Büyük Güçlerin birbiri üzerinde hâkimiyet kurma arzularının ve birbirlerinin kararlarını kontrol edecek duruma gelinceye kadar güçlerini artırarak kendi yayılcı politikalarını izlemeye çalışmalarının güç dengesinde değişime yol açacağını söyler. Diğer güçler de söz konusu bu politikaya karşı koyabilecek duruma gelene dek güçlerini artırarak güç dengesini sağlamaya çalışırlar. Bu zıt güçlerin karşılıklı olarak güçlerini artırmayı sürdürme çabaları, birinin diğerinin kendi üzerinde hâkimiyet ve egemenlik kurmasına izin vermemesi dengesini ortaya çıkartır. Eğer güç mücadelesinde biri diğerini dengelemekte yetersiz kalırsa, güç dengesi bozulur ve güçlenmesini sürdüren aktör diğer üzerinde hâkimiyet kurma olasılığına sahip olur.⁸⁸ Morgenthau, bu dengesizliği gidermek için, yani uluslararası sistem içinde güç dengesinin sağlanmasının iki yolu olduğunu söyler. Birinci yolun, Waltz'un *iç çabalar* olarak adlandırdığı tek başına karşı koymaya çalışmasıdır. İkincisi, Waltz'un *dış çabalar* olarak adlandırdığı güç dengesinin bozulmasından tehdit algılayan devletlerin bir araya gelerek hâkimiyet kurmaya çalışan devlete karşı birlikte hareket ederek işbirliği üzerinden güç dengesini sağlamaya çalışmalarıdır.⁸⁹ Waltz gibi Morgenthau'ya göre de güç dengesi her zaman bozulabilir ve her zaman tekrar yeniden düzeltilebilir. Birimler arasındaki güç ilişkisi doğası gereği devamlı değişir ve bu değişim esasen istikrarsızlıklara yol açar. Morgenthau bu değişimi ve güç dengesinin yeniden kurulmasını iki sebebe bağlamaktadır. Birinci durumda, bu değişime neden olan devletler arasındaki güç mücadelesinden kaynaklı tehdidin ortaya

⁸⁷ Robert Gilpin, "Hegemonik Savaş Teorisi", çev. **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, der. Esra Diri, İstanbul, UİK, 2013, s.428-429.

⁸⁸ Morgenthau, **a.g.e.**, s.226.

⁸⁹ **A.g.e.**, s.224-225.

çıkması ve bu tehdidi bertaraf etme çabası etkilidir. İkinci durumda ise, Büyük Güçlerden birinin diğeri veya diğeri üzerinde hakimiyet kurma çabası ve egemenliğinden vazgeçmek istemeyen diğeri güçlerin buna karşı koyma çabası etkilidir.⁹⁰

Uluslararası sistemde güç dengesinde yaşanan değişim ve bunun sonucunda ortaya çıkan mücadelenin istikrarsızlığa yol açacağını devletlerin doğasına bağlayan Morgenthau'dan farklı olarak Morton Kaplan, uluslararası sistemin değişim ve istikrarını belirleyici faktörler olarak aktörlerin sayısı ve güç konfigürasyonu (*power configuration*) şeklinde iki temel kritere işaret etmektedir. Uluslararası sistemin altı farklı türde yapısı olduğunu ancak tarih boyunca sadece iki tür uluslararası sistemin gerçeği yansıttığını söyleyen Kaplan, bu sistemleri “çok kutuplu güç dengesi sistemi” ve “gevşek (esnek) iki kutuplu sistem” olarak sıralamaktadır. Birincisinde önemli derecede askeri ve ekonomik güce sahip büyük güçlerden oluşan güç dengesi söz konusu iken, ikincisinde küresel süper güçlerin başat rol oynadıkları blokların ve bunların etkisi altında olan hükümetler arası örgütlerin de rol üstlendiği bir sistem söz konusudur.⁹¹

Kaplan, çok kutuplu uluslararası sistemin istikrarlı bir şekilde çalışabilmesi için en az beş Büyük Gücün olması gerektiğini ve bunların belli kurallar çerçevesinde kendi aralarında ilişki kurmaları gerektiğini belirtir. Güç dengesini sağlayacak kuralları da Kaplan şöyle sıralar: 1) Birimlerin yeteneklerini artıracak şekilde davranması ancak bunu savaş yerine müzakereyle gerçekleştirmesi; 2) Yeteneklerini artırma fırsatını kaçırmaktansa savaşmayı seçmeleri; 3) Büyük güçlerden birini ortadan kaldırmaktansa savaşa son vermek; 4) Sistem içinde başat konuma yükselmek isteyen koalisyon ya da aktörün engellenmesi; 5) Ulus üstü örgütlenme ilkelerine katılmak isteyen aktörlerin bu çabalarını engelleyecek şekilde davranmak; 6) Tüm temel aktörlere kabul edilebilir rol ortakları muamelesi yapılması; daha önce kaybetmiş bir aktörün sistem içinde kabul edilir konuma gelmesine izin verilmesi ya da bu aktörün

⁹⁰ A.g.e., s.226-227.

⁹¹ Morton Kaplan'ın teorik yaklaşımını P.A. Tsigankov'un “Morton Kaplan i Sistemnoye İssledovaniye Mejdunarodnoy Politiki”, çalışmasından alınmıştır. **Mejdunarodniye Otnoşeniya i Mirovaya Politika**, Cilt. 1, Sayı: 25, 2012, s.28.

daha önce zayıf olan başka bir aktörle değiştirilerek büyük güç sınıfına sokulmasını sağlamak.⁹²

Birinci kural her bir ulusun kendi etkisini artırma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Ancak eğer olanak varsa “güç dengesi” sistemine savaşın getireceği tahribattan kaçınarak bu amaca ulaşılmasını öngörmektedir. İkinci kurala göre, her bir ulus devlet kendi ulusal çıkarlarını korumakla yükümlüdür. Bu, savaş ihtimali dahil olmak üzere yerine getirilmelidir. Bu ilk iki kural Hobbes’çu kuraldan kaynaklanmakta ve “herkesin herkesle savaşı” felsefesine uymaktadır. Üçüncü kural ise Hobbes’çu standartlara uymamakla birlikte temel aktörlerin adil ve yasal topluluğun büyüklüğünü aşacak derecede genişlememelerini öngörmektedir. Dördüncü ve beşinci kural ise, uluslararası sistemin korunması için gerekli rasyonel beklentileri içermektedir. Başat koalisyonun şekillenmesi ya da sistem içinde büyük güçler arasında birinin başat konuma gelme çabası ve hâkimiyet kurma arzusu, koalisyona dâhil olmayan diğer aktörlerin ulusal çıkarlarını tehdit etmektedir. Bunun yanında koalisyonun uluslararası sistem üzerinde hızlı bir hâkimiyet kurabilmesi durumunda koalisyon içindeki başat aktör kendi koalisyonu içindeki daha büyük üyeler üzerinde siyasi baskı kurabilecektir. Kendi üyelerinin çıkarlarına tehdit oluşturmaya başlayan koalisyonlar, zayıflamaya başlayarak baskıya maruz kalan koalisyon üyelerinin koalisyonda daha tarafsız pozisyon almalarına ya da bu koalisyondan ayrılarak karşı koalisyona katılmalarının önünü açmaktadır. Bu kurallar üçüncü kuralın hatırlanmasını ve devletlerin bazı çabalarının sınırlandırılması ve gelecekte gerektiğinde koalisyonlardan herhangi birine dâhil edilebilecek diğer Büyük Güçlerin yok edilmemesini gerektirmektedir. Altıncı kural, sistemin hayatta kalabilmesinin aktörlerin önemli kurallar ve “güç dengesi” sistemi normlarını onaylamasına bağlı olduğuna işaret etmektedir.⁹³

Kaplan’da uluslararası sistem içindeki güç dengesinin istikrarsızlaşmasına neden olan şartlar şöyle sıralanabilir: 1) Kurallara uygun oynamayı kabul etmeyen aktörlerin var olması. 2) Ulus üstün hakimiyet (imparatorluk) kurmayı dış politika amacı olarak gören ulus devletlerin var olması. 3) Sistemin korunmasına yönelik

⁹² Morton A. Kaplan, **System and Process in International Politics**, Londra, ECPR, 2005, s.35-36.

⁹³ Tsıgankov, **a.g.e.**, s.222-223.

yeterince bilgiye sahip olunmaması veya ayrı ayrı politikacıların söz konusu sistem kurallarından uzaklaşan şahısların olması. 4) Katı kuralların uygulanması için gerekli olan kaynağa ulaşılamaması. 5) Kurallar ile ciddi ulusal talepler/çıkarların çatışması. 6) Dengenin sağlanmasında maddi-teknik kaynak sağlanmasındaki zorluklar veya “dengeleyici” mekanizmanın yeterince gevşeklikten yoksun olması.⁹⁴ Dolayısıyla Kaplan, uluslararası sistemin işleyişinin tamamen kendi anarşik çerçevesinde gerçekleştiği görüşünden ziyade sistem içinde önemli ağırlığa sahip olan Büyük Güçlerin belli kuralları benimseyerek bunlara uymayı tercih edebilecekleri görüşünü savunur. Diğer bir deyişle, güç dengesinin bozulması ve yeniden kurulması sürecinin Waltz ve Morgenthau’da olduğu gibi kendiliğinden değil de belli durumlarda sistemin aktörlerinin tercihlerinden kaynaklandığını söylemektedir. Ancak Kaplan’ın Carr, Morgenthau ve Waltz gibi güç dengesinin bozulması ve neticede istikrarsızlığa yol açacak olan değişimin temel kaynaklarının ekonomik ve askeri güç gibi unsurlarda yaşanan değişimler olduğuna dikkat çektiği görülür.

Uluslararası sistem içinde ekonomik ağırlıklı olmak üzere teknolojik değişimlerde yaşanan sürecin, devletlerin sosyal yapılarında, siyasal sistemlerinde, askeri bütçesinde önemli düzeyde değişime yol açtığını belirten Paul Kennedy, bu sürecin uluslararası sistem hiyerarşisinin de değişimine büyük etki yaptığını savlamaktadır. Bu değişimlerin Büyük Güçlerin yükselişi ve düşüşlerine yol açtığını, bu yükseliş ve düşüşlerin de bunlar arasındaki savaşların temel sebebi olduğunu belirtmektedir.⁹⁵ Ancak Kennedy, aynı zamanda uluslararası anarşik sistemde her bir hegemonun yükselişi ve düşüşünün Büyük Güçler arasında savaşın kaçınılmaz olacağı anlamına da gelmediğini Büyük Güçlerin özellikle de nükleer statüleri nedeniyle savaşlarını üçüncü ülkelerin topraklarında konvansiyonel silahlarla yürüttüklerini söylemektedir. Benzeri bir şekilde Kennedy, Büyük Güçlerin ekonomik gücündeki yükseliş ve çöküş süreçlerinin askeri alanlarda da gerçekleştiğini söylese de bunun eş zamanlı olmak zorunda olmadığı gibi Büyük Güçler arasındaki mücadele sonucu ortaya çıkan doğrudan veya dolaylı her savaş ve silahlı çatışmanın ekonomik faktörle

⁹⁴ Tsıgankov’un Morgan Kaplan “istikrarsızlık” teorisinin değerlendirmesi, **Teoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy: Hristomatiya, Gardariki**, s.225-226.

⁹⁵ Kennedy, **a.g.e.**, s.115.

bağlantılı olduğu anlamına da gelmesi gerekmediğinin altını çizmektedir.⁹⁶ Dolayısıyla da her Büyük Gücün ekonomik ve askeri gücüne ve bunlardaki teknolojik atılımlara bağlı olarak yükselişi veya bu yarışta geri kalarak gerileyişi bunlar arasında doğrudan savaşa yol açacağı anlamına gelmediği gibi ülkeler üzerinden dolaylı savaşlar yürütebileceklerini belirtmektedir. Waltz'ta olduğu gibi Büyük Güçleri deniz ve kara gücü olarak ayırmamaktadır. Waltz'tan farklı olarak Kennedy, uluslararası güç dengesi konusunda herhangi bir açıklama da getirmemektedir.

Uluslararası sistem istikrarının tek bir hegemon gücün egemen olduğu hiyerarşik bir yapıyla sağlanabileceğini savlayan Robert Gilpin, yine Modelski'de olduğu gibi ve Carr ile Kennedy gibi bu sistemin temelini ekonomik gücün varlığına dayandırmaktadır. Gilpin, liberal bir dünya ekonomisinin de hâkim güç sayesinde var olabileceğini, hegemonun düşüşünün liberal ekonomik düzenin de zayıflamasına yol açacağını iddia etmektedir.⁹⁷ Gilpin, güçlü devletlerin ekonomik yapıyı etkilemesi gibi ekonomik yapıların da güçlü devletlerin politikalarını önemli şekilde etkilediğini belirterek ekonomik değişimlerin güç dengesinin değişimine neden olduğunun altını çizmektedir.⁹⁸ Gilpin, dünya ekonomisinin işleyişinin, zenginliğin bir noktada toplanması değil, yayılması şeklinde olduğunu ve bu mekanizmanın da sonuç itibarıyla dünya ekonomik merkezinde kayma yaşanmasına yol açtığını belirtir.⁹⁹ Kennedy, güç dengesinde yaşanan değişimi Büyük Güçlerin iç yapısında, yani Waltz'un da *iç çabalar* olarak adlandırdığı sürecin sonucu olarak görürken Gilpin, uluslararası kapitalist sistemin içindeki ekonomik kaynakların kural gereği kendisine uygun gördüğü bölgelere, yani diğer devletlerin ekonomik gücüne katkı sağlayacak şekilde merkezden çevreye kaydığını söylemektedir. Waltz ve Kennedy'den farklı ancak, Gilpin'le paralel bir yaklaşımı Modelski dillendirir. Modelski, uluslararası sistemin egemen merkez(ler) ile ona bağımlı çevre(ler)den oluşan hiyerarşik bir yapıdan meydana geldiğini söylemektedir. Gilpin, merkez ile çevre arasında hiyerarşik bir işbölümünün söz konusu olduğunu kabul etmektedir ancak Thukydides, Carr ve

⁹⁶ A.g.e., s.143-144.

⁹⁷ Gilpin, a.g.e., s.95-96.

⁹⁸ A.g.e., s.109.

⁹⁹ A.g.e., s.111.

Kennedy ile ekonomik gücün askeri gücün artmasında büyük etki yaptığı konusunda da hemfikirdir.

Gilpin, ekonomik yapı ve değişimi şöyle açıklamaktadır: Başta sermaye, sanayi ve ekonomik faaliyetler merkezde toplanır, daha sonra merkezdeki yığılma zenginliği, endüstri, ucuz işgücü ve doğal kaynak alanlarına doğru hareket ederek çevreye kaymaya başlar. Bununla beraber yatırım, sanayi, ticaret ve teknolojik transferler mekanizmaları merkezden çevreye kaymayı sürdürür. Sanayi gücünün merkezden bu bölgelere kaymasıyla belli bazı çevre ekonomileri büyür ve merkezden daha hızlı bir biçimde sanayileşme sürecine girer. Bu durum yükselen çevre ekonomiyi zayıflayan merkez ekonomisi arasında rekabeti yoğunlaştırır.¹⁰⁰ Ekonomik rekabet ve fiyatlar mekanizması, piyasa mekanizmasını daha yüksek üretim verimliliklerine, ekonomik büyümeye ve ulusal piyasaların bütünleşmesine sevk eder. Zamanla piyasa, ekonomik faaliyetlerin konumlanmasında derin değişiklikler üreterek, ekonomik ve endüstriyel gücün uluslararası dağılımını etkiler. Piyasa güçlerinin serbest kalması siyasal çerçevenin kendisini dönüştürmekte, kürenin nihayetinde adapte olacağı yeni bir siyasal çevre yaratmakta ve egemen gücün temelini sarsmaktadır.¹⁰¹ Teknolojik yenilenme, ulusların eşitsiz büyümesine ve hegemon gücün yükselişi ya da düşüşüne katkı sağlar. Ayrıca sanayi ile ekonomik gelişmenin bir arada gitmesi nedeniyle ve ekonomik kendine yeterlilik sağlamak amacıyla uluslar daha bağımsız olmaya çalışır; bağımsızlığa katkısı nedeniyle modern sanayilere sahip olmak ister ve sanayileşmenin askeri güce temel teşkil etmesini sağlama çabası ortaya çıkar.¹⁰² Dolayısıyla sanayi gücünün merkezden bu bölgelere kayması, uluslararası askeri güç dengesinin değişmesi anlamına da gelir.¹⁰³ Ekonomik ve askeri gücün uluslararası dağılımda merkezden çevreye yükselen uluslara doğru kaçınılmaz hareketi, hegemonun sistemi devam ettirme kapasitesini azaltır.¹⁰⁴ Hegemon zayıfladıkça, güç dengesi kendi lehine değişen uluslar hegemonun zayıflaması yönünde politikalar izlemeye başlar, bu da çatışma unsurlarını artırır; zayıflayan hegemon ile yükselen diğer güçler arasındaki bu

¹⁰⁰ A.g.e., s. 121-125.

¹⁰¹ A.g.e., s.102.

¹⁰² A.g.e., s. 140-144.

¹⁰³ A.g.e., s.125.

¹⁰⁴ A.g.e., s.102.

durum güvenlik ikilemini daha belirgin hale getirir.¹⁰⁵ Dolayısıyla da Gilpin'in güç dengesi, hiyerarşik sistem içinde yaşanan değişimin söz konusu hiyerarşik sistem içindeki hâkim gücün ekonomik kapasitesinde, yani iç kaynaklarında yaşanan olumsuz değişimle gerçekleştiği üzerinde durmaktadır.

Woosang Kim ise Modelski, Kennedy ve Gilpin'in savunduğu ekonomik gücün etkisini önemli görmekle birlikte, Thukydides, Waltz ve Morhethau gibi dış çabaların da güç dengesinin oluşmasında ve değişmesinde önemli olduğuna vurgu yaparak iç ve dış çabaların aynı derecede öneme sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun yanında Kim, iç çabalar olarak adlandırdığı ekonomik güç faktörünün hızlı artışının, güç dengesini şekillenmedeki rolüne büyük önem atfetmektedir. Büyük Güçlerin ekonomisindeki büyüme hızı ve ittifak oluşumu güç dağılımına sebep olur. Henüz yeni gücünü toplamış bazı Büyük Güçler, bu süreçte hızlı yükselerek rakiplerinin önüne geçer, baskın veya hegemon olan güçle mücadeleye girişir. Hızla yükselen güç iç ve dış çabalarıyla kapasitesini artırarak baskın gücün önüne geçerse baskın güç, kendisi aleyhine değişen güç dengesine müdahale etmek için yükselen gücü ya tek başına ya da ittifaklarını yeniden kendi etrafında bir araya getirerek engellemeye çalışır.

Kim'e göre, eğer hâkim güç ile rakibi yükselmekte olan Büyük Güç uluslararası güç dağılımında eşit düzeye gelirse bu güçler arasında savaş olasılığı daha da yükselir. Aynı zamanda Kim, yükselen Büyük Güç ile hâkim gücün büyük savaşa girişip girişmeyeceğini de iki duruma bağlamaktadır. İlki, yükselen gücün yakaladığı hızla ilgili bağlantıdır. Kim'e göre eğer yarışan ulusun iç ve dış yeterlilikleri ve kapasitesi yavaşça artarsa, çok yüksek ihtimalle aralarındaki rekabet hâkim gücün askeri bir müdahalesine gerek kalmadan çözülecektir. Fakat kapasitesi ve yeterliliği çok hızlı şekilde artarsa, işte o zaman baskın güç bundan duyduğu endişe nedeniyle; yükselen güç ise kendinde bulduğu cesaret nedeniyle uluslararası güç düzenini yeniden şekillendirmeye çalışırlar. Hızlı yükselen Büyük Güç, uluslararası düzeni kendi istediği biçimde değiştirme çabası başarılı olmaya başlarsa hâkim güce karşı açıkça meydan okur. İkincisi ise, düzeni sürdürme niyetiyle bağlantılıdır. Yükselen

¹⁰⁵ A.g.e., s.118.

Büyük Güç gücün değişim süreci boyunca mevcut düzenden memnun kalır ve sadece mevcut sistemin liderliğini ele geçirmeye çalışırsa, Büyük Güçlerin savaş olasılığı daha düşük olur.¹⁰⁶ Diğer bir deyişle Kim, hegemon güç ile yükselen Büyük Güç arasında uluslararası sistemin işleyişi ve mevcut düzeninde herhangi bir değişime gidilmemesi durumunda zımnî bir işbirliğine gidilebileceğini söylemeye çalışmaktadır.

Kim'in Büyük Güçlerin yükseliş ve gerileyişlerinde savaş ve işbirliğinin uluslararası sistem içindeki şartlara bağlı olduğunu ve bu şartların bazı durumlarda Büyük Güçlerin doğrudan savaştan kaçınmalarında rol oynayabileceğini söylemesine karşın John Mearsheimer, anarşik uluslararası sistem yapısının kaçınılmaz olarak Büyük Devletleri çetin mücadeleye iteceğini savunmaktadır. Morgenthau ve Waltz, Büyük Güçlerin sıfır toplamlı oyunun dışına çıkarak işbirliğine de gidebileceklerini öngörürken Mearsheimer, Carr, Morgenthau ve Waltz'un teorilerinin bir sentezini yaparak, anarşik uluslararası sistem içinde Büyük Güçlerin sürekli güç ve iktidar mücadelesi içerisinde olduğunu savunur. Bunun Büyük Güçlerin 'sürekli trajedisini' olarak tanımlayan Mearsheimer'e göre, her bir Büyük Güç uluslararası iktidarı kendi elinde toplamak ister. Öyle bir imkân eline geçerse bu fırsatı elinden kaçırmaz. Dolayısıyla da Büyük Güçler offensive/ saldırgan politikalar izlerler. Büyük Güçler sadece güç/iktidar elde etmeye çalışmazlar aynı zamanda rakiplerini de bu hedefe ulaşmalarını engellemeye çalışırlar. Böylelikle gücü elde eden Büyük Güç uluslararası güç dengesini etkilemeye başlar ve eğer güç dengesi kendi aleyhine değişmeye başladığını görürse elinde bulundurduğu güç olanaklarıyla bu süreci engellemenin yollarını arar.

Mearsheimer, Büyük Güçlerin güvende olmalarına rağmen birbirlerine karşı agresif davranabilmelerinin nedeninin birbirlerinden korkmalarından kaynaklandığını söyler. Bu korkuyu da bir birkaç faktöre bağlar: Birincisi, uluslararası sistemde devletlerin çatışmalarını engelleyecek merkezi bir iktidarın/hükümetin olmamasıdır. Yani uluslararası sistemin anarşik olmasından kaynaklanmaktadır. İkincisi, devletler elinin altında her zaman saldırıya geçebilecek askeri olanakları bulunduruyor

¹⁰⁶ Kim, a.g.e., s.461- 462.

olmasıdır. Üçüncüsü ise, devletler diğer devletlerin niyetlerinden hiçbir zaman emin olamamaktadırlar. Böylelikle, devletlerin tehdidi ve korkuyu hiçbir zaman bertaraf edemeyeceğini bildiği için hayatta kalmanın en iyi yolunun güçlenmekten geçtiğine inanırlar. Aslında hayatta kalmanın garantisinin en iyi yolunun hegemon bir güç haline gelmekten geçtiğini düşünürler. Çünkü hegemon bir güce erişmiş bir Büyük Gücün varlığına herhangi bir diğer devlet ciddi tehditte bulunamaz.¹⁰⁷ Uluslararası sistem içinde sürekli güç mücadelesi içerisinde olup güç dağılımında en büyük payı kapma peşinde olan ve nihayetinde hegemon bir Güce dönüşmeye çalışan Büyük Güçler, uluslararası güç dengesini sürekli değişime yol açarlar. Dolayısıyla da pozisyonlarını sağlayacak araçları edinmeye çalışırken bir taraftan da kendilerini daha uygun pozisyona taşımak için bu araçları (yani güç unsurlarını) kullanarak¹⁰⁸ güç dengesinde değişime yol açarlar. Güç dengesinde yaşanan değişim de kaçınılmaz olarak Büyük Güçlerin savaşına yol açar.

Uluslararası sistemin değişimine yol açan en önemli etken, Waltz'un söz ettiği güç dağılımında yaşanan değişimdir. Güç unsurlarını en fazla elinde bulunduran aktörler Büyük Güçler olduğuna göre Büyük Güçlerin kapasitelerinde, diğer bir deyişle gücünde yaşanan değişim, uluslararası güç dengesinin değişmesine yol açmaktadır. Güç dengesinin değişimine yol açan faktör, Büyük Güçlerin gücünün değişimi ise Büyük Güçlerin gücünün değişimine yol açan faktörler de güç unsurlarında yaşanan değişimdir. Dolayısıyla gücün doğasındaki değişim sürekli olduğu için de Büyük Güçlerin güçlerinde artışlar veya azalmalar meydana gelmektedir. Her değişim, bazı Büyük Güçlerin yükselmesine bazılarının ise gerilemesine neden olur. Diğer bir deyişle, uluslararası sistem içindeki güç dağılımında yaşanan değişim bazı devletlerin lehine işlerken bazılarının aleyhine işler. Güç değişiminden avantaj sağlayan devletlerin güçlenmesi onların bu uluslararası sistemin faydalarından daha fazla pay elde etme hakkının olduğunu düşünmesine neden olurken, söz konusu güç dengesinde yaşanan değişimden dolayı zayıflayan Büyük Güçler ise, elindekileri korumaya çalışır.

¹⁰⁷ John Mearsheimer, **The Tragedy Of Great Power Politics**, University of Chicago, New York & London, 2001, s.3

¹⁰⁸ **Gülboy**, a.g.e., s.118.

Güç dengesindeki değişim ve bundan kaynaklı olarak Büyük Güçlerin bazılarının yükselmesi bazılarının zayıflaması bu aktörlerin dış politika davranışlarını ve diğer aktörlerle ilişkilerini etkilemektedir. Yükselen Büyük Güçlerin ellerinde bulundurdukları veya artırdıkları güç unsurları, onların dış politikalarında daha cesur olmalarına yol açmaktadır. Nispi de olsa zayıflamakta olan güçler ise ellerindeki gücü korumak için daha agresif ve tepkisel stratejilere başvurmaktadır. Her bir aktörün güç dengesini kendi lehine değiştirmek için çabalaması, bunun için iç ve dış kaynaklarını artırmak veya birbirinin güçlenmesini engellemek gibi faaliyetlere girişmesi, aralarındaki rekabetin kızışmasına ve sonucunda da rakiplerin birbirinin düşmanı olmasına yol açmaktadır. Rekabetin son safhasına gelince de Büyük Güçler, ellerinde bulundurdukları askeri kapasiteleri ve bunu destekleyen diğer güç unsurlarının boyutuna göre savaşa hazırlık haline girerler. Her iki taraf da birbirine karşı doğrudan savaşa girişmek büyük tahribatlara yol açacağı için üçüncü ülkeler üzerinden dolaylı savaflara başvururlar. Dolaylı savaşların her iki Büyük Güç için hayati çıkar olarak görünmesi bu aktörlerin karşı karşıya gelme riskini daha da artırmaktadır. Söz konusu mücadele alanı, bir aktör için hayati diğeri için ikincil konuma sahip bir çıkar ise o zaman söz konusu mücadele alanını hayati olarak tanımlayan Büyük Gücün askeri güç kullanması daha muhtemeldir. Her iki tarafın da askeri güce başvurma kararı güç dengesini kendi lehine değiştirme çabasıyla kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla da askeri güç aynı zamanda mücadele alanına yönelik de olabilmektedir.

Askeri gücün son seçenek olarak kullanılması, genellikle güç dengesinde yaşanan değişimin devam ettiği dönemlerde görülmektedir. Diğer bir deyişle, uluslararası güç dengesi değişip de gücün yeniden dağılımının yaşandığı süreçlerde güç dengesi yeniden kurulana kadar istikrarsızlık dönemi yaşanır. Bu dönemde her Büyük Güç, kendi gücünü artırma ve pozisyonunu güçlendirme adına askeri kuvvete başvurma ihtimalini artırır. Değişimden yana ve değişimin kaynağı olan Büyük Güçler etki alanlarını ekonomik ve stratejik avantajlarını artırmak ve uluslararası kuralları kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek için askeri güce başvururken değişime karşı ve statükodan yana olan hegemon güç veya mevcut güç dengesi sayesinde avantajlı olan Büyük Güçler değişimi durdurmak veya yavaşlatmak için askeri güce başvururlar. Ancak değişim süreci başladığında Büyük Güçler en son aşama olarak

karşı karşıya gelme riskini göze alırlar. Bu süreçte dolaylı yollardan karşılıklı olarak birbirini zayıflatmanın yollarını kollarlar. Bu ya onların iç kapasitelerine yönelik olur ya da ittifak ilişkisi gibi dış ilişkiler kapasitesine yönelik olur. Sonuç olarak uluslararası güç dengesinde yaşanan değişim istikrarsızlığa yol açarak Büyük Güçlerin askeri güce başvurmasını daha olanaklı hale getirir.

1.2. Literatür Taraması

Rusya'nın son on senede gerçekleştirdiği üç askeri müdahale uluslararası politikada olduğu gibi akademi içinde de büyük ilgiye ve çalışmalara konu olmuştur. Ancak Rusya'nın askeri müdahaleleriyle ilgili teorik açıdan inceleyen çok az sayıda akademisyen ve araştırmacıya rastlanmaktadır. Bu konuyla ilgili Türkçe, Rusça ve İngilizce yazılmış kitap ve makaleler olmak üzere yapılmış olan bilimsel çalışmalar incelenmiştir. Bu incelemenin amacı Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna ve Suriye'ye yönelik askeri müdahalelerinin nedenleriyle ilgili yaklaşımlarını tespit etmek ve birbiriyle karşılaştırarak bir çıkarım yapmaktır.

2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a yönelik gerçekleştirdiği askeri müdahalesinden sonra, konuyla ilgili Türkiye'de ilk çalışmalardan biri Ahmet Öztürk tarafından yapılmıştır. Daha Ukrayna ve Suriye müdahalelerinin yaşanmadığı tarihlerde kaleme alınan "*Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar*" başlıklı çalışmada Öztürk, Rusya-Gürcistan krizinin iç ve dış kaynaklı olduğunu öne sürmüştür. Öztürk'e göre Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalesinin asıl nedeni Gürcistan'daki etnik çatışma, Kafkaslarda enerji alanında yaşanan mücadele, ABD-Rusya rekabeti, NATO'nun Genişlemesi, Doğu Avrupa Füze Kalkanı projesi olmuştur.¹⁰⁹ Öztürk bu çalışmada Gürcistan'da yaşanan yerel güvenlik kriziyle Avrupa'da yaşanan güvenlik krizine doğru evirilen süreci beraber ele almıştır. Öztürk'ün çalışmasındaki analizi, Gürcistan krizinin tek bir nedene bağlı olmadığını göstermesi açısından önemli olmuştur.

¹⁰⁹Ahmet Öztürk, "Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar" **OAKA**, Cilt:4, Sayı: 7, ss. 1-27, 2009.

“Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları” başlıklı makalesinde Reha Yılmaz, Rus-Gürcü krizinin sorumlusunun Gürcistan olduğunu ileri sürmektedir. Öztürk’ten farklı olarak, Avrupa’daki güvenlik alanındaki gelişmelerine değinmeyen Yılmaz, ABD-Gürcistan yakınlaşmasının Rusya’nın tepkisine yol açtığını belirtmektedir. Yılmaz’a göre Putin Gürcistan’ı kontrol altına almak istemekteydi ve bu nedenle de Abhazya ve Güney Osetya bölgelerini Tiflis’e karşı desteklemeye başladı. Rusya’nın bu politikası Gürcistan’ın Batıyla entegrasyonunu daha da hızlandırarak NATO üyeliğine resmen başvurmasına yol açtı. Gürcistan’ın bu politikası krizin çıkmasına zemin hazırlayan önemli bir etken olmuştur.¹¹⁰ Yılmaz bu çalışmasında krizin ortaya çıkmasında sürükleyici rolü Gürcistan’ın politikalarına bağlamaktadır.

Süleyman Erkan ise, Öztürk ve Yılmaz’dan farklı olarak Rusya’nın Gürcistan’a askeri müdahalesinde bulunmasının asıl nedeninin Batı’nın (ABD ve Avrupa Birliği’nin) zayıf tutumları olduğunu belirtmektedir. “2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum” başlıklı analizinde Erkan, Gürcistan’ın NATO’ya üye olmaya çalıştığını ancak Batı’dan istediği desteği bulamadığını söyleyerek,¹¹¹ Rusya’nın tutumu ve Batı’yla güvenlik anlamındaki ilişkilerine ya değinmemekte veya ikincil olduğu izlenimini vermektedir.

Rusya’da 2011 yılında Kaha Gogolaşvili editörlüğünde, Rus ve Gürcü akademisyenlerin katkılarıyla yayınlanan “*Rossiya i Gruziya: v Poiskah Vihoda*” (*Rusya ve Gürcistan: Çıkış Yolu Arayışı*) başlıklı kapsamlı bir çalışmada, Reha Yılmaz’a yakın bir şekilde Rus-Gürcü krizinin sorumluluğunu Gürcistan’a yüklemektedir. Ancak, Avrupa’daki güvenlik yapısında yaşanan değişimlere değinmesi ise Öztürk’ün çalışmasına daha yakın durmaktadır. Gogolaşvili editörlüğündeki bu çalışmaya göre, Rusya eski Sovyetler Birliği coğrafyasında olmak üzere küresel güvenlik çıkarlarını hayata geçirmesi konusunda eski Sovyetler Birliği ülkelerinin Rusya’nın bu politikalarına ya katkıda bulunmalarını veya engel olmamalarını talep etmekteydi. Fakat Gürcistan, NATO’nun genişlemesi ve Füz

¹¹⁰ Reha Yılmaz’ın, (2010), “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları” *Avrasya Etüdler*, Sayı 38, Şubat, 2010, ss. 21-42.

¹¹¹ Süleyman Erkan, “2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum”, *UİİİD-İJEAS*, Sayı 17, 2016, ss. 41-64.

Savunma Sistemlerinin Avrupa'ya yerleştirilmesi sürecinde Rusya'nın politikalarını göz ardı ederek Batı'nın politikalarına uygun davranarak Rusya'nın tepkisine yol açmıştır.¹¹² Bu da Rusya'nın askeri müdahalesiyle sonuçlanmıştır.

Rusya'nın Gürcistan'ın ardından Ukrayna'ya yaptığı askeri müdahale akademik çevrede yeni tartışmalara yol açtı. John J. Mearsheimer konuyla ilgili "*Why the Ukraine Crisis is the West's Fault*" başlıklı makalesinde Rusya'nın Ukrayna müdahalesinde asıl sorumlu tarafın Batı'nın izlediği politikalar olduğunu ileri sürerek Rusya ve Gürcistan'ın politikalarını ve kendi aralarındaki güvenlik sorununu ikinci plana bırakmaktadır. Mearsheimer'e göre, NATO ve Avrupa Birliği gibi kurumlar üzerinden Batı'nın izlediği liberal politikalarla Rusya'nın arka bahçesine doğru yayılmaya çalışması Rusya'nın askeri müdahalesine yol açan asıl sebep olmuştur.¹¹³ Mearsheimer'in yaklaşımına benzeri bir görüş R. Menon ve E. Rumer'in "*Conflict in Ukraine: The Unwinding of the Post-Cold War Order*" başlıklı ortak çalışmasında karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar, Soğuk Savaş sonrası Batı'nın Avrupa Birliği ve NATO gibi iki siyasi ve güvenlik kurumları üzerinden Avrupa'nın siyasi ve güvenlik yapısının yeniden yapılanmasında Rusya dışlandığını, bu durumun da Rusya'nın müdahalesine yol açtığı üzerinde durmaktadır.¹¹⁴ Gordon M. Hahn ise, "*Ukraine over the Edge: Russia, the West and the New Cold War*" yapıtında, Rus-Gürcü krizinin sorumlusunun Gürcistan olduğunu ileri süren Reha Yılmaz'a benzeri bir şekilde Rusya-Ukrayna krizinin sorumlusunun Ukrayna olduğunu belirtmektedir. Hahn'a göre Büyük Güçler arasındaki ilişkilerin soğuk ve gergin olduğu ve Avrupa güvenlik sisteminin işlevsiz kaldığı ortamda Ukrayna çizgiyi aştığını, Rusya'nın hassasiyetlerini göz ardı ettiğini, bunun da Rusya'nın askeri müdahalesine yol açtığını ileri sürmektedir.¹¹⁵

¹¹² Kaha Gogolaşvili, **Rossiya i Gruzija: v Poiskah Vihoda**, Moskova, Carnegie Moscow Center, 2011.

¹¹³ John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis is the West's Fault", **Foreign Affairs**, September/October, 2014. (Çevrimiçi) <https://www.natur.cuni.cz/geografie/socialni-geografie-a-regionalni-rozvoj/studium/doktorske-studium/kolokvium/kolokvium-2013-2014-materialy/ukrajina-a-rusko-mearsheimer-souleimanov.pdf>, (23 Mart 2019).

¹¹⁴ R. Menon, E. Rumer, **Conflict in Ukraine: The Unwinding of the Post-Cold War Order**, Boston, The MIT Press 2015.

¹¹⁵ Gordon M. Hahn, **Ukraine over the Edge: Russia, the West and the New Cold War**, California, McFarland & Company, 2018.

Samuel Charap ve Tikothy j. Colton'ın, “*Ukrainskiy Krisiz i Razruşitel'naya Borba za Postsovetskuyu Yevraziyu, (Ukrayna Krizi ve Sovyet Sonrası Avrasya'ya Yönelik Yıkıcı Mücadele)*” başlıklı çalışmasında Rusya'nın Ukrayna müdahalesini etkileyen en önemli nedenin Avrupa Birliği'nin politikalarından kaynaklandığını belirtmektedir. Menon ve Rumer'in değerlendirmesine benzer bir şekilde, (ki söz konusu yazarlar aynı zamanda NATO'nun rolünden de bahsetmektedir) Charap ve Colton, Avrupa Birliği Rusya'nın komşusu olan eski Sovyetler Birliği ülkelerine yönelik bir jeo-ekonomik mücadeleye giriştiğini, Moskova ile Brüksel arasında Rusya'nın komşusu ülkeler üzerinde kızıyan rekabetin Rusya'nın müdahalesine yol açtığını belirtmektedir.¹¹⁶ Ömer Uğur ise, “*Ukrayna Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa'daki İstikrara Etkisi*” başlıklı yazısına AB ile Rusya arasında yaşanan jeopolitik rekabetin Ukrayna krizine zemin hazırladığını belirtmektedir. Ukrayna krizini Avrupa-Rusya ilişkisine indirgeyen Uğur, Hahn'ın görüşüne tam bir zıt görüş öne sürerek Ukrayna Krizi'nin ortaya çıkmasının asıl sebebinin Ukrayna'nın Batı'dan uzaklaşarak Rusya'ya yakınlaşma politikası olduğunu ileri sürmektedir.¹¹⁷ Fakat bu durumda Ömer Uğur'un yorumu, 2013 yılının sonunda Ukrayna'nın Avrupa ile Ortaklık Anlaşması'ndan vazgeçmesi sonrası Kiev'de ortaya çıkan hükümet karşıtı gösterilerin nedenini açıklarken, Rusya'nın askeri müdahalesinin nedenini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Taras Kuzio, “*Putin's War Against Ukraine: Revolution, Nationalism, and Crime*” kitabında ise, Ukrayna krizinin kökeninin ulusal kimlik sorunundan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Kuzio, Rusya Ukraynalıların farklı bir ulus olduğunu kabul etmediğini ve dolayısıyla da Ukrayna'nın egemenliğini tanımadığını, bu mücadelenin de çatışmaya yol açtığını belirtmektedir.¹¹⁸ Kuzio'nun “egemenlik” kavramı üzerinde yaptığı vurguya benzeri bir yorumu Aleksandr Dugin getirmiştir. Fakat Dugin'in “*Ukraina: Moya Voyna. Geopolitiçeskiy Dnevnik, (Ukrayna: Benim*

¹¹⁶ Samuel Charap, Tikothy j. Colton'ın, **Ukrainskiy Krisiz i Razruşitel'naya Borba za Postsovetskuyu Yevraziyu**, Moskova, Fond İssledovani Mirovoy Politiki, 2017.

¹¹⁷ Ömer Uğur'un, “Ukrayna Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa'daki İstikrara Etkisi” **Bölgesel Çalışmalar**, 2016, ss.199-2005. (Çevrimiçi) <https://www.avekon.org/papers/1652.pdf>, (23 Mart 2019).

¹¹⁸ Taras Kuzio, **Putin's War Against Ukraine: Revolution, Nationalism, and Crime**, Güney Carolina, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017.

Savaşım. Jeopolitik Günlük)” başlıklı kitabında söz ettiği egemenlik mücadelesi, Rusya ile ABD arasında olup küresel bir nitelik taşımaktaydı. Dugin’e göre Ukrayna’da meydana gelen kriz, Rusya-Ukrayna ya da Rusya-Ukrayna-Avrupa Birliği ilişkilerinin ötesinde bir olaydır. Ukrayna krizinin temeli ABD öznesinde olan tek kutuplu dünyanın, Amerikan hegemonyasının zayıflaması, Rusya’nın rolünün arttığı ortamda ABD’nin Ukrayna’yı Rusya’dan koparma çabasına Rusya’nın cevabıydı.¹¹⁹

Muhammet Koçak, “Doğu Ukrayna”, yazısında Rusya’nın Gürcistan’a karşı sert güç kullanmasının başlıca sebebinin Batı’nın ilerlemesinden duyduğu güvenlik kaygıları olduğunu söylerken, güvenlik kaygılarına yol açan sebeplerden bahsetmemektedir. Ancak Rusya’nın Ukrayna müdahalesi konusunda ise Koçak, Rusya’nın Kırım’ı ilhakı ile ve Doğu Ukrayna’daki ayrılıkçılara verdiği destek yoluyla Batı dünyası karşısındaki kaybolan prestijini yeniden elde etmek olduğunu ileri sürmektedir.¹²⁰ Seyfettin Erol’un “Ukrayna-Kırım Krizi” Ya Da “İkinci Yalta Süreci””, başlıklı çalışmasında, öncelikli olarak Ukrayna-Kırım krizine giden süreci açıklamaya çalışırken, Ukrayna iç siyasi çekişmelere dikkat çeker. Batı ile Rusya arasında bölgesel jeopolitik mücadeleden bahseder ancak bu krize yol açan jeopolitik mücadelenin neler olduğu konusunda herhangi bir açıklamada bulunmaz. Daha çok bundan sonra nasıl bir durumun ortaya çıkacağına dair açıklamalar yapmaya çalışır.¹²¹ Ali Nedim Karabulut’un, “Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya’nın Yirmibirinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi’ndeki Uygulaması”, çalışmasında Rusya’nın Kırım’ı ilhakı ve Ukrayna’nın doğu bölgelerine yönelik askeri faaliyetlerin (hibrit savaşını) nasıl uygulandığı incelenmiş, bu yeni savaş türünün genel özelliklerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.¹²² Fakat Rusya’nın müdahale nedeniyle ilgili herhangi bir ayrıntı verilmemiştir.

Rusya’nın 2015 yılında Suriye’ye gerçekleştirdiği askeri müdahale sonrası, ilk iki örnekte olduğu gibi, Rusya’nın müdahale nedenleriyle ilgili çalışmalar yapılmıştır.

¹¹⁹ Aleksandr Dugin, **Ukraina: Moya Voyna. Geopolitiçeskiy Dnevnik**, Moskova, Tsentrpoligraf, 2015.

¹²⁰ Muhammet Koçak, “Doğu Ukrayna”, **SETA Analiz**, Sayı 135, Ağustos 2015.

¹²¹ Seyfettin Erol, “Ukrayna-Kırım Krizi” Ya Da “İkinci Yalta Süreci””, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 41, 2014, ss. 1-14.

¹²² Ali Nedim Karabulut, “Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya’nın Yirmibirinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi’ndeki Uygulaması” **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 13, Sayı 49, 2016, s. 25-42.

Bazıları Gürcistan, Ukrayna ve Suriye olmak üzere Rusya'nın genel dış politika davranışlarını ve müdahale nedenlerini açıklamaya çalışırken, bazı çalışmalar sadece Suriye üzerine odaklanmıştır. Bazı yazarlar ise Suriye'ye odaklı olmasına rağmen bir önceki Ukrayna müdahalesiyle ilişkilendirmeye çalışmışlardır.

M.Yu. Şepovalenko'nun editörlüğünde, Rusya Dışişleri ve Savunma Bakanları Lavrov ve Şoygu'nun da katkılarıyla 2016 yılında yayınlanan “*Siriyskiy Rubej*” (*Suriye'nin Sınırı*) kitabı Suriye savaşının ayrıntılı bir şekilde teknik boyutunu ele almaktadır. Rusya'nın Suriye'de askeri müdahalesini ayrıntıya girmeden dolaylı yoldan satır aralarında açıklamaktadır. Fakat çalışma Rusya'nın daha çok resmi görüşünü yansıtmaktadır. Buna göre, Rusya'nın Suriye müdahalesinin asıl amacı, Suriye'deki yasal Şam hükümetini istikrara kavuşturmak ve siyasi çözüm sürecine zemin hazırlamaktır.¹²³ Yaroslav Samoylov, “*Rusya'nın Suriye Politikası*” başlıklı çalışmasında, Rusya'nın Suriye müdahalelerinin nedenlerini şöyle sıralamış: Ukrayna'daki gelişmeler nedeniyle yüzünü Doğu'ya çevirmesi, Libya müdahalesine tepki ve Ortadoğu'da enerji alanlardaki yaşanan süreçleri engelleme çabası.¹²⁴ Samoylov'un öne sürdüğü nedenlerden biriyle benzeri bir değerlendirme Elnur İsmayılov tarafından yapılmıştır. “*Rusya'nın Suriye Stratejisi ve Orta Doğu'da Değişen Güç Dengeleri*” başlıklı kısa değerlendirmesinde İsmayılov, Rusya'nın Suriye'ye yönelik askeri müdahalesini etkileyen en önemli nedenin Libya olayları olduğunu, dış güçlerin mevcut Suriye'deki yönetimi devirme girişimlerine engelleyerek Libya'da yaşananları bir daha yaşatmamaya çalıştığını ileri sürmüştür.¹²⁵ Hem [Samoylov](#) hem de İsmayılov'un değerlendirmeleri Şepovalenko'nun değerlendirmesinde olduğu gibi daha çok Rusya'nın resmi görüşüne daha yakın durmaktadır.

Emre Erşen, “*Rusya'nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler*” makalesinde, Rusya'nın Suriye politikasının önceliklerinin, ABD'yle küresel güç mücadelesi, askeri, ekonomik ve siyasi konulardaki bölgesel çıkarları ve kendi ülke

¹²³ M.Yu. Şepovalenko, *Siriyskiy Rubej*, Moskova, Tsenter Alaniza Strategiy i Tehnologiy, 2016.

¹²⁴ Yaroslav Samoylov, *Rusya'nın Suriye Politikası*, Ankara, Hitabevi Yayınları, 2018.

¹²⁵ Elnur İsmayılov, “Rusya'nın Suriye Stratejisi ve Orta Doğu'da Değişen Güç Dengeleri”, *Bilgesam Analiz*, Sayı 1255, Ekim 2015, (Çevrimiçi) <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20151026141255.pdf>, 16 Mart 2019.

içine dönük olarak izlediği politikalar şeklinde sıralamıştır.¹²⁶ Erşen'in çalışmasının Samoylov'un çalışmasıyla bir paralellik olduğu söylenebilir.

Mehmet Şahin “*Suriye’ye Rus Dış Politikası Penceresinden Bakmak*”, başlıklı yazısına göre ise, Suriye Rusya’nın ikincil derecede “*arka bahçe*” haline gelmiş olması, Rusya’nın Şam Yönetimi yanında müdahalesini zorunlu kılmıştır. Şahin, Şam Yönetiminin devrilmesi durumunda, Batı ittifakı ile ilişkilerinde güç dengesinin Rusya’nın aleyhine değişme riskinin ortaya çıkacağını, Rusya bunu engelleme amacıyla askeri müdahalede bulunduğunu ileri sürmektedir.¹²⁷ Dolayısıyla da Şahin’e göre Rusya’nın Suriye müdahalesini bir anlamda eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle eşdeğer tutmaktadır. Salih Yılmaz ise, “*Rusya Neden Suriye’de?*”, başlıklı kitabında Rusya’nın askeri müdahalelerinin altında yatan temel nedenin “Putin Doktrini” olduğunu söylemektedir. Suriye müdahalesini Ukrayna müdahalesine bağlayan Yılmaz, Putin Doktrininin temelinde Post-Sovyet ülkelerindeki muhalefeti ve Rus azınlığını koruma politikası yattığını ileri sürmektedir.¹²⁸

Rusya’nın güvenlik yaklaşımın zaman içerisinde nasıl değiştiğini “*Rusya Federasyonu’nun Askeri Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm*” çalışmasında ele alan Ahmet Sapmaz, Çeçen savaşından sonra Rusya’nın öncelikli güvenlik tehdidinin ABD’den gelmeye başladığını, NATO’nun genişletilmesi, Füze Savunma Sistemlerinin inşası ve Avrupa Birliği’nin Rusya sınırlarına yaklaşmasının Gürcistan ve Ukrayna’ya yönelik askeri müdahalelerde bulunmasına neden olduğunu belirtirken, Suriye müdahalesinin arkasında yatan nedenin ise Batı’nın eski Sovyetler Birliği ülkelerinde renkli devrimleri desteklemesine tepki olarak gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Sapmaz’a göre Rusya Suriye rejiminin yıkılmasını engellemeye çalışmıştır.¹²⁹

¹²⁶ Emre Erşen, “Rusya’nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler”, **Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri**, SETA, İstanbul, Şubat 2015, ss.149-174.

¹²⁷ Mehmet Şahin, “Suriye’ye Rus Dış Politikası Penceresinden Bakmak”, 2015, (Çevrimiçi) https://www.tasav.org/media/k2/attachments/tasav-dpa_analiz_7_m.sahin_suriye-rusya.pdf, 16 Mart 2019.

¹²⁸ Salih Yılmaz, **Rusya Neden Suriye’de?**, Ankara, Yazar Yayınları, 2016.

¹²⁹ Ahmet Sapmaz, **Rusya Federasyonu’nun Askeri Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm**, İstanbul, Nobel Yayınları, 2018.

Sonuç olarak Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna ve Suriye politikalarını ve askeri müdahalelerini ele alan yerli ve yabancı (Rusça ve İngilizce) çalışmalar yapılmıştır. Ancak yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, çalışmaların tamamı tek bir örnek olay üzerine yoğunlaşmıştır. Bazı çalışmalar doğal olarak bir sonraki olay gerçekleşmeden önce yapılmış olmaları nedeniyle en son yaşanan olay üzerine yoğunlaşmıştır. Bazı çalışmaların sadece tek bir örnek olay üzerinde yoğunlaşması da akademik anlamda doğrudur. Literatür incelenmesinde her bir çalışma özen gösterilerek seçildi. Çalışmalara seçilirken birbirinden farklı bakış açılara sahip olmasına önem verildi. Çalışmaların her birinin farklı bakış açılara sahip olması nedeniyle de ayrı önem ve değere sahiptir. Diğer yandan bazı çalışmaların, Rusya'nın askeri müdahalelerini ya tek bir nedene indirgediği veya nedenini özet geçerek herhangi bir ayrıntıya girmediğini de belirtilmesi gerekir.

Bu tez çalışmasının diğer çalışmalardan farklı kılan birkaç faktör olduğu ifade edilebilir. Birincisi, uluslararası güç dengesinde yaşanan değişimlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesidir. Bu çerçevede Sovyetler Birliği sonrası Rusya'nın zayıflamasının, ardından da güçlenmesinin nasıl gerçekleştiğini, ekonomik ve askeri olarak ne tür adımlar attığını, ekonomik gücünü askeri güce nasıl dönüştürdüğünü, silahlanma programlarına yaptığı yatırımların ne tür bir etki ettiğini ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Benzeri inceleme küresel güç olan ABD ve diğer Büyük Güçlerle ilgili yapılmıştır. ABD'nin, Rusya'nın ve öteki yükselen güçlerin güç unsurlarında yaşanan değişimlerin uluslararası güç dengesini nasıl etkilediği ve Rusya'nın askeri müdahalelerde nasıl bir rol oynadığı açıklanmaya çalışılmıştır. Özetle söylenecek olursa, uluslararası güç dengesinde yaşanan değişimlerin Rusya'nın askeri müdahalelerdeki rolü araştırılmıştır.

İkincisi, Rusya'nın nükleer gücünün askeri müdahalelere ne gibi etkide bulunduğu ayrıntılı ele alınmasıdır. Üçüncüsü, Avrupa'da yaşanan silahsızlanma politikasının başarısız olması ve bunun Rusya'nın silahlanmasına, Avrupa'daki güç dengesine, Rusya'nın askeri müdahalelerine ne gibi etki yaptığı incelenmiştir. Dördüncüsü, Rusya'nın askeri müdahalesine yol açan faktörlerden biri olan Gürcistan ve Ukrayna'nın dış politikasında yaşanan değişimler araştırılmıştır. Suriye müdahalesinin birden çok nedeni olduğu üzerinde durulmuş ve bu nedenler ayrı ayrı

açıklanmıştır. Ayrıca Suriye müdahalesinin, bir önceki iki askeri müdahale arasındaki benzerlikler, farklar ve farklılık gösteren sebepler ele alınmış ve karşılaştırılmıştır. Bunun yanında Rusya'nın neden son dönemlerde askeri müdahalelerinin sayısının arttığını daha iyi anlayabilmemiz için literatürde az rastlanan 1990'lı yıllarda yaşanan süreçler tezin her başlığı için ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Dünyada 1990'lardaki politik ortam ile 2000'lerden gücümüze kadarki dönemdeki politik ortam çok farklı olması nedeniyle tarihsel sürecin incelenmesi önemli görülmüştür. İncelenen her bir bölümdeki süreçler ve aktörler arasındaki ilişkiler siyasi ve güvenlik gelişmelerle sınırlı tutulması için özen gösterilmiştir.

2. BÖLÜM: DEĞİŞEN KÜRESEL GÜÇ DENGESİ VE RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKASI

Bu bölümde küresel siyasi sistemdeki güç dengesinde yaşanan değişimler incelenecektir. İlk olarak Soğuk Savaş döneminde ABD'yle beraber süper güç statüsüne sahip olan Sovyet Birliği'nin yıkılması ve Rusya'nın 2000'li yıllara kadar gücünün zayıflaması, 2000'li yıllar boyunca tekrar ekonomik ve askeri olarak güçlenmesi, Çin ve diğer eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle kurduğu ittifak ilişkileri ele alınacaktır. Daha sonra ise, diğer yükselen güçler olarak adlandırılan Çin, Avrupa Birliği, Hindistan, Brezilya ve Japonya'nın son 25 sene içerisinde ekonomik ve askeri olarak yükselmeleri ele alınacaktır. Bunun ardından küresel güç olan ABD'nin güç kabiliyetinin diğer güçlerle karşılaştırarak nasıl gerilediği incelenecektir. Ayrıca ABD'nin askeri gücünün Avrupa'dan Orta Doğu'ya, Orta Doğu'dan da Doğu Asya bölgesine nasıl kaydırıldığı, bunun ne gibi siyasi sonuçlara yol açtığı ve Rus dış politikasına ve askeri müdahalelerine nasıl etki ettiği anlatılacaktır.

2.1. Rusya'nın Gücü

2.1.1. Rusya'nın Dâhili Gücü

2.1.1.1. Rusya'nın Ekonomik Gücü

Soğuk Savaş döneminde ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Sovyetler Birliği (dünya üretiminin %20'sine yakın) 1991'de çökmüştü. Batı tipi ekonomik kalkınma modeline geçen Rusya, 1992 yılından itibaren ekonomisinde radikal dönüşüm başlatmış, liberalleşme Rusya ekonomisinin her alanında uygulanmaya çalışılmıştı. Kamu mülkiyetine yönelik toplu özelleştirmeler, fiyatlarda ani liberalleşme ve makroekonomik politikalar enflasyona yol açarak tüketim fiyatlarının 1992'de %1353, 1993'te %896 artmasına neden olmuştur. Ekonomide

durgunluk başlamış, 1992-1994 yılları arasında reel GSYH’de %31 düşüş yaşanmıştır.¹³⁰

Eski Sovyetler Birliği ülkelerinin Rusya’yla olan eski ekonomik bağlarından vazgeçerek kendi ulusal ekonomilerini inşa etmeye başlamaları, Rusya ekonomisi için diğer bir “dış ekonomik şok” etkisi yapmıştı. Rusya’nın bu ülkelerle olan ticaretinde ani azalma yaşanmıştır.¹³¹

Rusya ekonomisinde başlatılan radikal dönüşümden en az etkilenen sektörlerde bile 1995 yılına kadar hidrokarbon-enerji alanlarında %22, petrol ürünlerinin üretiminde %37,8, metalürjide (demir-çelikte) %42,4, gıda üretiminde %50, otomobil ve parçalarında %62, tekstil üretiminde %78 azalma yaşanmış, 1998 yılına gelindiğinde ise reel GSYH %39,5, sanayi üretimi %50, sermaye yatırımları %75 azalmıştır.¹³²

Rusya Bankaları Birliği hesabına göre 1998 yılı kriziyle Rusya ekonomisi 96 milyar dolar kaybetmişti. Devalüasyon, üretimin azalması ve vergilerin toplanması sonucunda Rusya ekonomisi iki kat daralarak GSYH’si 150 milyar dolara gerileyerek Belçika GSYH’sinin gerisine düşmüştü. Rusya dünyanın en borçlu ülkelerinden biri haline gelerek devlet borcu 165 milyar dolar, Bankaların borcu 30 milyar dolar, özel sektörün borcu 25 milyar dolar olmak üzere, toplam dış borcu 220 milyar dolara ulaşmıştı. Bu miktar yıllık bütçe gelirlerinin 5 katından fazla olup GSYH’nin %147’sine yakındı. Devletin memurlarına ve işletmelere olan iç borcu 300 milyar dolar civarında olup GSYH’nin %200’üne yakındı.¹³³ Buna karşı uluslararası (altın) rezervleri ise Ağustos 1998’e kadar 12,5 milyar dolar seviyesindeydi.¹³⁴

1999’dan sonra Rusya ekonomik modelini değiştirdi. Rusya ekonomisi devlet-özel sektör ortaklığına dayanıyordu. Devlet, Rusya’nın en büyük doğalgaz şirketi

¹³⁰A.D. Nekipelov, M.Yu. Golovin, “Ekonomičeskaya Transformatsiya v Rossii 1985-2008 Godov”, **Rossiya-2010: Rossiyskiye Transformatsii v Kontekste Mirovıh Razvitiy**, Moskova, Logos, 2010, s. 35-36.

¹³¹ **A.y.**, s.37.

¹³² **A.y.**, 40-41.

¹³³ Lev Makareviç, “Şest Let Posle Defolta”, **Rossiyskaya Gazeta**, 17 Ağustos 2004, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2004/08/17/uroki.html>, 23 Nisan 2017.

¹³⁴ “Budet li Defolt v 2010 Godu”, (Çevrimiçi) http://economy.gov.ru/minec/references/faq/doc20100204_5, 23 Şubat 2017.

Gazprom, petrol şirketi Yukos ve SibNeft, Sberbank ve Vneştorgbank gibi dev şirketlerin en büyük hissedarı ve ortağı haline geliyor, silah ihracatının da tekeli oluyordu.¹³⁵ 1999 yılından sonra Rusya ekonomisi canlanmaya başladı. Daha önce azalan (1998 yılında -4,9) GSYH 1999 yılında %5,4, 2000 yılında %8,3, 2001 yılında da 5,5 değerinde arttı.¹³⁶ Rusya'nın ekonomisinin tekrar toparlanmasına önemli derecede etki yapan geniş topraklarında bulunan muazzam miktarlarda petrol ve doğalgaz rezervleriyle birlikte diğer doğal kaynaklarıydı.¹³⁷ Rusya'nın sahip olduğu söz konusu kaynaklar ekonomisine, dolayısıyla da Rusya'nın gücünün büyüklüğüne güç kattı.

Rusya dünya doğalgaz rezervlerinin %30'una, (ABD'den sonra ikinci),¹³⁸ kömür rezervlerinin %18'ine (ABD'den sonra ikinci sıradadır),¹³⁹ demir rezervlerinin %27'sine (birinci sırada),¹⁴⁰ bakır rezervlerinin %9'una (üçüncü sırada) sahiptir. Kurşun rezervlerinde ikinci, nikel rezervlerinde ikinci, kalay rezervlerinde ilk sıralarda,¹⁴¹ altın rezervlerinde ikinci üretiminde beşinci, gümüş rezervlerinde (%10,6) birinci sıradaydı.¹⁴²

Yer altı kaynaklarının üretilmesi açısından da Rusya dünya sıralamasında önemli yere sahipti. Dünya petrol üretiminin %12'sini gerçekleştirerek (yıllık ortalama 490 milyon ton) ABD ve Suudi Arabistan'la yarışır duruma gelmişti.¹⁴³ Dünya doğalgaz üretiminin %21'ini gerçekleştirerek birinci sıradaydı. Ürettiği doğalgazın %31'ini (182,8 milyar metreküp) ihraç etmekteydi.¹⁴⁴

2000'lerden itibaren petrol fiyatlarında yaşanan artışın Rusya ekonomisine büyük etkisi olmuştur. 2000 yılında 30 dolar olan bir varil petrol, 2002 yılında itibaren

¹³⁵ Yevgeni Primakov, **Rusyasız Dünya**, çev. Aijan Esenkanova, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 92-93.

¹³⁶ Emmanuel Todd, **İmparatorluktan Sonra: Amerikan Sisteminin Çöküşü**, Ankara, Dost, 2004, s. 139.

¹³⁷ **A.y.**, s.144.

¹³⁸ İvanov, **a.g.e.**, s. 66.

¹³⁹ **A.e.**, s.69.

¹⁴⁰ **A.e.**, s.75.

¹⁴¹ **A.e.**, s.80-83.

¹⁴² **A.e.**, 88-90.

¹⁴³ **TEK Rossii-2015**, Haziran 2016, s.14-16.

¹⁴⁴ İvanov, **a.g.e.**, s. 66-68.

birçok nedenden dolayı sürekli artmıştır. Şubat 2008'e gelindiğinde bir varil petrol fiyatı 100 dolara ulaşmıştır. Temmuz 2008'de petrol fiyatları tarihi zirvesini yaparak 143,95 dolara çıkmıştır. Küresel ekonomik krizle birlikte petrolün varil fiyatı 33,7 dolara kadar gerilemiş olsa da 2009' yılında 62,7, 2010'de 80, Şubat 2011'de 100 dolara, Nisan ayında 124-126'ya, 2012'de 111 dolara çıkmış, 2013 yılında 108,5 dolar olarak seyretmiştir. 2014'ün ikinci yarısında itibaren düşen petrolün varil fiyatı 2015'te 50 doların altına düşmüştür.¹⁴⁵

1994'te toplam ihracatta petrol ve doğalgazın oranı %33'ken, 2000'de bu oran %46, 2007'de %55, 2011 ve 2013 yılında da %60'a çıkmıştır.¹⁴⁶ 2000'den itibaren ham petrolden daha yüksek katma değere sahip olan petrol ürünlerinin ihracatı %900 artarak 10,9 milyardan 109 milyar dolara yükselmiştir.¹⁴⁷ Rusya'nın federal bütçe gelirlerinin %50'sinden fazlasını, tüm ihracat tutarının ve döviz gelirlerinin %70'ini ve Rezerv Fonu ile Refah Fonu'nun %100'ünü petrol ve doğalgaz ihracatı oluşturmaktadır.¹⁴⁸ Rusya petrol ve doğalgazdan 2000 yılından 2008 krizine kadar 0,9 trilyon dolar, 2008'den 2013 yılına kadar ise 1,2 trilyon dolar, toplam ise 2,1 trilyon dolar gibi yüksek bir gelir elde etmiştir. Bu miktar 1999 yılının GSYH'sinin 7,5 katıydı.¹⁴⁹

Rusya'nın ihracat artışları sadece enerji kaynaklarıyla sınırlı kalmamış, gıda ihracatını 16 milyar dolara, silah ihracatını 13 milyar dolara (ABD'den sonra ikinci sıraya), otomobil ve ekipman ihracatını (%210 artışla) 9 milyardan 28 milyara dolara çıkarmıştır. Yazılım ihracatını 500 milyondan (2003) 5,2 milyar dolara (2013) çıkararak Hindistan ve Çin'den sonra üçüncü olmuştur. 2000-2012 yılları arası Rusya

¹⁴⁵ "Ot Maksimuma Do Obvala: Dinamika Tsen Na Neft s 2000 goda", **Tass**, 8 Aralık 2015, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/ekonomika/2509009>, 25 Mart 2018, 16 Mart 2018.

¹⁴⁶ Ya.M. Mirkin, **Mejdunarodnaya Praktika Prognozirovaniya Mirovih Tsen Na Finansovih Rinkah (Sıryo, Aktsii, Kursı Valyut)**, Moskova, Magistr, 2014. s. 11.

¹⁴⁷ Yon Hellevig, **Putin 2000-2014 gg. Promejutoçnyje İtogi: Diversifikatsiya, Modernizatsiya i Rol Gosudarstva v Rıssiyskiy Ekonomike**, Awara Group, (rapor), Aralık 2014, s.12.

¹⁴⁸ Primakov, **a.g.e.**, s. 126.

¹⁴⁹ Kudrin, E. Gurviç, "Novaya Model Rosta Dlya Rossiyskoy Ekonomiki", **Voprosı Ekonomiki**, Sayı 12, 2014, s. 6.

petrol ve doğalgaz dışındaki ürünlerde %250 artış, toplam ihracatta ise %398 bir artış göstermiştir.¹⁵⁰

2000'den 2013 yılına kadar enerji kaynaklarının dışında kalan ihracat 50,5 milyar dolardan 176 milyar dolara yükselmiştir.¹⁵¹ 1997 yılında 85,1 ve 2000 yılında 103 milyar dolar olan toplam ihracat 2007 yılında 352, 2013 yılında 527 milyar dolara yükselmiştir.¹⁵²

2000 ile 2012 yılları arasında otomobil üretimi iki katına çıkmış, otomobil sanayisini teknik modernizasyonunu gerçekleştirmiştir. Rusya toplam sanayi üretimini de 2 katına çıkarmıştır. Ayrıca çalışabilir çağıdaki genç nüfusun %14,8'i (ABD'de %10) sanayi üretiminde yer almaktadır.¹⁵³

Rusya'daki fabrikalarının donanımının yaş ortalaması 25'e ulaşmıştı, bu da rekabet yeteneği sağlayan normal düzeyin 2 katı demektir. Rusya'da 2010 yılında 1000 kişiye düşen bilim adamı sayısı Çin'den 5 kat, mühendislik eğitim alanların sayısı ise 2,5 kat daha fazladır.¹⁵⁴ Ayrıca 2007'ye geldiğinde Rusya'da, uluslararası düzeydeki firmalarla rekabet edebilecek Rosnanoteh, Rostehnlogii, Rosatom, Yatırım Sigorta Acentesi, Gelişme Bankası, Olimpstroy, Birleşik Hava Araştırmaları Yatırım Şirketi, Birleşik Deniz Araçları Yatırım Şirketi gibi ekonominin birçok sektörlerinde güçlü devlet kuruluşları açıldı. Başlatılan ekonomik yapının yeniden düzenlenmesi sonucu, 2007'ye geldiğinde GSYH'nin neredeyse 2/3'si inşaat, ticaret ve imalat sanayisinden elde edilmişti.¹⁵⁵

1999 yılında 196 milyar dolar olan Rusya ekonomisi (GSYH'si), 2008 yılında 1,66 trilyon dolara, 2013 yılında 2,23 trilyon dolara yükselmiştir.¹⁵⁶ Buna bir de satın

¹⁵⁰ Yon Hellevig, **Putin 2000-2014 gg. Promejutoçnyje İtogi: Diversifikatsiya, Modernizatsiya i Rol Gosudarstva v Rıssiyskiy Ekonomike**, Awara Group, (rapor), Aralık 2014, s.13-15.

¹⁵¹ **A.e.**, s.11.

¹⁵² Vbeşnyaya Torgovlya: İzmeneniye Strukturi i Dinamiki, **Rusya Sosyo-Ekonomik Kriz Bülteni**, der. Leonid Grigoryev, Sayı: 12, Nisan 2016, s. 8.

¹⁵³ Hellevig, **a.g.e.**, s.18-21.

¹⁵⁴ Primakov, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁵⁵ Yevgeni Primakov, **Rusyasız Dünya**, çev. Aijan Esenkanova, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 92-93.

¹⁵⁶ Dünya Bankası Verileri için bkz: (Çevrimiçi) <http://data.worldbank.org/country/russian-federation?locale=ru>, 25 Şubat 2017.

alma gücü paritesi eklendiğinde Rusya ekonomisi 3,373 trilyon dolara yükselerek ABD, Çin, Hindistan ve Japonya'dan sonra beşinci büyük ekonomi haline gelmiştir.¹⁵⁷ 2000 yılından 2008 krizine kadar %6,9 büyüyen Rusya'nın satın alma gücü paritesindeki kişi başına düşen geliri 9,3 bin dolardan 21,6 bin dolara çıkmış, üretimdeki verimliliğini %70 artırmış, dünya ekonomisindeki payı %0,6'dan 2,7'ye yükselmiştir.¹⁵⁸ 1 Aralık 2009 yılında Rusya'nın dış borcu 57,942 milyar dolar azalırken, uluslararası (altın) rezervleri 447,776 milyar dolar ulaşmış, dünyada üçüncü en büyük rezerve sahip ülke konumuna gelmiştir.¹⁵⁹

2.1.1.2. Rusya'nın Askeri Gücü

Sovyetler Birliği'nin yıkılması Rusya'nın askeri gücünü derinden etkilemiş, asker sayısı ve kara kuvvetleri gibi kalemlerde dünyada birinci, askeri harcamalarda ABD'den sonra ikinci büyük askeri güce sahip olan Rusya, süper güçlerden biri olma ayrıcalığını da kaybetmiştir. Rusya'nın küçülen askeri gücü uluslararası sistem içindeki güç dengesini ABD lehine değiştirmiştir. ABD savunma harcamalarını daha da artırmaya devam ederken, Rusya ordusu Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonraki ilk yıllardan itibaren hem sayısal hem de işlevsel olarak sistematik kriz içerisine girmiştir.

Sovyetler Birliği'nin son yılında, yani 1991'de Moskova'nın kontrolündeki asker sayısı 4 milyon 210 bindi. Mayıs 1992 yılında kurulan Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin sayısı ise 2 milyon 880 bin kişiye düşmüştü. 1990'lı yıllar boyunca Rusya savunma için finans kaynakları azalmış, ordu mensupları gelir yetersizliğinden dolayı görevlerini terk etmiş, yeni silah üretimi sona ermiş, çoğu silah fabrikaları kapatılmış, tüm savunma-sanayi projelerine son verilmişti.

Soğuk Savaş'ın son döneminde ortalama 304 milyar dolar (GSMH'nin %5,5'ine yakını) savunma için harcayan ABD'ye karşı, Sovyetler Birliği 1988 yılında 140 milyar dolar (GSMH'nin %15,8'ini), 1989 yılında 130 milyar dolar

¹⁵⁷ Hellevig, **a.g.e.**, s. 36.

¹⁵⁸ Kudrin, E. Gurviç, "Novaya Model Rosta Dlya Rossiyskoy Ekonomiki", **Voprosi Ekonomiki**, Sayı 12, 2014, s.4.

¹⁵⁹ "Budet li Defolt v 2010 Godu", (Çevrimiçi) http://economy.gov.ru/minec/references/faq/doc20100204_5, 23 Şubat 2017.

(GSMH'nin %14,2'ini), 1990 yılında 120 milyar dolar (GSMH'nin %12,3'ünü) savunması için harcamaktaydı.¹⁶⁰ 1990'ların başında bu oran %5,5-6'ya, 1995'te GSMH'nin %4,5'e kadar gerilemiş,¹⁶¹ bu tarihte askeri harcamaları 13,5 milyon dolara düzeyinde seyretmiştir. 1999'da bu rakam 3,5 milyar dolara düşmüştür (GSMH'nin %3,3-3,5).¹⁶² 2000 yılında savunma harcamaları iki kattan biraz fazla artarak 7,5 milyar dolara yükselmiştir.¹⁶³ 1991 yılına kadar Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devlet arasındaki savunma harcamalarında ABD lehine 1,5-2,5 kat fark varken, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra 1990'lı yıllarda bu fark yaklaşık 60 kata çıkmıştır.¹⁶⁴

Sovyetler Birliği askeri-sanayi komplekslerinin GSMH'deki üretim payı %20-25 seviyesindeydi. Sanayi gelirlerinin %12'si savunma üretiminden kaynaklanmaktaydı. Askeri-sanayi kompleksleri bilimsel, teknolojik ve üretim açıdan ülkenin diğer ekonomi alanlarına göre en yüksek seviyedeydi. AR-GE için ayrılan bütçe kaynaklarının %75'e yakını askeri icatlar için harcanıyordu. Savunma AR-GE'lerinde çalışanların sayısı 1,8 milyon kişiydi.¹⁶⁵ Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Rusya askeri-sanayi kompleksleri en fazla zarar gören alanlardan biri olmuştur. 1999 yılına gelindiğinde Rusya askeri-sanayi kompleksleri işlevsiz hale gelmişti. Maddi ve entelektüel kaynakları kesilmiş, 2000 yılına gelindiğinde modern silah ve askeri araç üretmez hale gelmiş, Rusya ordusu için silah alımını yapamaz duruma düşmüş, Rusya askeri-sanayi komplekslerinin %70-80'i çökmüştü.¹⁶⁶

Bu durum silah ihracatına da yansımıştı. 1980'li yılların sonrasında 15-17 milyar dolara kadar silah ihracatı gerçekleştirirken, 1992'de bu rakam 1 milyar dolara kadar gerilemişti. Askeri- sanayi komplekslerini ayakta tutabilmek için ihracatı

¹⁶⁰İ.G. Kalabekov, *SSSR i Stranı Mira v Tsifrah*, Moskova, Spravoçkoye İzdanye, 2016, s. 200.

¹⁶¹ **A.e.**

¹⁶² **A.e.**, s. 244.

¹⁶³Oleg Vladikin, "Obratnaya Storona Voennoy Reformı", **Nezavisimaya Gazeta**, 30 Ocak 2013, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/armies/2013-01-30/10_reform.html, 28 Ocak 2017.

¹⁶⁴S.F. Vikulov, Y. Yu, Hrustalev, "RossiyskiyOboronno-Promıslennyı Kompleks: Finansovo-Ekonomiçeskiy i İnstitutsionnyı Analiz", **Audit i Finansovıy Analiz**, Sayı: 1, Ocak-Şubat, 2010, s. 3, (Çevrimiçi) http://auditfin.com/fin/2010/1/03_03.pdf, 28 Ocak 2017.

¹⁶⁵Y. Yu, Hrustalyov, "Oboronno-Promıslennyı Kompleks Rossii: Prednaznaçeniye, Sostoyaniye i PerspektiviRazvitiya", **Ugroza i Bezopasnost**, Sayı: 35 (128), 2011, s.66.

¹⁶⁶Voennoye Straitelstvo i ModernizatsiyaVoorujennıh Sil Rossii, **Dış ve Savunma Politikaları Konseyi Raporu**, Moskova, 4 Nisan 2004, s. 7-8.

artırma yollarına giren Rusya, 1996'ya gelindiğinde bu rakamı 3,6 milyar dolara çıkarabilmişti.¹⁶⁷

Askeri alanda yaşanan krizi atlatmak için reformlar başlatan Rusya, “Devlet Silahlanma Programı: 1996-2005”i ilan etti. Silahlanma programının ilan edildikten bir sene sonra maddi yetersizlik ve diğer nedenlerden dolayı program başarısız olmuştur. Bu programın gerçekleşebilmesi için Rusya'nın yıllık %5-7 arasında büyümesi beklenirken ekonomik büyüme sıfırın altına düşmüş, sadece ekonomik krizden sonra 1998-1999 yılları arasında ekonomik büyüme %2 civarında seyretmiştir. 1996-2000 yılları arasında silahlanma programını gerçekleştirmek için öngörülen bütçenin sadece %23'ü bu yönde kullanılabildiği.¹⁶⁸ Bu da sadece askeri-sanayi komplekslerin en temel alanlarını korumak için kullanılmıştır.¹⁶⁹

2000'den itibaren Rusya ekonomisinin güçlenmeye başlaması, savunma harcamalarına da yansımıştır. 2001 yılında ikinci bir “Devlet Silahlanma Programı: 2001-2010” öne sürülmüştür. 1990'lı yıllarda Rusya tek bir stratejik nükleer denizaltı, 1996-2000 yılları arasında ise bir tane bile gemi inşa edemeyen Rusya, ikinci silahlanma programıyla bu durumu değiştirerek, ihracat için olduğu gibi ordusunun modernizasyonunda önemli adımlar atmaya başlamıştır. Silahlanma programı, silah ve askeri araçların niteliğinin artırılmasını, AR-GE'nin geliştirilmesini, ilerleyen yıllarda da (2006'den itibaren) yeni nesil modern silahların seri üretimine başlanmasını öngörüyordu.¹⁷⁰ Rus silahlı kuvvetlerin elinde bulunan silah ve araçların %50'sinin yenilenmesi öncelikler arasındaydı. Dokuz yıllık silahlanma programına (2,5 trilyon ruble) 90 milyar dolarlık bütçe ayrılmıştı;(GSMH'nin %2,7'sine tekabül ediyordu). Daha sonra bu rakam 75 milyar dolar olarak belirlendi.¹⁷¹

¹⁶⁷ Vikulov, **a.g.e.**, s. 3.

¹⁶⁸Andrey Frolov, “Buduşeye Rossiyskih Voorujeniye”, **İndeks Bezopasnosti**, Sayı: 1 (96), Cilt 17, Bahar 2011, s. 93.

¹⁶⁹Mihail Pastopşin, “Planirovaniye s Otritsatelnim Rezultatom”, **Nezavisimaya Gazeta**, 26 Eylül 2008, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/armament/2008-09-26/10_plans.html, 25 Mart 2018.

¹⁷⁰V.M. Burenko, “Evolyuttsiya i Perspektivı Programmno-tselevoy Planirovaniya Razvitiya SistemiVoorujeniya Rossiyskoy Federatsii”, **Voorujeniye i Ekonomika**, Sayı: 4 (20, 2012, s.12.

¹⁷¹Frolov, **a.g.e.** s. 94.

2000-2006 yılları arasında üretilen silahlar: Tablo No:1

Silah ve askeri araçların türü	İhracat için	Rusya Silahlı Kuvvetleri için	Ortalama yıllık yenilenmesi gereken askeri araç sayısı
Kıtalararası balistik füzeler	0	12	20-22
Uçak	127	15	100-150
Helikopter	88	7	200-250
Füze sistemleri	91	18	50-70
Gemi	18	11	30-40
Denizaltıları (dizel)	6	2	4-5
Tanklar	221	80	120-150
Zırhlı araçlar	302	31	150-200

Kaynak¹⁷²

2006 yılında Rusya üçüncü bir silahlanma programını (“Devlet Silahlanma Programı-2015”) onayladı. Bu programa göre Rusya silahlı kuvvetleri silah ve askeri araçların tüm alanlarının yenilenmesi öngörülmüştür; Geliştirme, üretim, modernizasyon, onarım ve silahlara uygun olarak tesislerin kurulmasıydı. “Devlet Silahlanma Programı-2015” için toplam (5 trilyon ruble) 178,5 milyar dolar bütçe ayrılması öngörülmüştü. Bütçenin %63’ü yeni silahların alımına, %20’si de AR-GE’ye harcanacaktı.¹⁷³ 2008-2009 yılları arasında 1 milyon 350 bin kişilik bir orduya

¹⁷²İ.G. Kalabekov, **Rossiyskiye Reformı v Tsifrah i Faktah**”, RUSAKİ, Moskova, 2010, s. 491

¹⁷³ Frolov, **a.g.e.**, s. 95.

sahip olan Rusya, 2000’de 5 milyar dolara yakın olan askeri bütçesini on kat artırarak 50 milyar dolara yükseltmişti. Bu bütçe GSMH’nin %4’ü kadardı.¹⁷⁴

Aralık 2010 yılına gelindiğinde Rusya dördüncü bir silahlanma programını (“Devlet Silahlanma Programı-2020”) açıkladı. Program çerçevesinde 2015 yılına kadar silahlı kuvvetlerinin %30’unu, 2020 yılına kadar ise %70’ine modern silahlarla donatarak ordusunun modernizasyonunda önemli bir atılım yapmayı hedefliyordu.¹⁷⁵ Silahlanma programına bir önceki silahlanma programından farklı olarak dört kat daha fazla bütçe ayrılmıştı. On yıl için (20,7 trilyon ruble) 740 milyar dolar. Bu bütçenin %70’i yeni silah ve askeri araçların alımına, %30’u AR-GE ile silahların onarımına eşit olarak paylaşılacaktı. Ayrıca 107 milyar doları askeri-sanayi komplekslerin yenilenmesi için ayrılmıştı.¹⁷⁶

2009 yılında toplam bütçe harcamalarının %12,3’ünü oluşturan savunma harcamaları 2011 yılında %13,9, 2014 yılında ise %18,8’lik bir paya sahip olmuştur. Bir önceki yıla göre 2012’de %9,1 artan savunma harcamaları 2013 yılına gelindiğinde %26 artmıştı. 2011 yılında GSMH’nin %3,1’ine denk gelen askeri karacamalar 2013 yılında %3,4 seviyesine yükselmişti.¹⁷⁷

2008’de silahlı kuvvetlerde başlatılan reformlarla asker sayısını 1,350 milyona indiren Rusya, “Devlet Silahlanma Programı-2020” kapsamında 2012’de asker sayısını 1 milyona kadar azaltmıştır. Ayrıca Rusya Silahlı Kuvvetlerindeki birimlerin sayısında, askeri üsler ve tesislerde de eş zamanlı azaltmalara gidilmiştir. Orduda kitlesel seferberlik yerine profesyonel asker ve muharebeye hazır durumda olan yapılanmaya gidilmiştir.¹⁷⁸

Silahlanma programı kapsamında ayrılması öngörülen bütçenin %14’ü kara kuvvetleri, %26’sı Deniz Kuvvetleri, %21’i Hava kuvvetleri, %17’si Uzay Savunma

¹⁷⁴Marsel de Haas, “Rossiyskaya Voyennaya Reforma: Uspeh ili Proval?”, **İndeks Bezopasnosti**, Sayı 1 (96), Cilt 17, Bahar 2011, s. 89.

¹⁷⁵Yuriy Fedorov, “Gosudarstvennaya Programma Voorujeniy-2020: Vlast i Promışlennost”, **İndeks Bezopasnosti**, Cilt. 19, Sayı: 4 (107), Kış 2013, s. 42.

¹⁷⁶ **A.e.**, s. 41.

¹⁷⁷M. Barabanov, K. Makiyenko, R. Puhov, **Voennaya Reforma: Na Puti K novomu Obliku Rossiyskoy Armii**, Valdai, (**rapor**), Moskova, Temmuz 2012, s. 15.

¹⁷⁸**A.e.**, s.16.

Kuvvetleri, %6'sı Stratejik Füze Kuvvetleri, %14'ü ise yeni iletişim, kontrol, istihbarat gibi alanlar arasında paylaşılması öngörülmüştür.¹⁷⁹

Kara Kuvvetlerine 2300 tank, 2000 topçu sistemleri, 160 adet İskender-M taktik füze sistemleri ve bunlar için 320 füze, tüm kara kuvvetlerinin tamamı için S-300V4 hava savunma sistemleri ve 30 bin otomobil alımı yapılması öngörülmüştür. Deniz Kuvvetlerinin 8 adet "Barey" modeli stratejik nükleer denizaltısı ve bu denizaltıları için 120-130 "Bulava" kıtalararası balistik füze, 8 tane "Yars" modeli çok yönlü dördüncü kuşak nükleer denizaltısı, 8 adet nükleer olmayan denizaltısı, 51 savaş gemisi, 15 firkateyn ve 25 korvetle donatılması planlanmıştır.

Hava kuvvetleri için 600 savaş uçağı ve 1000-1100 helikopter, Stratejik Füze Kuvvetleri için ise 270-280 "Yars" tipi kıtalararası balistik füze sağlanması hedeflenmiştir. Uzay Savunma Kuvvetlerindeki 56 tabur için 448 tane S-400 savunma sistemi ve bunun için 1798 füze, 39 tabur için 300-460 arasında S-500 savunma sistemi ve bunların 1220-1820 arasında füzeyle donatılması öngörülmüştür. Ayrıca uyarlanmış uzay savunma kontrol sistemleri, 4 adet "Voronej" radar sistemi ve 100 uzay cihazı alımı yapılması silahlanma programında sağlanacaktı.¹⁸⁰ 2015 yılına gelindiğinde silahlanma programı çerçevesinde Rusya silahlı kuvvetlerinin %45'i, 2016 yılında ise %50'i yüksek teknolojiye sahip modern silahlarla donatıldığı açıklanmıştır.¹⁸¹

Ayrıca Rusya'nın savunma harcamalarını bir de örtülü ödenekten yaptığı belirtilmektedir. 2015 yılında bütçedeki örtülü harcamalar %20 olarak belirlenmiştir. Buna göre toplam ayrılan örtülü ödeneklerin %70 savunmaya harcanmaktadır. Hem resmi hem de örtülü ödenekler hesaba katıldığında Rusya'nın savunma harcamalarının ortalaması yıllık 4,2 trilyon rubleye, ya da GSMH'nin %5,3'üne denk gelmektedir.

¹⁷⁹ Fedorov, **a.g.e.**, s.42-43.

¹⁸⁰ **A.e.**, s.42-43.

¹⁸¹"Dolya Sovremennogo Orujiya v VS Rossii Dostigla Poçti %50", **Vzglyad**, 21 Ekim 2016, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2016/10/21/839406.html>, 13 Nisan 2017.

2009'dan 2016 yılına kadarki zaman diliminde Rusya'nın bütçesindeki örtülü harcamaların 2,5 kat arttığı belirtilmektedir.¹⁸²

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra 1990'lı yıllarda ekonomik, toplumsal ve siyasi krizlerle boğuşan Rusya'nın askeri bütçesi ABD'ninkinin altmışta biri kadardı. 2000'lerden itibaren ekonomik olarak güçlenen Rusya, 2004'te bu fark otuzda biri kadar azaltmıştı.¹⁸³ O tarihte ABD'nin askeri harcaması 450 milyar dolar seviyesindeydi. 2010 yılına gelindiğinde Rusya savunma bütçesi 2001 yılına göre %82 artarak 59 milyar dolara kadar yükseldi.¹⁸⁴ 2013 yılında bu rakam 88 milyar dolara ulaşmıştı. Satın alma paritesine göre hesaplandığında bu rakam 106 milyar doları buluyordu.¹⁸⁵ 2017 yılına kadar ortalama yıllık 85 milyar dolar düzeyinde (GSMH'nin %4'ü)¹⁸⁶ askeri harcama yapan Rusya, dünyadaki toplam askeri harcamalarının %5'ini gerçekleştiriyordu. Bu da ABD'nin askeri harcamalarının 7'de 1'i kadardır. Askeri harcamalar açısından ABD ve Çin'den sonra üçüncü sırada olmasına rağmen silah teknolojisi açısından ABD'den sonra gelen Rusya, nükleer güç kapasitesi açısından ise ABD'nin dengidir.

2.1.1.3. Rusya'nın Nükleer Gücü

Rusya'nın elinde bulundurduğu nükleer kapasite Rusya'nın dış politikasında önemli rol oynamaktadır. Nükleer silahların ortaya çıkması ve nükleer silahların muazzam yıkıcı gücü devletler arasındaki ilişkileri ve savaşın doğasını önemli ölçüde değiştirmiştir.¹⁸⁷ Bir megatonluk nükleer patlama 100 milyon °C'lik –güneşin merkezindeki sıcaklığın dört-beş katı- sıcaklık yaratabilir. 1945 yılında Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan bombalar 15-20 kiloton (15.000-20.000 ton TNT) civarındaydı.

¹⁸²Arnold Haçaturov, "Byudjet-2017 – Eto Bomba!", **Novaya Gazeta**, 19 Ekim 2016, (Çevrimiçi) <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/10/19/70222-byudzhnet-2016-eto-bomba>, 13 Nisan 2017.

¹⁸³Voemnoye Straitelstvo i Modernizatsiya Voorujennyh Sil Rossii, **Dış ve Savunma Politikaları Konseyi Raporu**, Moskova, 4 Nisan 2004, s. 6.

¹⁸⁴ **Yejegodnik SIPRI 2011: Voorujenie, Razorujenie i Mejdunarodnaya Bezopasnost'**, IMEMO RAN, Moskova, 2012, s. 175.

¹⁸⁵ **Yejegodnik SIPRI 2014, Voorujenie, Razorujenie i Mejdunarodnaya Bezopasnost'**, IMEMO RAN, Moskova, 2015, s.191.

¹⁸⁶"Rashodi Na Oboronu RF v 2015 Godu Prevysyat 3 trilyon Rubley", **Novaya Gazeta**, 12 Ekim 2014. (Çevrimiçi) <https://www.novayagazeta.ru/news/2014/10/16/106785-rashody-na-oboronu-rf-v-2015-godu-prevysyat-3-trln-rubley>, 13 Nisan 2017.

¹⁸⁷Nye, **a.g.e.**, s. 231-232.

Bundan yaklaşık 15 yıl sonra Sovyetler Birliği 61 megatonluk (61.000.000 ton TNT) bir bomba denemesi gerçekleştirerek bu alanda büyük bir atılım yapmıştır. Soğuk Savaşın sonunda ise dünyada bulunan toplam 20.000 nükleer başlığın nükleer gücü, yaklaşık olarak Hiroşima'ya atılan bombanın 900.000 katına eşitti.¹⁸⁸

Nükleer silahların icadından günümüze kadar nükleer silahların yıkıcı gücü arttığı kadar, bunların sayısı ve bu silahlara sahip olan ülke sayısı da artmıştır. 1945 yılında nükleer silahların ilk ortaya çıktığında bu silahlara sadece ABD sahipti ve elinde sadece 2 tane atom bombası vardı. Bundan dört sene sonra 1949'da Sovyetler Birliği ilk nükleer silahına sahip olarak ABD'nin bu silahlar üzerindeki tekeli kırıldı. İlerleyen yıllarda, 1952'de İngiltere, 1960'ta Fransa, 1964'te Çin, 1974'te Hindistan, 1998'de Pakistan ve son olarak 2006'da Kuzey Kore nükleer güçler kulübüne dahil oldu. Ancak ABD ile Rusya'nın nükleer gücüyle, diğer devletlerin nükleer kapasiteleri arasındaki muazzam fark, bu ülkelerin ABD ile Rusya'ya nazaran ikincil konumdaki nükleer güçler olarak kalmalarına neden olmaktadır. Ve Küresel nükleer güç dengesi ABD ile Rusya arasında kurulmaktadır. Fransa 290, Çin 250, İngiltere 225, Pakistan 110, Hindistan 100, İsrail 80, ve Kuzey Kore toplam 10 nükleer başlığa sahipken, Rusya konuşlandırılmış 1600, konuşlandırılmamış 2700, askeri depolarda 4300, toplamda ise 8000 nükleer başlığa sahiptir. ABD'nin konuşlandırılmış 1920, konuşlandırılmamış 2661, askeri depolarda 4765, toplamda ise 7315 nükleer başlığı bulunmaktadır.¹⁸⁹

Nükleer silahlara sahip olmak, bu ülkelerin uluslararası politikadaki statüsünü ve ağırlığını doğrudan etkilemektedir. Ancak nükleer silahların sayıları, küresel nükleer güç dengesinin kimler tarafından sağlandığını yansıtmaktadır. Bu denge Soğuk Savaş döneminde stratejik nükleer kapasitelerini sürekli artıran Rusya ve ABD tarafından şekillenmektedir.¹⁹⁰

Devletlerin nükleer silahlarını kullanmaları halinde dehşet verici bir tahribat yaratacaklarının bilinmesi, bu silahlara sahip devletlere diğer devletler nezdinde çok

¹⁸⁸ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 4.Baskı, İstanbul, Filiz Yayınları, 2005, s. 430.

¹⁸⁹ Brahma Chellani, *Sohranyayutsya Rol Yadernogo Orujiya v Mejdunarodnom Balanse Sil, Valdaiskiye Zapiski*, Sayı: 4, Kasım 2014, s. 3.

¹⁹⁰ A.e.

büyük bir caydırıcılık sağlamaktadır. Savaş ve yaratacağı tahribatın büyüklüğünün bilinmesi, savaşın cereyan etme ihtimalini azaltır varsayımından yola çıkarak, eğer her iki tarafın nükleer cephaneleri de saldırılardan korunaklıysa taraflar karşılıklı güvenceli misilleme özelliği yaratarak caydırıcılıklarını daha da güçlendirmektedir.¹⁹¹ Bu durumda ABD'nin nükleer silahları Rusya'ninkilerle karşı karşıya gelmeyecektir. Çünkü ne ABD ne de Rusya birbirine karşı ilk vuruş yeteneğine ve nükleer silahlara karşı etkili bir stratejik savunma sistemine sahiptir. Her iki ülkenin de sahip oldukları savaş başlıkları ve taşıma sistemleri caydırma politikasının gereksinmelerini karşılamaktadır.¹⁹² Nükleer cephanelerinin saldırıya karşı korunaklı olması karşılıklı güvenceli yıkımı garantilediği için devletler arasında nükleer güç ilişkisini eşitler. Bu yakın eşitlik durumu istikrarı etkileme etkisine sahip olup, barışı destekler.¹⁹³ Böylelikle stratejik nükleer silahların tek bir amacı vardır, o da hayati çıkarlarına yönelik saldırıları caydırmaktır. Yani nükleer silahlara sahip olmak bir devletin meydan okuyamamasını garanti etmektedir.¹⁹⁴

Rusya'nın nükleer stratejisinin ABD'nin nükleer gücünü dengelemeye yönelik olduğu gibi, devletin varlığını tehdit altında bırakabilecek konvansiyonel silahların kullanılmasına karşı da caydırıcı işleve sahiptir. Konvansiyonel silahlarla başlayan çatışmalar, nükleer savaşa evrilmesi riskini de kendisinde barındırmaktadır. Bu nedenle nükleer silahlar, nükleer savaşın olduğu kadar konvansiyonel silahları kullanarak meydana gelebilecek çatışmaların da önüne geçmek için önemli bir faktördür.¹⁹⁵

Rusya'nın nükleer silahları savunma amaçlı bir stratejik araç olarak işlev görse ve nükleer silahların kullanılması son seçenek olarak kabul edilse de konvansiyonel bir çatışmaya girilmesi durumunda nükleer silahların kullanma riski de saklı tutulduğu için bir anlamda “önleyici” bir işlev de görmektedir. Rusya'nın Ukrayna'ya askeri

¹⁹¹ Kenneth Waltz, Soğuk Savaş Sonrasında Yapısal Realizm, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kelimeler**, Hazırlayan, Esra Diri, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2013, s.581.

¹⁹² Kenneth Waltz, “Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt. 5, Sayı: 17 (Bahar 2008), s.11.

¹⁹³ Waltz, **a.g.e.**, s.581.

¹⁹⁴ Waltz, **a.g.e.**, s. 12-13.

¹⁹⁵ A. Arbatov, V. Dvorkin, S. Oznobişev, **Rossiya i Dilemmy Yadernogo Razorujeniya**, Moskova, IMEMO RAN, 2012, s. 50.

müdahalesinde de bu görülmüştür. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi Rusya'nın konvansiyonel silahların yanında nükleer silahlara da başvurabileceğini göstermiştir.¹⁹⁶

Rusya'nın nükleer silahları, Batının Rusya'nın “kırmızı çizgilerini” geçmesini engelleyen önemli caydırıcı etken olmuştur. Rusya bu politikayla Batı'nın genişlemesini sadece kendi sınırlarında sınırlamakla kalmayıp, aynı zamanda bu caydırmayı kendisi için “hayati çıkar” alanı olarak gördüğü daha geniş bir coğrafi mekânda da sürdürmüştür. Rusya'nın bu yaklaşımı diğer ülkelere (özellikle de Batılı büyük güçlere) iki seçenek bırakmaktadır: ya Rusya'nın etki alanlarını tanıyacaklar ya da bu alanlar için girişeceği rekabetin sonucunda Rusya'yla nükleer silahlar dahil olmak üzere silahlı çatışmalara girme riskini göze alacaklardır.¹⁹⁷

Kolektif Batı karşısında konvansiyonel silahlar açısından oransal olarak daha zayıf olan Rusya, bu güç dengesizliğinin önüne geçmek için nükleer silahları asimetric caydırma yöntemi olarak sunmaktadır. Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerine karşı NATO üyesi ülkelerin Gürcistan veya Ukrayna tarafından çatışmalara dâhil olmaları nükleer savaşla karşı karşıya kalma tehlikesini ortaya çıkarmıştı. Dolayısıyla da ABD veya diğer NATO üyesi ülkeler, NATO üyesi olmayan eski Sovyetler Birliği ülkelerinin çıkarlarını savunma adına kendi hayati çıkarlarını ya da varlıklarını tehlikeye atmaktan kaçınmışlardır.

Bunun yanında hem Gürcistan'ın hem de Ukrayna'nın üyesi olmaya çalıştıkları NATO ittifakının nükleer güvenliği ağırlıklı olarak ABD'nin Avrupa'daki bombardıman uçakları ve İngiltere'nin denizaltıları tarafından sağlanmaktadır.¹⁹⁸ ABD, İngiltere ve Fransa dışında NATO üyesi ülkelerin kendisine ait nükleer silahları yoktur. Dolayısıyla da nükleer silahların kullanılması veya kullanılmaması nükleer silahlara sahip olan ülkelerin kararına bağlıdır. Bu nedenle Avrupa'da nükleer silahları

¹⁹⁶ Vladimir Putin: Çtobı Zaşıtıt Kırım, Mı Gotovı Bılı Rzvernut Yadernoye Orujiye, **Komsomolskaya Pravda**, 29 Ağustos 2016, (Çevrimiçi) <http://www.kp.ru/daily/26354.7/3236171/>, 18 Nisan 2017.

¹⁹⁷ Palina Sinovets, “Yaderniy Element v Asimmetriçeskoj Voennoy Strategii”, **PONARS Yevraziya**, Aralık 2015, s. 1. (Çevrimiçi) http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Peprm404_rus_Sinovets_Dec2015.pdf, 18 Nisan 2017.

¹⁹⁸ Vyaçeslav Kruglov, Mihail Sosnovskiy, “Politika NATO v Otnoşenii Yadernogo Orujiya”, **Obozrevatel-Observers**, Ağustos 2008, s. 45.

kullanmaktan kaçınan nükleer silahlara sahip NATO üyesi ülkelerin politikası Rusya'nın hem Gürcistan'a hem de Ukrayna'ya karşı güç kullanmasında önemli rol oynamıştır.

Rusya'nın Gürcistan'a ve Ukrayna'ya askeri müdahalede bulunmasının bir diğer nedeni ise, bu ülkelerin nükleer silahlara sahip olmamalarıydı. Nükleer silahlar, bu silahlara sahip olan ülkelere karşı kuvvet kullanmanın önüne geçerken, bu silahlara sahip olan devletlerin bu silahlara sahip olmayan devletlere karşı konvansiyonel silahlarla müdahale etmesinin de önünü açmaktadır.

Bu nedenle 2014'te Rusya'nın müdahalesinden sonra tırmanan kriz sonrası Ukrayna'da ülkenin tekrar nükleer statüsüne sahip olması için tartışmalar başlamış ve bu yönde Ukrayna parlamentosuna öneriler sunulmuştur.¹⁹⁹ 30 Mayıs 2016, Ukrayna Devlet Başkanı Ukrayna'nın tekrar nükleer statü kazandırılması için resmi teklifte bulunmuştur. Ukrayna'nın eski Devlet Başkanlarından Leonid Kravçuk ve Leonid Kuçma; Ukrayna'nın NPT, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasından çıkması gerektiğini savunmuşlardır.²⁰⁰

Gürcistan'a nazaran Ukrayna Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber Sovyetlerin mirasçısı olarak büyük miktarda nükleer silahlara sahip bir ülke konumuna gelmişti. ABD ile Rusya'nın diplomatik girişimleri sonucunda dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kuçma, 1994 Budapeşte Memorandumunu imzalayarak ABD, İngiltere ve Rusya'nın Ukrayna'ya güvenlik garantisi karşılığında nükleer silahlarından vazgeçtiğine dair Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasını imzalamıştır.

Ukrayna 1996'da son nükleer başlıklarını Rusya'ya devretmeden önce, yaklaşık 1,5 bin stratejik ve 2,5 bin taktik nükleer silah başlıklarına sahipti. ABD ve Rusya'dan sonra üçüncü büyük nükleer güç konumundaydı. Ukrayna'nın nükleer silahlarından vazgeçmesiyle beraber ülkede bulunan balistik füzeler ve stratejik füze sistemleri olmak üzere nükleer silah fırlatma vasıtalarının çoğu imha edilmiş, ülkede

¹⁹⁹ “Verhovnoy Rade Predlojili Naladit Ukrainu Statusom Yadernoy Derjavoy”, **Vzglyad**, 6 Aralık 2016, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2016/12/6/847881.html>, 18 Nisan 2017.

²⁰⁰ “Poroşenko Predlojili Vernut Ukraine Yaderny Status”, **Vzglyad**, 30 Mayıs 2016, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2016/5/30/813464.html>, 18 Nisan 2017.

kalan nükleer tesisler ve altyapı, taşıma vasıtalarının konuşlandırıldığı üsler ya imha edilmiş ya da Soğuk Savaş müzesine devredilmişti.²⁰¹

Ukrayna'nın nükleer silahlardan arınması karşılığında ABD, İngiltere ve Rusya'nın garantörlüğünü öngören memoranduma göre; söz konusu nükleer güçler, Ukrayna'nın bağımsızlığını, egemenliğini ve var olan sınırlarını tanıyacaklarını garanti ettikleri gibi, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanmaktan kaçınacaklarını da teyit ediyorlardı. Ukrayna'nın nükleer silahlar dahi olmak üzere herhangi bir silahlı saldırıya uğradığında garantör ülkeler Ukrayna'nın yardımına geleceklerdi.²⁰²

Görüldüğü gibi Rusya Ukrayna'ya 1994'te vermiş olduğu güvenlik garantisinde belirtilen yükümlülüklerine uymadığı gibi, aynı sorumluluk sahibi diğer garantör ülkeler olan ABD ve İngiltere de Ukrayna'ya yapılan saldırıya karşı sorumluluklarını yerine getirmemişlerdir. Dolayısıyla kendi güvenliğini diğer ülkelerin iradesine teslim eden Ukrayna'nın nükleer silahlardan vazgeçmesi Rusya'nın askeri müdahalesine karşı caydırıcılık yeteneğinden yoksun kalmasına neden olmuştur.

2.1.2. Rusya'nın Harici Gücü

2.1.2.1. Rusya-Çin Stratejik Ortaklığı ve Şanghay İşbirliği Örgütü

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra 1990'lı yıllar boyunca ABD'yle "eşit ortak" olarak müttefiklik ilişkisi kurmanın yollarını arayan ancak bu amacına ulaşamayan Rusya, ABD'nin gücünü dengelemek için alternatifler aramaya başlamıştır.²⁰³ 1998'de Rusya Başbakanı Yevgeni Primakov Hindistan'ın başkentini ziyaret ederek "Rusya-Çin-Hindistan" üçlüsünden oluşan jeopolitik ittifakın

²⁰¹ "Svoboda' Hoçet Bombu", **Vzglyad**, 24 Temmuz 2014, (Çevrimiçi) < <http://vz.ru/society/2014/7/24/697056.html>, 18 Nisan 2017.

²⁰² "Ukrayna'nın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasına Katılması Bağlamında Güvenlik Garantisine İlişkin Memorandumu, 5 Aralık 1994 (Çevrimiçi) <http://docs.pravo.ru/document/view/18560692/16244145/>, (10 Nisan 2017).

²⁰³ Bobo Lo, "Rossiya, Kitay i SŞA: Proşloye i Buduşeye Strategiçesgogo Treugol'nika", **IFRI**, Şubat 2010, s.13.

kurulmasını önermiştir. Ancak bu teklif ne Çin ne de Hindistan tarafından olumlu karşılık bulabilmiştir.²⁰⁴

Vladimir Putin’le birlikte Rusya, Batı’yla ilişkilerinde ve Batı’yı dengelemek adına “Çin kartını” tekrar kullanmanın yollarını aramaya başlamıştır. 2001 yılında Putin’in Pekin ziyaretinde Rusya ile Çin arasında “Büyük Antlaşma” olarak da adlandırılan iyi komşuluk, dostluk ve işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma temelinde, Moskova ile Pekin arasında uzun vadeli güvenlik meselesine gelebilecek olan Rusya-Çin sınır sorununun çözülmüş²⁰⁵, aynı sene bölgesel güvenlik örgütü olarak kurulacak olan Şanghay İşbirliği Örgütü’nün kurulması öngörülmüştür. Bu anlaşmayla taraflar arasında ikili ilişkilerini ittifak düzeyine çıkarılması için önemli adım atılmıştır. Anlaşmanın 9. maddesine göre “anlaşmaya taraf olanlardan herhangi birinin güvenlik çıkarlarına yönelik tehdidin ya da saldırı tehdidinin ortaya çıkması durumunda Rusya ile Çin bir an önce iletişime geçme ve söz konusu tehdidin bertaraf edilmesi için istişarede bulunma yükümlülüğü altına girerler”. 12. Maddesine göre ise “taraflar küresel stratejik dengenin ve istikrarın desteklenmesi için ortak çaba göstermeyi” teyit ederler.²⁰⁶

2005’ten itibaren Rusya ile Çin, Çin’in doğu kıyılarında, Orta Rusya ve Orta Asya yakın bölgelerde sürekli olarak askeri tatbikatlar gerçekleştirmiş, Rusya ile Çin silahlı kuvvetleri ortak düşmana karşı ortak hareket edebilmek için belli bir derecede uyum sağlamışlardır.²⁰⁷ Rusya’nın Çin’e sağladığı asker-tekniik desteği, silah ve teknoloji transferi ve Çin silah üretiminin güçlendirilmesine yönelik destek, Çin’in muazzam teknolojik atılım gerçekleştirmesinde önemli katkı sunmuştur.²⁰⁸ Çin’in modernizasyonunu ve dönüşümünü tamamlayabilmesi durumunda dünyada daha etkin

²⁰⁴ Yu. A. Mareyeva, “Strategičeskiy Treugolnik ‘Rossiya-İndiya-Kitay’ v Mejdunarodnih Otnoşeniyah”, **Vestnih MGIMO Universiteta**, Sayı: 5, 2012, s. 240-241.

²⁰⁵ **2004’te Putin’in** Pekin ziyaretiyle 4,300 km’lik tartışmalı doğu sınırları belirlenmiş, 2005 Haziran’ında sınır anlaması imzalanmıştır. Dmitri Trenin, *Ot Bolşoy Evropı l Bolşoy Azii? Kitaysko-Rossiyskaya Antanta*, **Carnegie Endowment for International Peace**, Mayıs 2015, s.146.

²⁰⁶ Dogovor o Dobrososedtve, Drujbe i Sotrudničestve Mejdu Rossiyskoy Federatciy i Kitayskoy Narodnoy Respublikoy, **Rossiyskaya Gazeta**, 17 Temmuz 2001, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2009/03/20/russia-kitai-dok.html>, 22 Nisan 2017.

²⁰⁷ **A.e.**, s.14.

²⁰⁸ Çjou Tszyanin, “Strategičeskoye Partnyorstvo Mejdu Kitayem i Rossiyey v Naçale XXI v”, **İzvestiya Altayskogo Gosudartvennogo Universiteta**, Sayı: 4, Ocak 2009, s.230.

bir güç haline gelerek ABD'yi dengeleyebilecek bir aday haline geleceğinden dolayı, Rusya küresel siyasetinde önemli yere sahip olmuştur.²⁰⁹ Diğer taraftan 2009 yılında 95 milyar dolara çıkan dış ticaret hacmiyle Rusya'nın önemli ticari ortağı haline gelerek, Moskova tarafından alternatif bir finans, yatırım ve teknoloji kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır.²¹⁰

Dünyanın en büyük enerji kaynaklarının üreticisi ile en büyük tüketicisinin, dünyanın en büyük ticaretini gerçekleştiren ülke ile Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan dünyanın en büyük toprak parçasına sahip ülkenin ulusal güçlerinin bir araya getirilmesi sonucunda, Batı'yla rekabet edebilmeleri olasılığının artırılacağı fikri hakim olmuştur.²¹¹ Rusya kendisi gibi BM Güvenlik Konseyinde daimi üyeliğe sahip nükleer güç olan Çin'in desteğini alarak, ABD ve müttefiklerinin gücünü dengeleyeceğini düşünerek Batı karşısında cesaretlendirmiştir.

Rusya'nın Çin'le olan ilişkileri, ikili ilişkilerinden ötesine geçerek bölgesel ve küresel düzeyde güvenlik konularında işbirliğini geliştirmek için de önemli adımlar atmıştır. 1996 yılında Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan aralarında soğuk savaş döneminde de önemli sorun olan sınır anlaşmazlıklarını çözüme kavuşturmak amacıyla Şanghay Beşlisi diyalog forumunu oluşturmuşlardır. Haziran 2001 yılına gelindiğinde Özbekistan'ın da katılımıyla bu forum uluslararası hukuka ve BM Şartlarına uygun olarak Şanghay İşbirliği Örgütü ismiyle güvenlik örgütüne dönüştürülmüştür. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün temel amacı terörizm, ayrımcılık ve aşırıcılıkla mücadele olarak belirlenmiş, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, sınır aşan suç örgütleriyle mücadele gibi güvenlik sorunlarının çözümü için de Bölgesel Anti-Terör Birimi kurulmuştur. 2003'te ŞİÖ üyesi ülkeler (ulaşım, iletişim, enerji, iletişim, tarım, turizm vs. kapsayan) çok taraflı ticari-ekonomik işbirliğini başlatmışlardır.²¹²

ABD işgali altındaki Afganistan'dan kaynaklı uyuşturucu trafiğinin aniden artışı, 2003'ten itibaren Rusya'nın "yakın çevresinde" Batı destekli "renkli devrimlerin" meydana gelmesi ve 2004'te NATO'nun kapsamlı olarak doğuya doğru

²⁰⁹ Lo, a.g.e., s.15.

²¹⁰Trenin, a.g.e., s.7.

²¹¹ A.e., s. 23.

²¹² Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudnichestvo", (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/ns-vnpop.nsf/osn_copy/10B2E48726C25A62C32570430031545F, 29 Nisan 2017.

genişlemesi, Rusya'yı güvenlik konularında örgütü güçlendirmeye itmiştir.²¹³ ABD'yi ve Batı ittifakını bölgeden uzaklaştırmak için Temmuz 2005 Astana Zirvesi'nde ortak bildiri yayınlamışlardır.²¹⁴ Çin'le birlikte bir dizi büyük çaplı askeri-teknik ve askeri-stratejik tatbikatlar başlatarak,²¹⁵ Rusya bölgedeki dengeleri somut bir biçimde kendi lehine değiştirmeye çalışmıştır.

2005'ten itibaren Çin'in petrol ve doğalgaz talebinin artması, Rusya'ya Orta Asya enerji kaynaklarının işletilmesi ve ihracatında yer alarak pozisyonunu güçlendirmek için fırsat olmuştur. 2006'da Rusya Devlet Başkanı Putin, Pekin'de gerçekleşen ŞİÖ Zirvesinde örgüt çerçevesinde "Enerji Kulübünün" kurulmasını teklif etmiş,²¹⁶ bir taraftan Rusya, Kazakistan, Özbekistan, İran gibi enerji ithalatçı ülkeleri, diğer taraftan ise Çin, Tacikistan, Kırgızistan, Hindistan, Pakistan ve Moğolistan gibi enerji tüketici ülkeler arasındaki işbirliğini derinleştirerek ŞİÖ'nun küresel "enerji sistemine" dönüşmesinin önünü açmıştır. Putin'in bu projesinin hayata geçmesi durumunda, ekonomisi enerji kaynaklarının ihracatına dayalı olan Rusya bunun elinde güçlü bir araç haline geleceğini düşünmüştür.²¹⁷ 2005 ve 2006 yılında yapılan zirvelerle coğrafi olarak genişleyen Şanghay İşbirliği Örgütü, uluslararası sorunların çözülmesi için rol üstlenmek istemiştir.²¹⁸ Nükleer silahlara sahip yükselen güç olan Hindistan'ın, nükleere güç olan Pakistan'ın, dünya enerji kaynaklarında önemli paya sahip olan İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üyelik çabaları, Rusya ile Çin'in öncülüğündeki örgütün gücüne güç kattıkları gibi küresel boyut da kazandırmıştır.

²¹³ M.V. Daniloviç, "Podhodı k Deyatelnosti ŞOS: Rossiya i Kitay", **Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva i Problemi Bezopasnosti Evrizii**, der, AA. Rozanov, Minsk, Almatı, Cenevre, 2012, s. 37-38.

²¹⁴ Şanghay İşbirliği Örgütü Üyesi Devlet Başkanları Bildirgesi, 5 Temmuz 2005, (Çevrimiçi) <http://www.mid.ru/bdomp/ns-rasia.nsf/3a0108443c964002432569e7004199c0/432569d80021985fc32570350038d121!OpenDocument>, 29 Nisan 2017.

²¹⁵ Murat Laumulin, "ŞOS – "Grandioznyy Geopolitiçeskiy Blef"? Vzgljad iz Kazahstana", **İFRİ**, Temmuz 2006, s. 12.

²¹⁶ Putin'in ŞİÖ Devlet Başkanları Konseyi Toplantısındaki Açıklaması, 15 Haziran 2006, (Çevrimiçi) http://archive.kremlin.ru/appears/2006/06/15/1040_type63377_107105.shtml, 29 Nisan 2017.

²¹⁷ V.V. Buşuyev, "ŞOS-Sozdaet Energetiçeskiy Klub", (Çevrimiçi) http://www.energystrategy.ru/press-c/source/10.11.11_B.htm, 29 Nisan 2017.

²¹⁸ Çjou, a.g.e., s. 228-231.

2007 yılında Bişkek’te yapılan zirvede örgüt yeni tehditlere karşı uzun vadeli dostluk ve işbirliği anlaşması imzalamıştır.²¹⁹ Bu tarihten itibaren sürekli danışma kuruluna sahip olan Şanghay İşbirliği Örgütü, her sene düzenli olarak askeri tatbikatlar düzenlemeye başlamıştır. Askeri-stratejik işbirliği temelinde oluşturulan güvenlik yapısının, resmi tüzüğünde beyan edilmiyor olsa da Kuzey Atlantik İttifakı gibi “Avrasya İttifakının” oluşmasına öncülük edebileceği ve zaman içerisinde çok kutuplu dünya sisteminin hukuki şeklini temsil etmeye başlayacağı düşünülmektedir.²²⁰ Ekonomik işbirliği üzerinden büyük güçleri birleştiren ŞİÖ, kritik durumlarda Batı ittifakına karşı koyma gücüne sahip bir proje olarak da görülmeye başlamıştır.²²¹ Avrasya kıtasının en büyük örgütü olan ve Rusya-Çin stratejik ortaklığı temelinde güçlendirilmeye çalışılan Şanghay İşbirliği Örgütü, Moskova tarafından Batı’ya bir alternatif kutup olarak görülmeye başlamıştır. Bu da Moskova’nın gözünde Rusya’nın gücüne güç katmıştır.

2.1.2.2. Avrasya Birliği ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü

1990’lı yıllar boyunca Rusya’nın eski Sovyetler Birliği/Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine yönelik politikası iki tercih arasında kalmıştır. Ya Rusya’nın kendi liderliğinde BDT çerçevesinde üye ülkelerle çok taraflı işbirliğini geliştirerek jeopolitik bütünleşmenin sağlanması, ya da eski Sovyetler Birliği coğrafyasındaki jeopolitik ve jeo-ekonomik çoğulculuğu kabullenerek Rusya’nın küresel ekonomiye entegrasyonunun sağlanmasıydı. 1990’ların ilk yıllarında uluslararası kapitalist sisteme eklemlenme sürecinin yanında, toprak, nüfus ve ekonomik güç kaybeden Rusya, aynı zamanda yeni devlet inşası sürecine girmiştir.²²²

SSCB’nin son günlerinde (8 Aralık 1991) önce Minsk’te, daha sonra Almatı’da (21-22 Aralık) yapılan iki toplantı sonrasında “Bağımsız Devletler Topluluğu” ortaya

²¹⁹ Şanghay İşbirliği Örgütü üye Ülkelerinin Uzun Vadeli Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması. Bişkek, 16 Ağustos 2007, (Çevrimiçi) <http://infoshos.ru/ru/?id=22>, 2 Haziran 2017.

²²⁰ Aleksandr Dugin, *Geopolitika*, Moskova, Gaudeamus, 2011, s. 513-514

²²¹ Aleksandr Dugin, “ŞOS, ODKB, EvrAzES Kak Instrumentı Sozdaniya Novogo Miroustroystva”, *Obşestvennaya Nauka*, Sayı: 3(80), 2010, s. 53.

²²² Erel Tellal, “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 65/3, 2010, s.191.

çıkılmış, bu yapı çerçevesinde Rusya ile diğer eski SSCB ülkeleri arasında zorunlu ilişkilerin sürdürülmesi öngörülmüştür. 1992’de BDT çerçevesinde imzalanan Ortak Güvenlik Anlaşmasıyla (Kolektif Güvenlik Anlaşması) Ermenistan’da ortak bir üs kurulmuş, Orta Asya ve Kafkaslardaki sınırların güvenliği Rus askeri birliklerince korunmaya bırakılmıştır. Rusya aynı zamanda BDT ülkeleriyle hem Rus askeri üslerinin korunması hem de söz konusu ülkelerle stratejik işbirliğinin devam ettirilmesi için ikili güvenlik anlaşmaları imzalamıştır.²²³ Ancak 1993 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliği’nin merkezi yapısının parçalanma süreci de devam etmiştir. 1993’te tek ekonomik alan sona ermiş, siyasi ve hukuki yapılar farklılaşmış, üçüncü ülkelerle özerk askeri, siyasi ve ekonomik ilişkileri kurulmaya çalışılmış, Sovyet Ordusu’nun parçalanması ve ulusal orduların kurulması tamamlanmıştır. Diğer taraftan ise Rusya 1993’te ilan ettiği “yakın çevre” (*Blijniye zarubejiye, near abroad*) politikasıyla, eski Sovyet coğrafyasında tekrar etkin güç olabilmek için bu alanı ekonomik ve güvenlik açısından yaşamsal çıkar alanı ilan etmiştir.²²⁴

1995 yılında Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından “Rusya’nın BDT üyelerine yönelik Stratejik Yöneliş” belgesiyle²²⁵ BDT ülkeleriyle entegrasyon sürecini hızlandırmak istenmiştir. 5 Ocak Belarus, 20 Ocak 1995’te Gümrük Birliği antlaşması, aynı sene Rusya, Belarus ve Kazakistan arasında ayrı üçlü bir Gümrük Birliği anlaşması imzalanmış daha sonra Kırgızistan buna dâhil olmuştur.²²⁶

Savunma ve güvenlik alanlarında da Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Belarus ve 5 Orta Asya ülkesinin tamamının katılımıyla Ortak Hava Savunma sistemi yapılanması kurmuştur.²²⁷ 31 Mayıs 1997’de Ukrayna’yla Karadeniz Donanması’nın statüsüne ilişkin sorunun çözümünü sağlayan anlaşma imzalanmış, Rusya Sevastopol’daki üssü yıllık 100 milyon dolar karşılığında 20 yıl süreyle kiralarak Karadeniz’de stratejik konumu korumaya devam etmiştir. Askeri ve ekonomik

²²³ Kammin, V.D., “Politika Rossii v Oblasti Obesopoeniya Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii v 1990-e gg”, *Mejdunarodniye Otnoşeniya*, Sayı: 1(112), 2013, s. 155-156.

²²⁴Tellal, a.g.e., s.206.

²²⁵ **Ukaz Prezidenta Rossiyskoy federatsii ot 14.09.1995 g. No:940**, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/acts/bank/8307>, 2 Haziran 2017.

²²⁶B.B. Sultanov, **Tamojennyi Soyuz Belorusii, Kazahstana i Rossii: Sostoyaniye, Problemi, Perspektivi**, Almatı, KISI, 2009, s. 96-97.

²²⁷R.S. Muhametov, “Voennoye Sotrudniçestvo Rossii So Stranami Blijnego Zarubejiya: Osnovnoye Napravleniya”, *Vestnik ÇGU*, Sayı: 23 (314), 2013, s. 14.

entegrasyon projelerden istediği verimliliği alamayan Rusya, 1990'lı yıllarında sonralında etkisini devam ettirmeyi bölge ülkeleriyle ikili ilişkiler üzerinden gerçekleştirmeye çalışmıştır.²²⁸ 1999 yılında Rus birlikleri Türkmenistan ve Özbekistan sınırından çekilmiş, Rusya'nın önderliğinde kurulan Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın beş senelik süresi dolması nedeniyle bu uzatılmasına ilişkin protokolü Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan imzalarken, Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan Kolektif Güvenlik Anlaşması'na taraf olmayacaklarını bildirmişlerdir.²²⁹

Bölge ülkelerinin ulus devlet inşa sürecine girmesi, BDT ülkelerinin ekonomik çıkarlarının örtüşmemesi, yeni ulusal elitlerin oluşması ve bunların kendi çıkarlarını gütmeye başlaması, iç ve dış politikada daha bağımsız hareket etme çabaları, bazı ülke elitlerinin Rusya'nın emperyal geçmişine yönelik tepkilerini devam etmesi gibi sebeplerden dolayı BDT üyesi ülkelerin Rusya'dan uzaklaşmasına yol açarak Rusya'nın bölgedeki entegrasyon çabalarını olumsuz etkilemiştir. BDT ile sadece SSCB'nin dağılışının sonuçlarının hafiflemesi sağlanabilmiş ancak herhangi bir entegrasyon hedefine ulaşılamamıştır. Rusya ile BDT ülkeleri arasında ekonomik işbirliği zayıflamış, dış ticaret hacmi azalmış, ekonomik birlik kurulamamış, ortak ekonomik alan bile oluşturulamamıştır. Askeri alandaki işbirliği de sonuçsuz kalmış Kolektif Güvenlik Anlaşması tam anlamıyla yerine getirilememiş, Rusya'nın BDT ülkelerindeki askeri varlığı azalmış, ortak sınır güvenliği konsepti hayata geçirilememiştir. Siyasi anlamda en önemli hedef olarak belirlenen BDT'nin küresel topluluk arasında kayda değer bir yere sahip olabilmesi için gerekli olan siyasi birliğe devletler ulaşamamıştır. BDT içinde Rusya'nın dışında farklı koalisyonlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Vladimir Putin'le birlikte Rusya küresel ekonomik merkezlerden biri olma yolunda önemli hamleler yapmaya başlamıştır. 1997'de Yevgeni Primakov tarafından öne sürülen "çok kutuplu dünya düzeni" konsepti, Putin tarafından da esas alınmış ve pratiğe geçirilmeye başlanmıştır. 1990'lı yıllarda Büyük Güç statüsünü neredeyse

²²⁸ A.E. Lihaçyov, "Tamojenny Soyuz Rossii, Belorusii i Kazahstana: İstoriya, Sovremenniy Etap i Perspektiv Razvitiya", **Rossiyskiy Vneşnepoliticheskiy Vestnik**, Sayı: 6, Temmuz 2010, s. 4-5.

²²⁹ Kamının, **a.g.e.**, s. 158-167.

kaybetmiş olan Rusya'nın, kendi ekonomik zayıflığından dolayı aktif dış politika stratejisi izleme imkânına sahip olamamış, başarısız da olsa uluslararası ve bölgesel sorunların çözümünde arabuluculuk rolünü üstlenmekle yetinmiştir.²³⁰ Putin, dünya siyasetinde etkili bir Rusya'nın yaratılmasını, 30 Aralık 1999'da yayınlanan "Bin Yılın Eşiğinde Rusya" makalesiyle dile getirmiştir. Daha önceki dönemin sadece güvenlik sorunları üzerinde şekillendirilen dış politika yaklaşımına karşın, Putin Rusya'nın uluslararası alanda ekonomik fırsatlardan yararlanması için jeo-ekonomik konumunun güçlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.²³¹

Putin'in politikalarını hayata geçirebilmesi, finansal, yönetsel ve diğer kaynaklara sahip olmasıyla olabilmıştır. Bir taraftan Putin'in "dikey iktidar" kurması ve yönetimde kadro değişiklikleri, devlette ve Rusya Federasyonu'nun diğer bölge yönetim sistemlerinde düzenin sağlanması sayesinde dış politika yönünde sürekliliğini oluşturabilmiştir. Diğer taraftan Rusya'nın (özellikle enerji kaynaklarının) ihracatı için, elverişli konjonktür ortamının oluşması, Putin'in iktidarının güçlenmesine de neden olan iç sorunlarının çözümünün yanında, dış politika hedeflerini hayata geçirmesinde de önemli katkı sağlamıştır.

10 Ocak 2000'de Ulusal Güvenlik Konsepti, 21 Nisan 2000'de Askeri Doktrin, 28 Haziran 2000'de Dış Politika Konsepti kabul edilmiş ve üç kilit belgeyle BDT Rus dış politikasının önceliği sayılmıştır. Ulusal Güvenlik Konseptinde Rusya, BDT'de entegrasyon sürecinin zayıflamasını, BDT üzerinden "çok kutuplu dünyada" merkezlerden biri olma yolundaki çabasının engellenmesini, ulusal güvenliğine yönelik en büyük tehditler arasında saymıştır.²³² Aynı şekilde Rusya'nın askeri doktrini, "çok kutuplu dünyada" etkili merkezlerden biri olma çabasına karşı gelinmesini tehditler arasında sıralayarak, Kolektif Güvenlik Antlaşması üyeleriyle ortak savunma alanının ve ortak askeri güvenliğin sağlanmasının zorunlu

²³⁰V.İ. Korotkeviç, **İstoriya Sovremennoy Rossii 1991-2003**, Petersburg, S. Petersburg Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 68.

²³¹Vladimir Putin, "Rossiya Na Rubeje Tısayeçetiy", **Nezavisimaya Gazeta**, 30 Aralık 1999.

²³²2000 Yılı Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti, "Kontseptsiya Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii, 10 Yanvarya 2000 g", **Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremennoy Rossii 1991-2002**, Cilt. IV, Moskova, MGİMO, 2002, s. 79.

görülmesinden yola çıkarak askeri-siyasi ve askeri-teknik alanda işbirliğinin yoğunlaştırılmasını öncelikli hedefi olarak seçmiştir.²³³

Ekim 2000’de Belarus, Kazakistan, Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından Avrasya Ekonomik Topluluğu’nu kurduklarına dair anlaşma imzalanmış, Ermenistan, Moldova ve Ukrayna gözlemci olmuşlardır. 2001’de Kolektif Güvenlik Anlaşması çerçevesinde 1300 kişilik Kolektif Acil Müdahale Gücü kurulmuştur. 11 Eylül 2001’den sonra ABD’nin Afganistan müdahalesiyle beraber, geleneksel olarak Rusya’nın “yakın çevresi” olarak tanımladığı alana askeri-siyasi olarak ABD etkisinin arttığı görülmüştür. KGA üyeleri kendi topraklarında ABD askeri üslerinin kurulmasına izin verirken, ABD’nin etkisi artmış, KGA bünyesinde kurulan Kolektif Acil Müdahale Gücünü (KAMG) devre dışı bırakılmıştır.²³⁴

Ancak Rusya liderliğinde Kolektif Güvenlik Anlaşması’nın tekrar güçlendirilmesi için adımlar atılmaya başlanmıştır. 14 Mayıs 2002’de KGA’nın onuncu yıldönümünde Moskova’da gerçekleşen toplantıda Kolektif Güvenlik Anlaşması örgüte dönüştürülmüştür. Böylelikle Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü üyeleri uluslararası güvenlik konularında dış politika pozisyonlarını örgüt üyeleriyle koordineli ve uyum içinde yürüteceklerini, üye ülkelerin kendi topraklarında üçüncü ülke askeri personel ve üslerin konuşlandırılabilmesinin diğer üyelerin ortak kararına bağlı olacağını, başka ülkelerle askeri ittifaka girmeyeceklerini kabul etmişlerdir. Taraflar ülkelere yönelik yapılan herhangi bir saldırı, örgüt üyelerinin tamamına yapılmış sayılarak saldırgan ülkeye karşı ortak hareket edeceklerini bildirmişlerdir.²³⁵

Ekim 2003’te Bişkek’ten 30 kilometre uzaklıkta Kant şehrinde Rusya hava üssü kurmuştur. 2004’te Kolektif Acil Müdahale Gücü sayısı 2,5 katına çıkarılmış, Bişkek’te Kolektif Acil Müdahale Gücü sürekli karargâhı kurulmuş, taraf ülkeler arasında sürekli olarak geniş çaplı askeri tatbikat gerçekleştirilmeye başlanmıştır.²³⁶

²³³ 2000 Yılı Rusya Federasyonu Askeri Doktrini, “Voennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii, 21 Aprelya 2000 g”, **Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremenoy Rossii 1991-2002**, Cilt IV, Moskova, MGİMO, 2002, s. 109.

²³⁴ **A.e.**, s. 27.

²³⁵ KGAÖ Hukuksal Statüsüne İlişkin Anlaşması, 7 Ekim 2002, (Çevrimiçi) <http://www.dkb.gov.ru/a/new.htm>, 7 Haziran 2017.

²³⁶ Alyaev, Andrey, Dehkanov, Suleyman, “ODKB Kak Sistema Kollektivnoy Bezopasnosti”, **Obozrevatel-Observers**, Sayı: 1, 2007, s. 69-70.

Haziran 2004'te ise, Rusya ile Özbekistan arasında karşılıklı askeri tesislerin kullanılmasına ilişkin stratejik ortaklık antlaşması imzalanmıştır.²³⁷ Haziran 2004'te Tacikistan'da sürekli askeri üs kurmak için antlaşmaya varılmış, Tacikistan'da bulunan 201. motorize piyade birlikleri 201. askeri üsse dönüştürülmüştür. Duşanbe, Kulab ve Kurgan-Tübe'nin yanında "Nurek" radar istasyonunu 49 yıllık süreyle kullanma hakkını elde etmiş, Tacik silahlı kuvvetlerinin modernizasyonunu da üstlenmiştir.²³⁸

Ocak 2004'te Rusya ile Kazakistan arasında güvenlik anlaşması imzalanmış, bu anlaşmayla tarafların silahlı kuvvetleri arasında işbirliği öngörülmüş, Kazakistan'ın hava savunma sistemlerinin modernizasyonu Rusya tarafından üstlenilmiştir.²³⁹ Kazakistan'ın Baykonur Uzay İstasyonu'nun yıllık 115 milyon dolar karşılığında 2050 yılına kadar Rusya'ya kiralanmıştır.²⁴⁰

12-13 Mayıs 2005'te Özbekistan'da Andican olayları nedeniyle ABD'nin AB'yle birlikte Özbekistan'ı insan hakları ihlali gerekçesiyle eleştirmesi ve silah ambargosu başlatması, Özbekistan'ın ABD ile ilişkilerini askıya alması ve ülkesinde bulunan askeri üssü kapatması, Rusya ile Özbekistan'ı yakınlaştırmış, Kasım 2005'te Rusya ile Özbekistan arasında ittifak antlaşması imzalanmıştır. Bu ittifak anlaşmasıyla taraflardan birine yapılan askeri saldırı her ikisine de yapılmış sayılacaktı.²⁴¹ GUAM'dan ayrılan Özbekistan, Ocak 2006'da Avrasya Ekonomik Birliği'ne, Haziran 2006'da Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne katılmıştır. Rusya, Orta Asya ülkelerinin Rusya'dan bağımsız kurduğu Orta Asya İşbirliği Örgütü'ne davet edilmiş, Rusya'nın katılımıyla bu örgüt Avrasya Ekonomik Birliği'yle birleştirilerek varlığı sonlandırılmıştır. 2006'da Kırgızistan'da Kolektif Acil Müdahale Gücü için Kant'taki

²³⁷Rusya ile Özbekistan Arasından Stratejik Ortaklık Anlaşması, 16 Haziran 2004, Bkz: (Çevrimiçi) <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2004/06/75277.shtml>, 7 Haziran 2017.

²³⁸ O.G. Zakrjevskaya, O., **Tsentralnaya Aziya Segodnya: Vizov i Ugrozi**, Almatı, KISI, 2011, s. 272

²³⁹ Rusya ile Kazakistan Arasında Silahlı Kuvvetlerinin Ortak Kullanılmasına İlişki Anlaşma için Bzk, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/BDOMP/spd_md.nsf/0/2518E80144B01C9544257CBD002819F5, 7 Haziran 2017.

²⁴⁰B. Sultanov, A. Mahlay, **Kazakistan-Rossiya-Evropeyskiy Soyuz: Perspektiviy Strategiçeskogo Partnyorstva**, Almatı, KISI, 2009, s. 34.

²⁴¹ Rusya ile Özbekistan Arasında İttifak İlişkiler Anlaşması, 16 Ekim 2005, Bkz: (Çevrimiçi) http://archive.kremlin.ru/interdocs/2005/11/14/1934_type72066_97086.shtml?type=72066, 7 Haziran 2017.

hava üssü genişletilmiş, Kırgızistan'ın Oş şehrinde ikinci bir ABD üssünün kurulmasına ilişkin görüşmelere de son verilmiştir.²⁴²

2003 yılında Belarus, Kazakistan, Rusya ve Ukrayna arasında Ortak Ekonomik Alan'ın kurulması için imzalanan anlaşma ekonomik alanda entegrasyonu öngörmekteydi. Ancak bu yıllar içerisinde eski Sovyetler Birliği coğrafyasında öncelikli konu güvenlik olması nedeniyle kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise Moskova ekonomik alanda yeni bir atılım gerçekleştirmeyi planlamıştır. Rusya, Kazakistan ve Belarus'un kurduğu Gümrük Birliği 2010 yılında resmen faaliyete başlamıştı. Bu ülkeler BDT coğrafyasında entegrasyon süreci için ekonomik lokomotif rolünü üstleneceklerdi. Bu üç ülkenin ekonomileri birleşince BDT ülkelerinin toplam ekonomik potansiyelinin %80'ine sahip oluyorlar, GSMH'si 2,5 trilyon dolara ulaşıyordu. Sanayi potansiyeli 600 milyar dolar, tarım üretimi 112 milyar dolar ve 165 milyon kişilik tüketim pazarı ortaya çıkıyordu.²⁴³ Gümrük Birliği üye ülkeleri ekonomilerini birleştirmek amacıyla taraflar arasında gümrük tarifelerini kaldırırken, dış sınırlar için ortak tarifeler belirlenmesini öngörüyorlardı. Ortak ticari politikaların geliştirilmesinin ise, ulus üstü bir organ olan Avrasya Ekonomik Komisyon'a bırakılması öngörülmüyordu. Vladimir Putin, Rusya Devlet Başkanı seçimleri öncesi, 4 Ekim 2011'de *İzvestia* gazetesinde yayınladığı makalesinde, BDT coğrafyasından Avrupa Birliği benzeri Avrasya Birliği gibi bir ulus üstü örgütün kurulmasını öncelikli dış politika olarak belirlemiştir.²⁴⁴ Bu çerçevede 1 Ocak 2012'te malların, hizmetlerin, paranın ve iş gücünün serbest dolaşımı için Ortak Ekonomik Alan kurulmuştur.

Rusya, Aralık 2011'de KGAÖ çerçevesinde alınan kararlar BDT ülkelerinde "renkli devrimler" benzeri iktidar değişikliği meydana gelmesi durumunda bunu önlemek amacıyla KAMG aracılığıyla müdahale edebilme hakkı elde etmiştir.²⁴⁵ Rusya'nın KGAÖ üyeleri üzerinde artan nüfuzu Özbekistan'ın Haziran 2012'de

²⁴² Murat Laumulin, "Tsentralnaya Aziya v Zarubejnoj Politologii i Mirovoy Geopolitike", Cilt: 5, Almatı, KISI, 2009. 95-95.

²⁴³ Yu.M. Solozobov, "Evraziyskiy Soyuz: Ot İdei k Praktike", **Geopolitika**, Sayı: 8, 2011, s. 17-18.

²⁴⁴ Vladimir Putin, "Noviy İntegratsionniy Proekt Dlya Evrazii – Buduşeye, Kotoroye Rojdayetsya Segodnya", **İzvestia**, 3 Ekim 2011, (Çevrimiçi) <http://izvestia.ru/news/502761>, 10 Haziran 2017.

²⁴⁵ Aleksey Malaşenko, "İnteresi i Şansı Rossii v Tsentralnoy Azii", **Pro et Contra**, Cilt: 17, Sayı: 1-2, Ocak-Nisan 2013, s. 31-32.

KGAÖ'den ayrılma sebeplerinden biri olmuştur.²⁴⁶ 2012'de Rusya ile Kırgızistan arasında yapılan anlaşmayla, Rusya Kırgızistan'da bulunan tüm askeri üslerini (Karakol ve Kara-Balta'da askeri radar üssü, Maylı-Suu'da radyo sismik laboratuvarı ve Kant'ta askeri hava üssü) tek bir komutanlık altında birleştirmiş ve bu tesislerin kullanım süresini de uzatmıştır.²⁴⁷

Mayıs 2014'te Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alanı'nın birleştirecek olan ve 5-10 sene içerisinde ortak para birimine geçilmesi öngörülen Avrasya Ekonomik Birliği kurulmuştur.²⁴⁸ Ancak Rusya'nın BDT coğrafyasında inşa etmeye çalıştığı Avrasya Birliği projesi, sadece ekonomik birlik değil, aynı zamanda kurulması öngörülen siyasi-stratejik ittifakın altyapısı olarak da görülmektedir.²⁴⁹ Böylelikle Avrasya Birliği üzerinde Rusya, Avrasya kıtasında güç dengesini yeniden şekillendirilmeyi ve BDT'nin dış sınırlarını kontrol etmeyi öngörüyordu.²⁵⁰ Rusya'nın merkezinde olduğu bir güçlü ulus üstü yapının inşa edilmesi Moskova'nın uluslararası siyasette ağırlığını artırarak ABD, Çin ya da AB benzeri bölgesel bloklarla rekabet edebilecek ve büyük güç statüsünün kabul edilerek eşit düzeyde pazarlıklar yapabilecek oluşum haline gelmeyi hedeflemekteydi. Dolayısıyla bu bağlamda Avrasya Birliği inşa sürecinde ekonomik entegrasyondan ziyade siyasi motivasyonlar önceliklidir.²⁵¹

Avrasya Birliği projesinin hayata geçirilmesi aynı zamanda Rusya'nın inşa etmeye çalıştığı "çok kutuplu dünya düzenine" doğru giden bir yol olarak da görülmektedir. ABD'nin küresel hegemonyasına karşı rekabet edilebilmesi ve çok kutuplu dünyada kutuplardan biri olunabilmesi için ekonomik, demografik, askeri kaynaklara, stratejik müttefik ve koalisyonlara ve Rusya'nın merkezinde bulunduğu medeniyet yapılanması etrafında BDT topraklarının bütünleştirilmesine ihtiyacı

²⁴⁶ "Nazvana Priçina Vihoda Uzbekistana iz ODKB", **Vzglyad Gaztesi**, 29 Haziran 2012.

²⁴⁷ Sergey Kuksin, "Rossiya i Kirgiziya Podpisali Soglaşenie ob Obedinennoy Voennoy Baze", **Rossiyskaya Gazeta**, 20 Eylül 2012.

²⁴⁸ Mihail Troitskiy, Samuel Çarap, "Dilemma İntegratsii na Postsovetском Prostranstve", (Çevrimiçi) <http://www.globalaffairs.ru/number/Dilemma-integratsii-na-postsovetском-prostranstve-16177>, 10 Haziran 2017.

²⁴⁹ Aleksandr Dugin, **Çetvyortaya Politiceskaya Teoriya**, Baskı: 3, Moskova, Yevraziyskoye Dvijenie, 2012, s. 75.

²⁵⁰ **A.e.**, s. 77-78.

²⁵¹ Evraziyskiy Soyuz: Vizovı Dlya Evrosoyuza i Gosudarstv "Voskoçkogo Partnyorstva", **EESC**, Aralık 2012, s. s. 11.

vardı.²⁵² Rusya'nın etrafında bütünleşecek olan BDT ülkelerinin ayrıca kara ülkesi olan Rusya'nın sınırlarında "güvenlik çemberi" sağlaması bekleniyordu.²⁵³

Böylelikle Putin'le birlikte Rusya 1990'lara nazaran eski Sovyet ülkeleriyle ekonomik ve askeri ilişkilerini daha da güçlendirmiş, ekonomik ve askeri kurumlarıyla entegrasyonunu daha da derinleştirmiştir. 2001'den sonra ABD'nin hem uluslararası terörizmle mücadele üzerinden hem de "renkli devrimler" yoluyla BDT ülkeleri üzerinde kurduğu etki, giderek zayıflamış, bunun karşısında Rusya özellikle Orta Asya bölgesinde etkisini tekrar artırmıştır. Ekonomik ve askeri olarak güçlenen Rusya, BDT ülkelerinin kendi etrafında bütünleşmesi için birçok girişimde bulunmuş, gerektiğinde ise bu ülkeler üzerinde baskılar kurmuştur. BDT ülkelerinin Rusya'nın kontrolünde kalması aynı zamanda hem Rusya'nın sahip olduğu stratejik varlıklarının korunması, hem de değişen uluslararası güç dengesinde Rusya'nın gücüne güç katacağı düşünülmüştür.

Rusya'nın BDT ülkeleri üzerinde gücünün ve etkisinin artması, aynı zamanda uluslararası güç dengesinin Rusya lehine değişeceği beklentisini artırmıştır. Eski Sovyetler Birliği coğrafyası üzerinde stratejik konumunu korumakla sınırlı kalmak istemeyen Rusya, bu ülkelerin Rusya etrafından birleşerek Rusya'ya ekonomik ve siyasi olarak güç katmaları da amaçlanmıştır. Rusya'nın 2008'de Gürcistan'a, 2014'te de Ukrayna'ya gerçekleştirdiği askeri müdahalelerin nedenlerinden biri de bu ülkelerin uzun vadede Rusya etrafında birleştirme hedefi olmuştur. Rusya'nın BDT coğrafyası üzerinde yürüttüğü mücadelenin başarılı olması yönündeki düşüncesi, Rusya'yı eski Sovyetler Birliği coğrafyasının dışına çıkma zamanının geldiğini düşünmesine yol açmıştır. Gürcistan ve Ukrayna'ya yapılan müdahaleler sonucu bu ülkelerin rakip ittifaka dahil olmalarını engellediğine dair kabulü, Rusya'nın diğer coğrafyalarda da çıkar mücadelesi vermesi konusunda cesaretlendirmiştir. Rusya'nın Suriye müdahalesi, aynı zamanda Rusya'nın Batı'yla yürüttüğü jeopolitik rekabetin BDT

²⁵² Dugin, *Teoriya Mnogopolyarnogo Mira*, s. 245-246.

²⁵³ A.İ., Konyuhova. "ODKB Kak Instrument Vneshney Politike Rossii v Blijnem Zarubejii", *Geopolitika Postsovetskogo Pronstranstvo*, (der)AA. Kerimov, Ekaterinburg, CPİSShOS, 2013, s. 17-20.

dışındaki coğrafyalar yapıma zamanının geldiğinin mesajını vermek istemesinin sonucu olmuştur.

2.2. Nispi Gerileme ve Diğer Meydan Okuyanlar

2.2.1. ABD

2.2.1.1. ABD Gücünün Gerilemesi

1991 yılında ikinci süper güç olan Sovyetler Birliği'nin yıkılması, ABD önünde hayal edilemez dış politika fırsatları doğurmuştu. Doğu'nun yıkılışı dünyada var olan yarım asırlık güç dengesinin de sonunu getirmişti. Soğuk Savaşın kazananı olarak Amerika'nın dünyada daha da etkin konuma gelmesinin önündeki tek engel ortadan kalkmıştı. ABD ekonomik hâkimiyet; askeri güç, kültürel cazibesiyle “tek kutuplu” dünyayı inşa etmeye çalışmıştı. Muazzam ekonomik büyüklüğün yanında en etkin piyasa ekonomisine sahip olması, finans kuruluşlarındaki gücü Amerikan ekonomisinin liderlik konumunu daha da güçlendirmişti.²⁵⁴ 1991-1995 arası ABD'nin Dünya ekonomisindeki payı %20-21 civarında olmuştur.²⁵⁵

Askeri anlamda da eşsiz bir kapasiteye sahip hale gelmişti. Küresel askeri koalisyon oluşturabilecek güce sahip tek ülke olmanın yanında, çok sayıda niteliksel ve niceliksel askeri kuvvetleri temelinde, konuşlanmış istihbarat ağı, etkin silah endüstrisi ve kuvvet kullanma iradesi, geniş ve güçlü ittifaklar sayesinde küresel çapta güç kabiliyetleri elinde bulundurmaktaydı. Amerikan askeri sanayisi, on yıllara uzanan cömert askeri bütçesi, önemli sayıda askeri birliklerini geniş alanlarda yerleştirme ve mobilize ederek savaşa hazır hale getirme kabiliyetine sahipti. ABD'nin küresel kudreti kendinde stratejik ve taktik nükleer silahları, saldırıya geçebilen denizaltıları ve uzaydaki uyduları, 12 ağır uçak gemisi ve hızlı konuşlanabilen deniz kuvvetleri içermekteydi. Elinde bulundurduğu askeri teknolojisi (enformasyon destekli komuta kontrol merkezi, kontrol, iletişim, istihbarat) dünyayı gözetleme, nokta vuruşu

²⁵⁴Utkin A.İ. **Mirovoy Poryadok XXI veka** Moskova, Eksmo, 2002, s.16-17.

²⁵⁵ V.G. Varnavskiy, Mirovaya Ekonomika i Mejdunarodnie Otnoşeniya”, **VIERAN**, Sayı 2, Şubat, 2019, s.121.

yapabilme kabiliyeti gibi askeri güç sağladı. 2000'e kadar yıllık ortalama savunma harcaması GSMH'nin %3-3,5 düzeyinde olan ABD, NATO üzerinden Batı Avrupa'nın tamamını, silahlı kuvvetleri üzerinden ise dünyanın en büyük ekonomik ve sanayi merkezlerinin olan Almanya ve Japonya'yı kontrol etmeyi sürdürmüş, dünyanın geniş bir alana yayılan askeri üsler ağını (yaklaşık 395) korumuştur.²⁵⁶

2001 ile 2008 yılları arasında ABD askeri harcamaları yaklaşık iki katına çıkararak 316 milyar dolardan 667 milyar dolar seviyesine yükseltmiştir; (GSMH'nin yaklaşık %4'ü). Toplam savunma harcamalarının 145 milyar doları “küresel terörle mücadele” için ayrılmaktaydı. Bu tarihler arasında yeni silah teknolojileri alımlarında da harcamalarını ikiye katlayarak toplam 1,8 trilyon dolar seviyesine yükseltmiştir. Toplam dünya savunma harcamalarının %46'sını tek başına gerçekleştirmekteydi.²⁵⁷

Bush Yönetiminin soğuk savaş sonrası ortaya çıkan “tek kutupluluk” durumundan istifade ederek uluslararası sistemi ABD çıkarlarına uygun bir şekilde tek taraflı olarak yeniden dizayn etmeye çalışması 2008 yılına gelindiğinde ABD üzerinde ağır bir yük oluşturmuştur. Bu durum ABD'yi 2000'lerin başına göre daha zayıf hale getirmiş ve uluslararası ortamda daha çok zorluklarla karşı karşıya kalmıştı.²⁵⁸

ABD üzerindeki maddi yükün getirdiği 2008 krizi, 1930'lardan sonra karşılaştığı en büyük kriz olarak görüşmüştür. 2008 krizi ABD'nin ekonomik dinamizmini azaltmış, krizden çıkmasını yavaşlatmış, artan bütçe açığı sorununu derinleşmiştir. Artan bütçe açığı ve devlet harcamaları, dış borçlarla yürütülen çok pahalı dış ve askeri politikaların sürdürülmesini imkânsız hale getirmiş, başta askeri olmak üzere diğer harcamalarda kısıtlamaya gitmek zorunda kalmıştır.²⁵⁹

2008 yılından itibaren uçuşa hazır savaş uçaklarının sayısı %30 azalmış, 2009 yılı savunma bütçesi 100 milyar dolar azalarak 691 milyar dolardan 580 milyara

²⁵⁶ A.e., s.19-21.

²⁵⁷ Vladimir Sizov, “FaktorSilı v Politike SŞA”, *Mejdnarodniye Ppotsessiy*, Cilt. 7, Sayı: 1 (19), Ocak-Nisan 2009, s.34-35.

²⁵⁸ *Otnoşeniya Rossiya-SŞA Posle ‘perezagruski’: NaPuti k Novoy Povestke Dnya. Vzglyad iz Rossii*, rapor, Valdai, Mart 2011, s.13.

²⁵⁹ A.e.

gerilemiştir.²⁶⁰ Ayrıca Afganistan ve Irak savaşlarının sona erdirilmesiyle ve söz konusu bu ülkelerdeki askerlerini geri çekerek de askeri harcamalarda (2012 yılında 42 milyar dolar) tasarruf etmek hedeflenmiştir. Böylelikle 2010 ve 2011 yılları arasında 690 milyar dolar civarındaki savunma harcamaları, 2012’de 645 milyar dolara, 2013’te 613 milyar dolara düşürülmüştür.²⁶¹ ABD’nin bütçe açığı sistematik olarak büyümeye devam ederek, 2008’de 458 milyar dolardan 2011’de 1,64 trilyon dolara yükselmiş, devlet borcu 15 trilyon doları geçmiştir.²⁶² Ocak 2012 yılında kabul edilen ulusal savunma doktriniyle ABD, 2020 yılına kadar savunma harcamalarında ve personel sayısında azaltmaya gideceğini öngörmüştür.²⁶³ Deniz Piyadelerinin sayısını 190’dan 182 bine, Kara Kuvvetlerinin 520’den 440 bine, Milli Muhafızların sayısını 355’den 335 bine, rezerv/yedek asker sayısını 205’ten 195 bine, Kara Havacılık üslerini %25 azaltmayı hedeflemiştir.²⁶⁴

2014 yılına gelindiğinde ABD’nin askeri harcamaları dört sene içerisinde %12,6 azalmayla 610 milyar dolara gerilerken, bu zaman dilimi içerisinde Çin’in %75 artarak 123 milyar dolardan 216 milyar dolara, Rusya’nın %44 artarak 58,7 milyar dolardan 85 milyar dolara yükselmiştir.²⁶⁵ Böylelikle yükselen güçlerin (ve diğer üçüncü ülkelerin) savunma harcamalarındaki artışlar ABD’nin dünyadaki payını etkilemiştir. Rusya’nın dünyadaki savunma harcamalarındaki payı %5, Çin’in payı %12 iken, ABD’nin payı %46’dan %35’e gerilemiştir.²⁶⁶

²⁶⁰Yevgeni Pudovkin, “Armiya i Flot Stanut Glavnimi Soyuznikami Novogo Prezidenta”, **Nezavisimaya Gazeta**, 23 Ocak 2017, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/world/2017-01-23/8_6909_army.html, 3 Nisan 2017.

²⁶¹Valeriy Konışev, Aleksandr Sergunin, “O NovoyVoennoy Doktrine B. Obami”, **Problemi NatsionalnoyBezopasnosti**, Sayı: 3 (12), 2012, s.100.

²⁶²**A.e.**

²⁶³Sustaining U.S. Global Leadership: PrioritiesFor 21st Century Defense, January 2012, (Çevrimiçi) http://archive.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf, 7 Nisan 2017.

²⁶⁴G.G. Tişenko, V.E. Novikov, S.M. Ermakov, “Voennaya Politika SŞA i UgrozıRossii”, **Problemi Natsionalnoy Strategii**, RISI Raporu, Sayı 6 (27), 2014, s.15-16.

²⁶⁵“Kak Rastut Miroviye Vonniye Rashodi”, **Vzglyad**, 16 Haziran 2015, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/infographics/2015/6/16/751153.html>, 7 Nisan 2017.

²⁶⁶“VoenniyeRashodiRastutBıstreyeVsego v VostochnoyYevrope, Yugo-VostoçnyAzii i NaBlizhnemVostoke”, **Vedomosti**, 13Nisan 2015, (Çevrimiçi) <http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/04/14/voennie-rashodi-rastut-bistree-vsego-v-vostochnoi-evrope-yugo-vostochnoi-azii-i-na-blizhnem-vostoke>, 16 Mart 2017.

2017 yılında itibaren ABD askeri haralarını tekrar artırmaya gitmiş, 2017 yılında 609 milyar dolar olan savunma bütçesini, 2018 yılında 647 milyar dolara çıkarmış, 2019 yılı için ise 716 milyar dolarlık savunma bütçesini onaylamıştır.²⁶⁷ Bu da Rusya ile arasında 2017 yılında 10,6 kat olan farkı, 2018 yılında 13,4 kata, 2019 yılında ise 15 kata çıkarmıştır.²⁶⁸

Askeri harcamalarda olduğu gibi, diğer alanlarda da ABD hala rakiplerine göre lider konumda olmakla beraber, silahlı kuvvetlerinin sayısı ve kapasitesi açısından da göreceli olarak gerilemesi görülmekte, bazı kalemlerde liderliğini korumakta zorluk çekmekte, bazılarında da gerisinde kaldığı görülmektedir. Dünyanın en büyük donanmasına sahip olan ABD'nin rakiplerinin güçlendiği kendinin ise göreceli olarak gerilediği görülmektedir. ABD'nin deniz kuvvetlerinde görev yapan asker sayısı Rusya'ninkinin (143 bin kişidir) iki katı olup 322 bin kişidir. Ancak bu sayı Çin'in gerisindedir. 235 bin kişilik deniz kuvvetlerine sahip olan Çin, deniz piyadelerinin sayısını beş kat artırarak (toplam donanmanın %15'i eder) 20 binden 100 bine çıkarmak için adım atmıştır.²⁶⁹

1991 yılında 500 savaş gemisine sahip olan ABD, 2001 yılında 316 gemiye kadar azaltmış, 2008 yılında bu sayı 278 düşmüştür.²⁷⁰ 2016 yılında ABD donanması toplam 288 savaş gemisi, 10 uçak gemisi, 10 helikopter gemisi, 22 kruvazör, 62 destroyer, 17 fırkateyn 31 amfibi hücum gemisi ve 54'ü nükleer saldırı denizaltıları olmak üzere 72 denizaltısına sahiptir. Sadece tek bir uçak gemisine sahip olan Rusya'nın saldırı denizaltılarının sayısı ABD'ninkinden biraz fazladır. Rusya'nın 57 denizaltısı var. Bunların 16'sı nükleer saldırı denizaltılarıdır. 19 tanesi de inşa halindedir. ABD'nin denizaltılarının tamamı nükleer denizaltılarıdır. Rusya'nın

²⁶⁷ “V SŞA Prinyali Rekordny Po Razmeru Voenniy Byudjet”, **Vedomosti**, 14 Ağustos 2018, (Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2018/08/14/778143-ssha-voennii-byudzhet>, 25 Temmuz 2019.

²⁶⁸ “Minoboronı: Voenniy Budjet SŞA 2019 Goda v 15 Raz Previşet Rossiyskiy”, **Kommersant**, 18 Aralık 2018, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/3834695>, 25 Temmuz 2019.

²⁶⁹ “KitayReşil v PyatRazUveliçit' Çislennost' Morpehot”, **Vzglyad**, 13 Mart 2017, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2017/3/13/861567.html>, 16 Mart 2017.

²⁷⁰ “Minist: Çislennost VMS SŞA Uveliçitsya Do Bolee 300 Koravleyza 5 Let”, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/world/20150526/1066613626.html>, 16 Mart 2017.

toplam savaş gemisinin sayısı da ABD'ninkinden çok fazla geri kalmamaktadır. Rusya'nın 216 su üstü savaş gemisi vardır. Deniz altılarıyla birlikte ABD'nin donanmasıyla eşit sayıda (ABD'nin 282 savaş gemisi var) deniz aracına sahiptir. Ayrıca birkaç yüz destek gemileri Rus deniz kuvvetlerinde faaliyet göstermektedir. 2015 yılında Rusya'nın deniz kuvvetlerinin %39'u modern gemilerle donatılmıştır.²⁷¹ 9'u nükleer 53'ü ise dizel-elektrikli olmak üzere toplam 62 denizaltısına sahip olan Çin, kapasite olarak üçüncü sırada olsa da sayı olarak hem ABD'yle hem de Rusya'yla eşit düzeydedir.²⁷²

ABD'nin uçak gemisi alanındaki tekelinin zayıflamaya başladığı da görülmektedir. Tahminlere göre 2025 yılına kadar Çin'in 5 uçak gemisine sahip olacağı düşünülmektedir ve bunlardan ikisinin de nükleer uçak gemisi olma ihtimali vardır. Bu tarihe kadar Hindistan deniz kuvvetlerinin de 3 uçak gemisi elde edeceği beklenmektedir. Tek bir uçak gemisine sahip olan Rusya'nın da uçak gemisi alanında ilerleme sağlaması gerektiği konusunda benzeri tartışmalar yürütülmektedir.²⁷³ Teknoloji edinme politikasını sürdüren Hindistan'ın dünyanın kayda değer deniz kuvvetlerine sahip gücü haline geleceği tahmin edilmektedir. Hindistan 2020 yılına kadar 160 gemi, üç uçak gemisi, 60 büyük su üstü gemi ve denizaltısı ve 400 farklı model uçağa sahip olmayı hedeflemektedir.²⁷⁴

ABD, 535 bin askerden oluşan dünyanın en donanımlı kara kuvvetlerine sahip olsa da bu alanda tek başına değildir. Çin'in 1,6 milyonluk kara kuvvetleri ABD'nin üç katıdır. Çin'in ardından Asya'nın ikinci büyük askeri gücüne sahip olan Hindistan'ın 1,1 milyon kara kuvvetleri ABD'ninkinin 2,5 katıdır.²⁷⁵ Dünyanın en önemli kara kuvvetlerinden birine sahip olan, iyi hazırlanmış ve mobilize olma yeteneği yüksek kadrolardan oluşan Rusya'nın kara kuvvetleri sayısı 300-350 bine

²⁷¹"Dmitrii Litovkin, "Vtoyaya v Reytingah, Pervaya po Effektivnosti", *İzvestia*, 23 Şubat 2016.; "Den Voenno-Morskogo Flota Rossii. Dos'ye", (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/2141597>, 27 Nisan 2017.

²⁷²"Ustupaya Amerikanskomu, Rossiyskiy Podvodnyy Flot İmeyet i Unikalniye Korabli", *Vzglyad*, 25 Mayıs 2016, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/world/2016/5/25/812586.html>, 27 Nisan 2017.

²⁷³Prokhor Tebin, "Supercarriers – Washington's Last-Ditch Argument", (Çevrimiçi) http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=675#top-content, (3 Nisan 2017).

²⁷⁴Nikolay Novıçkov, Vladislav Nikolski, "VMS İndii v XXI Veke – Çast' I", (Çevrimiçi) <http://vpk-news.ru/articles/8805>, 4 Nisan 2017.

²⁷⁵"Voorujenniye Silı İndii", 11 Aralık 2015, (Çevrimiçi) <https://topwar.ru/87710-vooruzhennye-sily-indii.html>, 3 Nisan 2017.

yakın olup ABD'ninkinin yarısı kadar olsa da silah sayısı ABD'ninkinden daha fazladır. ABD kara kuvvetleri, 2000 "Abrams", 2400 M1A1 tipi tankları ve rezervde 2400 M1 tipi tank olmak üzere toplamda 6800 tanka sahiptir. Rusya ise 500 modern T-90 tipi, 4500 T-80 tipi ve rezervde 12 500 T-72 tipi tank olmak üzere toplam 17500 tankla ABD'den 2,5 kat daha üstündür. Rusya'nın Piyade Savaş Araçları ABD'nin iki katıdır; 6500'e karşı 13200. Topçu silah sistemlerinde Rusya, ABD'den daha üstün bir duruma sahip olup, ABD'nin 3500 topçu silah sistemine karşı Rusya'nın elinde bu tür silahlardan 14300 adet vardır. Roket atar sistemlerde de Rusya ABD'den 4,2 kat daha üstün bir durumdadır. Rusya'nın 3500, ABD'nin ise 830'dür. Zırhlı araçlarda ise Rusya'nın 6500 aracına karşı ABD'nin 16000 aracı vardır. ABD bu alanda daha üstündür.²⁷⁶ 2015 yılında Çin asıl ve orta büyüklükte 6540 tanka sahipti. Çin'in her sene kara kuvvetlerinde 300 eski tankı 100 yenisiyle değiştirilmektedir.²⁷⁷

ABD hava kuvvetlerini asker sayısı Rusya'nınkinin iki katıdır: 145 bin kişiye karşı 312 bin kişi. Rusya'dan sonra Hindistan ise 127 bin kişilik hava kuvvetleriyle dördüncü sıradadır. Ancak 330 bin kişiyle Çin, ABD'yle yarışır bir durumdadır. Hava kuvvetlerinin sahip olduğu hava araçları/uçak sayısı açısından ABD diğer rakiplerine göre mutlak üstünlüğe sahiptir. ABD hava kuvvetlerine ait savaş uçaklarının sayısı 5600 civarındadır. ABD Raptor F-22, F-35, F-15 ve F-16 avcı uçakları, B-2, B-1 ve B-52 stratejik bombardıman uçakları, C-5, C-17 ve C-130 nakliye uçakları gibi son kuşak uçaklara sahiptir. 1763 F-35 savaş uçağı ve 100'e kadar insansız hava araçları ve insansız bombardıman uçaklarıyla diğer rakiplerine üstünlük sağlamaktadır. Ayrıca ABD deniz kuvvetleri ve Deniz Piyadeleri de kendi güdümünde hava kuvvetlerine sahiptir. Bu iki birim toplam 3700 hava aracına sahiptir. ABD'nin toplam hava araçlarının sayısı 9300'dür.²⁷⁸ Rusya'nın toplam hava araçlarının sayısı 1208'dir.²⁷⁹ Bunların %52'si modern uçaklardır. Ayrıca 2015 yılı rakamlarına göre Rusya'nın

²⁷⁶SergeyRurçenko, "Rossiya-SŞA: Sootnoşeniye Sil", (Çevrimiçi) <http://rosgeroika.ru/geroi-nashego-vremeni/2014/august/rossiya-ssha-sootnoshenie-sil>, 3 Nisan 2017.

²⁷⁷ Aleksandr Şlindov, "Bronirobanniy Kulak Podnebesnoy", **Nezavisimaya Gazeta**, 16 Ekin 2015, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/forces/2015-10-16/7_kulak.html, 3 Nisan 2017.

²⁷⁸Kyle Mizokami, "The 5 Most Lethal Navies, Armies and Air Forces on the Planet", **The National Interest**, 21 September 2016, (Çevrimiçi) <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-5-most-lethal-navies-armies-air-forces-the-planet-17779>, (22 Mart 2017).

²⁷⁹ **Russiy i Pribaltika: Stsenarii Bezopasnosti v Usloviyah Politiceskoy Napryajonnosti**, rapor, der. S. İvanov, RSMD, Sayı: 53, Moskova, 2016, s.25.

sadece insansız hava araçlarının sayısı 1,7 bindir.²⁸⁰ 330 bin askerden oluşan Çin hava kuvvetleri, 1693 savaş uçağı, 82 bombardıman uçağı, 99 istihbarat uçağı ve 320 nakliyat uçağı gibi hava araçlarına sahiptir.²⁸¹ Çin hava kuvvetleri “Hun-6” tipi bombardıman ve “Tsyen-5” tipi avcı-bombardıman uçağı olmak üzere Su-30MKK, Su-30MK2, İl-76, An-12 gibi Sovyet/Rus yapımı savaş uçaklarına sahiptir.²⁸²

ABD, Rusya ve Çin’den sonra dördüncü sırada olan Hindistan hava kuvvetleri 1800 çeşitli savaş uçağı olmak üzere bir de yaklaşık 900 hava aracına sahiptir.²⁸³ Böylelikle ABD, Rusya’dan 3 kat, Çin’den 2 kat, Hindistan’dan 4 kat daha fazla avcı uçağına, Rusya’dan 2 kat, Çin’den 2,5 kat, Hindistan’dan 4,7 kat daha fazla saldırı uçağına sahiptir. Toplam Rusya ve Çin’den yaklaşık 5 kat, Hindistan’dan 8 kat daha fazla hava aracına sahiptir.²⁸⁴

Rusya’nın yarısı kadar toprak parçasına sahip olan ABD (Rusya’nın 17,1 milyon km² ABD’nin 9,8 milyon km²), 315 milyonluk insan kaynağıyla Rusya’nın (143 milyon kişi) iki katıdır. Rusya’nın 1 milyon askerine karşı ABD’nin 1,43 milyon askeri personeli vardır. ABD’yle yaklaşık aynı toprak parçasına sahip olan Çin’in nüfusu 1,35 milyarla ABD’nin yaklaşık dört katıdır. 2,28 milyon askeriyle dünyanın en kalabalık ordusuna sahiptir. ABD’ninkinden de daha fazladır. ABD’den üç kat daha az toprak parçasına sahip olan Hindistan (3,28 milyon km²) 1,25 milyar nüfusuyla ABD’nin yaklaşık dört katına sahiptir. Askeri personel sayısı ise ABD’den biraz azdır; 1,32 milyon.²⁸⁵

²⁸⁰Dmitrii Litovkin, “Vtoyaya v Reytingah, Pervaya po Effektivnosti”, **İzvestia**, 23 Şubat 2016.

²⁸¹Aleksandr Şindov, “Podnebesnaya Boretsya Za Gospodstvo v Nebe”, **Nezavisimaya Gazeta**, 13 Aralık 2013, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/forces/2013-12-13/10_china.html, 25 Mart 2018.

²⁸²D.V. Gordiyenko, “ZaşışennostKitaya Ot VoennihUgroz i Sravnitel'nayaOtsenkaUrovneyVoennoyBezopasnostiGosudarstv v Tsentralnoy İ Severno-VostočnoyAzii”, **İstoriya i Sovremennost'**, Sayı: 19, 2014, s. 166.

²⁸³“Voorujennye Silı İndii”, 11 Aralık 2015, (Çevrimiçi) <https://topwar.ru/87710-vooruzhennye-sily-indii.html>, 25 Mart 2018.

²⁸⁴**Rusya Savunma Bakanlığı Yıllık İstatistik Raporu**, 2013, s. 112.

²⁸⁵**A.y.**, s. 109.

2.2.1.2. ABD'nin Gücünün Kayması

Soğuk Savaş boyunca uluslararası ilişkiler sisteminde ve küresel “güç dengesinde” ABD için kilit rol oynayan Avrupa kıtası, 1991’den itibaren Amerikan askeri varlığı açısından değişim yaşamıştır. Soğuk Savaşın bitmesinden sonra, Sovyet askerlerinin Avrupa’dan çekilmesi büyük çaplı savaş tehdidini ortadan kaldırmış, Varşova Paktı ülkelerinin NATO’ya dâhil edilmesiyle de ABD’nin Batı Avrupa müttefiklerini koruma zorunluluğunu azaltmıştır. Bu durum 1990’lı yıllarda ABD’nin bölgedeki asker varlığını azaltmasına olanak tanımıştır. İran-İrak savaşının sona ermesiyle beraber Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesi ve Körfez ülkelerinin İran’dan tehdit algılamaya başlaması, ABD’nin bölgeye yoğunlaşmasına neden olmuştur. Hem Kuveyt’i Irak’ın işgalinden kurtarmak hem de İran tehdidini caydırmak için Körfez ülkelerini kendi güvenlik şemsiyesi altına almak için ABD Körfez bölgesine askeri olarak yerleşmiştir.²⁸⁶ Ayrıca söz konusu Avrupa’daki Amerikan kuvvetlerinin azaltılması özellikle de Irak ve Afganistan’da başlatılan savaş cephelerinde kullanılma ihtiyacı nedeniyle gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş döneminde Batı Avrupa’da ABD komutanlığına bağlı 5 tümen ve NATO merkezi komutanlığına bağlı 4 tümeden oluşan ve toplam 300 binden fazla Amerikan askerlerinin sayısı 2000’lerin sonlarına kadar 100 bine kadar azaltılmış, bunların 20 bini Amerikan Merkezi Komutanlığının (CENTCOM) kontrolüne bırakılmıştır. Amerikalılar Avrupa’da 40 büyük üs dışında yaklaşık 200’ünü kapatmış,²⁸⁷ 2012’de 78 bin Amerikan askeri bulunurken, 2013’te Avrupa’daki son tankını geri çekmiştir.

2015’e gelindiğinde Avrupa’daki 7 büyük askeri üste toplam 30 bin asker kalmasına karar verilmiştir. Bu üsler özellikle de Amerika’nın Orta Doğu savaşlarında rezerv ve transit geçiş noktaları olarak kullanılmaktaydı. Rusya’nın Ukrayna müdahalesi öncesinde ABD, Avrupa’daki askeri sayısı 24 bine kadar azaltmış ve kara

²⁸⁶ A.A. Kireyev, “Voennoye Pristutstviye SŞA Na Blijnem Vostoke Posle Holodnoy Voynı”, **İzvestiya Samarskogo Nauçnogo Tsentra RAN**, Cilt. 10, No: 1, 2008, s.164-165.

²⁸⁷ Sergey Yermakov, “Amerikanskiye Voorujenniye Silı v Yevrope: Ot Globalnogo Bazirovaniya k Globalnomu Pristutstviyu”, **Problemi Natsionalnoy Strategii**, Sayı: 4 (5), 2010, s. 106-110.

kuvvetleri savaşa hazır durumdaki tugay sayısı ikiye kadar düşürülmüştür. 2016 yılında Avrupa'daki Amerikan askeri sayısı 29-30 bindir.²⁸⁸

Amerika'nın Avrupa'daki askeri gücünü aşamalı olarak azaltması ve silahlanma programında kesintiye gidilmesi, Avrupa ülkelerinin de askeri harcamalarda artışa gitmemeleri Avrupa'da güç dengesini Rusya'nın lehine değiştirmiştir.²⁸⁹ ABD, Avrupa'da savaş stratejisinde ağırlıklı olarak hava ve deniz kuvvetleriyle ve çok az kara kuvvetlerini kullanmayı öngörmüş, Rusya'nın caydırılması için de Amerikan komutanlığı az sayıdaki kendi kuvvetlerinin yanında Avrupalı ülkelerin kuvvetlerini ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Ancak ABD'nin bu stratejisiyle, Avrupa'da ani bir güvenlik sorunu ortaya çıkması durumunda bu krizin kısa zamanda çözülmesi için kara kuvvetlerinin bir bölümünü konuşlandırarak önüne geçilmesi imkânsız kılınmaktaydı.²⁹⁰

ABD'nin küresel stratejisinde benzeri bir durum Orta Doğu politikasında da yaşanmıştır. Bush yönetiminin Afganistan ve Irak müdahalelerinin beklenen sonucu vermemesi, söz konusu ülkelerde terörizmle mücadele ve demokratikleştirme projelerinin başarısız olması, savaşın ABD için getirdiği ağır maliyet ve “yükselen Çin tehdidinin” belirgin olması ABD'nin bölgesel politikasında revizyona gitmesine neden olmuştur. 2008 yılında ABD Başkanı seçilen Barack Obama, Orta Doğu politikasına Bush'un başlattığı savaşları bitirmekle başladı. Irak'ta bulunan 130 bin Amerikan askerini 2011 yılına kadar tamamen geri çekme kararı aldı.²⁹¹ ABD Orta Doğu'daki sorunlara artık “sert gücünü” kullanarak doğrudan müdahale olma stratejisinden

²⁸⁸ Aleksey Krivopalov, “Kontsentratsiya ili Demonstratsiya”, **Nezavisimaya Gazeta**, 18 Kasım 2016, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/realty/2016-11-18/3_926_concentration.html, 18 Kasım 2016.

²⁸⁹ Loren Thompson, “The U.S. Army Faces Defeat In Europe. One Day Of Federal Spending Per Year Can Save It”, (Çevrimiçi) <http://www.forbes.com/sites/lorenthompson/2016/10/03/the-u-s-army-faces-defeat-in-europe-one-day-of-federal-spending-per-year-can-save-it/#4c7cc17626b5>, 14 Şubat 2017.

²⁹⁰ Yevgeni Yakovlev, “Nayedine s Rossiiyey”, **Voенno-Promışlenniy Kuryer**, Sayı: 26 (641), Haziran 2016. s. 5.

²⁹¹ “Voyska SŞA Zavershayut Vyvod Voennih Çastey iz İraka”, **Korrespondent**, 30 Haziran 2009, (Çevrimiçi) <http://korrespondent.net/world/886009-vojska-ssha-zavershayut-vyvod-boevyh-chastej-iz-iraka>, 25 Mart 2018.

vazgeçerek, daha çok bu yükün bölgesel müttefikler tarafından üstlenilmesiyle gerçekleştirilmesini öngörmüştür.²⁹²

Ekonomik ve stratejik çıkarlarının ve temel küresel önceliğinin bundan sonra Orta Doğu ya da Avrupa'da değil de Asya'da belirleneceğini açıkça ilan eden²⁹³ ABD, Çin'i dengelemek ve Asya'ya kaydırmak için Afganistan'daki 150 bine yakın birliklerini²⁹⁴ ülkeden çıkartma, 5-7 askeri üs dışındaki üstlerinin tamamını kapatma sürecini başlatmıştır.²⁹⁵ Artık dünyanın farklı bölgelerinde “aynı anda iki farklı bölgesel savaş yürütme” konseptinden vazgeçilmiş, sadece tek bir büyük savaş yürütülmesine odaklanmış, ikinci bir savaşın çıkmasını ise önleme stratejisi benimsenmiştir.²⁹⁶

“Arap Baharı”yla birlikte Kuzey Afrika'da yaşanan iktidar değişikliklerine doğrudan müdahaleden kaçınan ve 2011 Libya müdahalesinin NATO üzerinden Avrupalı müttefikler tarafından üstlenilmesini isteyen ABD, 2013 yılında Suriye'de benzeri politikayı takip ederek bölgesel müttefiklerinin zorlamasına rağmen Şam rejimi karşıtı askeri operasyondan kaçınmıştır. Ayrıca İran'a karşı askeri müdahale politikasından ve çevreleme stratejisinden vazgeçen Obama yönetimindeki ABD, 2008 yılından itibaren İran'la diyalog kurma arayışları içerisinde olmuş, İran'ın nükleer programından vazgeçmesine karşı ambargolarını kaldıran anlaşmayı imzalama sürecine girmiştir. İran'ın nükleer programından vazgeçmesi için Rusya'ya ihtiyaç duyması, Rusya'nın İran üzerinde olduğu gibi bölgede de etkisini artırmıştır. Bu durum Orta Doğu bölgesinde güç dengesinin değişmesine neden olmuş, ABD'nin bölgedeki geleneksel müttefikleri olan Körfez ülkeleri, İsrail, Suudi Arabistan,

²⁹² Glazovoi, A.V. Svistunova, İ.A. Yenikeyev, A. Ya, “Strategiya SŞA na Blijnem Vostoke: Smena Taktiki Uhod ili Porajeniye?”, **Problemi Natsionalnoy Bezopasnosti**, Sayı: 4 (37), 2016. s.10.

²⁹³ Hillary Clinton, “America's Pacific Century”, **Foreign Policy**, 11 Ekim 2011, (Çevrimiçi) <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>, 25 Mart 2018.

²⁹⁴ Vladimir İvanenko, “Gepolitika SŞA i Afganskii Strategiçeskiy Uzel”, **Problemi Natsionalnoy Strategii**, Sayı: 6 (27), 2014, s.41.

²⁹⁵ Zamir Kabulov, “SŞA Uydut iz Afganistana, Çtonı Usilit Prisutstviye v ATR”, **İndeks Bezopasnosti**, Cilt. 18, Sayı: 3-4 (102-103) Güz-Kış, 2012, s. 14.

²⁹⁶ Valeriy Konışev, Aleksandr Sergunin, “O Novoy Voennoy Doktrine B. Obamı”, **Problemi Natsionalnoy Bezopasnosti**, Sayı: 3 (12), 2012, s 104.; Aleksandr Konovalov, “Ne Togo İspugalis”, **Korrespondent**, 6 Şubat 2012, (Çevrimiçi) <http://kommersant.ru/doc/1861950>, 25 Mart 2018.

Türkiye, Irak ile ABD arasında güvensizliğe neden olmuş, ABD'nin bölgedeki etkisinin zayıflatmıştır.²⁹⁷

“Sert güç” alanında en önemli aktörler olarak ABD ile Rusya'nın güvenlik önceliklerini başka bölgelere çevirmesi hem Avrupa'da hem de Orta Doğu'daki Rusya'nın askeri müdahale kararlarını etkilemiştir. ABD kendi küresel stratejisinin ağırlığını önce Avrupa'dan Orta Doğu'ya, ardından da Orta Doğu'dan Asya'ya yönlendirmesi, bölgesel müttefiklerinin bölgesel güç dengesinde rol üstlenmelerini istemesi kendi mevcudiyetini azaltmıştır. Bunun yanında Rusya için de 1991-2001 döneminden farklı olarak 2000'lerin ortalarından itibaren Avrupa-Atlantik bölgesinin öncelik olmaktan çıkması ve hatta jeo-stratejik tehdit haline gelmesi, bunun karşısında ABD'nin rakip olarak gördüğü yükselen Çin'le “stratejik ortak” haline gelmesi Rusya'nın politikalarını etkilemiştir.²⁹⁸

Amerika'nın gerileyişi hem Avrupa'da hem de Orta Doğu'daki mevcudiyetinin azalmasına yol açmıştır. Bu azalan mevcudiyeti nedeniyle Rusya'yı eski etki alanlarını geri kazanmaya yönelik harekete geçirmiş, bu alanlarda tekrar kontrol kurmak için askeri müdahalede bulunmasını cesaretlendirmiştir.

2.2.2. Çin

2.2.2.1. Çin Ekonomik Gücü

Uluslararası gücün Avrupa-Atlantik bölgesinden Asya'ya kayarak güç dengesinin değişmesine en büyük etkiyi Çin'in ekonomik ve dolayısıyla da askeri anlamda yükselmesi yapmıştır. Bu aynı zamanda ABD'nin gücünün göreceli/nispi olarak gerilemesine de yol açmaktaydı. 1978 yılından itibaren Çin Komünist Partisi kontrolünde “beş yıllık plan” temelinde kapitalist ekonomik modele geçen Çin, dünya tarihinde ekonomik olarak en hızlı gelişen ülke konumuna gelmişti. 1979 yılından

²⁹⁷ Glazovoi, A.V. Svistunova, İ.A. Yenikeyev, A. Ya, “ Strategiya SŞA na Blijnem Vostoke: Smena Taktiki Uhod ili Porajeniye?”, **Problemi Natsionalnoy Bezopasnosti**, Sayı: 4 (37), 2016, 14-16; Owen Matthews, Jack Moore, Damien Sharkov, “How Russia Became the Middle East's New Power Broker”, **Newsweek**, 9 Şubat 2017, (Çevrimiçi) <http://europe.newsweek.com/how-russia-became-middle-east-s-new-power-broker-554227?rm=eu>, 25 Mart 2018.

²⁹⁸ Karaganov, S.S., Bordaçyov, T.V., **K Novoy Arhitekture Evroatlantičeskoj Bezopasnosti**, Valdai, Londra, 8-10 Aralık 2009, s. 8.

itibaren yıllık %9,6 büyüyerek her 7,5 senede bir ekonomisini ikiye katlamıştır. 1990 yılında ABD'ninkinin %37'sine eşit olan Çin'in GSYH'si, 2003 yılında %73'üne eşit hale gelmiştir.²⁹⁹ 2007 yılında 3,37 trilyon dolarlık GSYH'yle ABD, Japonya ve Almanya'dan sonra dördüncü sırada yer alarak satın alma paritesiyle beraber bu rakam 10,1 trilyon dolarla ABD'den sonra ikinci sıraya yükselmiştir.³⁰⁰ 2009 yılında Çin'in nominal GSYH'si (satın alma paritesi dışında) 5,02 trilyon dolar olmuş, 2010 yılında Japonya'yı geçmiştir. 2014 yılında resmi döviz kuruyla Çin'in 10,4 trilyon dolar GSYH'sına karşı ABD'nin 16,8 trilyon dolar GSYH'si vardı. Ancak satın alma paritesini hesaba kattığımızda ABD'nin 17,4 trilyonluk GSYH'sına karşılık Çin, 17,6 trilyon dolar GSYH'sıyla ABD'yi geçmektedir. Kişi başına düşen milli gelir açısından 7,6 bin dolarla ABD'nin (54,7 bin dolar) gerisinde olan Çin'in, 2024 yılında ABD'nin 27,3 trilyon dolarlık GSYH'sini geçerek nominal (satın alım paritesi dışında) 28,85 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir.³⁰¹

Bazı küresel üretim parametrelerinde de Çin önemli ilerleme sağlayarak ABD'yi geçmiş ve ABD'yle rekabet edecek duruma gelmiştir. 2000 yılında dünya imalat sanayisinin %27,1'ine sahip olan ABD, 2005'te %22,4'e, 2007'de %19,8'e gerilemiştir. Çin 2000'de %7 olan imalat üretimini 2005'te %10,2'ye, 2007'de %14,3'e yükseltmiştir.³⁰² 2009 yılında Çin, ABD'yi geride bırakarak %22'lik dünya imalat üretimindeki payıyla birinci sıraya yükselmiştir. Buna karşı bu tarihte ABD ise %16,9'a kadar gerilemiştir.³⁰³ Küresel imalat ürünlerinin ihracatında 2000 ile 2012 yılları arasında ABD'nin payı %13,8'den %9,6'ya gerilerken, Çin'in ihracatı %4,7'den %16,8'e yükselmiştir.³⁰⁴

²⁹⁹Ya.M. Berger, **Ekonomiçeskaya Strategiya Kitaya**, Moskova, ID "FORUM", 2009, s.85.

³⁰⁰E.V. Tolokonnikova, "Ekonomika Kitaya v 2015 Godu i Eyo Rol v Mejdunarodnoy Ekonomike", **Naukovedeniye**, Cilt. 7, Sayı: 5, Eylül-Ekim, 2015, s.6-8.

³⁰¹"Kitay-Krupneşaya Ekonomika Mira, Ofitsialno", 8 Ekim 2014 (Çevrimiçi) <http://www.rbc.ru/newspaper/2014/10/09/56bd9b609a7947299f72c82d>, 28 Şubat 2017; "Kitay Obhodit ŞŞA", (Çevrimiçi) <https://www.gazeta.ru/business/2014/10/08/6254453.shtml>, 28 Şubat 2017.

³⁰²İ.A. Rodionova, A.İ. Parfenov, V.V. İubin, "DinamikaVneşney Torgovli Kitaya i İzmeneniyePozitsiiStran v Mirovoy Ekonomike", **Vestnik RUDN**, Sayı: 3, 2011, s.111.

³⁰³V.Varvavski, "Globalnaya Konkurentnosposobnost Obrabativayuşey Promişlennsti ŞŞA", **Mirovaya Ekonomika i Mejdunarodniye Otnoşeniya**, Sayı: 2, 2015, s. 37.

³⁰⁴A.y., s.40.

2000 ile 2012 yılları arasında ABD’de imalat sanayisi %27,4, bu sektördeki şirket sayısı %15,8 azalmış, toplam otomobil şirketlerinin sayısı 35,8 binden 29 bine, araba şirketlerinin sayısı 15,9 binden 14,2 bine düşmüş, bilgisayar ve elektronik cihaz şirketlerinin sayısı 22,4 binden 18,9 bine, bilgisayar ve elektronik cihaz üretimine olan yatırımlar 25,9 milyar dolardan 20,3 milyar dolara kadar azalma yaşamıştır. İleri teknoloji şirketlerdeki işgücünde %38,8 azalma yaşanmıştır.³⁰⁵ Yüksek teknolojik ürünlerinin üretiminde 2000 yılında %34,5’e sahip olan ABD, 2007’de %30’a gerilemiş, Çin %4,1’den %13,7’ye yükselmiştir.³⁰⁶

1999 yılında 195 milyar dolarlık ihracata sahip olan Çin, 2001’de Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olmasıyla büyük bir atılım gerçekleştirmiş, 2002 yılında ihracatını 620 milyar dolara yükseltmiş, 2004 yılında iki katına çıkartarak 1,15 trilyon dolar değerinde ihracat yapmaya başlamıştır. 2007 yılında Çin’in toplam ihracatının %29’u (359 milyar doları) yüksek teknoloji ürünlerden oluşmuştur.³⁰⁷ Yüksek teknoloji ürünlerinin ihracatında 2000 yılında %17,2 payına sahip olan ABD, 2008 yılında %10,7’ye gerilerken, Çin’in bu zaman dilimi içerisinde dünyadaki payı %6’dan %15,6’ya çıkmıştır.³⁰⁸ Daha 2009 yılında küresel mal ve hizmet ihracatında %9 oranla birinci sıraya yükselen Çin, 2013 yılında bir önceki seneye göre %7,9 artırarak ihracatını 2,21 trilyon dolara yükseltmiştir. İthalatı ise %7,3 artarak 1,95 trilyon doları bulmuştur. Toplam dış ticaret hacmi ise 4,16 trilyon dolara ulaşmıştır.³⁰⁹

2015 yılında Çin, ticaretinde %8’lik bir azalma yaşamıştır. İhracatı 2,27 trilyon dolar ithalatı 1,68 trilyon dolar olmak üzere toplam dış ticaret hacmi 3,958 trilyon dolar olarak belirlenmiştir.³¹⁰ Buna rağmen, bu sene (2015 yılında) ABD ortalama yıllık 475 milyar dolarlık dış ticaret açığı verirken,³¹¹ Çin 594,5 milyar dolar dış ticaret

³⁰⁵ A.y., s.36.

³⁰⁶ Rodionova, Parfenov, İubin, a.g.y., s.111.

³⁰⁷ A.y., s.108.

³⁰⁸ A.y., s.112.

³⁰⁹ “KıitayStalLideromMirovoyTorgovli v 2013”, **Vzglyad**, 10 Ocak 2014, (Çevrimiçi) <http://www3.vz.ru/news/2014/1/10/667330.html>, 27 Şubat 2017.

³¹⁰ “AnalitiçeskayaSpravka o Rossiysko-KitayskomTorgovomSotrudniçestve v 2015 godu”, Rusya Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, (Çevrimiçi) http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/, 27 Şubat 2017.

³¹¹ ABD’nin dış ticaret dengesi, “Torgovıy Balans SŞA”, (Çevrimiçi) <https://mfd.ru/calendar/details/?id=85> , 1 Mart 2017.

fazlası vermekteydi.³¹² ABD'nin özel sektör hariç 19,9 trilyon dolar borcuna ve 431,449 milyar dolar altın rezervine karşı 2015 yılının rakamlarına göre Çin'in elinde 3,981 trilyon dolar değerinde altın rezervi bulunuyordu.³¹³

ABD Ulusal İstihbarat Konseyi'nin hazırladığı rapora göre 2030 yılında Çin, ABD'yi geçerek en büyük ekonomiye sahip olacaktır. GSYH, nüfusu, askeri harcamalar ve teknolojik yatırımlarıyla beraber Çin, merkezinde olduğu Asya, Kuzey Amerika ve Avrupa'nın toplamından daha güçlü hale gelecektir.³¹⁴

2.2.2.2. Çin'in Askeri Gücü

ABD gücünün gerilemesine önemli etki eden bir diğer gelişme de Çin'in ordusuna yaptığı yatırımlardır. Ekonomik olarak hızla yükselen Çin'in aynı zamanda askeri kapasitesinde yaşanan artışların yüksek oranlarla sürekli devam etmesi sebebiyle, küresel düzeyde ABD'nin en büyük rakibi olacağına kesin gözüyle bakılmaktadır.

Çin ekonomisi büyüdüğü sürece, ülkenin askeri harcamasının da artması muhtemeldir. Çin, GSYH'sinin yaklaşık %2'sini (ABD seviyesinin yarısını) orduya harcamaktadır, ancak GSYH'si süratle artmaktadır. 2000'lerin başında ordu harcamalarında dünyada 7. sırada olan ve 21,7 milyar dolar seviyesinde bir savunma bütçesine sahip olan Çin, 10 yılda savunma harcamalarını 5 kat artırarak 2009'da 100 milyar dolarla ABD'den sonra ikinci sıraya yükselmiştir.³¹⁵ 2000'den 2010 yılına kadar her sene ortalama %10 oranında artan askeri harcamaları, 2011 yılında %12,7; 2012 yılında %11,2, 2013 yılında % 10,7; 2014 yılında % 12,2, 2015 yılında % 10,1

³¹²“ObyomVneşneyTorgovliKitaya v I polugodii 2016 GodaSnizilsyaNa 8,7%”. (Çevrimiçi)

<https://ria.ru/economy/20160713/1465081367.html>, 27 Şubat 2017;

“ObyomVneşneyTorgovliKitayaSokratilsyaNa 8% za 2015 God”, (Çevrimiçi)

https://www.gazeta.ru/business/news/2016/01/13/n_8111897.shtml, 27 Şubat 2017.

³¹³Rusya'nın altın rezervleri 389,460 milyar dolardı, “Struktura Mejdunarodnih Rezervov Otdelnih Stran Po Sostoyaniyu Na 1 Yanvaryu 2015 Goda”, (Çevrimiçi) http://www.cbr.ru/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/res_str.htm, 28 Şubat 2017.

³¹⁴**Global Trends 2030: Alternative Worlds. A Publication of the National Intelligence Council**, December 2012, s. 4. (Çevrimiçi) <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012.pdf>, 27 Şubat 2017.

³¹⁵ K.L. Sırayejkin, **Kitay: Voennaya Bezopasnost**, Almatı, KISI, 2008, s.111.

artarak 144,2 milyar dolara ulaşmıştır.³¹⁶ Ancak yapılan bu harcamaların sadece görünür kısmı olduğu, Çin bunun dışında da savunma harcamalarına kaynak sağlandığı ve bu miktar resmi verilerin %40-50 üzerinde olduğu belirtilmektedir.³¹⁷ Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'ne (SIPRI) göre 2015 yılında Çin'in askeri harcamaları 216 milyar dolar olup, Asya-Pasifik bölgesinin toplam savunma harcamalarının %49'una tekabül etmekteydi.³¹⁸

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra 1990'lı yılların başlarında 3 milyonluk askeriyle sayısal olarak dünyanın en büyüğü olan Çin Halk Kurtuluşu Ordusu, başlattığı modernizasyonu asker sayısını 2,35 milyona kadar düşürmüştür. Ağırlıklı olarak hala 1,6 milyonluk bir kara kuvvetlerine sahip olmakla beraber Çin, ABD'nin Doğu Asya bölgesine müdahalesine karşı koymaya odaklanmış, 255 bin deniz kuvveti ve 400 bin hava kuvvetiyle (2008'de)³¹⁹ daha modern bir deniz ve hava gücüne evrilmiştir.

Deniz kuvvetlerini hızlı bir şekilde yenileme sürecine giren Çin ordusu, modern silah ve radar sistemleriyle donatılmış yeni nesil askeri gemiler ve teknelerin toplu inşasını gerçekleştirmektedir. Çin donanmasında 40'a yakın modern denizaltısı bulunmaktadır. 2020 yılına kadar bunların sayısının 70'e çıkması beklenmektedir. Günümüzde (2018 yılı) Çin, özellikle küçük askeri gemileri itibariyle gemi sayısı açısından birinci sıraya yükselmiştir. Firkateyn ve destroyer gibi eskort savaş gemileri ve denizaltılarının sayısı bakımından ABD deniz kuvvetlerinden sonra ikinci sıradadır.³²⁰

7000 tank, 8000 topçu sistemleri, 1700 avcı uçak, 400 bombardıman ve saldırı uçağı ve 475 nakliyat uçağıyla³²¹ Çin ordusu küresel bir kapasiteye sahiptir. 2000'lerin başında ortalama olarak sadece %2 modern silaha sahip Halk Kurtuluşu Ordusu,

³¹⁶ Voenniy Budjet Kitaya v 2015 godu Virartetna 10,1%- do + 144,2 Mlrd", (Çevrimiçi) <https://ria.ru/world/20150305/1050982459.html>, 1 Mart 2017.

³¹⁷ Sırayeikin, **a.g.e.**, s.81-83.

³¹⁸ **SIPRI Yearbook 2015: Armaments, Disarmament and International Security**, ИМЭМО РАН, 2016, s. 358-359.

³¹⁹ Sırayeikin, **a.g.e.**, s.71.

³²⁰ A.A. Krivopalov, **Kitayskaya Voennaya Moş Kak Novii Faktor Mirovoi Politiki**, Moskova, Nauçnyy Ekspert, 2016, s. 34-35.

³²¹ **A.e.**, s. 37-38.

günümüze kadar kara kuvvetlerinin 1/3'ten fazlasını, deniz kuvvetlerindeki gemilerin %25'ini, denizaltılarının %50'sini, hava kuvvetlerinin %25'ini ve hava savunma sistemlerinin %42'sini yenilemiştir.³²²

Geliştirdiği J-20 beşinci nesil hayalet savaş uçaklarının Rusya'nın T-50 PAK-FA uçaklarıyla beraber, Amerikan yapımı beşinci nesil F-16 uçaklarından daha üstün niteliklere sahip olduğu belirtilmektedir.³²³

Nükleer silahlara sahip olma hakkına sahip olan beş ülkeden biri olan Çin, elinde bulundurduğu sınırlı sayıdaki kıtalararası balistik füzeyle nükleer gücünü ulusal güvenliği sağlayabilecek seviyede tutmaktadır. Rusya ve ABD'nin sırasıyla toplam 8000 ve 7315 nükleer başlığına karşı Çin'in sadece 250 nükleer başlığı bulunmaktadır.³²⁴ ABD veya Rusya'ya karşı stratejik nükleer silahların sayısı itibariyle "ikinci vuruş" kapasitesinden yoksun olan Çin, aşamalı olarak bu eksikliğini hızla gidermeye çalışmakta, bunun için de kıtalararası balistik füzelerini geliştirmekte ve denizaltılarını nükleer silahlarla donatmaktadır. Çin, stratejik nükleer silahlarını 5-10 sene içerisinde birkaç kat artırma ekonomik ve teknolojik olanaklara sahip olan ABD ve Rusya'dan sonra tek ülkedir. Sadece kıtalararası ve orta menzilli füzelerin tek başlıklılardan çok başlıklılara değiştirilmesi bile nükleer savaş başlıklarını 5-6 kat arttırabilecektir.³²⁵ Aynı zamanda Tayvan ve ABD donanmasına karşı, orta menzilli hassas füzeler, taktik füzeler, hava savunma ve uydu savar sistemleri denemesi yapmaktadır.³²⁶

Görüldüğü üzere, Çin yavaşça yükselmekte ve belli bir zaman içerisinde küresel düzeyde ABD'ye rakip konuma doğru ilerlemektedir. Bazı güç unsurlarında ABD lider konumunu sürdürecektir olsa da Çin güç unsurlarındaki eksiklerini azaltma

³²² A.e., s. 26-27.

³²³ Kyle Mizokami, "America's Legendary F-16 Fighter vs. China's J-20, Russia's Su-35 and PAK-FA: Who Wins?", **The National Interest**, 23 September 2016, (Çevrimiçi) <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/americas-legendary-f-16-fighter-vs-chinas-j-20-russias-su-35-17820>, 4 Mart 2017.

³²⁴ Brahma Chellani, *Sohranyayutsya Rol Yadernogo Orujiya v Mejdunarodnom Balanse Sil, Valdaiskiye Zapiski*, Sayı: 4, Kasım 2014, s. 3.

³²⁵ Aleksey Arbatov, Vladimir Dvorkin, *Bolşoy Strategiçeskiy Treugolnik*, Carnegie Endowment for International Peace, Mart 2013, s. 38.

³²⁶ Krivopalov, a.g.e., s. s. 45-48.

yolunda yoğun çaba sarf etmektedir. Çin (Hindistan gibi) yükselmesinin başında olsa da ABD de gerilemesinin başlangıcında olduğunun farkındadır. Hep Çin'in yükselme eğilimi, hem ABD'nin gücünün azalması küresel iktidarını kaybedeceği endişesini gündeme getirmektedir.³²⁷ ekonomik olarak güçlenen Çin, beraberinde askeri alanda da güçlenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Askeri gücün artması her yükselen güçlerde olduğu gibi Çin'in de daha fazla güç elde etme isteğini artırmaktadır.³²⁸ Bu süreç, Büyük Güçler arasında rekabetin kızışmasına yol açtığı gibi, küresel güç dengesinde de önemli değişikliklere neden olmaktadır.

2.2.3. Hindistan

ABD'nin dört misli (1,2 milyar) nüfusu ile Hindistan'ın, 2025 itibarıyla Çin'in nüfusunu geride bırakması beklenmektedir. 354 milyon internet kullanıcısıyla ABD'yi geride bırakarak Çin'den sonra ikinci sırada olan Hindistan, 1 milyar telefon kullanıcısına sahiptir. Dünyanın en geç nüfusa sahip olan ülkenin nüfusunun %70'i 30 yaş altındadır.

1991 yılında başlatılan ekonomik reformlar Hindistan'ı dünyanın en dinamik kalkınan ülkeleri arasına yerleştirmiştir. Hindistan ekonomisi yıllık ortalama %7-8 arasında büyümektedir.³²⁹ 2000'den 2010 yılına kadar ekonomiyi ikiye katlayan Hindistan, 2020 yılına kadar kişi başına düşen milli gelirini de iki katına çıkarmayı hedeflemektedir. Satın alma gücü paritesiyle birlikte Hindistan'ın GSMH'si, ABD ve Çin'den sonra 7,4 trilyon dolarla üçüncü sıradadır.

Yazılım teknolojisinde lider konumunda olan Hindistan, nükleer santrallere, kendi yapımı nükleer silah teknolojisine, uzay teknolojisine ve kendi askeri-sanayi komplekslerine sahiptir.³³⁰ Hindistan'ın savunma harcamaları 2001 ile 2010 yılları

³²⁷ Kennet Waltz, "SSA Jdyot Medlenny Upadok", (Çevrimiçi) <https://www.geopolitica.ru/article/kennet-uoltc-ssha-zhdet-medlenny-upadok>, (15 Nisan 2017).

³²⁸ Pleg, İvanov, "Vneşnyaya i Oboronaya Politika KNR", **Obozrevatel-Observer**, Sayı: 6, 2011, s. 49.

³²⁹ T.L. Şaumyan, "India, SCO and BRICS in Modern Geopolitics", **Sravnitel'naya Politika**, Sayı: 3, (13) 2013, s.44.

³³⁰ Gleb İvaşentsov, "Rossiya-İndiya: Novıye Formatı Davnego Partnyorstva", **Mejdunarodnaya Jizn**, Şubat 2016, s. 6-7.

arasında %54 artarak 41 milyar dolara yükselmiştir.³³¹ Günümüzde ise bu rakam yıllık 50 milyar dolara yakın –ve dünya toplamının yüzde 3’ü bir askeri harcama, 90 ile 100 arasında nükleer silah, orta menzilli füze, 1,3 milyon askeri personel ile kayda değer askeri güç kaynağı bulunmaktadır. Hindistan silah alımı sıralamasında dünyada ikinci sıradadır.³³²

1990’lı yıllara kadar, Hindistan ordusunun %70’i, hava kuvvetlerinin %80’i, deniz kuvvetlerinin %85’i, Sovyet ve Rus yapımı silah teknolojisiyle donatılmıştı. 1994’te Rusya’yla Hindistan uzun vadeli silahlandırma konusunda askeri ve teknik işbirliği anlaşması imzalamış, Rusya teknolojisiyle Hindistan’da savaş uçakları, yüksek teknolojik roketler, tank, çok yönlü saldırı uçakları üretilmeye başlamış, ortak silah sanayi kompleksleri inşa edilmiştir.³³³ Şuanda Hindistan; ABD, Fransa ve İsrail olmak üzere yüksek teknolojiye sahip silah alımları gerçekleştirmektedir.

BRİCS üyesi olan ve BM Güvenlik Konseyi daimî üyeliği için çabalayan Hindistan, sahip olduğu güç kaynaklarıyla bölgesel ve küresel etkisini artırarak çok kutuplu dünyada merkezlerden biri olmaya adaydır.

2.2.4. Avrupa Birliği

ABD ekonomisi, Avrupa’nın motor gücü olan 3,356 trilyon dolarlık Almanya’nın ekonomisinin beş misline yakın olsa da Avrupa Birliği’nin toplam GSMH’si ABD’ninkinden kısmen fazladır. ABD’nin GSMH’si 18,23 trilyon dolarken, Avrupa’nın 19 trilyon dolardır. Yek vücut olarak hareket ettiğinde Avrupa, dünyanın en büyük ekonomisidir. Soğuk Savaşın bitiminde 12 üyeden oluşan Avrupa Birliği, 2013’e kadar üye sayısını 28’e çıkartmış, üye sayısını artırarak hem de nüfusunu artırmış hem de karasal alanını genişleterek Avrupa kıtasının büyük bir bölümünü kontrol etmeye başlamıştır. ABD’nin yarısı kadar yüz ölçümüne sahip Avrupa Birliği’nin (toplam 4,3 milyon km²) 510 milyona yakın nüfusu, ABD’nin 320 milyonluk nüfusundan epeyce fazladır ve insan sermayesi, teknoloji ve ihracat

³³¹ SIPRI Yearbook 2011: Armaments, Disarmament And International Security, Moskova, IMEMO RAN, 2012, s.179.

³³² “İndiya Prevrşayetsya v Krupnyu Voennuyu Derjavu”, Nezavisimaya Gazeta, 10 Nisan 2013, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/world/2013-04-10/8_india.html, 6 Mart 2017.

³³³ Şaumyan, a.g.e., s.49.

bakımından Avrupa, ABD'yle denk bir rakiptir. Avrupa Birliği'nin para birimi Avro, doların yanında önemli döviz rezervlerindedir. Avrupa Birliği güvenliğini NATO üzerinden ve ABD nükleer şemsiyesi altında sağlamaya çalışıyorsa da 1999'dan itibaren NATO'dan bağımsız olmaya çalışmakta, kendi askeri yeteneğini geliştirmek ve güçlendirmenin yollarını aramaktadır. 2009 yılında Avrupa Birliği ülkeleri arasında yapılan Lizbon Antlaşması'yla ortak savunma sisteminin ve 2016 yılında da Birleşik Avrupa Ordusunun kurulmasına karar verilmiştir.³³⁴

Birleşik bir Avrupa ordusu önemli güç oluşturabilir. Birleşik Krallık, Fransa, Almanya ve İtalya dünyanın en güçlü ordusuna sahip ülkeler arasındadır. Askeri kaynak bakımından sadece bu dört ülkenin asker sayısı 1 milyon kişiye yakındır. Diğer birlik üyeleriyle birlikte toplam sayı ABD'nin silâh altındaki asker sayısından fazla olup 1,8 milyon civarındadır. Avrupa'nın yıllık 215 milyar dolar askeri bütçesi vardır.³³⁵ Konvansiyonel silahlar bakımından da Birleşik bir Avrupa önemli yeteneğe sahiptir. 12 bin tank, 23 bin zırhlı araç, 13 bin topçu sistemi, 3600 uçak, 1000 helikopter, 600 gemi ve 2500 füzesi bulunmaktadır. Avrupa savunma-sanayi kompleksleri her tür silah üretme yeteneğine sahiptir.

Ancak Birleşik Krallık/İngiltere baştan beri birleşik bir Avrupa ordusunun kurulmasına karşı çıkmış, ABD'yle yakın ittifak ilişkisini sürdürmüştür. 2016'da yapılan referandumla Avrupa Birliği'nden ayrılma kararı almıştır. Nükleer güce sahip önemli bir Avrupa Birliği üyesi olan İngiltere'nin birlikten ayrılma kararıyla Avrupa Birliği'nin gücü azalmış olsa da Avrupa Birliği hâlâ ABD için potansiyel bir rakip konumundadır.

2.2.5. Brezilya

Brezilya, Latin Amerika'nın en büyük ülkesidir. 8,5 milyon km² toprak parçasıyla dünyanın beşinci büyük ülkesidir. ABD (9,8 milyon km²) ve Çin'den (9,5 milyon km²) biraz küçüktür. Yüzde 90'ı okuryazar, 200 milyon nüfusu ile dünyada

³³⁴ "European Parliament Backs Plans To Create A Defence Union", **The Independent**, 22 November 2016, (Çevrimiçi) <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/european-parliament-nato-backs-plans-create-defence-union-a7432706.html>, 10 Mart 2017.

³³⁵ Dinos Antoni Keirigan, "ES i NATO", **Concordiam**, Cilt. 8, Sayı: 3, 2015, s.18

beşincidir. 2001 ile 2010 yılları arasında ekonomisi %41 büyüyen Brezilya³³⁶ günümüzde 2,4 trilyonluk GSYH'si ile dünyanın 7. ekonomisidir. Satın alma Gücü Paritesiyle (SGP) ile bu rakam 3,2 trilyon dolara çıkmaktadır. Başarılı bir sosyal politika sonucunda yoksulluğu 20 milyon azaltmış ülke ekonomisinin motorunu oluşturan orta sınıfa 30 milyon vatandaşını dahil ederek, toplam nüfusun %45'ine ulaşmıştır.³³⁷

Denizlerinde çok büyük miktarlarda petrol rezervlerine sahiptir. 2001'den 2014 yılına kadar kanıtlanmış petrol rezervleri iki kat artarak 2210 milyar tona ulaşmıştır (ABD'nin yarısı kadar).³³⁸ Petrol üretimi ise 2001'den 2013 yılına kadar 65 milyon tondan 160 milyon tona ulaşmıştır.³³⁹ Doğalgaz rezervleri konusunda da benzeri durum söz konusudur. 2001'de 220 milyar metreküp doğalgaz rezervi 2014'te 450 milyar metreküpe yükselmiştir (ABD'nin yarısı kadar). Üretimi ise bu tarih dilimi içerisinde üç kat artarak 13 milyar metreküpten, 29 milyar metreküpe yükselmiştir.³⁴⁰

Çok daha küçük komşularla çevrili olması ve elverişli kara ve deniz sınırları, Brezilya'ya coğrafi avantaj sağlamaktadır. BRICS grubunun önemli üyelerinden biri olan Brezilya, Aralık 2008'de kabul ettiği ulusal savunma stratejisiyle, kendisini Büyük Güç olarak kabul etmekte ve Latin Amerika'nın güvenliğinin sağlanması için rol üstlenmektedir.³⁴¹ Bölgede çeşitli ekonomik ve siyasi örgütlerle bölgenin lideri konumundadır. Büyüyen ekonomisiyle beraber askeri harcamalarında 2001 ile 2010 yılları arasında %30'luk bir artış yaşanmıştır. 2004 yılından itibaren yılda %7 artış gösteren askeri harcamaları, GSMH'nin %1,5-1,6'sı düzeyindedir.³⁴² 2008'de Fransa'yla yapılan askeri-teknik anlaşma çerçevesinde Brezilya silahlı kuvvetlerinin

³³⁶ SIPRI Yearbook 2011: Armaments, Disarmament And International Security, Moskova, IMEMO RAN, 2012, s.183-184.

³³⁷ Boris Martinov, "Brazilya: Prioriteti i Fobii Voshodyaşey Derjavı", **İndeks Bezopasnosti**, Sayı 4 (95) Cilt 16, s. 44.

³³⁸ V.İ. Visotskii, S.L. Freldman, **Neftegazovaya Promıšlennost' Mira**, (Spravočno-İnformatsionny Obzor), OAO 'Vniizarubejgeolohiya', 2014, s. 6.

³³⁹ **A.e.**, s.11.

³⁴⁰ **A.e.**, s. 28-33.

³⁴¹ M.Bezerra, "Strategiya Sovremennogo Upravleniya v Oblasti Oboronı i Bezopasnosti", **Vestnik RUDN**, Sayı: 1, 2014, s. 81.

³⁴² SIPRI Yearbook 2011: Armaments, Disarmament And International Security, Moskova, IMEMO RAN, 2012, s.183-184.

modernizasyonuna başlanmıştır.³⁴³ Brezilya'nın yıllık askeri harcamaları 33 milyar dolar civarındadır.

2.2.6. Japonya

2010 yılında Çin ekonomisinin (dolar hacmiyle) gerisinde kalan Japonya, dünyanın dördüncü ulusal ekonomisine sahiptir. 127 milyon nüfusuyla, hayat standartları yüksektir ve çok becerikli bir işgücüne, istikrarlı bir topluma, yüksek teknolojik liderlik ve imalat becerilerine sahiptir. 4,4 trilyon dolarla (2015) ve dünya ekonomisinde %4,3 paya sahiptir. %3,8'lik payla; ABD, Çin, Almanya'dan sonra en fazla ihracat yapan ülke konumundadır.³⁴⁴

Asya'nın en modern ve donanımlı ordusuyla Japonya, 250 bin kişiye yakın silahlı kuvvetlerine ve yıllık 60 milyar dolara yakın savunma bütçesine sahiptir. Japonya saldırı harekâtları için teknolojik olarak ileri düzeyde imkân ve kabiliyetlere sahip, modern deniz ve hava kuvvetlerinin ve dünyadaki en büyük beşinci savunma bütçesinin yanı sıra, niceliksel olarak Fransa ve Çin'in sahip olduğunu kapsayacak büyüklükte ve hatta Amerika'ninkine kıyaslanabilecek etkin bir balistik füze imkân ve kabiliyetine sahiptir. Japonya'nın 1990'ların sonlarında geliştirdiği M-5 füzesinin Amerika'nın son ve en güçlü ICBM katı yakıtlı MX füzesinin geliştirilmiş hali olduğu söylenmektedir. Özellikle uzay araştırmaları için tasarlanmış olan daha yeni bir model ise H-2A füzesidir ve 5000 kilometrelik etkin bir menzile sahiptir. Japonya (iki hafta içerisinde) atom bombası üretmek için, hızla bütünün hazır parçalarını bir araya getirerek çalıştıracak çok iyi eğitilmiş bilim adamlarına sahiptir. Ayrıca Japonya 44 nükleer reaktörüyle dünyanın üçüncü en büyük nükleer güç üreten ülkesidir. ABD ve Fransa'nın ardından nükleer yakıt elde etme imkân ve kabiliyetinde dünyada üçüncü sırada olan Japonya, -800 tondan fazla- şu an bile binlerce nükleer savaş başlığı üretebilecek durumdayken önümüzdeki on yıl içerisinde dünyanın en büyük plütonyum kaynaklarına sahip ülkesi olacak ve böylelikle bu imkân ve kabiliyetini giderek

³⁴³ Bezerra A.g.y., s.84.

³⁴⁴ **Obzor Ekonomiki i Vneşneekonomičesoy Deyatelnosti Yaponii za 2015 goda**, rapor, Tokio, Nsan 2016. s.8-9.

büyütecektir. Kısacası Japonya “nükleer kapının eşğinde *de facto* bir nükleer güç” olarak sunulmaktadır.³⁴⁵

2.3. Sonuç ve Değerlendirme

Sovyetler Birliği'nin yıkılması uluslararası sistem içindeki güç dengesinde büyük bir değişime yol açmıştır. Soğuk Savaş boyunca askeri, ekonomik ve siyasi etki bakımında iki süper güç olan ABD ve Sovyetler Birliği tarafından sağlanan küresel güç dengesi, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ortadan kalkmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Moskova'nın başta Avrupa'da olmak üzere dünyadaki diğer bölgelerde ABD'yle yürüttüğü güç mücadelesinden de vazgeçmesine neden olmuştur. 1990'lı yıllar boyunca ekonomik, siyasi, askeri, toplumsal ve idari bakımdan kriz yaşayan Sovyetler Birliği'nin ardılı Rusya Federasyonu uluslararası güç dengesini sağlayacak güçte olmadığı gibi, bunu yapmak için de isteksizdi. ABD önceliğinde Batı askeri blokuyla ortaklaşa uluslararası güvenliği sağlama eğiliminde olan Rusya 1990'lı yıllar boyunca ikinci nitelikte bir uluslararası aktör konumuna gerilemişti. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Rusya'nın uluslararası sistem içinde dengeleyici konumunu kaybetmesi, ABD'nin tek küresel güç olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. Demokrasi, serbest ekonomi ve yüksek yaşam standartları gibi yumuşak güç unsurlarıyla olduğu gibi, ekonomi, askeri ve siyasi güç gibi sert güç kapasitesiyle ABD etkisini küresel boyuta çıkarma olanağı elde etmişti. ABD'nin gücünün karşısında onu dengeleyecek ve caydıracak herhangi bir alternatif gücün olmaması, ABD'nin askeri güç kullanmasını daha elverişli hale getirmiştir. Batı değerlerini kabul etmeye rıza gösteren devletler ABD'yle yakın ilişkiye girme eğilimi göstermiş, bu ülkeler üzerinde ABD'nin etkisi artmıştır. Batı'yla ekonomik entegrasyona direnen veya Batı değerlerini kabul etmeyen ülkeler ABD'nin siyasi, ekonomik ve askeri baskılarına maruz kalmışlardır. Böylelikle hem yumuşak gücüyle hem de sert gücüyle hegemonyasını küresel boyuta çıkaran ABD, gücünü maksimize etme eğilimini göstermiş, Yugoslavya ve Irak örneklerinde olduğu gibi daha saldırgan dış politika izlemeye başlamıştır.

³⁴⁵ Zbigniew Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, Ankara, İnkılap Yayınları, 2004, s.144-146.

2000'lı yıllardan itibaren ekonomik, askeri siyasi ve idari anlamda tekrar güçlenmeye başlayan Rusya, uluslararası güç dengesini etkileyen aktörlerden biri haline gelmeyi başarmıştır. Rusya'nın yanında Çin, Hindistan, Brezilya gibi ülkelerin üçüncü ülke liginden koparak yükselen güçler kategorisine girmeleri, 2000'li yıllar boyunca uluslararası sistem içindeki güç dengesini ABD'nin aleyhine çevirmeye başlamıştır. Avrupa Birliği de Doğu Avrupa'ya doğru genişleyerek alan kazanmış, Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik olarak kendisiyle birleştirmiş, insan kaynaklarını ABD'nin üzerine çıkarabilmiştir. Soğuk savaş yıllar boyunca ABD'nin NATO çerçevesinde önemli müttefiki olan ve Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliği ABD tarafından sağlanan Batı Avrupa, 2000'li yıllardan itibaren küresel merkezlerden birine dönüşerek ABD tarafından en önemli rakip olarak görülmeye başlamıştır.

Çin'in her 7 senede ekonomik gücünü yüzde yüz artırması, Hindistan'ın 2000'li yıllar boyunca birçok Avrupa ve Asyalı ekonomileri geride bırakması, Brezilya'nın küresel ekonomi merkezlerden biri olma konusunda iddialı olmaya başlaması uluslararası güç dengesini etkileyen önemli faktörlerden biri olmuştur.

Rusya, Çin, Hindistan ve Brezilya gibi jeopolitik derinliğe sahip ülkeler, ekonomik güçlerini askeri güce dönüştürmeye başlamışlardır. ABD'nin tek taraflılık politikasından rahatsız olan bu güçler kendi yakın coğrafyalarında etkin güç olmanın arayışlarına girişmişlerdir. Ayrıca askeri teknolojide büyük atılımlar gerçekleştirerek bölgesel hegemon güç olmaya başlamışlardır.

Büyük nüfusların ve jeopolitik derinliklerini, ekonomik ve askeri gücüyle birleştiren söz konusu yükselen güçler, küresel güç dengesinin kendi lehlerine değişmesine yol açmışlardır.

Uluslararası sistem içinde güç dağılımını etkileyen önemli faktörlerden biri de Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra tek süper güç statüsüne erişen ABD'nin 2000'li yıllardan itibaren gücünün azalmaya başlaması olmuştur. ABD'nin 2000'li yıllar boyunca Afganistan ve Irak savaşlarında başarıya ulaşamaması, savaşların uzun sürmesi ABD'nin uluslararası alandaki yumuşak gücünü zayıflatmış, saygınlığını olumsuz etkilemiştir. Ekonomik ve askeri olarak gerileme yaşayan ABD diğer güçlerin lehine alan kaybetmeye başlamıştır. Bu süreci etkileyen diğer bir gelişme ABD'nin

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra önce Avrupa'dan Orta Doğu'ya, sonra da Asya Pasifik bölgesine askeri gücünü kaydırması olmuştur. ABD'nin bu politikası o bölgelerde güç dengesini etkilemiştir. ABD'nin küresel düzeyde güç dengesini sağlamakta yetersiz kalması, diğer yükselen güçler kendi bölgelerinde ABD'yle rekabet eder duruma gelmeleri uluslararası güç dengesini etkileyen nedenlerden biri olmuştur.

Böylelikle ekonomik olarak güçlenen Büyük Güçler, ekonomik güçlerini askeri güce dönüştürmeye çalışmışlardır. Askeri güçlerinin artması siyasi iddialarının da artmasına yol açarak uluslararası güç dengesini kendi lehlerine değiştirmeye girişmelerine neden olmuştur. Ekonomik ve askeri olarak güçlenen Büyük Güçler, etki alanını koruma veya etki alanı elde etmek için daha cesur davranmaya başlarlar. Rusya'nın 2000'lerden itibaren ekonomik ve askeri olarak güçlenmesi uluslararası güç dengesine önemli etki yapmıştır. Ekonomik ve askeri olarak güçlenen Rusya, aynı zamanda ABD'yle eşir statüye sahip ülke olarak tanımlanmasını ve Rusya'nın da etki alanlarını olduğunu kabul etmesini amaçlamaktaydı. Çin, Hindistan ve Brezilya'nın ekonomik ve askeri olarak yükselmeleri, bu aktörlerin kendi bölgelerinde etkisini artırmalarına, ABD'nin etkisini ise sınırlamaya başlamalarına neden olmuştur. Bu ülkelerle yakın ilişki kuran Rusya'nın kendi yakın çevresinde ABD'ye karşı daha cesur mücadele etmesine neden olmuştur. Ayrıca ABD'nin karşısında aynı zamanda birden çok bölgesel aktörlerin yükselmeleri, ABD'nin gücünü daha kolay bir şekilde dengeleyecek ortamın oluşmasına yol açmıştır. ABD'nin nispi de olsa güç kaybetmesi aynı şekilde Rusya'nın kendisini daha güçlü görmesine sebep olmuştur.

ABD'yle eşit düzeyde nükleer kapasiteye sahip olan Rusya, konvansiyonel olmayan silahlar konusunda ABD'yi caydırma yeteneğine sahip bir ülke olarak kendisine karşı askeri güç kullanma olasılığını da ortadan kaldırmaktaydı. Rusya'nın nükleer güce sahip olması, komşu ülkelerin Rusya'ya karşı askeri güce başvurmalarını da olanaksız kılmaktaydı. Diğer bir değişle, Rusya'nın askeri güç kullanmasına cesaret veren, ancak Rusya'yla karşı güç kullanılmasını engelleyen faktörlerden biri de sahip olduğu nükleer kapasitesidir.

ABD'nin Rusya olmak üzere diğer Büyük Güçler üzerinde hakimiyet sağalmaya çalışması, bundan rahatsızlık duyan ve egemenliklerinden taviz vermek istemeyen güçlerin ABD'nin gücünü dengelemek için bir araya gelmelerine yol açmıştır. Buna yönelik ilk çaba 1990'ların sonlarında Rusya tarafından denenmiştir. ABD'yi dengelemek için Rusya-Çin-Hindistan jeopolitik üçlüsünü kurma teklifini dile getiren Rusya olumlu sonuç elde edememiştir. Ancak ABD'nin ilerleyen yıllarda eşitsiz egemen olduğunu öne sürerek tek taraflı politikalar izlemeye başlaması Rusya ile Çin'i tekrar bir araya getirmiştir. 2000 yılında kurulan Rusya-Çin stratejik ortaklığı, 2001 yılında ŞİÖ çerçevesinde daha da ileri seviyeye taşınmış, 2000'li yıllar boyunca da genişlemeye devam etmiştir. Diğer taraftan da yükselen Çin'in ABD'nin hedefi haline gelmesi Pekin'in Moskova'nın desteğine ihtiyaç duymasına yol açmıştır. Ortak tehdide karşı birleşen Rusya ile Çin, ABD'ye karşı bir karşı blok oluşturmaya başlamışlardır. 1990'lı yıllarda yapmak istediğini yapamayan Rusya, 2000'li yıllardan itibaren bu hedefine ulaşmıştır. ABD'ye karşı Çin'in desteğini elde eden Rusya gücünü artırabildiği gibi uluslararası güç dengesinin ABD aleyhine değişmesine de etki yapabirmiştir.

Rusya'nın ekonomik ve askeri olarak güçlenmesi, Çin'le yaptığı stratejik ortaklı üzerinden güç dengesini kendi lehine değiştirmesi, her yükselen güç gibi revizyonist aktör olarak davranmasına yol açmıştır. Yakın çevresi olarak tanımladığı eski Sovyetler Birliği coğrafyasına yönelik Rusya, komşu ülkeleriyle ekonomik, askeri ve siyasi ilişkilerini güçlendirmiştir. Bu ülkelerle söz konusu alanlarda entegrasyon sağlaması ve Avrasya alanında gücünü artırması, güç dengesini kendi lehine değiştirmesine ve dolayısıyla da ABD'nin etkisini sınırlamasına olanak vermiştir. Avrasya Ekonomik Birliği ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü gibi mekanizmalar üzerinden komşu ülkeler üzerinde hegemon ülke olmanın yollarını aramıştır. 2000'li yılların ortalarından itibaren bu alanda önemli başarı elde eder Rusya, alanda kendisini daha da güçlü hissetmesine yol açmıştır. ABD, Avrupa, Çin gibi güç merkezlerinden bir olmayı hedefleyen Rusya, Avrasya coğrafyasında Moskova'nın kontrolünde bir siyasi kutup oluşturmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu hedefe ulaşmak için Batı'nın sınırlandırılması ve komşu ülkelerin Rusya'nın politikaları doğrultusunda hareket etmeleri zorunlu görülmüştür. Rusya'nın bu

yöntemi Batı'ya karşı daha agresif, komşularına karşı da daha baskıcı olmasına yol açmaktaydı. Rusya'nın güçlenmesi ve eski Sovyetler Birliği coğrafyasında hegemon olma çabası komşu ülkelerinin endişelerini artırmıştır. Rusya'nın uydusundan çıkma eğilimi gösteren ülkelere karşı ise daha tepkili politik tavır sergilemeye başlamıştır.

Ayrıca ABD'nin Avrupa'dan daha sonra da Orta Doğu'dan askeri varlığını azaltması, 2010 yılından itibaren de önceliğini Çin'i çevrelemek amacıyla Asya-Pasifik bölgesine çevirmesi, Avrupa'da ve Orta Doğu'da güç boşluğunu doğurmuştur. Rusya'nın gücünü caydırabilecek karşı bir gücün olmaması, Rusya'nın bu bölgelerde askeri güç kullanmasını kolaylaştırmıştır.

Sonuç olarak, ABD'nin Avrupa ve Ortadoğu gibi bölgelerde askeri varlığını azaltması söz konusu bölgelerde güç boşluğunu ortaya çıkartmıştır. ABD gücünün nispi olarak gerilemesi, Batı ittifakı içinde Avrupa Birliği ve Japonya gibi ülkelerin güçlenmesi, bunun yanında Batı dışı güçler olan Çin, Rusya, Hindistan ve Brezilya'nın güçlenmesi ise uluslararası sistem içinde güç dengesinin değişmesine yol açmıştır. Yükselen Güçler kendi bölgelerinde ABD'nin hegemonyasını sınırlandırma politikaları izlemeye başlamışlardır. Uluslararası sistem içinde güç dengesinde yaşanan değişimin Rusya'nın lehine olması, Rusya'nın askeri kuvvet kullanmasına yol açan derin nedenlerden biri olmuştur.

Rusya'nın askeri güç müdahalelerine yol açan sebepler aynı zamanda uluslararası güç dengesini ve özellikle de Avrupa'daki güvenlik sisteminin başarısızlığı ve ittifakların katılaşması olmuştur. ABD'nin de dahil olduğu Avrupa'daki gelişmeler kıtanın üyelerinin tamamını etkilemiş, Rusya ile Batı ittifakı arasında ortaya çıkan ve giderek belirginleşen güvenlik ikilemi, Rusya'nın dış politikasını olduğu gibi, Rusya'nın komşuları eski Sovyetler Birliği ülkelerinin de güvenlik politikalarını doğrudan etkilemiştir, bu politikaların da Rusya'nın askeri müdahalesine kadar giden bir güvenlik krizine yol açmıştır.

3. BÖLÜM: ULUSLARARASI SİSTEMDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER VE RUSYA’NIN GÜRCİSTAN VE UKRAYNA’YA ASKERİ MÜDAHALELERİ

Bu bölümde, Uluslararası Alt Sistem olan Avrupa’da güç dengesinde yaşanan değişimler ve bu değişimlerin Rusya’nın Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerinde giden süreçlerdeki etkisi incelenmiştir. öncelikli olarak NATO’nun Doğu’ya doğru genişlemesi, Avrupa’da silahsızlanma politikasının iflas etmesi ve Avrupa’da Füze Savunma Sistemlerini inşa çabaları gibi Avrupa güvenlik krizine yol açan ana sebepler ele alınarak söz konusu sebeplerin Avrupa’da güç dengesini ve Rusya’nın güvenlik algısına etkisi değerlendirilmiş, 1990’lı yılların başından günümüze kadar Rusya’nın ulusal çıkar önceliklerinin ve algısının neler olduğu ne nasıl değiştiği, Rusya’nın dış politika tercihlerine nasıl etki ettiği incelenmiştir. Tüm bu süreç içerisinde Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsız bir uluslararası aktör olarak ortaya çıkan Gürcistan ve Ukrayna’nın dış politikalarındaki değişimler, bu değişimlere yol açan sebepler ve süreçler, bu zaman dilimi içerisinde Rusya’ya yönelik politikaları ve izledikleri bu politikalarının Rusya’nın askeri müdahalesine etkileri analiz edilmiştir. Rusya’nın Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri Avrupa’da yaşanan gelişmelerin bir sonucu olduğun için Rusya’nın Suriye müdahalesinden farklı tutulmuştur.

3.1. NATO’nun Genişlemesi

Avrupa’daki krizler, Avrupa Ortak Güvenlik Sisteminin iflas etmesinden kaynaklanmaktadır. Ortak Güvenlik Sisteminin iflası ise Avrupalı büyük güçlerin ortak güvenlik sistemini inşa etme konusundaki politikalarının başarısızlıklarının neticesi olarak görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da inşa edilen iki kutuplu güvenlik yapısının ortadan kalkmasının en önemli sebebi Sovyetler Birliği Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov’un kurmaya çalıştığı “Ortak Avrupa Evi” projesiydi. 1985 yılında SSCB Genel Sekreteri olan Gorbaçov, bu projenin hayata geçmesiyle Sovyetler Birliği’nin de dahil olduğu Doğu Avrupa ile Batı Avrupa arasında entegrasyon sürecinin başlayacağına, Avrupa’daki ittifaklar arasında askeri-siyasi rekabetin

ortadan kalkacağına ve güvenliğinin sağlanacağına inanmaktaydı.³⁴⁶ Aslında Varşova Paketi'nin 11. maddesinde Avrupa Ortak Güvenlik Sisteminin inşa edilmesi ve buna Sovyetler Birliği'yle diğer Doğu Bloku ülkelerinin de dâhil olması durumunda Varşova Paketi'nin varlığının sona ermesi öngörülmekteydi.³⁴⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde bir taraftan ABD ve Britanya, diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin sorumluluğunda “Yalta Düzeni” ya da “Pax Yaltica” olarak tanımlanan bir uzlaşma düzeni kurulmuş, söz konusu güçler kendi etki alanlarını belirleyerek bu alanlarda barış ve güvenliği tesis etmek ve sürdürmek konusunda yükümlülük üstlenmişlerdir. 1949 yılında NATO 1955 yılında da Varşova Paketi'nin kurulmasıyla Avrupa'da iki blok arasında güç dengesi sağlanmıştı. Sovyetler Birliği'nin 1989'da Varşova Paketi'ni feshetmesi, Almanya'nın birleşmesi ve ardından Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki askeri birliklerinin önemli kısmını geri çekmesinden sonra kendisini de dağıtması, Avrupa'da güç dengesini bozduğu gibi güvenlik sisteminde de derin değişikliklere yol açmıştır.

Avrupa'da ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak ve karşılıklı güven mekanizması tesis etmek için birtakım girişimler gerçekleşmiştir. 1991'de Roma'da NATO, kabul ettiği yeni stratejik konseptiyle Orta ve Doğu Avrupa'yı tehdit olarak görmediğini belirtmiş, eski Doğu Bloku ülkeleriyle işbirliğini güçlendirmek istediğini beyan etmiştir. Aralık 1991'de NATO ile Doğu Avrupa ülkeleri arasında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi kurulmuş, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra eski Sovyetler Birliği ülkeleri de buna dâhil olmuşlardır. Şubat 1992'de kabul edilen Maastricht Anlaşması'yla Avrupa Birliği ortak dış politika ve güvenlik politikaları organını kurarak Avrupa güvenlik sistemine bir aktör olarak dâhil olmaya başlamıştır.³⁴⁸ Diğer taraftan da eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında Mayıs 1992'de imzalanan Kolektif Güvenlik Anlaşması'yla Rusya önderliğinde ortak güvenlik mekanizması kurulmuştur. Bu anlaşma üzerinden NATO'nun 5. maddesinde var olan “kolektif güvenlik” yaklaşımının “üyelerden birine yapılan saldırının üyelerin

³⁴⁶M.S. Gorbaçov, “Yevropa-Naş Obşiy Dom”, *Vsemirnaya İstoriya XX veka*, No: 1142027370, Mart 2006, s.89.

³⁴⁷Varşova Paketi, 1955, 11. madde.

³⁴⁸ Maastricht Antlaşması, md. 21 ve 22.

tamamına yapılmış sayılacağı” ilkesini esas alarak ³⁴⁹ Avrasya coğrafyasında Avrupa’daki güvenlik sistemine paralel bir yapılanma tesis edilmeye çalışılmıştır.

Bunun yanında Avrupa’da ortak bir güvenlik sisteminin kurulması yolunda da çabalar devam etmiştir. 1992’de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) üyeleri, kıtada güvenin tesis edilmesi ve kuvvetlenmesine dair Viyana Deklarasyonu’nu kabul ederek bu yapıyı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ismiyle teşkilata dönüştürmüş, 1990’lar boyunca taraf devletlerin ilgi göstermeleri durumunda bu örgüt üzerinden Avrupa Ortak Güvenlik Sisteminin temelini oluşturulması öngörülmüştür. Buna göre taraf devletler her sene silahlı kuvvetlerinin sayısı, birliklerinin ülke içi konuşlandırılmaları, silahlanma ve teknolojik değişim ve savunmaya harcanan yıllık bütçe verilerinin her sene paylaşılması gibi mekanizmalarla Avrupa’daki güvenlik alanında devletler arasında güven ve işbirliğini kurmayı hedeflemiştir. Ayrıca askeri alanda krizlerin önlenmesi için istişare mekanizmasının uygulanması, kabul edilen deklarasyon maddeleri arasındaydı. Ortakların faaliyetlerinden rahatsız olan herhangi bir üye ülke, bununla ilgili soru gönderebilecek ve 48 saat içerisinde cevap alabilecekti. Taraflar endişeyi gidermek adına faaliyetlerinin gözlemlenmesi için izin vereceklerdi.³⁵⁰

Ancak AGİK çerçevesinde Avrupa Ortak Güvenlik Sistemini inşa etme çabaları NATO tarafından devre dışı bırakılmıştır. NATO’nun kabul ettiği yeni stratejiyle Avrupa güvenlik sorumluluğunu tek taraflı üstlenecektir. NATO kendisine iç işlerine müdahale hakkını ve güç kullanma yetkisini tanıyacaktır. NATO’nun bu kararı BM Güvenlik Konseyi’nin de zayıflaması anlamına gelmekteydi. Ayrıca NATO’nun eski Doğu Bloku ülkeleriyle ittifak arasında uyum sürecini başlatması ve ilerleyen yıllarda bu ülkeleri ittifaka dâhil etme politikası, Rusya’nın NATO’ya olan yaklaşımını da değiştirmiştir. NATO’nun bu kararı Avrupa Yeni Ortak Güvenlik Sistemi inşasının önüne iki sorunu ortaya çıkarmıştır: Bunlar NATO’nun Doğu

³⁴⁹ Kolektif Güvenlik Anlaşması’nın 4. maddesi, 1992, (Çevrimiçi) http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=126, 20 Mart 2018.

³⁵⁰ S.V. Utkin, **Rossiya i Yevropeyskiy Soyuz v Menyayuşiysya Arhitekture Bezopasnosti: Perspektivi Vzaimodeystviya**, Moskova, IMEMO RAN, 2010. s. 19.

Avrupa ülkeleri üzerinden genişlemesi ve buna tepki gösteren Rusya ile ne tür bir ilişki kurulacağı meselesiydi.³⁵¹

NATO doğuya doğru genişlemesini 1994'te başlattığı “Barış için Ortaklık” programıyla resmen ilan etti. NATO'nun bu kararı Avrupa Ortak Güvenlik Sisteminin inşasında farklı beklentiler içerisinde olan Rusya tarafından tepkiyle karşılandı. NATO ile işbirliğini sürdürmek isteyen Rusya, Bosna-Hersek krizinin çözümü için IFOR çerçevesinde NATO ile birlikte hareket etmiş, Yugoslavya Devlet Başkanı Slobadan Miloseviç'in siyasi kınanması yönünde BM'den çıkan kararı onaylamıştır.³⁵²

Mayıs 1995'te “Batış İçin Ortaklık” programına katılan Rusya, NATO ile olan bu işbirliğinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden farklı olarak kendisi için “ayrıcılık statüsü” verilmesini istemişse de bu çabası sonuçsuz kalmıştı. “Barış İçin Ortaklık” programının içinde yer alsa da NATO'nun çalışmalarına katılamamıştır.

Eski Varşova Paktı ülkelerinin NATO'ya dâhil olmalarının engellenememesi, Bosna-Hersek'teki Rus birliklerinin NATO komutanlığı altında görev yapıyor olması, ABD ve ittifak üyesi ülkelerin Rusya'ya “sıradan bir devlet” muamelesi yapmaları, Rusya'nın “büyük güç” olduğuna inanan Moskova'da onur kırıcı olarak görülmüş ve tepkiyle karşılanmıştır.³⁵³

Aralık 1996'da NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin bir kez daha gündeme gelmesi NATO-Rusya ilişkilerindeki güven sorununu daha da derinleştirmiştir. NATO'nun doğuya doğru genişlemenin önüne geçmeye çalışan Rusya, önünde iki seçeneğin olduğunu görmüştür: Ya siyasi ve askeri sonuçlarına katlanmayı göze alacak bir biçimde NATO'nun genişlemesine karşı çıkmak ya da NATO'nun genişleme kararına rıza göstererek Rusya-NATO ilişkilerini ileri seviyeye taşımaktır.³⁵⁴ NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin kaçınılmaz olduğunu anlayan Rusya, 1996 yılında Dışişleri Bakanı Kozirev'in yerine Yevgeni Primakov'un gelmesiyle Rusya ile NATO arasında ittifakın genişlemesinde tarafların hak ve yükümlülüklerini düzenleyen konularda görüşmeler başlattı. Mayıs 1997'de Paris'te

³⁵¹A.S. Barsenkov, A.I. Vdovin, *İstoriya Rossii: 1917-2009*, Moskova, Aspekt Press, 2010, s. 760.

³⁵²V.A. Açkasov, S.A. Latsov, *Mirovaya Politika i Mejdunarodniye Otnoşeniya*, Sankt-Petersburg, Aspekt Press, 2011, s. 344-345.

³⁵³*A.g.e.*, s.345.

³⁵⁴Barsenkov, Vdovin, *a.g.e.*, s.760.

“Rusya ile NATO arasında karşılıklı ilişkiler, işbirliği ve güvenlik alanında temel anlaşma” imzalandı. Anlaşmanın ana konusu “Rusya ile NATO arasında işbirliği ve danışma mekanizmasının ve hedeflerin belirlenmesi, kararların ortak alınması ve ortak hareket edilmesi” idi. Ayrıca bu anlaşmayla taraflar karşılıklı olarak birbirini “ortak” ilan ediyor, Rusya’ya bazı normatif garantiler veriliyordu.³⁵⁵ Bu çerçevede NATO-Rusya Daimî Ortaklık Konseyi kuruluyor, böylelikle Rusya ile NATO arasında Avrupa Ortak Güvenliği’nin siyasi-hukuki temelleri atılmış oluyordu.³⁵⁶

Ancak ilerleyen zamanlarda tarafların söz konusu anlaşmaya farklı yaklaşımları ve farklı beklentilere sahip oldukları ortaya çıktı. Rusya, kurulmuş mekanizmanın Avrupa güvenlik meselelerinde ortak kararla çalışması gerektiği üzerinde dururken NATO, bu mekanizmanın sadece sorunların görüşülmesi ve tavsiye niteliğinde çalışması gerektiğini ve ittifak üyelerine herhangi bir yükümlülük yüklenmediğini ileri sürüyordu.³⁵⁷

1999 yılında NATO ile Rusya arasında güven sorununa ve Orta Avrupa Güvenlik krizine neden olan iki gelişme yaşandı. Biri NATO’nun Mart 1999’da Rusya’nın Balkanlar’daki tarihsel müttefiki Yugoslavya’yı bombalamaya başlamasıydı. NATO artık geleneksel savunma konseptinden vazgeçerek “alan dışı” konseptini uygulamaya başlamıştı. Bunu, BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan gerçekleştirmişti. Rusya açısından bu aynı zamanda yeni bir uluslararası hukuk boyutunu da beraberinde getirmekteydi. Rusya için asıl sorun, müdahalenin kendisinde ziyade, Rusya’nın itirazlarına rağmen müdahalenin gerçekleşmiş olması ve ittifakın önde gelen güçlerince Avrupa Güvenlik mekanizmasında NATO-Rusya işbirliğinin bertaraf edilmesiydi.³⁵⁸ İkincisi ise Mart 1999’da Rusya’nın ulusal çıkarlarını savunma konusunda güçlük çektiği dönemde NATO kendi saflarına Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’ni katmasıydı. Avrupa’da yaşanan önemli gelişmeler sırasında 23 Nisan 1999’da NATO yeni stratejik konseptini kabul etti. NATO’nun stratejik konsepti ittifakın etki alanının artık tüm dünya olduğunu, yani

³⁵⁵ Anlaşma metni için bkz: (Çevrimiçi) http://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_25468.htm, 12 Kasım 2017.

³⁵⁶Barsenkov, Vdovin, **a.g.e.**, s.761.

³⁵⁷**A.g.e.**, s.761.

³⁵⁸ **A.g.e.**

“küresel NATO” inşa edilmeye başlandığını belirtiyordu. Washington ve Brüksel’de buna Avrupa-Atlantik güvenlik yapısının küreselleşmesi” adı vermektedirler.³⁵⁹ Böylelikle NATO’nun küresel hedeflerinden biri, özellikle ABD olmak üzere NATO ittifakının önde gelen devletlerin çıkarlarının küresel düzeyde savunulmasıydı.³⁶⁰

Dolayısıyla NATO, yeni stratejik konseptiyle yeni durum ortaya çıkartmıştı. Birincisi, NATO ittifakının eksenini oluşturan stratejik denge anlayışından vazgeçmişti. İkincisi, yerel çatışmalar, uluslararası terörizm, kitle imha silahların yayılması gibi bölgesel ve küresel potansiyel tehditlere karşı NATO silahlı kuvvetlerini müdahaleler için hazır hale getirmişti. Üçüncüsü, alansal olarak genişleme stratejisini esas almıştı. Dördüncüsü, NATO, BM kararı olmadan dış ülkelerin iç işlerine müdahale amaçlı kuvvet kullanmayı meşru kabul etmişti.³⁶¹

1999’da birinci genişleme dalgasında Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’nin ittifaka dâhil olmasıyla NATO, 500-600 kilometre kadar Rusya sınırlarına yakınlaşırken 2004’te yapılan ikinci dalga genişlemesiyle eski Sovyetler Birliği üyesi üç Baltık ülkesi dahil olmak üzere Bulgaristan, Romanya, Slovenya ve Slovakya’yı ittifaka katarak Rusya sınırlarına 500 kilometre daha yaklaşılarak Rusya’yla komşu konumu gelmiştir.³⁶²

Baltık ülkeleri dâhil Doğu Avrupa ülkeleri, Rusya karşısında sınırlı askeri potansiyele sahip olmaları nedeniyle daha çok askeri tatbikatlar için uygun zemin, hava savunma sistemleri ve istihbarat merkezlerinin yerleştirilmesi için uygun poligon niteliği taşımaktaydılar. NATO’nun Rusya’ya askeri baskı yapması için “ileri karakol” işlevini görmekteydiler. Bu ülkelerin askeri üsleri, limanları ve diğer askeri altyapı tesisleri ittifak tarafından kullanılacaktı.

NATO’nun Rusya sınırlarına kadar dayanması, Rusya karşısında NATO’ya askeri strateji anlamında üstünlük sağlamıştır. Hava kuvvetlerinin konuşlandırılması ve Rusya hava sahasında yürütülecek olası hava harekâtında öncekine göre büyük

³⁵⁹ O.K. Pertovç-Belkin, Kontseptualniye Osnovaniya Razşireniya Nevoennoy Deyatelnosti NATO”, **Vestnik RUDN**, Sayı: 3, 2011, s. 16-18.

³⁶⁰ Vliyaniye Vneyşego Rasşireniya Bloka NATO na Voennuyu Bezopasnost Rossii. Vozmojnie Meri Protivodeystviya Politike Alyansa i Neytralizatsii Ugroz, **CSEF**, Moskova, 2002, s.8.

³⁶¹ **A.g.e.**, s. 10-11.

³⁶² A.G. Arbatov, “Rasşireniye NATO i Natsionalnıte İnteresı Rossii”, **Politia**, Sayı: 2, 2006, s. s.94.

olanaklar elde etmişti. Böylelikle ittifakın stratejik vuruş mesafesi 300-500 kilometreye düşmüştü. Bu mesafe ani ve kitlesel vuruşun gerçekleşmesine uygundu. Rusya'nın önemli sanayi merkezlerine, önemli askeri tesislerine, devlet ve hükümet binalarına karşı yapılacak vuruş daha kolay hale geliyordu. Polonya'da konuşlandırılmış hava kuvvetleri en erken 2,5-5 dakikaya Minsk'e, 10-40 dakikaya Smolensk'a, 50-60 dakika içinde San-Petersburg'a ve en geç 90 dakikaya Moskova'ya ulaşabilirdi. Üç Baltık ülkesinden havalanan savaş uçakları ve hava araçları 1,7-10 dakika içinde Minsk'e 1,5-9 dakika arasında Petersburg'a ve 35-45 dakikaya Moskova'ya ulaşarak saldırı gerçekleştirebilirdi. NATO'nun Rusya'ya karşı başlatacağı, öncelikli olarak hava kuvvetleriyle olmak üzere, olası askeri operasyon, 2-2,5 kat daha hızlı hareket etmesini ve hedefe ulaşmasını sağlayacaktı.³⁶³

Baltık ülkelerinin NATO'ya katılmalarıyla birlikte, ittifak Rusya sınırlarına birkaç dakika uzaklıkta 3.500 savaş uçağı yerleştirebilecek kapasitede 290 havaalanı elde etmiş oldu. NATO gerektiğinde Baltık ülkelerine 280 bin askeri birlik konuşlandırabilecekti. Bu durumda ittifakın hava kuvvetlerinin saldırı gerçekleştirme mesafesi Rusya'nın Ural bölgesine kadar uzanmaktaydı. Baltık ülkelerine yerleştirilen radar sistemleri 600 kilometre Rusya'nın içlerine kadar gözetleme, dinleme ve iletişim sağlama olanağına sahip olacaktı.³⁶⁴

Üç Baltık ülkesi Sovyetler Birliği döneminde inşa edilmiş toplam 148 havaalanı sahiptir. Bunlardan 25'i askeri ve lojistik amaçlarla kullanılabilir durumdaydı. Litvanya ve Estonya'da 8'er, Letonya'da ise 10 olmak üzere 2.500 ile 3.800 metre uzunluğunda ve savaş uçaklarının konuşlandırılmasına uygun hava üsleri bulunmaktaydı. Tartu ve Şaylyai havaalanları ise stratejik bombardıman uçaklarına elverişli niteliğe sahipti.³⁶⁵

2004'te NATO'nun ikinci genişleme dalgasıyla asker sayısı olarak da kapasitesi artırmıştır. Yedi yeni üyeyle birlikte ittifakın askeri personel sayısı 200 bin

³⁶³ Vliyaniye Dalneyşego Rasşireniya Bloka NATO na Voennuyu Bezopasnost Rossii. Vozmojnje Merı Protivodeystviya Politike Alyansa i Neytralizatsii Ugroz, Analitik Rapor, CSEF, Moskova, 2002, s. 35-36.

³⁶⁴ Mikhail Gatsko, "Vneşniye Ugrozı Voennoy Bezopasnosti Rossii", **Obozrevatel-Obseerver**, Kasım 2006, №10 (201), s. 13-14.

³⁶⁵ Vliyaniye Vneşnego Rasşireniya Bloka NATO na Voennuyu Bezopasnost Rossii. Vozmojnje Merı Protivodeystviya Politike Alyansa i Neytralizatsii Ugroz, Analitik Rapor, CSEF, Moskova, 2002, s. 35.

artmıştır. Sonuçta Avrupa'daki birleşik NATO güçleri 25 kolordu, 105 ayrı tugay, 43 bölüm, 17 bin tank, 6.300 savaş uçağı, 700 savaş gemisine ulaşmıştı. 2004'te ABD askerlerinin dışında Avrupa'da 1,4 milyon asker ve 1 milyon yedek NATO askeri bulunmaktaydı. Rusya, NATO'dan askeri potansiyel açısından kara kuvvetlerinde 4 kat, hava kuvvetlerinde 2 kat daha küçüktü.³⁶⁶

NATO'nun ikinci dalga genişlemesinden sonra Arnavutluk, Hırvatistan³⁶⁷ ve Makedonya gibi ülkelerin ittifaka üye olmak için başvurmaları yanında BDT ve KGAÖ üyesi ülkeler (Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan, Moldova ve Kazakistan) ya tam üyelik başvurusunda bulunmuş ya da kendi silahlı kuvvetlerini güçlendirmek ve NATO standartlarına geçirmek için NATO ile yoğun işbirliğine girmişti. Rusya'nın komşu ve müttefikleri NATO'ya tam üye olmadan da ittifakın üyesine dönüşmeye başlamıştı. Bu ülkelerin silahlı kuvvetlerinin NATO standartlarına geçmeye başlaması Rusya'nın bu ülkelerle var olan askeri-teknik işbirliğinin de ortadan kalkması demektir. Yani Rusya'nın bu ülkelerle tarihsel sebeplerle oluşmuş tüm stratejik bağlarının koparılması anlamına gelmekteydi.³⁶⁸

NATO'nun genişlemesini engelleyemeyen Rusya, yani bir işbirliği önerisiyle bunu sınırlamanın yollarını aramaya başlamıştır. Dönemin Devlet Başkanı Dmitri Medvedev, 5 Haziran 2008'de Berlin'de yeni bir Avrupa Güvenlik Anlaşması imzalanmasını teklif etmiştir. Avrupa Güvenlik Anlaşması'yla Rusya Avrupa-Atlantik bölgesinin Büyük Güçlerini öne çıkararak bu devletler arasında sağlanacak işbirliğiyle Avrupa Konsensüsü kurmaya çalışmıştır. Yeni işbirliği çerçevesinde Rusya, Avrupa-Atlantik bölgesinin Büyük Güçlerden biri olarak kabul edilmeyi ve Avrupa güvenlik sistemini birlikte inşa etmeyi hedeflemiştir.³⁶⁹ Ayrıca Rusya, Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenlik sorunlarının AGİT, NATO, AB, BDT KGAÖ örgütlerinin tamamı tarafında ortak bir şekilde üstlenilmesini, bu örgütlerin herhangi birinin tek başına hareket etmesinin de önüne geçilmesini istemiştir.³⁷⁰

³⁶⁶ Mikhail Gatsko, **a.g.e.**, s. 13.

³⁶⁷ 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan NATO üyesi oldu.

³⁶⁸ A.G. Arbatov, "Rasshireniye NATO i Natsionalnıte İnteresı Rossii", **Politia**, Sayı: 2, 2006, s. 95.

³⁶⁹ Avrupa Güvenliği Anlaşmasının Projesi, 29 Kasım 2009, (Çevrimiçi)

<http://kremlin.ru/events/president/news/6152>, 13 Eylül 2017.

³⁷⁰ E.S. Hotkova, G.G. Tişenko, "O Perspektivah Zaklyuçeniya Dogovora o Yevropeyskoy Bezopasnosti", **Problemi Natsionalnoy Strategii**, Sayı: 2 (3) 2010, s. 11-13.

Avrupa Güvenlik Sisteminin tekrar inşa edilmesine ilişkin Rusya'nın tek taraflı olarak önerdiği güvenlik projesi, Batı tarafından olumsuz karşılanmıştır. Batı'ya göre Moskova'nın bu girişimi NATO'nun Avrupa politikasındaki rolünü zayıflatmak ve Ukrayna ile Gürcistan'ın ittifaka katılmasını engellemek için yapılmıştır. Anlaşmanın bazı maddeleri NATO'ya ya da ABD'nin Avrupa'da füze savunma sistemlerinin konuşlandırılmasının önüne geçmek ve bunu hukuksal temele bağlamaktır. Rusya böylelikle Avrupa güvenlik sisteminde kaybettiği rolünü tekrar kazanmayı, Avrupa güvenlik politikalarına ilişkin kararlarda yer almayı ve elde edeceği karar alma mekanizmadaki pozisyonuyla NATO'nun genişlemesini durdurmayı amaçlamıştır.³⁷¹ Rusya'ya göre Batı ittifakı ülkelerinin, Rusya'nın Avrupa güvenlik sisteminde eşit düzeyde rol alma çabasını dikkate almamaları, Avrupa kıtasında nüfuz alanlarının ortaya çıkmasına yol açarak Avrupa'yı ikiye bölmüştür.³⁷²

Sonuçta NATO'nun genişlemesi devam etmiş, bu genişleme askeri-siyasi ağırlığına ve farklı ittifaklarda üyeliğine bakılmaksızın tüm Avrupa devletlerini tek bir çatı altında toplamayı öngören AGİT'i zayıflatmış, Rusya'nın kurmak istediği Avrupa Ortak Güvenlik Sisteminin hayata geçirilmesine de olanak tanımamıştır. NATO'nun doğuya genişlemesi Avrupa'da yeni ayrışmalara yol açmış, Rusya'ya göre "demir perdeyi" tekrar ortaya çıkarmış, Avrupa güvenliğini "dost" ve "düşman" olarak ikiye ayırmıştır.³⁷³ NATO'nun genişleme stratejisi Rusya'nın "ön savunma çizgisini" kaybetme endişesini ortaya çıkarmış ve NATO'yu en büyük askeri-stratejik tehdit olarak görmeye başlamasına neden olmuştur. NATO'nun her seferinde doğuya doğru genişlemesi Avrupa güç dengesini Rusya'nın aleyhine değiştirmiştir. Rusya, kendi etki alanı olarak gördüğü eski Sovyetler Birliği ülkelerinin NATO'ya üye olmaya çalışmalarından hem güç dengesini olumsuz etkileyeceğinden hem de Rusya'yı stratejik ön hatlardan yoksun bırakacağı endişesinden dolayı rahatsız olmuş ve bu ülkelere yönelik tutumunu daha da sertleştirmiştir. Rusya'nın Gürcistan ve

³⁷¹ Sergey Karaganov, Magiya Tsifr 2009, **Rossiyskaya Gazeta**, 13 Mart 2009, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2009/03/13/karaganov.html>, 11 Eylül 2018.

³⁷² E.S. Hotkova, G.G. Tişenko, "O Perspektivah Zaklyuçeniya Dogovora o Yevropeyskoy Bezopasnosti", **Problemi Natsionalnoy Strategii**, Sayı 2 (3) 2010, s. 15.

³⁷³ Vliyaniye Vneyşego Raşşireniya Bloka NATO na Voennuyu Bezopasnost Rossii. Vozmojnye Merı Protivodeystviya Politike Alyansa i Neytralizatsii Ugroz, Analitik Rapor, **CSEF**, Moskova, 2002, s.11.

Ukrayna'ya müdahalelerinin arkasında yatan nedenler arasında NATO'nun genişlemesini engellemek ve bu ülkelerdeki stratejik ön hatlarını korumak vardı.

3.2. Silahsızlanma Politikalarının İflası

1990'da NATO ile Varşova Paktı arasında imzalanan Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA), Avrupa güvenliğinin sağlanması için çok önemli bir mekanizma olarak görülmüştür. Anlaşma, Avrupa'daki iki askeri-siyasi blok arasındaki eşitsiz güç dengesinin istikrarını konvansiyonel silahları azaltarak sağlamayı öngörmekteydi. Pratikte anlaşma Atlantik kıyılarından Sovyetler Birliği'nin Ural bölgesine kadarki alanda silahsızlanmayı hedeflemiştir. Silahsızlanma birkaç aşamayla gerçekleştirilecekti: 1) Dengesizliğin ve asimetrik güç yapısının ortadan kaldırılması için silahların eşit (dengeli) düzeye getirilmesi; 2) Silahlı kuvvetlerin yüzde 25'inin yani askeri personelin 500 bine azaltılması; 3) Her iki ittifakın da saldırı silahlarından arınarak sadece savunma amaçlı silahlara sahip olması. Yani ittifakların, güçlerini temas hattında ani saldırılara neden olabilecek tehdit nitelikli silahlardan arındırarak sadece savunma amaçlı silahlara yer vermesi öngörülmüştür.³⁷⁴ Silahsızlanma beş temel silah kategorisinde yapılacaktı: Bunlar tanklar, askeri zırhlı araçlar, ağır silahlar, savaş uçakları ve saldırı helikopterleri olarak belirlenmişti. İttifak üyeleri kullanım alanlarından toplam 20.000 tankı, 30.000 zırhlı aracı, 20.000 ağır silahı, 6.800 savaş uçağını ve 2.000 saldırı helikopterini ya geri çekecek ya da imha edecekti.³⁷⁵ Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren anlaşmaya taraf ülkelerin, 40 ay içerisinde, anlaşmaya dâhil olan bölgelerde yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekiyordu; tanklar 13.300'ü, zırhlı araçlar 20.000'i, ağır silahlar 13.700'ü, savaş uçakları 5.150'yi, saldırı helikopteri 1.500'ü geçmeyecek şekilde azaltılacaktı.³⁷⁶ Anlaşmanın ayrılmaz parçalarından biri, anlaşmanın uygulanmasının denetimi ve konvansiyonel silahlarla ilgili bilgi paylaşımı ve yerinde gözlemlenmesiydi.³⁷⁷

³⁷⁴ A. Mazur, "Rossiya i Kontrol Nad Voorujeniymi v Yevrope", **Bolşaya Yevropa**, der, V.V. Jurkin, Moskova, Ves Mir, 2011 s. 254-255.

³⁷⁵ **Dogovor ob Obıçnih Voorujenih Silah v Yevrope**, s. 8.

³⁷⁶ **Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması**, madde VI, s. 13.

³⁷⁷ **Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması**, madde XV, s. 22.

Anlaşmanın imzalanmasından önce başlayan görüşmelerden bir sene sonra 7 Aralık 1988’de Sovyetler Birliği tek taraflı olarak 500 bin askeri personeli müttefiklerinin topraklarından ve 10 bin tankı, 8,5 bin ağır silah sistemini ve 800 savaş uçağını ülkenin Avrupa kısmından geri çekerek³⁷⁸ Batı ittifakından da benzeri bir adım atmasını beklemeye başladı.

1990’da Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması’nın yanı sıra siyasi bağlayıcılığı olan üç ek deklarasyon imzalandı. Buna göre 1) taraflar, sonraki bir anlaşma yapılanaya kadar silahlı kuvvetlerinde herhangi bir artırmaya gitmeyeceklerini, 2) Federal Almanya, Doğu Almanya ile birleşmesiyle beraber 345.000’i hava ve kara kuvvetlerinden olmak üzere silahlı kuvvetlerini toplam 370.000’e kadar azaltacağını ve 3) taraflar karada konuşlanmış deniz kuvvetlerine ait savaş uçaklarının devletler grubu için 430’a kadar, tek devlet için ise, 400’e kadar sınırlayacağını kabul etmişlerdir.³⁷⁹

Ancak Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması’nın imzalanmasından sonra Avrupa’da yaşanan derin askeri-siyasi değişimler görüş ayrılıklarını ortaya çıkarmıştır. Sovyetler Birliği’nin Ural bölgesinin ötesine çekmiş olduğu 50 bin askeri araç arasında imha edilmesi öngörülen 6.000 tankın, 1.500 zırhlı aracın ve 7.000 ağır silah sistemini kullanacağını açıklaması anlaşmazlıkların başlangıcı oldu. İkinci bir anlaşmazlık konusu Sovyetler Birliği’nden bağımsızlığını kazanan ve Rusya’yla gergin ilişkiler içerisinde olan üç Baltık ülkesiyle ilgiliydi. AKKA üyesi ülkeler, anlaşmanın Baltık bölgesini kapsamadığını öne sürerken, Sovyetler Birliği bu Baltık bölgesinin Batı tarafından silahlandırılacağı endişesiyle anlaşmaya dâhil olması gerektiğini savunmaktaydı.³⁸⁰ Diğer bir mesele ise, Sovyetler Birliği’nden çıkan yeni devletler (Azerbaycan, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan ve Moldova) Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşmasına dâhil olmakla beraber, bu anlaşmayı Rusya’nın kendi lehine kullanabileceği endişesiyle Rusya’yla bu konuyu düzenleyecek herhangi bir anlaşma olmaksızın Rus birliklerinin ülkelerinden

³⁷⁸ Anatoli Anin, Rodion Ayumov, “Dovse-Vçera, Segodnya...Zavtra?..”, **İndeks Bezopasnosti**, Cilt. 17, Sayı: 1 (96), s. 64.

³⁷⁹ Anin, Ayumov, **a.g.e.**, s. 68.

³⁸⁰ Mazur, **a.g.e.**, s. 225-226.

çekilmesini talep etmeleri idi.³⁸¹ İlerleyen zamanda AKKA'nın eski halinin Avrupalı ülkeler arasında ortaya çıkan söz konusu sorunların çözümüne ve Avrupa'da meydana gelen jeopolitik değişimlere cevap vermede yetersiz olduğu görülmeye başlandı. AKKA'nın Avrupa'nın yeni şartlarına uyarlanması için 1996'da tekrar görüşmeler başladı. Sovyetler Birliği'ne göre ideolojiden arınmış, Sovyetler Birliği'ne nazaran çok daha zayıf olan ve Batı'nın bir parçası olmaya çalışan Rusya için AKKA'nın uygulanması kendi güvenliği açısından olduğu gibi Avrupa Ortak Güvenlik Siteminin inşa edilmesinde de önemli adım olarak görülmekteydi.

AKKA'yı Avrupa güvenliğine hizmet eder hale getirmek için Rusya bazı önerilerde bulundu: 1) "Bölgesel Kanat Rejiminin" kendisi için ya değiştirilmesi ya da kaldırılması, 2) üye sayısından bağımsız olarak NATO grup seviyelerinin sınırlandırılması; 3) NATO'ya katılan yeni üye ülkelerde askeri birliklerin yerleştirilmemesi; 4) daha önce AKKA'da yer almayan ve tarafsız olan ülkelerin de yeni anlaşmaya dahil edilmesi.³⁸²

"Bölgesel Kanat Rejimi"ne tabi olan kuzeyde Pskov, güneyde ise Volgograd, Astrahan bölgesinin tamamı ve Rostov ile Krasnodar bölgesinin bir kısmı Rusya açısından stratejik öneme sahipti ve Rusya'nın Avrupa sınırlarındaki en büyük askeri birliklerinin bulunduğu alanlardı. Güney kanadında Çeçenistan, İnguşetiya, Kuzey ve Güney Osetya, Abhazya ve Dağlık Karabağ gibi sorunlu bölgelerin olması, kuzey kanadında ise ülkenin askeri ve askeri-sınai komplekslerin ve nükleer deniz kuvvetlerinin konuşlandırılmış olması itibarıyla savunulması zorunlu alanlardı. Ancak Rusya'nın ulusal güvenliği için hayati öneme sahip Leningrad ve Kuzey-Kafkasya Askeri Bölgeleri'nde 700 tank, 580 zırhlı araç ve 1280 ağır silahın bulundurulmasına izin veriliyordu.³⁸³

Mayıs 1996'da Viyana'da düzenlenen ilk AKKA konferansında kanat bölgelerindeki sınırlama kaldırılmış, kanat bölgelerin alanları daraltılmıştı. 1999'da

³⁸¹ A.V. Zagorskiy, "Krizis Kontrolya Obıçnıh Vooorujyonıh Sil v Yevrope i Sudba Dogovora Ob Obıçnıh Vooorujobbın Silah", **KONVENTA**, Cilt 19, Moskova, 2009, s. 49.

³⁸² **A.g.e.**

³⁸³ Anatoliy Antonov, Rodion Ayumov, **Kontrol Nad Obıçnımı Vooorujeniyami v Yevrope-Konets Rejima ili İstoriya s Prodoljeniyem?** Moskova, Pir Center, 2012, s. 19-20.

Rusya bu bölgelerde, 4.360 askeri araç yerine 7.900 araç yerleştirerek, kanat limitini yüzde 80 artırmıştı.³⁸⁴

1999'da AGİT İstanbul Zirvesinde, Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması imzalandı.³⁸⁵ Yeni Anlaşmayla: 1) Eski blok yapısı değiştirilmiş, yerine her bir üye devlet için ulusal ve ülkesel düzeyde sınırlama getirilmiş; 2) Türkiye ile Rusya arasında kanat bölgelerle ilgili yapılan görüşmeler sonucunda Rusya'nın kuzey kanadındaki askeri varlığını güney bölgesine çekmesinin ve zırhlı araçlar dışında kalan silah ve askeri araç sayısını 1.380'den 2.140'a kadar çıkarmasının önü açılmış; 3) Uyarlanmış AKKA'da, AKKA'dan farklı olarak AGİT üyesi olmayan diğer ülkelerin de katılmasına imkân tanıyan düzenleme getirilmiş; 4) Azerbaycan, Gürcistan ve Moldova'da Rus birliklerin bulunabilmesi, Rusya'nın bu ülkelerle yapacağı ayrı ayrı anlaşmalara bağlanmıştı.³⁸⁶ Uyarlanmış Anlaşmanın sonuç bildirgesinde, NATO ülkeleri ittifaka yeni üyelerin ülkesinde savaş uçakları dâhil olmak üzere kalıcı askeri kuvvetler yerleştirmeyeceklerini kabul ediyor; Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'da ülkesel bazda silahlı kuvvetlerine sınırlama getiriyor; Rusya Kaliningrad ve Pskov bölgelerinde kuvvet yerleştirmeyeceğini ve Gürcistan ve Moldova'daki askeri kuvvetlerini geri çekeceğini kabul ediyordu.

Uyarlanmış AKKA imzalanmış olmasına rağmen bu anlaşmanın onaylanması ve yürürlüğe konulması konusunda anlaşmazlıklar vardı. Uyarlanmış AKKA ile Rusya kendisi için daha önceki sınırlamaları kaldırmak ve NATO için yeni sınırlamalar getirilmesi konularını anlaşmaya dâhil etmiş olsa da NATO üyesi ülkelerin anlaşmayı onaylaması için, Rusya'nın Gürcistan ve Moldova'dan askeri birliklerini geri çekmesi şartı getirildi. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde bulunan Rus birliklerinin çıkartılmasıyla bu alanlarda Moskova'nın etkisinin azaltılması ABD için Avrupa'da

³⁸⁴ Zagorskiy, a.g.e., s. 49.

³⁸⁵ 1999'da İstanbul'da imzalanan anlaşma için bkz: "Soglaşeniye Ob Adaptatsii Dogovora Ob Obıçınıh Voorujennih Silah v Yevrope", (Çevrimiçi) <http://www.osce.org/ru/library/14112?download=true>, 1 Ekim 2016.

³⁸⁶ Zagorskiy, a.g.e., s. 50.

konvansiyonel silahların azaltılması kadar önemli dış politika hedeflerinden biri haline geldi.³⁸⁷

Rusya, anlaşmayla sınırlandırılmış silahlarını Moldova'dan 2001 yılına kadar, askeri birliklerini ise 2002 yılına kadar geri çekmiş, Transdnestr bölgesinden ise anlaşmada öngörülen silahları 2002 yılına kadar geri çekmiş, Transdnestr bölgesindeki Rus birlikleri barış gücü statüsüyle kalmaya devam etmiştir.³⁸⁸ Ancak Moldova ve Gürcistan, Rusya'nın sorunlu bölgelerdeki barış gücü statüsüyle bulunanlar dahil Rus birliklerinin tamamının çekilmesini talep etmeye devam etmişlerdir. Rusya ise ABD başta olmak üzere anlaşmaya taraf olan diğer ülkelerin de anlaşmayı bir an önce yürürlüğe koymasını şart koşmuştur. Buna rağmen Rusya anlaşmayı şüpheye düşürmemek için 2004 yılında tek taraflı olarak anlaşmayı onaylama kararı almıştır.³⁸⁹ Belarus, Kazakistan ve Ukrayna, Rusya'yı takip ederek anlaşmayı onaylamışlardır. Rusya ile Gürcistan arasında Mayıs 2005'te yapılan anlaşmayla Rusya 2008'e kadar ülkedeki askeri varlığını geri çekmeyi ve askeri üsleri Gürcistan'a devretmeyi kabul etmiştir. Anlaşma kapsamına Gürcistan'ın güneyinde bulunan Ahalkelek'teki 62. askeri üssü, Batum'daki 12. askeri üssü ve Tiflis'teki merkezi karargâh üssü dâhil edilmişti. 2007'de Gürcistan'dan tamamen çekilen Rusya, Abhazya'nın Gudaute bölgesinde Rus birliklerinde oluşan barış gücü ve Güney Osetya'da Gürcistan'ın da dâhil olduğu karma barış gücüyle varlığını sürdürmeye devam etmiştir.³⁹⁰

2006'da Viyana'da toplanan konferansta Anlaşmayla ilgili iki farklı görüş ortaya konulmuş, NATO üyesi ülkeler ve NATO ile yakın temas içerisinde olan Azerbaycan, Gürcistan ve Moldova, AKKA'nın eski halinin hâlâ geçerli olduğunu, 1999 Uyarlanmış AKKA'nın onaylanmasının ise Rusya'nın Moldova ve Gürcistan'daki birliklerinin tamamını geri çekmesi durumunda olabileceğini öne sürmüştür. Rusya ise Avrupa'da NATO'nun genişlemesi nedeniyle yaşanan askeri-siyasi değişimin anlaşmanın işlevselliğini kaybetmesine neden olduğunu dile

³⁸⁷ Mihail Troitskiy, Samuel Charap, **Rossisko-Amerikanskiye Na Podsovetstvom Prostranstve. Kak Preodolet İgru s Nulevoy Summoy?**, Working Group on the Future of U.S.-Russia Relations, Eylül 2011, s.20-21.

³⁸⁸ Antonov, **a.g.e.**, s. 30.

³⁸⁹ Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Anlaşmasının Onayı ile ilgili, No: 1657, 20 Temmuz 2004, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/463866, 23 Kasım 2017.

³⁹⁰ "Rossiya Polnostyu Zaverşila Vıvod Voysk iz Gruzii", **Nezavisimaya Gazeta**, 15 Kasım 2007.

getirmiştir. Baltık ülkelerinin 2004'te NATO'ya katılmaları ve bu ülkelerin AKKA'ya taraf olmak istememeleri ile Rusya'nın kuzey bölgeleri için getirilen “kanat sınırlamaları rejimi” anlamını kaybetmişti.³⁹¹

Haziran 2007'de Viyana'da tekrar toplanan konferansta, anlaşmada varlığını devam ettirebilmesi için Rusya şartlarını öne sürdü: 1) Letonya, Litvanya ve Estonya'nın Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşmasına katılmaları; 2) NATO'nun genişlemesi sonucu elde ettiği kazanımları dengelemek için NATO üyesi ülkelerin izin verilen silahların ve silahlı kuvvetlerinin azaltılması; 3) Rusya toprakları için kanat alanlarındaki sınırlamaların kaldırılması; 4) “önemli muharebe kuvvetleri” terimi üzerinde çalışılması ve mutabakatın sağlanmasına kadar temkinli davranılması; 5) Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşmasının yürürlüğe konulması ya da geçici olarak uygulanmaya başlanması; 6) AKKA'ya yeni üyelerin katılması için çalışmaların başlatılması ve anlaşmanın revize edilmesiydi.³⁹² NATO üyesi ülkeler ise öncelikli olarak Rusya'nın İstanbul'da alınan kararların sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini öne sürmeye devam etmişlerdir.

13 Temmuz 2007'de Rusya AKKA ve dâhil olan Budapeşte Anlaşması ve Kanat Alanlarına İlişkin Ek Belgesine taraf olmayı durdurduğuna ilişkin karar aldığını açıkladı.³⁹³ Rusya bu kararına neden olan sebeplerini de şu şekilde sıralamıştı: 1) Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya ve Çek Cumhuriyetinin NATO'ya üye olduktan sonra AKKA'nın uygulanmasından kaçınmaları; 2) NATO'nun genişlemesi sonucu AKKA üyesi ülkelere getirilen “grup sınırlamaları”na uymamaları; 3) ABD'nin Bulgaristan ve Romanya'ya askeri birlikler yerleştirme planlarının AKKA sınırlamasını olumsuz etkilemesi; 4) AKKA üyesi ülkelerin Uyarlanmış AKKA'yı onaylamamaları; 5) Baltık ülkelerinin AKKA'da yer almamalarının olumsuz etkileri ve bu ülkelerde dış ülkelerin konvansiyonel silahlarının ve askeri birliklerinin yerleştirilmesine alan açılması.³⁹⁴

³⁹¹ Mazur, **a.g.e.**, s. 281-282.

³⁹² Antonov, **a.g.e.**, s. 33-34.

³⁹³ Rusya Devlet Başkanının 13 Temmuz 2007 yılı tarihli 872 Numaralı kararı, **Rossiyskaya Gazeta**, 17 Temmuz 2007.

³⁹⁴ Sergey Permyakov, “DOVSE: Proşay ili Do Svidaniya?”, **Voенно-Промышленный Комплекс**, No:44 (210), 14-20 Kasım 2007, s. 3.

Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması, Avrupa kıtasında herhangi bir devletin ya da askeri ittifakın tek taraflı askeri üstünlüğünün önüne geçilmesinin önemli bir mekanizmaydı. NATO'nun doğuya doğru genişlemesi sonucu Rusya karşısında elde ettiği stratejik üstünlüğü NATO'nun konvansiyonel silahlarda azalmaya gitmesiyle dengelemeyi amaçlamaktaydı.³⁹⁵ 1999'da imzalanan Uyarlanmış AKKA'da belirtilen maddeler ve 2007'de Rusya'nın Batı ittifakının yerine getirmesi için öne sürdüğü şartlarla ABD'nin askeri hâkimiyetinin önüne geçmenin daha etkili ve daha az masraflı yolu olarak görmekteydi. Silahlanma yarışından kaçınmaya çalışan Rusya, bu yöntemle ulusal güvenliğini sağlamanın en etkin yollarından biri olduğunu düşünmekteydi.³⁹⁶

Silahların sınırlandırılmasından kaçınan NATO üyesi ülkeler tarafından uygulanmayan Uyarlanmış AKKA ve ardından da Rusya'nın bu durumun ulusal çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesiyle üyeliğini durdurmasıyla AKKA'nın her iki taraf için de getirdiği sınırlamalar, haklar ile yükümlülükler arasındaki denge de ortadan kalkmış oldu.³⁹⁷ AKKA ve ilgili diğer anlaşmalardaki üyeliğinin durdurulmasıyla Rusya'nın konvansiyonel kuvvetleriyle ilgili bilgi paylaşma ve denetim yapılması konusundaki yükümlülükleri ortadan kalkmıştı. Bundan sonra Rusya herhangi bir konvansiyonel silah sınırlandırılmasına da tabi olmayacaktı. Anlaşmanın yüklediği Gürcistan ve Moldova'daki birliklerini geri çekme gibi ek siyasi sorumluluklar da geçerliliğini kaybediyordu. Rusya artık Avrupa'da yaşanan askeri-siyasi gelişmelere göre ve diğer AKKA üyesi ülkelerin faaliyetlerine bağlı olarak silahlı kuvvetlerinin sayısını arttırabilecekti.³⁹⁸ Aynı şey NATO için de geçerliydi. Rusya AKKA'dan ayrılarak Batı'ya artık güvenmediğini göstermiş, NATO ile Rusya artık birbirini düşman olarak görmeye başlamıştı. Avrupa'da bir sigorta işlevini görerek silahlı çatışmaların meydana gelmesini önleyen AKKA frenleyici unsuru ortadan kalkmıştı. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması'nın sağlam işleyişi olmadan Avrupa kıtasında askeri güvenliğin ve istikrarın sağlanması, silahsızlanma ve güvenin ve

³⁹⁵ Vitaliy Gonçarov, "Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Obiçnimi Voorujeniyanı", **Obozrevatel-Observer**, Sayı 11, Kasım 2009, s.54.

³⁹⁶ Mazur, **a.g.e.**, s.237.

³⁹⁷ **A.g.e.**, s. 33.

³⁹⁸ Mazur, **a.g.e.**, s. 287-288.

güvenliğin tesis edilmesi olanaksız hale gelmişti.³⁹⁹ AKKA'nın işlevsiz hale gelmesi Avrupa güç dengesini olumsuz etkilemesine yol açtığı gibi, Avrupa Ortak Güvenlik Sisteminin inşasının temel taşları arasında olan silahsızlanma politikasını da sekteye uğratarak⁴⁰⁰ NATO ile Rusya arasında güvenlik ikilemini ortaya çıkararak silahlanma yarışını başlatmıştır.

2008-2013 yılları arasında yeni nesil konvansiyonel silah alımları için 900 milyar dolarlık bütçe ayıracağını açıklayan⁴⁰¹ ABD Savunma Bakanlığı, 2015-2016 yılları arasında 6,5-7 bin civarında deniz konumlu hipersonik seyir füzelerinin modernizasyonu, 2018-2020 yılları arasında ise hava kuvvetlerinin donanımı için hipersonik seyir füzeler üzerinde çalışmalar gerçekleştirmiştir.⁴⁰² 2018 yılında ise temel 87 silah ve askeri araç alımı programına, bir önceki yıla göre 101 milyar dolar daha fazla olmak üzere toplan 2 trilyon dolar üzerine bir silah alımı projesini onaylamıştır.⁴⁰³

Ocak 2015'te Askeri-Sanayi Komisyon toplantısında konuşan Putin, "Biz diğer devletlerin nasıl silahlandıklarını görüyoruz...Bu meydan okumaya karşı cevap verebilecek güçteyiz ve cevap vermek zorundayız, ancak bunu çok ağır maliyeti olmayacak şekilde yapmalıyız" açıklamasında bulunmuştur.⁴⁰⁴ Mart 2018'de Federal Meclis toplantısında konuşan Putin, ABD'nin Anti-Balistik Füze Antlaşmasından çekilmesinden sonra 2004 yılında itibaren Rusya Füze Savunma Sistemlerini

³⁹⁹ Sıçyov, **a.g.e.s.**31.

⁴⁰⁰ **a.g.e.**, s. 33.

⁴⁰¹ "Pentagon İstiruet v Novye Booruzheniya \$900 mlrd", 4 Haziran 2008, **Korrespondent**, (Çevrimiçi) <https://korrespondent.net/world/482600-pentagon-investiruet-v-novye-vooruzheniya-900-mlrd>, 27 Temmuz 2019.

⁴⁰² Dmitri Litovnik, Roman Kretsul, "Pentagon Trebuyet Bolşe Deneg Na Novoye Orujiye: Rossiya Dogonyaet", **Vzglyad**, 29 Ocak 2015, (Çevrimiçi) <https://vz.ru/society/2015/1/29/726864.html>, 5 Ağustos 2019.

⁴⁰³ "SŞA Zakupili Vooruzheniy na Dva Trilyona Dollarıv", **Rossiyskaya Gazeta**, 2 Ağustos 2019, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2019/08/02/ssha-zakupili-vooruzhenij-na-dva-trilliona-dollarov.html>, 2 Ağustos 2019.

⁴⁰⁴ "Zasetanie Voенno-Promışlennoy Komıssii", **Kremlin Resmî Sitesi**, 20 Ocak 2015, (Çevrimiçi) <https://kremlin.ru/events/president/news/47493>, 26 Temmuz 2019.

üstesinden gelebilecek silahlar üzerinde çalışmalar başlattığını, 2010 yılında RS-28 “Sarmat” kıtalararası füze denemesini başarıyla gerçekleştirdiğini söylemiştir.⁴⁰⁵

2017 Ocağında açıklama yapan Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu, Rusya’nın özellikle deniz konuşlu “Kalibr” seyir füzeleri olmak üzere nükleer olmayan silah potansiyelini 2021 yılına doğru 4 kat artıracaklarını belirtmiş,⁴⁰⁶ 2019 Martında yaptığı açıklamasında ise 2012-2018 yılları arasında, yüksek teknolojik hava, deniz ve kara konuşlu uzun menzilli füze taşıma vasıtalarının sayısının 12 kat, hassas güdümlü seyir füzelerinin sayısını 30 kattan daha fazla artırdıklarını, deniz altıları için 108 balistik füze ürettiklerini, Deniz Kuvvetlerine 3 stratejik kruvazör, 7 denizaltı, 161 savaş gemisi kazandırdıklarını, altı sene içerisinde “Bal” ve “Bastion” kıyı konuşlu füze sistemleri, 2 binden fazla insansız hava aracı (İHA) alımı yapıldığını ve böylelikle Rusya Silahlı Kuvvetlerinin %61,5’ni modern silahlarla donatılmış olduğunu belirtmişti.⁴⁰⁷

Rusya’nın özellikle kara konuşlu orta menzilli füze çalışmalarını ilk defa 2013 yılında gündeme getiren ABD, Rusya’nın 1987 yılı Sovyetler Birliği ile ABD arasında Orta Menzilli Füze Antlaşmasına aykırı bir şekilde deniz konuşlu “Kalibr” 3M-54 füzelerinin kara konuşlu orta menzilli füze versiyonu üzerinde çalışmalar yaptığını açıklamıştı.⁴⁰⁸ ABD’ye göre Rusya, “İskender-M” hava savunma sistemleri için tasarlanmış, 500 kilometreden fazla vuruş menziline sahip olan yer konuşlu 9M729 füzelerini gizlice denediğini ve Batı sınırlarına konuşlandırıldığını öne sürmüştür. Washington’un bu iddialarını yalanlayan Moskova ise, aslında ABD’nin denemelerden geçirdiği ve Polonya ve Romanya’da konuşlandırıldığı *Aegis Ashore* Füze Savunma Sistemlerinde kullanılan *SM-3* füzeler için tasarlanan *Mk-41* fırlatma

⁴⁰⁵ “Kakoe Orujiye Pokazal Putin i Na Kogo Bilo Rassçitano Ego Poslaniye”, **Vedomosti**, 2 Mart 2018, (Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2018/03/02/752531-oruzhie-putin#/galleries/140737493775369/normal/1>, 31 Temmuz 2019.

⁴⁰⁶ “Minoboronı Rossii Predlagayet Pentagonu Noviy Parirer”, **Vedomosti**, 13 Ocak 2017, (Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2017/01/13/672841-minoboronı-pentagonu-paritet>, 5 Ağustos 2019.

⁴⁰⁷ “Şoygu: Rossiya za 6 let v 30 Raz Uveliçila Koliçestco Kırılath Raket”, **İntefax**, 11 Mart 2019, (Çevrimiçi) <http://www.interfax-russia.ru/Moscow/main.asp?id=1012657&p=5>, 26 Temmuz 2019.

⁴⁰⁸ “SŞA i Rossiya Naraşivayut Arsenal Pretenziy”, **Kommersant**, 23 Eylül 2018, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/3750928>, 27 Temmuz 2019.

vasıtalari, *Tomahawk* seyir füzelerin kullanılmasına elverişli olması nedeniyle ve bunun yanında ABD'nin sahip olduğu bazı insansız hava araçları (İHA) uçuş mesafesi ve sahip olduğu füzelerle saldırı yapma kapasitesi nedeniyle Orta Menzilli Füze Antlaşmasını ihlal etmektedir.⁴⁰⁹

ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, 4 Aralık 2018'te yaptığı açıklamada Rusya'nın 60 gün içerisinde Orta Menzilli Füze Antlaşmasını ihlal eden 9M729 (NATO tanımlaması SSC-8) füzelerini imha etmemesi durumunda ABD'nin Orta Menzilli Füze Antlaşmasından çıkacağını açıklamış,⁴¹⁰ 2 Şubat 2019'te de Antlaşmadan ayrılma sürecini resmen başlattığını duyurmuştur. Aynı gün ise Rusya benzeri bir şekilde Antlaşmadan çekildiğini duyurmuştur.⁴¹¹ 16 Ocak 2019 tarihinde açıklama yapan Putin ABD'nin Orta Menzilli Füze Antlaşmasından asıl çıkma sebebinin uluslararası silahların kontrolü sistemini yıkarak silahlanmaya engel olan yapılardan kurtulmaya çalıştığını belirtmiş, Rusya güvenliğini doğrudan tehdit eden faaliyetlere göz yummayacağını, etkili önlemler alacağını açıklamıştır.⁴¹²

Antlaşmadan ayrılma kararının tek sorumlusunun Rusya olduğunu belirten⁴¹³ ABD Rusya'nın seyir füzelerine karşı kendilerini savunmak için füze savunma sistemleri ve nükleer olmayan başlıklı füzelerle karşılık vereceğini belirtmiş,⁴¹⁴ NATO ise Rusya'nın 9M729 (SSC-8) füzelerini yerleştirerek anlaşmayı ihlal etmeye

⁴⁰⁹ “Konets ‘Zologoto Veka’: Jdet Li Nas Nobaya Gonka Voorujeniy Posle Otkaza SŞA ot DRSMMD?”, **BBC News**, 1 Şubat 2019, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/russian/features-47043671>, 3 Ağustos 2019.

⁴¹⁰ “Pompeo Dal Rossii 60 Dney Na Vıplneniye Dogovora o Raketah”, **RBK**, 4 Aralık 2018, (Çevrimiçi) <https://www.rbc.ru/politics/04/12/2018/5c06b79e9a79474046964792>, 26 Temmuz 2019.

⁴¹¹ “Rossiya Priostakovika Yçastiye v DRSMMD”, **Tass**, 2 Şubat 2019, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/politika/6071330>, 26 Temmuz 2019.

⁴¹² “İntervyu Serbskim İzdaniyam ‘Politika’ i ‘Veçerniye Novosti’”, **Kremlin Resmî Sitesi**, 16 Ocak 2019, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/59680>, 26 Temmuz 2019.

⁴¹³ “Pompeo Zayavil Çto Rossiya Neset Edinstvennuyu Otvetstvennost’ za Razrıv DRSMMD”, **Ria Novosti**, 2 Ağustos 2019, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20190802/1557106825.html>, 3 Ağustos 2019.

⁴¹⁴ “V Pentagone Raskrılı Planı Po Zaşıte ot Rossiyskih Kırılath Raket”, **İzvestiya**, 27 Haziran 2019, (Çevrimiçi) <https://iz.ru/893574/2019-06-27/v-pentagone-raskryli-plany-po-zashchite-ot-rossiiskikh-krylatykh-raket>, 27 Temmuz 2019.

başlaması nedeniyle askeri harcamalarını artırdığını duyurmuştur.⁴¹⁵ Sonuç olarak 2019 yılına gelindiğinde Rusya ile ABD arasında silahlanmayı önlemek ve güvensizliği azaltmak amacıyla Soğu Savaş'ın sonunda imzalanan bir başka anlaşma sonlandırılmış oldu. Rusya ile Batı arasında kızışan silahlanma yarışı ortamında 2010 yılında Medvedev ile Obama arasında imzalanan ve 2020 yılında süresi dolan Nükleer Silahların Azaltılması Antlaşmasını (START-3) olumsuz etkileyeceği ve süresini uzatılmayabileceği belirtilmektedir.⁴¹⁶

3.3. Füze Savunma Sistemleri Krizi

Stratejik nükleer silahların eşitliği ile füze savunma sistemlerinden vazgeçilmesi, dünyadaki stratejik nükleer istikrarın iki temel direğidir. Söz konusu stratejik nükleer denge, taraf devletlerin birbirlerine karşı nükleer silah kullanmasını imkânsız kılmaktadır. Yani taraflardan birinin diğerine karşı nükleer silah kullanması aynı zamanda kendisinin de yok olması anlamına geldiği için dengenin korunması zorunlu hale gelmiştir. Stratejik nükleer dengenin iki direğinden birinin tek taraflı olarak bozulması, nükleer güvenliğin krize girmesi demektir. En azından stratejik nükleer alanında silahlanma yarışının tekrar başlamasına, karşılıklı nükleer tehditlerine ve yeni kutuplaşmaların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.⁴¹⁷

ABD'nin Avrupa'da Füze Savunma Sistemleri inşa etme projesi, Rusya tarafından tehdit olarak algılanmakta ve Avrupa güvenlik krizinin nedenlerinden biri olarak görülmektedir. ABD'nin 2002'de tek taraflı olarak Anti-Balistik Füze Sistemlerini Sınırlandırma Antlaşması'ndan (Anti-Balistic Missile Treaty-ABMT) çekilmesi, Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği arasında kurulan stratejik nükleer dengeyi riske atmıştır. Füze savunma sistemlerinin yaygınlaşması,

⁴¹⁵ "V NATO Obyasnili Uveličeniye Voennih RAZHODOV Podgotovkoy k Otkazu ot DRSMD", **İzvestiya**, 25 Haziran 2019, (Çevrimiçi) <https://iz.ru/892580/2019-06-25/v-nato-obiasnili-uvelichenie-voennykh-raskhodov-podgotovkoi-k-otkazu-ot-drsmd>, 26 Temmuz 2019.

⁴¹⁶ "Tramp Raskritekoval Dogovor SNV-3 v Razgovore s Putinim", **İnterfax**, 9 Şubat 2017, (Çevrimiçi) <https://www.interfax.ru/world/549279>, 3 Ağustos 2019.

⁴¹⁷ O. Grigorevski, "Problemi PRO v XXI veke", **Bezopasnost Yevropı**, der. V.V. Jukov, Moskova, Ves Mir, 2011, s.161.

buna tepki olarak saldırı füze sistemlerinin yoğun şekilde artırılmasına ve modernizasyonuna yol açmıştır.

Füze Savunma alanında ABD ile Rusya arasındaki kriz, daha öncelere dayanmaktadır. 1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin Moskova etrafına A-35 füze savunma sistemlerini yerleştirmeye başlaması ABD'nin tepkisine neden olmuştur. 1967 yılında ABD Savunma Bakanı Robert McNamara, Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı Aleksandr Kosigin'e füze savunma sistemlerinin sınırlandırılması anlaşması önerdiğinde Sovyetler Birliği füze savunma sistemlerinin barışçıl ve savunma amaçlı olduğunu öne sürerek bu teklifi reddetmiştir. Füze savunma sistemlerinin konuşlandırılmasının kaçınılmaz olarak bitmeyen silahlanma yarışına ve stratejik istikrarın ortadan kalmasına neden olacağı ilk defa ABD Savunma Bakanı Robert McNamara tarafından vurgulanmıştır. McNamara'ya göre, (1967) mevcut stratejik nükleer dengede her iki taraf da karşılıklı olarak birbirine ağır zarar verme yeteneğine sahiptir. Füze savunma sistemlerinin konuşlandırılması ve yaygınlaştırılması, karşıdan gelen saldırıyı bertaraf edeceği yönünde yanılgı yaratarak kendisini daha savunulur olarak düşünmeye başlayan tarafın saldırı pozisyonuna geçmesine neden olabilir. Böylelikle ilk vuruş yapma özenini artırarak nükleer silahlara başvurmanın önünü açar. Füze savunma sistemlerinin istikrarsızlığa neden olan ikinci bir tarafı ise rakip tarafın füze savunma sistemlerine karşı koyabilecek saldırı silahlarını artırmasına ve silahlanma yarışının tekrar başlamasına yol açmasıdır.⁴¹⁸ SSCB'nin bu girişimine karşı 1968'de ABD'nin de "*Sentinel*" ve "*Seifgarf*" füze savunma sistemlerini inşa etmeye başlaması üzerine taraflar arasında tekrar görüşmeler başlamış, 1972 yılında SSCB-ABD arasında Anti-Balistik Füze Sistemlerini Sınırlandırma Antlaşması imzalanmasıyla kriz çözülmüştür.

İkinci kriz, 1980'li yıllarda ABD Başkanı Ronald Reagan'ın ortaya attığı "Yıldız Savaşları" olarak da bilinen "Stratejik Savunma Girişimi" programıyla başlamıştır. Bu krizle beraber Sovyetler Birliği ABD'yle silahlanma yarışına tekrar başlamıştır.

⁴¹⁸ Arbatov, "Stratejiçeskiye Asimmetrii i Sistemı PRO", **Nezavisimaya Gazeta**, 8 Mart 2013.

Üçüncüsü kriz, ABD'nin 1990'lı yılların ortasında Avrupa'da füze savunma sistemlerinin konuşlandırma planıyla meydana gelmişti. Bu kriz 1997 yılında Rusya ile NATO arasında yapılan anlaşmayla çözülebilmiştir. Ancak sözleşme Moskova ile anlaşılmadığı için yürürlüğe konulamadı. Dördüncü kriz, ABD Başkanı Bush'un 2002'de anlaşmadan tek taraflı çekilmesi ve 2007 yılında ABD'nin küresel ayağını oluşturacak Avrupa Füze Savunma sistemlerinin yerleştirilmesi için Polonya ve Çek Cumhuriyeti'yle görüşmeleri başlatması, bazı kaynaklara göre Gürcistan'ın da bu görüşmelere dâhil olmasıyla başlamıştır.⁴¹⁹

2002'de ABD'nin tek taraflı Füze Savunma Sistemleri Azaltılması Anlaşması'ndan çekilerek küresel füze savunma sistemlerinin inşa sürecini başlatmış oldu. Buna göre sistem kara, deniz, hava ve uzay bileşenlerinden oluşacaktı. Bu sistem ABD topraklarına ve müttefiklerine katmanlı savunma sağlayacak ve yurt dışında buluna Amerikan askerilerini nükleer dahil her türlü füze saldırısından koruyacaktı. Bu sistemin üçüncü bölgesel ayağı ABD'nin NATO müttefikleriydi ve Avrupa'daki üslerin güvenliğini sağlama amacıyla Avrupa'da konuşlanması öngörülüyordu.

Anti-Füze Savunma Sistemleri Anlaşması'ndan çekilmesinden önce ABD'nin kendi ana karasında, Avrupa'da ve Uzak Doğu'da füze savunma sistemlerinin inşasını tamamlamıştı. Alaska'nın Fort-Greely'deki üssünde 14 tane, Kaliforniya'daki Vanderberg hava kuvvetleri üssünde ise 2 tane 1000-5000 kilometre menzilli GBI yerüstü füzesavar füzeleri bulunuyordu. Rusya sınırına 300 kilometre mesafedeki Shemya adasının (Aleut Adaları) Kobra Dein üssünde, Kaliforniya'nın Bea le, Grönland'ın Thule ve Birleşik Krallık'ın Fylingdales üssünde 4 erken uyarı radar sistemi kurulmuştu. Pasifik Okyanusu'nda SBX deniz tabanlı radar sistemleri ve Japonya'nın Honshu adasında FBX-T radar sistemleri konuşlandırılmıştı. Pasifik Okyanusu'nda ve Akdeniz'de 18 SM-3 orta menzilli füzesavar füzelerle donatılmış 16 kruvazör ve destroyer bulunmaktaydı.⁴²⁰

2004 yılından itibaren ise, ABD füze savunma sistemlerin parçası olan modernleştirilmiş *Aegis* füze sistemleriyle donatılmış savaş gemilerini devreye

⁴¹⁹ Y. S. Yerşova, V.D. Kamının, "EvroPRO v Kontekste Yevropeyskoy Bezopasnosti, ed. Yerşova, Kamının, **Globalnaya i Regionalnaya Bezopasnost v XXI veke: Materiali Nauçnih Konferenci**, Yekaterinburg, İzdatelstvo Uralsk Universiteta, 2014, s. 116.

⁴²⁰ Grigorevski, **a.g.e.**, s. 161-162.

koymaya başladı. *Aegis* sistemleri, savaş gemilerinde SM-3 deniz tabanlı orta menzilli füzelerden oluşur. Ancak ilerleyen yıllarda bunların yerini çok yönlü uzun menzilli SM-6 füzelerle değiştirilmesi beklenmektedir. Günümüze 33'e çıkartılan gemi sayısının 2021 yılına kadar 49'e çıkartılması öngörülmüştür. 2016'da toplam 200'e yakın olan SM-3 füzesavar füzelerin sayısının ise 2021 yılında 320'ye çıkartılması hedeflenmiştir.⁴²¹ Böylelikle ABD, Avrupa'nın kuzey denizlerinde, Adriyatik, Ege, Akdeniz ve Karadeniz'de sürekli olmak şartıyla savaş gemilerini yerleştirmeyi hedeflemektedir. Pratikte savaş gemilerine yerleştirilen füze savunma sistemleri deniz bileşenleri, Rusya'nın kıyı bölgelerinden ve denizaltılarından fırlatılan balistik füzelerini ve karadaki üslerinden hareket edecek füzeleri vurma olanağına sahip olacaktı. 2015 yılına kadar 24'ü Romanya'da, 2018 yılına kadar 24'ü Polonya'da olmak üzere Avrupa'nın toplam 48 SM-3 Blok IIA füzeyle donatılması bekleniyordu. Ayrıca anti balistik THAAD füze sistemlerinin Avrupa'ya konuşlandırılması da söz konusuydu.⁴²²

ABD'nin küresel füze savunma sistemlerinin inşası, özellikle de bunların Rusya sınırlarına yakın bölgelerde inşa ediliyor olması baştan beri Rusya tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Rusya'ya göre füze savunma sistemlerinin inşasının tamamlanmasıyla ABD Rusya'nın kıtalararası nükleer balistik füzelerini kolayca hedef alabilecek ve ABD ile Rusya arasındaki nükleer güç dengesini ABD lehine çevirerek Rusya'nın ABD karşısındaki nükleer caydırıcılığını ortadan kaldıracaktı.⁴²³

ABD ise Avrupa'da inşa edilen füze savunmasının İran nükleer tehdidine karşı olduğunu savunmaktadır. 2000'lerin başlarında 1350 kilometre menzilli "*Şahab-3*" füzelerine sahip olan İran, 2006'da Kuzey Kore ve Pakistan'dan elde ettiği teknolojiyle 2200 kilometre menzilli "*Şahab-4*" füzelere sahip olmuştur.⁴²⁴ Ayrıca İran, 3500-4300 kilometre menzilli "*Şahab-5*" ve 5500-6200 kilometre menzilli "*Şahab-6*" üzerinde çalışmalar yürüttüğünü belirtilmektedir.⁴²⁵ İran füzeleri şimdilik konvansiyonel

⁴²¹ Prohor Tebin, "Yevropa Pod Egidoy", (Çevrimiçi) http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=7980#4, 8 Kasım 2016.

⁴²² Viktor Yesin, "Yevropeyskaya Sistema Na Amerikanskiy Lad", **Nezaisimaya Gazeta**, 23 Ocak 2009, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/armament/2009-01-23/8_pro.html, 24 Mart 2018.

⁴²³ Sıktı Egeli, **Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 2012, s.66-67.

⁴²⁴ O.V. Valetskiy, **Orujiye Sovremennih Voyin**, Puşkino, Teler, 2015, s. 116-117.

⁴²⁵ **A.g.e.**, s. 118-119.

nitelikte olsa da İran'ın yürüttüğü nükleer programın başarılı bir şekilde sonuçlanması durumunda İran'ın nükleer silahlara sahip olabileceği belirtilmekteydi. Nükleer silahlara sahip olan İran'ın bu füzelere nükleer başlıklar monte edilebilir duruma gelebileceği öne sürülmekteydi. Bu, İran nükleer tehdidine karşı önlem alınmasını da meşrulaştırıyordu.

Avrupa füze savunma sistemlerinin Rusya'ya değil de İran'a karşı olduğunu ABD gibi bazı Rus uzmanlar da öne sürdükleri argümanlarla kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Buna göre Avrupa'da kurulan füze savunma sistemlerinin Rusya'nın binlerce kıtalararası balistik füzesine karşı birçok teknik nedenle etkisiz kalacağı savunulmaktadır.⁴²⁶ Savunmada kullanılan kanıtlar, Rusya'nın elinde bulundurduğu nükleer silahların sayısı ve nükleer silahların hedefe ulaşması için kullanılan teknolojiyle ilgilidir. Örneğin 2009 yılında Rusya'nın elinde kıtalararası balistik füze, denizaltı balistik füze ve ağır bombardıman uçağı olmak üzere toplam 814 nükleer taşıma vasıtası ve 3909 nükleer başlık bulunuyordu. ABD ise 1198 balistik füze ve 5576 nükleer başlığa sahipti. ABD'nin 550, Rusya'nın 569 kıtalararası balistik füzesi ve bu füzelerde bulunan ABD'nin 1250, Rusya'nın ise 2005 başlığı vardır ve taraflar arasındaki denge günümüze kadar korunmaktadır. ABD'nin 216, Rusya'nın 77 bombardıman uçağı, ABD'nin 432, Rusya'nın 268 denizaltı balistik füzesi vardır.⁴²⁷

Ancak, Rusya'nın füze savunma sistemleri ve bunlardan gelebilecek tehdit konusundaki resmi görüşü farklıdır. Rusya baştan beri füze savunma sistemlerini kendi nükleer kapasitesine karşı tehdit olarak görmektedir. Rusya füze savunmasına ilişkin iki politikayı esas almaktadır: ABD füze savunma sistemlerinin Rusya'nın ulusal güvenliğine ve kıtalararası nükleer balistik füzelerine karşı tehdidinin ortadan

⁴²⁶ Aleksey Arbatov, "PRO ŞSA v Yevrope Perehvatit Ne Bolee 2-3% Naşih Raket", **Argumenti i Fakti**, 16 Haziran 2016, (Çevrimiçi) http://www.aif.ru/politics/world/akademik_arbatov_pro_ssha_v_evrope_perehvatit_ne_bolee_2_3_na_shih_raket, 24 Mart 2018.

⁴²⁷ "Gosdep: RF i ŞŞA Prodoljayut Sokraşat' Voorujeniya Po Dogovoru SNV-1", **Vzglyad**, 14 Nisan 2019, (Çevrimiçi) http://www.vz.ru/news/2009/4/14/276368.html?utm_campaign=vz&utm_medium=referral&utm_source=newsanons, 8 Kasım 2016.

kaldırılması ve Avrupa’da kurulacak ortak füze savunma sistemi projesine Rusya’nın da eşit katılımının sağlanması yönünde politika.⁴²⁸

Rusya’nın tepkisini ortadan kaldırmak için Mart 2007’de ABD iki öneri sunmuştur: İran’dan gelecek tehdidin kanıtlanmasına kadar Polonya ve Çek Cumhuriyetinde inşası planlanan füze savunma sistemlerinin ertelenmesi ve Çek Cumhuriyetinde kurulacak radar üssüne Rusya’nın dâhil edilmesi.⁴²⁹ Rusya ise 7 Haziran 2007’de Polonya ve Çek Cumhuriyetinde planlanan füze savunma sistemlerinin inşasının dondurulması ve görüşmelerin başlatılmasını, bu süre içerisinde de Azerbaycan’daki Rusya tarafından kullanılan Gebele radar üssünün ve Armavir’de bulunan son model “Voronej” radar sistemlerinin ortak kullanılmasına başlanmasını ve Brüksel’de ortak füze uyarı merkezinin kurulmasını teklif etti.⁴³⁰

Kasım 2007’de ABD eski yaklaşımından vazgeçerek Rusya’ya Avrupa füze savunmasıyla ilgili yeni teklifte bulundu. Bu teklife göre ABD, Rusya ve NATO ülkelerinin füze tehdidinden korunması için ortak füze savunması inşa edilecekti. ABD bunun için Polonya ve Çek Cumhuriyeti’nde inşası planlanan füze savunma sistemlerinin, NATO’da cephe savaşı için çalışılan füze savunma sistemlerinin ve Rusya’nın kullanımındaki Gebele ve Armavir radarlarının birleşik bir sisteme entegre edilmesini teklif etti. Ancak ABD’nin, Polonya ve Çek Cumhuriyeti’yle imzalanan ilgili anlaşmalardan hemen sonra füze savunma sistemlerinin inşasına başlama kararı alması, Rusya tarafından tepkiyle karşılanmış, Rusya Polonya ile Baltık denizine sınırı olan Kaliningrad bölgesine “İskender” taktik füzelerini yerleştireceğini açıklamıştır.⁴³¹ 400 kilometre vuruş mesafesine sahip İskender füzeleri, inşa edilmesi planlanan füze savunma sistemlerinin Polonya’daki ayağını vurmaya hedefliyordu.

2009 yılında ABD Başkanı seçilen Barack Obama, Avrupa’da aşamalı olarak 2020 yılına kadar füze savunma sistemlerinin konuşlandırılmasına kadar verirken Rusya’yla ortak noktada buluşmak ve Rusya’nın endişelerini hafifletmek arayışına da

⁴²⁸ Vladimir Karyakin, “Amerikanskaya Sistema PRO-Ugroza Strategičeskoj Stabilnosti i Mejdunarodnoj Bezopasnosti”, **Problemi Natsionalnoj Strategii**, Sayı: 1 (22), 2014, s. 204.

⁴²⁹ Grigorevski, **a.g.e.**, 163-164.

⁴³⁰ “Putin Zastal Buşa Vrasploh Novim Predlojeniyem po PRO”, **İzvestia**, 3 Temmuz 2007, (Çevrimiçi) <http://izvestia.ru/news/403305>, 24 Mart 2018.

⁴³¹ Elena Patsar, “Rossiya Otvetit Ştatam”, **Vzglyad**, 6 Temmuz 2007, (Çevrimiçi) <https://vz.ru/politics/2007/7/6/92694.html>, 24 Mart 2018.

girdi. 2010 NATO Lizbon Zirvesinde kesinlik kazanan bu strateji, Rusya ile ABD arasında füze savunma sistemleri krizinin çözümü için görüşmelerin başlatılmasına ivme kazandı. 2011 yılında Rusya'nın teklif ettiği füze savunma sistemleri alansal projesi NATO tarafından gündeme alındı. Rusya'nın yeni teklifine göre, NATO ile Rusya arasında öyle bir ortak füze savunma güvenlik sistemi inşa edilmeliydi ki, her bir taraf birbirini ülkesinin hava sahasından geçecek olan olası füze saldırılarından korusun. Ancak Rusya'nın bu teklifi NATO üyesi ülkeler tarafından reddedildi. NATO üyesi ülkeler bu kararlarını birkaç nedene bağladılar. NATO'nun bu teklifi kabul etmesi, Avrupa füze savunma sistemlerinin yönetiminde Rusya'ya veto hakkı tanınması anlamına gelecekti. Ayrıca Rusya'nın kendi hava sahasının kontrolünü sağlaması karşısında NATO, Rusya'nın hava sahasını kapsayan füze sistemlerinden vazgeçmesi gerekiyordu. NATO ile Rusya füze savunma sistemlerini birbirine karşı yönlendirmeyeceklerini garanti etmeleri öngörülüyordu.⁴³² NATO üyesi ülkeler Rusya'yla ortak füze savunma sistemleri kurulması ve bu sayede teknolojik değişim yapılması durumunda, Rusya'yla olası anlaşmazlık halinde ABD'ye ait yüksek silah teknolojisinin üçüncü ülkelere sızabileceği ve bu teknolojinin nükleer silahlar dahi olmak üzere karşı silah yapımında kullanılabileceği konusunda endişelenmekteydi. ABD ve NATO'nun üçüncü ülkelere gelebilecek tehditlerin önüne geçmek için füze savunma sistemlerini kullanmak istediğinde Rusya engeliyle karşı karşıya kalacağı düşünülmekteydi.⁴³³ Bunun yanında ABD'nin dahil olduğu füze savunma sistemleri teknolojisini Rusya'yla paylaşması karşılığında Rusya'nın buna karşılık ciddi teknolojik katkıda bulunamayacağına inanılıyordu.⁴³⁴

NATO üyesi ülkelerle füze savunma sistemlerinin konuşlanması konusunda işbirliğini elde edemeyen Moskova, 2011 yılından itibaren bu sistemlerin Rusya'ya karşı olmadığına dair yazılı/hukuksal garanti verilmesini talep etmeye başladı. Bunun somut göstergesi olarak ise Rusya, füze savunma sistemlerinin miktarına, konuşlandırılacak mekânın Rusya'ya yakınlığına, sistemlerin gücüne ve diğer parametrelerine sınırlamalar getirilmesi gerektiği yönünde taleplerde

⁴³² Aleksandr Gabuyev, "Vaş Sektor Vozle Russia", **Kommersant**, 16 Temmuz 2011, (Çevrimiçi) <http://www.kommersant.ru/doc/1680689> , 24 Mart 2018.

⁴³³ Richard Vitz, **Protivoroketnaya Oborona: Trudnosti Sotrudničestva Rossii i NATO**, IFRI, Ocak 2013, s.11.

⁴³⁴ **A.g.e.**

bulunmaktaydı.⁴³⁵ Ancak Rusya'nın bu taleplerine herhangi bir olumlu yanıt verilmedi.⁴³⁶ Buna karşı Rusya, füze savunma sistemlerinin nükleer silahlara sahip olmayan ülkelere yerleştirilmesinin bu ülkeleri öncelikli hedefi haline getirdiğini belirterek,⁴³⁷ NATO'nun füze savunma sistemlerine karşı asimetrik önlemler alacağını açıkladı.⁴³⁸ Bu bağlamda Rusya Devlet Başkanı Medvedev, NATO'nun Rusya'nın çıkarlarını hesaba katmaması ve sorunu çözülmemesinin yeni cepheleşmelere yol açacağını belirterek NATO üyesi ülkeleri tehdit eden girişimlerde bulunmaya başladı. Rusya, erken uyarı füze keşif ve radar sistemlerini devreye sokacağını, Kaliningrad bölgesine "İskender" füze sistemlerini yerleştireceğini, füze savunma sistemlerini devre dışı bırakacak stratejik balistik füzelerini nükleer başlıklarla donatacağını, Avrupa'daki füze savunma sistemleri bileşenlerine karşı yeni taarruz silah sistemlerini hazır hale getireceğini vurgulayarak, ABD ile daha önce yapılan Stratejik Saldırı Silahlarının Sınırlandırılması Anlaşması (SALT-III) ve Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması'ndan (INF) çıkabileceğini açıkladı.⁴³⁹ Rusya bununla yetinmeyerek ABD ve NATO'nun füze savunma politikasına karşı somut adımlar atmaya başladı. 2020 yılına kadar en kapsamlı projelerden biri olan Hava-Uzay Savunma programını başlattı. Program, var olan ve inşa edilen radar sistemlerinin yanında yeni füze erken uyarı ve uzay sistemlerinin modernizasyonunu öngörüyordu. Yaklaşık 1800 uçak savar füzeye sahip S-400 hava savunma sistemiyle donatılmış 28 uçaksavar alayının konuşlandırılması, 400'e yakın güdümlü füzeye sahip S-500 "Vityaz" hava savunma sistemiyle donatılmış 10 tugayın konuşlandırılması dâhil edilmiştir. 600'e yakın yeni avcı uçağın orduya katılması ve bunlar için yeni üslerin inşa edilmesi, eski uçakların yenilenmesi, Moskova'nın savunması için öngörülmuş (A-135) füze savunma sistemlerinin ve yeni bütünleşmiş sistemlerin yönetiminin modernizasyonu bu programın parçasıydı.⁴⁴⁰

⁴³⁵ A.g.e., s.13-14.

⁴³⁶ "ŞŞA Obyasnili Otkaz Dat Garantii Nenapravlennosti PRO Protiv Rossii", **Vzglyad**, 12 Nisan 2016.

⁴³⁷ Vladimir Muhin "Amerikanskaya PRO v Yevrope Uje Pod Pritselom Moskvı", **Nezavisimaya Gazeta**, 13 Mayıs 2016, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/politics/2016-05-13/1_pro.html, 24 Mart 2018.

⁴³⁸ V. Putin, "Rossiya i Menyayuşiyssya Mir", **Moskovskiye Novosti**, 27 Şubat 2012, (Çevrimiçi) <http://www.mn.ru/politics/78738>, 11 Eylül 2018.

⁴³⁹ Richard Vitz, **Protivoroketnaya Oborona: Trudnosti Sotrudničestva Rossii i NATO**, IFRI, Ocak 2013, s.7.

⁴⁴⁰ Aleksey Arbatov, "Strategiçeskiye Asimmetrii i Sistemı PRO", **Nezavisimaya Gazeta**, 20 Ocak 2012.

ABD'nin Avrupa füze savunma sistemlerini inşa etmeyi sürdürmesi, Rusya tarafından Avrupa'nın ABD egemenliği altına alınmasının devamı olarak görülmekte ve Rusya'nın Avrupa güvenlik sisteminin dışına itilmesi ve Avrupa'yla olan bağlarının koparılması çabası olarak yorumlanmaktaydı. Rusya, füze savunma sistemlerinin kendi sınırları yakınlarında inşa edilmesini kendisinin çevrenmesi ve Ortak Avrupa Güvenlik Sisteminin dışında tutulmasına yönelik ABD'nin küresel stratejilerinden biri olduğuna inanmaktaydı.

Böylece Rusya ile ABD'nin füze savunma sistemleri sorununun çözümüne ilişkin diplomatik çabaları sonuçsuz kalmış; ABD, NATO çerçevesinde Avrupa'da füze savunma sistemlerini inşa etmeye devam ederken Rusya, ABD'nin bu politikasının güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle buna karşı önlemler almaya devam etmiştir. Bu durum aynı zamanda silahlanma yarışını da tetiklemiş, taraflar arasındaki güvensizlik ortamını daha da derinleştirerek Avrupa güvenliğini de tehdit etmeye başlamıştır. Avrupa Füze Savunma Sistemleri krizi, artan Avrupa Güvenlik Sistemi krizi nedenlerinden biri olup, Rusya'nın Batı politikalarına karşı daha sert cevap vermesine yol açmıştır.

3.4. Rusya'nın Değişen Ulusal Çıkar Konsepti

Realist okula göre ulusal çıkar her devletin tüm dış politika kararlarının altında yatan temel itici güçtür. Hiçbir dış politika kararı ya da eylemi, uygulayıcılar tarafından ulusal çıkara aykırı olarak sunulamaz.⁴⁴¹ Devletlerin ulusal çıkarlarının anarşik uluslararası sistem tarafından belirlendiği kabul edilir. Anarşik uluslararası sistem tarafından belirlenen ulusal çıkarların bir hiyerarşisi vardır. Bu hiyerarşinin en tepesinde varlıklarına ve egemenliklerine karşı dışarıdan gelebilecek askeri ve benzeri tehditlere karşı ülkenin güvenliğinin savunulması yatar.⁴⁴² Ulusal güvenliği tehdit eden bileşenlerden en önemlisi olan askeri tehdit, bir ulusun varlığını doğrudan veya dolaylı olumsuz etkilediği⁴⁴³ için, bunun önüne geçmenin yolunun da yine askeri güçle

⁴⁴¹ İlhan Uzgel, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004, s. 53-54.

⁴⁴² O.N. Bikov, *Natsionalniye İnteresı i Vneşnyaya Politika*, Moskova, IMEMO RAN, 2010, s. 26.

⁴⁴³ V.N. Konşev, *Amerikanskiy Neorealizm O Prirode Voynı: Evolyutsiya Politıçeskoı Teorii*, Sankt-Petersburg, NAUKA, 2004, s. 270-271.

karşılık vermekten geçtiğine inanılır. Dolayısıyla da savaşın ve barışın belirlenmesi devletin güvenlik politikalarına bağlı olduğu⁴⁴⁴ için devletler, çıkarlarının tehlikeye düştüğünü hissettiğinde kendisinde askeri güç kullanma hakkı görür. Bu çerçevede, Rusya'nın askeri müdahaleleri ulusal çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdiği; ulusal güvenliğini tehdit eden bir gelişme üzerine askeri müdahalede bulunduğu kanısına varabiliriz. Ancak Rusya'nın ulusal çıkarlarına karşı neyi tehdit olarak algıladığını anlayabilmek için ulusal çıkarını nasıl tanımladığına ve çıkarlarını korumak için hangi durumlarda askeri güç kullanabileceğine bakmak gerekir.

Sovyetlerin çökmesiyle beraber kendi içinde yapısal değişim ve dönüşüm yaşayan Rusya'nın ulusal çıkarlarının ana hatları ve hiyerarşisi zaman içerisinde derin değişim yaşamıştır.⁴⁴⁵ Ulusal çıkarlarının birinci temel sorunu olan "askeri güvenlik" eski üstün önemini kaybetmiştir. Cepheleşmenin sonlandırılması ve hem nükleer hem de konvansiyonel silahların azaltılması sürecine girilmesiyle küresel stratejik ortamın istikrara kavuşturulacağı beklentileri artmış; Moskova ile Washington birbirini düşman değil de ortak olarak görmeye başlamışlardı. Askeri harcamalarını azaltan Rusya, cepheleşmeye son verdiği için ulusal güvenliğini daha da güçlendirdiğini düşünmüş, sınırlı kaynaklarını askeri-siyasi yayılmacılığının yerine sadece kendi ulusal güvenliğine harcamak istemiştir.

Sovyetler Birliği döneminde Rusya'nın öncelikli ulusal çıkar meselesi dış tehdit eksenli tanımlanırken, Sovyet sonrası Rusya'da bu yaklaşım ulusal güvenlik hiyerarşisindeki başat konumunu kaybederek, ülkenin ekonomik refahını sağlama amacıyla eşit konuma gelmiştir.⁴⁴⁶ 1990'lı yılların başlarında Rusya'nın öncelikli ulusal çıkarı, ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamaktı. Bu amaca ulaşmanın birkaç yolu olduğunu düşünmüştü. Öncelikli olarak en kısa zamanda Batı medeniyetinin bir parçası olmak gerekiyordu. Bunun gerçekleşmesi için de Soğuk Savaş mirasından kurtulmak gerekiyordu. Bunu yapabilmek için ise buna uygun dış kartlarını oluşturmak zorundaydı. Komünist ideolojiden arınmış Rusya, bu hedefine ulaşmanın ilk adımı olarak Batı'nın lideri ve eski rakibi ABD'yi "doğal müttefik" ilan edip sıkı

⁴⁴⁴ A.g.e., s. 27-28.

⁴⁴⁵ Bikov, A.g.e., s. 224.

⁴⁴⁶ A.g.e., s. 225.

ilişki içerisine girmeye çalıştı.⁴⁴⁷ 1992’de ABD ile Rusya arasında imzalanan anlaşmayla Rusya, kendi güvenliğinin NATO ülkelerinin güvenliği ile aynı olduğunu beyan etmişti.⁴⁴⁸ Bu dönem Rusya küresel çıkarlarının daraldığını ve süper güç statüsünü kaybettiğini kabul etmiş;⁴⁴⁹ 1992’de kabul ettiği dış politika konseptiyle, uluslararası sistem içinde Büyük Güçlerden biri olmayı ve eski Sovyetler Birliği coğrafyasında tekrar etkin güç olmayı öncelikli ulusal çıkarı olarak tanımlamıştı.⁴⁵⁰ Ancak Rusya eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle ilişkilerini öncelikli ve ikincil olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ukrayna, Belarus ve Kazakistan’ın Rusya için özel öneme sahip olduğunu vurgulamış, bu ülkelerle stratejik ittifak ve stratejik ortaklıklar kurmayı da öncelikli ulusal çıkarı olarak saymıştır. Rusya, bu ülkelerle kuracağı stratejik ittifak ilişkisi üzerinden kendi sınırları boyunca “istikrar kuşağı” inşa etmeyi amaçlamıştır. Diğer bir deyişle, Rusya kendi ulusal güvenliği sorumluluğunu eski Sovyetler Birliği ülkelerinin de üstlenmelerini istemiştir. Üçüncü ülkelerin söz konusu eski Sovyetler Birliği ülkeleri üzerinde her türlü askeri-siyasi etki kurma çabasını, komşu ülkelerin ise Rusya’nın çıkarlarını zedeleyecek bir şekilde tek taraflı davranışlarını veya üstlenmiş oldukları yükümlülüklerden vazgeçmelerini de ulusal güvenliğine yönelik tehdit sayarak tüm siyasi araçlarla karşılık vereceğini de belirtmiştir.⁴⁵¹ Ancak 1994 yılına kadar Rusya, dış politika önceliklerine ilişkin resmi beyanlarda bulunsa da, pratikte öncelikli ulusal çıkarı ABD ile ilişkilerini güçlendirmektir.⁴⁵²

Rusya’nın Batı’yla olan ilişkilerinde 1990’lı yılların ortalarından itibaren yaşanan değişim ulusal çıkar önceliklerini de etkileyecektir. Rusya’nın Batı’dan beklediği ilgiyi görememesi, Batı’nın Rusya’yı kendi kulübü içine almadığı gibi, Rusya’yı kendisi için daha çok bir tehdit kaynağı olarak görmeye başlaması, NATO’nun doğuya doğru genişlemesi gibi Rusya’yı ilgilendiren konularda tek taraflı davranması, Rusya’nın Batı politikalarının ve dolayısıyla da ulusal çıkar önceliklerinin

⁴⁴⁷ T. Şakleina, *Rossiya i ŞŞA v Novom Mirovom Poryadke: Diskusii v Politiko-Akademiçeskih Soobşestvah Rossii i ŞŞA (1991-2002)*, RAN, Moskova, 2002, s. 328.

⁴⁴⁸ Aleksey Bogaturov, “Tri Pokoleniya Vneşnepoliticheskikh Doktrin Rossii,” *Mejdunarodniye Portsessi*, Cilt 5 Sayı 1, 2997, s. 58.

⁴⁴⁹ Şakleina, *A.g.e.*, s.326.

⁴⁵⁰ 1992 Rusya Dış Politika Konsepti için bkz: *Vneşnyaya Politika i Bezopaskost Sovremennoy Rossii: 1991-2002*, Cilt IV, Moskova, 2002, s. 19-50.

⁴⁵¹ *A.g.e.*, s. 23-27.

⁴⁵² Şakleina, *a.g.e.*, s. 337.

değişmesine etki yapmıştır. Bu çerçevede Rusya tekrar “*derjavnichestvo*” paradigmasına dönmeye başlamıştır. “Büyük Devlet” anlamına gelen “*derjavnichestvo*”, Rusya için uluslararası politikada ve uluslararası toplum nezdinde tekrar “Büyük Güç” olunması ve saygı duyulması anlamına gelmekteydi. Rusya’nın tekrar “*derjavnichestvo*” paradigmasına geri dönmesi aynı zamanda pratikte Batı’yla koşulsuz yakınlaşma politikasından vazgeçmesine yol açmıştır. 1996 yılında Rusya’nın ilk Dışişleri Bakanı olan Angrey Kozırev görevinden alınarak yerine Yevgeni Primakov getirilmiştir. Kozırev, Rusya’nın öncelikli ulusal çıkarının ABD başta olmak üzere Batı dünyasıyla işbirliğini üst seviyeye çıkararak onun ayrılmaz bir parçası olmaktan geçtiğini öngörürken Primakov, uluslararası politikanın şekillenmesinde uluslararası işbirliğinin etkisiz olduğuna, bu politikaları belirleyen güç unsurları olduğuna dolayısıyla da Rusya’nın öncelikli ulusal çıkarının Büyük Güç statüsüne kavuşmaktan ve bu statüsünü korumaktan geçtiğine inanmaktaydı. Dolayısıyla Kozırev liberal ekolü temsil ederken, Primakov realist olarak tanımlanmaktaydı.⁴⁵³

Dışişleri Bakanı görevine geldikten hemen sonra Primakov, Rusya’nın ulusal çıkar önceliklerini belirledi. Buna göre Rusya, 1) dünya ekonomisine bütünleşmesini sağlamalı; 2) çok kutuplu dünya düzeninin inşa edilmesinde rol üstlenmeli ve 3) dünya politikasında ABD çizgisine alternatif çizgi izlemeliydi.⁴⁵⁴ Rusya ulusal çıkarlarını çok kutuplu dünya düzeni açısından değerlendiren Primakov’a göre Rusya için en büyük tehdit tek kutupluluktan kaynaklanıyordu. Tek kutuplu dünya düzeni ABD’nin uluslararası hukuku devre dışı bırakması, kendi çıkarları doğrultusunda dünyada ekonomik ve askeri hâkimiyet sağlaması olarak görünmekteydi.⁴⁵⁵

Primakov, Rusya’nın çok kutuplu dünyada tekrar Büyük Güç statüsüne kavuşturulması için iki temel yöntem önermekteydi: 1) ABD liderliğinde bir koalisyonun tek kutupluluk hırsının sınırlandırılması ve 2) Eski Sovyetler Birliği ülkelerinin Moskova kontrolünde entegrasyonunun sağlanması gerekiyordu.

⁴⁵³ Tsigankov, **a.g.e.**, s. 115

⁴⁵⁴ Aleksey Puşkov, “Ot Meçtı o Garmonii k Jostkomu Realizmu”, **Nezavisimaya Gazeta**, 18 Temmuz 2000.

⁴⁵⁵ İgor Zevelyov, “Rossiya i SŞA v Naçale Novogo Veka: Anarhiya-Mat Partnyorstva”, **Pro et Contra**, Cilt. 7, Sayı: 4, Güz 2000, s. 76-77.

Primakov, Rusya'nın jeopolitik taleplerinin kendi ulusal sınırlarının dışına çıktığını ve bu taleplerinin karşılanması gerektiğini öne sürmekteydi. Dolayısıyla da Primakov'a göre Rusya, jeopolitik başarıya ulaşabilmek için eski Sovyetler Birliği coğrafyası üzerinde egemenliğini inşa etmek zorundaydı.⁴⁵⁶ Avrupa'da ise NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve bu ittifakın Avrupa güvenlik sisteminin eksenine haline gelmesi Rusya tarafından engellenmeliydi.⁴⁵⁷

Primakov'un dış politika yaklaşımı, Dışişleri Bakanı olduktan bir sene sonra 1997'de yayınlanan Ulusal Güvenlik Konsepti'yle de resmi dış politika belgesi haline gelmiştir. Bu belgede, çok kutuplu dünya düzeninin şekillenmesinde aktif rol üstlenmek ve etkin merkezlerden biri olmak isteyen Rusya'nın bu yöndeki çabalarının öncelikli çıkar alanları olarak belirlediği Avrupa, Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya'da diğer devlet veya devletler tarafından engellenmesi, Rusya'nın Büyük Güç statüsü hedefine ve dolayısıyla ulusal güvenliğine tehdit olarak kabul edileceği de belirtmektedir.⁴⁵⁸ Ayrıca Rusya'nın sınır yakınlarında diğer Büyük Güçler veya koalisyonlar tarafından asker yerleştirilmesi veya söz konusu sınırlarında bir ittifakın kurulmasının ulusal güvenliğine ve ulusal çıkarlarına yönelik askeri bir tehdit olarak kabul edileceği ifade edilmektedir.⁴⁵⁹

Primakov, 1998'de Rusya Başbakanı olduğu dönemde yaptığı açıklamasında, Rusya'nın 200 sene öncesinde olduğu gibi, şimdi de öncelikli dış politika hedefinin çok kutuplu dünya düzenini kurmak, herhangi bir gücün diğerleri üzerinde egemenlik ve hegemonya iddiasına izin vermemek olduğunu ifade etmiştir. Aktif dış politikası olmadan Rusya'nın var olamayacağını söyleyen Primakov'a göre Rusya dünyada kendisini Büyük Güçlerden biri olarak konumlandırılmalı, diğer büyük güç merkezleriyle ilişkilerini eşit ve karşılıklı fayda üzerinde inşa etmeli, özellikle güvenliği, toprak bütünlüğü, istikrarı ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile yakın

⁴⁵⁶ Tsigankov, **a.g.e.**, s.188-120.

⁴⁵⁷ Y.M. Primakov, "Mejdunarodniye Otnoşeniya Nakanune XXI veka: Problemy, Perspektivi...",

Vneşnyaya Politika i Bezopaskost Sovremennoy Rossii: 1991-2002, Cilt I, Moskova, 2002, s. 194.

⁴⁵⁸ 1997 Rusya Ulusal Güvenlik Konsepti, **Vneşnyaya Politika i Bezopaskost Sovremennoy Rossii: 1991-2002**, Cilt IV, Moskova, 2002, s. 59.

⁴⁵⁹ **A.g.e.**, s.60.

ilişkilerinin korunması gibi hayati çıkarları konusunda herhangi bir taviz vermemeliydi.⁴⁶⁰

Vladimir Putin, Rusya Devlet Başkanı olmadan önce, 1999 yılında yayımladığı makalesinde şöyle diyordu: “Rusya eskiden olduğu gibi bundan sonra da Büyük Güç olarak kalacaktır. Bu Rusya’nın jeopolitik, ekonomik, kültürel karakterinin ayrılmaz özelliklerinden kaynaklanmaktadır... Ancak çağımızda Büyük Güç/Büyük Devlet olmak sadece askeri göstergelerle değil, aynı zamanda ileri teknolojinin üretilmesi ve kullanılmasında lider konumda olmayı, halkının refahını sağlayabilmeyi, ulusal güvenliğini ve uluslararası alanda ulusal çıkarlarını koruyabilmeyi de gerektirir.”⁴⁶¹

Putin, Rusya Devlet Başkanı seçildikten sonra da Primakov’un felsefesindeki “*derjavniçistvo*” yaklaşımına uygun olarak çok kutuplu dünya modeline bağlılığını sürdürmüş ve Büyük Güç statüsünü savunmaya devam etmiştir. Rusya’nın sadece çok kutuplu dünya sisteminde dünyada hak ettiği yere ulaşabileceğini savunan Putin, Primakov’dan farklı olarak, Rusya’nın öncelikli ulusal çıkarının dolayısıyla da Büyük Güç olma yolunun ABD’yi caydırmaktan ziyade ülkenin modernizasyonu ve ekonomik kalkınması gibi iç sorunlarını çözmekten geçtiğini düşünmekteydi. Dolayısıyla Putin, jeopolitik yerine jeo-ekonomik çıkarları ön plana çıkarmıştı. Ayrıca Büyük Güç statüsüne ulaşmak, yani uluslararası güç merkezlerinden biri olmak için eski Sovyetleri Birliği ülkeleriyle gerçekleştirilecek her türlü entegrasyonun, Rusya’nın da dünya ekonomisine entegrasyonuna uygun olarak yapılması gerektiğini savunmaktaydı.⁴⁶²

Putin’in Devlet Başkanı olmasıyla beraber yayımlanan Ulusal Güvenlik Konseptinde, Avrupa, Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya ve Asya-Pasifik bölgesinde Rusya’nın güçlenmesini engellemeye, dünyadaki siyasi, ekonomik ve askeri etkisinin azaltmaya, çok kutuplu dünyada merkezlerden biri olma çabasına karşı yapılan girişimlerin Rusya’nın ulusal güvenliğine ve çıkarlarına tehdit olarak tanımlanmıştır.

⁴⁶⁰ “Primakov Sleduyet İdeyam Gorçakova”, (Çevrinici) <https://www.uni-potsdam.de/u/slavistik/zarchiv/0498wc/n076h14.htm>, 14 Eylül 2018.

⁴⁶¹ Vladimir Putin, “Rossiya Na Rubeje Tısayeçetiy”, **Nezavisimaya Gazeta**, 30 Aralık 1999, http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html, 4 Eylül 2018.

⁴⁶² Kontseptsiya Natsionalnoy Bezopasnoti Rossiyeskoy Federatcii, **Nezavisimaya Gazeta**, 14 Ocak 2000.

Ayrıca Rusya eski Sovyetler Birliği ülkelerinin dış sınırlarını kendi dış sınırları ilan etmiş, bu ülkelerin Rusya'yla bütünleşmesine karşı yapılan her türlü çabayı da ulusal güvenliğine karşı tehdit olarak görmüştür. NATO'nun genişlemesi ve güçlenmesini, ayrıca Rusya sınırlarında yabancı askeri üslerin ve askeri birliklerin konuşlandırılmasını da ulusal güvenliği için tehdit saymıştır.⁴⁶³

1993-1998 arası Dışişleri Bakanı Birinci Yardımcısı, 1998-2004 yılları arasında Rusya Dışişleri Bakanı görevini üstlenen İgor İvanov, 2000 yılında yayınladığı makalesinde, Rusya'nın dünyadaki birkaç Büyük Güçten biri olması gerektiğini belirtmekteydi. İvanov'a göre, Avrupa'da NATO merkezli bir güvenlik sisteminin, dünyada da tek bir devletin veya devletler grubunun egemenliği altında kurulmaya çalışılan tek kutuplu dünya düzeni Rusya tarafından kabul edilemezdi. İgor İvanov, diğer devletlerin egemenliklerini sınırlayan tek kutuplu yapının uluslararası krizlere yol açtığını, Rusya'nın teklif ettiği çok kutuplu dünya düzeninin ise uluslararası barış ve güvenliğin/ istikrarın kolektif bir şekilde sağlanmasını öngördüğü için daha istikrarlı bir yapı olduğunu belirtmektedir. İgor İvanov'a göre Moskova için çok kutupluluk, (stratejik istikrarın sağlanması, BM çerçevesinde bölgesel sorunların çözülmesi ve Avrupa'da kapsamlı ve bölünmez ortak güvenlik sisteminin inşa edilmesi gibi) Rusya'nın dış politika çıkarlarına olduğu gibi Batı ile Rusya'nın çıkarlarının örtüştüğü ortak noktaların bulunmasına da hizmet edecekti.⁴⁶⁴ İgor İvanov, çok kutuplu dünya düzenine ulaşması için Rusya'nın nasıl bir yol izlemesi gerektiğini de belirterek şöyle önerilerde bulunmaktadır: 1) Öncelikli olarak Rusya (ekonomik kalkınma ve siyasi istikrar gibi) iç sorunlarının çözümüne yoğunlaşmalı; 2) Ulusal çıkarlarından hiçbir şekilde taviz vermeden dünya ekonomisine entegre olmalı. Bu amaçlarına ulaşması için ise öncelikli hedefi olan eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle Rusya'nın ekonomik kalkınmasına hizmet edecek şekilde yoğun ikili ve BDT üzerinden çok taraflı güçlü bir entegrasyon sürecine girilmeli, coğrafi konumundan yararlanarak Batı ile Doğu, Kuzey ile Güney arasında eşit bir şekilde işbirliğini geliştirmeli, NATO'nun doğuya genişlemesini engelleyecek şekilde Avrupa'da hem

⁴⁶³ Kontseptsiya Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyeskoy Federacii, **Nezavisimaya Gazeta**, 14 Ocak 2000, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/concepts/2000-01-14/6_concept.html, 25 Mart 2018.

⁴⁶⁴ İgor İvanov, "Vneshnaya Politika Rossii na Rubeje XXI veka: problemı Formirovaniya, Evolyutsii i Preemstvennosti", **Vneşnyaya Politika i Bezopaskost Sovremennoy Rossii: 1991-2002**, Cilt I, Moskova, 2002, s.2017-219.

Avrupalılarla hem de NATO ile ortak güvenlik sisteminin inşa edilmesini sağlamaya çalışmalıdır.⁴⁶⁵

1998’de Rusya İstihbaratı Federal Güvenlik Servisi Başkan Yardımcısı, 1999’da Rusya Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı, 2001-2005 arasında da Rusya Savunma Bakanı olarak görev yapan Sergey İvanov, 2000 yılında Rusya’nın yeni güvenlik konseptiyle ilgili yayınladığı değerlendirme makalesinde, ayrı ayrı devletlerin veya devletler koalisyonlarının Rusya’nın yasal ve doğal alanlarında ulusal çıkarlarını sağlamasını zorlaştıran şartları ortaya çıkarması ve Rusya’nın uluslararası alandan dışlama sürecinin devam etmesi durumunda çok kutuplu dünya düzenine giden sürecin tıkanmasına, ABD hâkimiyetinde askeri güce dayalı tek kutuplu bir dünya düzeninin ortaya çıkmasına yol açarak Rusya’nın ulusal çıkarlarına büyük zarar vereceğini vurgulamaktaydı.⁴⁶⁶ Sergey İvanov, bu süreçte Rusya’nın ulusal çıkarlarının kararlı şekilde savunulmasının ve askeri saldırıların askeri veya askeri olmayan yöntemlerle bertaraf edilmesinin öncelikli hedef olarak seçilmesi gerektiğini önerirken, bu önerilerinin başarılı olabilmesi için de Rusya’nın savaşı yürütecek (nükleer ve konvansiyonel olmak üzere) modern silah araçlarına sahip olması gerektiğinin altını çizmektedir.⁴⁶⁷

11 Eylül terör saldırılarından sonra Rusya’nın öncelikli ulusal çıkarı değişim göstermiş, Avrupa’yla stratejik ortaklık kurmak, Avrupa ve ABD ile entegrasyon ve sürekli diyalogunu geliştirmek öncelikli dış politika hedefleri olarak belirlenmiştir. Putin, ABD’nin Afganistan müdahalesini desteklemiş, hava sahasını açmış, “yakın çevresi” olarak gördüğü Orta Asya ülkelerine ABD’nin askeri üsler kurmasını onaylamıştır. Böylelikle Rusya terörle mücadele çerçevesinde Batı’yla işbirliği karşılığında jeopolitik yaklaşımını ikinci plana atmış,⁴⁶⁸ eski Sovyetler Birliği coğrafyasına ilişkin katı tutumundan da uzaklaşmıştır. 1994-2004 yılları arasında Rusya’nın BM temsilcisi olan Sergey Lavrov’un 2004 yılında Dışişleri Bakanı görevine başlamasından hemen sonra yayınladığı makalesinde, Rusya’nın eski

⁴⁶⁵ **A.g.e.**, s.213-219.

⁴⁶⁶ Sergey İvanov, “O Novoy Redaktcii Kontseptsii Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii”, **Vneşnyaya Politika i Bezopaskost Sovremennoy Rossii: 1991-2002**, Cilt II, Moskova, 2002, s.7-10.

⁴⁶⁷ **A.g.e.**, s.13.

⁴⁶⁸ Tsigankov, **a.g.e.**, s.164-165.

Sovyetler Birliği coğrafyasında tekel konuma sahip olmadığını, ülkelerin bağımsız dış politika inşa etme özgürlüğüne sahip olduklarını ancak bu coğrafya üzerinde Rusya'nın dışındaki herhangi başka devlet veya devletler grubunun bu alanları egemenlik altına almaya çalışmasını da tehdit olarak gördüğünü söylemiştir.⁴⁶⁹

2001'den 2013 yılına kadar Rusya Devlet Başkanının resmi dış politika danışmanı olarak görev yürüten Sergey Karaganov, 2004 yılında yayımladığı makalesinde eski Sovyetler Birliği ülkelerine yönelik Rusya'nın yeni strateji geliştirmesi gerektiğini ifade ederek, Rusya'nın 1990'lı yıllardan itibaren eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle yürüttüğü entegrasyon politikalarının başarısız olduğunu, bölge ülkelerin özelliklerinin farklı olması nedeniyle onlara yönelik yaklaşımların da farklı olması gerektiğini, dolayısıyla da Rusya'nın bu ülkelerle ikili ilişkilerine ağırlık vermesi, entegrasyon süreçlerine ise Rusya'nın çıkarına faydalı olduğu sürece özen gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷⁰

Putin'in ikinci Devlet Başkanlığı döneminde Rusya'nın dünyadaki yeri ve dış politika öncelikleri tekrar değerlendirilmeye başlanmış, Primakov dönemindeki resmi "çok kutupluluk" ve jeopolitik söylemlerine tekrar dönmüştür. Yeni dış politika konseptinde Rusya, statükodan uzaklaşarak bazı uluslararası süreçlerde kendi imkânlarıyla liderlik üstlenmek istediğini açıkça ifade etmeye başlamıştır. Bu dönem Rusya kendisini "Büyük Enerji Gücü" ilan etmiş ve "çok kutupluluğu", ABD'ye alternatif merkezlerden biri olmayı hedeflemiştir.⁴⁷¹

Putin'in dış politika danışmanı Sergey Karaganov, 2005 yılında yayınladığı "Yakın Gelecekteki Dünyaya İlişkin" başlıklı makalesinde Rusya'nın dış politikasını etkileyen küresel süreçlerle ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Karaganov yazısında, uluslararası politikanın merkezinin Asya'ya kaymaya başladığını, Çin ve Hindistan yükselirken ve Asya'da yeni ittifak ilişkileri şekillenmeye başlarken, ABD'nin popülaritesinin gerilediğini ve etkisinin zayıfladığını, ABD ile Avrupa arasında da

⁴⁶⁹ Sergey Lavrov, "Demoktariya, Mejdunarodnoe Upravlenie i Buduşeye Miroustroystvo", **Rossiya v Globalnoy Politike**, 27 Aralık 2004, (Çevrimiçi) https://www.globalaffairs.ru/number/n_4201, 1 Eylül 2018.

⁴⁷⁰ Sergey Karaganov, "SNG: Novaya Strategiya", **Rossiyskaya Gazeta**, 19 Nisan 2004, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2004/05/19/sng.html>, 4 Eylül 2018.

⁴⁷¹ I.A. Zevlyov, M.A. Troitskiy, Sila i Vliyaniye v Amerikano-Rossiyskih Otnoşeniyah: Semiotičeskiy Analiz, **Oçeski Tekuşey Politike**, Sayı: 2, Moskova, 2006. s. 24-25.

çatlaklar oluştuğunu, Avrupa'nın ABD'den bağımsız askeri güç olma yollarını aramaya başladığını belirtmektedir. Karaganov'a göre kendi içinde ayrışmalar yaşayan Avrupa, Rusya'yla yakınlaşma sürecini dondurmakla kalmayarak, bir taraftan Rusya'yla "barış içinde bir arada yaşama" politikasını izlerken bir taraftan da ekonomik alanda düşmanca tavır sergilemekte ve NATO üzerinden Ukrayna'yı etki alanına almaya çalışmaktadır.⁴⁷²

1992-1996 arasında Rusya Savunma Bakanı Yardımcısı, 1997-1998 yılları arasında Rusya Savunma Konseyi Başkanı ve Rusya Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı görevlerini üstlenen Angrey Kokoşin, 2006'da yayınladığı makalesinde, Rusya'nın çağdaş dünyada Büyük Güç olabilmesinin stratejik çıkar alanı olan eski Sovyetler Birliği coğrafyasında lider rolünü korumasına, entegrasyon süreçlerine ve bu entegrasyon örgütüne üye olan ülkelerin ekonomik kalkınmasının sağlanmasına önderlik etmesine bağlı olacağını belirtmektedir.⁴⁷³

Haziran 2006'da Smolensk'de düzenlenen büyükelçiler toplantısında Putin, Rusya'nın dünyadaki yeni dış politika önceliklerini açıklarken "*Rusya kendi konumu ve imkanlarına uygun olarak küresel ve sosyo-ekonomik kalkınmanın sorunluluğunu üstlenmelidir*" ifadesini kullanmıştır. Böylelikle Putin, ülkesinin küresel işbölümündeki konumunu güçlendirmesini ve ekonomik imkanlarına dayanarak dünyadaki siyasi etkisini artırmasını önermiştir. Putin'in bu açıklaması küresel iddiaya sahip ilk dış politika doktrini olarak yorumlanmıştı. Böylelikle Rusya Batı'yla "demokratik dayanışma" yaklaşımından vazgeçmeye başlamış, "medeniyetler arası diyalog" konseptine öncelik verme sürecine girmiştir.⁴⁷⁴ Rusya, Sovyetler Birliği coğrafyasındaki çıkarlarını uluslararası çıkar öncelikleri arasında birinci sıraya yükseltiyor, Avrupa'daki, Asya-Pasifik bölgesindeki (Çin, Hindistan) ve Orta

⁴⁷² Karaganov, "O Mire Nedalyokogo Buduşego", **Rossiyskaya Gazeta**, 13 Eylül 2005, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2005/09/13/politika.html>, 3 Eylül 2018.

⁴⁷³ A.A. Kokoşin, *Rossiya Kak Sovremennaya Velikaya Derjava*, 12 Ekim 2010, (Çevrimiçi) <https://pravo33.wordpress.com/2010/10/12/>, 6 Eylül 2018.

⁴⁷⁴ Aleksey Bogaturov, "Tri Pokoleniya Vneşnepolitičeskih Doktrin Rossii," **Mejdunarodniye Portsessi**, Cilt. 5 Sayı: 1, 2007, s.65-67.

Doğu'daki çıkarlarını ikinci sıraya koyuyordu. ABD'yle ilişkileri de ulusal çıkarlar sıralamasında üçüncü olarak kabul ediyordu.⁴⁷⁵

10 Şubat 2007'de Münih'te düzenlenen Uluslararası Güvenlik Konferansı'nda Vladimir Putin Rusya'nın dünyaya bakışını bir kez daha dile getirerek özetle şu açıklamalarda bulunmuştu: *“İki kutuplu dünya düzeninden sonra teklif edilen tek kutuplu dünya düzeni gerçekleşmemiştir. Tek kutupluktuk, iktidarın, gücün ve karar alma merkezinin tek elde toplandığı bir yapıdır. Bu da dünyanın tek sahibi tek egemeni demektir. Bu durum sonuç itibariyle sadece diğerleri için değil, egemenin kendisi için de ölümcüldür. Tek kutupluluk çağdaş dünya için kabul edilemez olduğu gibi aynı zamanda da imkânsızdır. Tek taraflılık daha çok çatışmacıdır. ABD siyaset, ekonomi gibi birçok alanda kendi sınırlarının ötesine geçmiştir. Bunu diğer devletlere zorla kabul ettirmeye çalışmaktadır. Bu durum, kimsenin kendisini güvende hissetmemesine neden olmaktadır. Bu tür politikalar silah yarışına yol açmaktadır. Bazı ülkeleri ise nükleer silah elde etmeye teşvik etmektedir. Dünyada yeni güvenlik yapısının kurulması üzerinde düşünülmelidir. Çin ile Hindistan'ın GSMH'si ABD'ninkinden daha büyüktür. BRİC ülkelerinin toplam GSMH'si Avrupa Birliği'nden daha büyüktür. Bu oran ilerleyen zamanda daha da artacaktır. Güç merkezlerinin ekonomik potansiyellerinin artması kaçınılmaz olarak bu merkezlerin siyasi etkisini de artıracak ve çok kutupluluğu hızlandıracaktır. NATO'nun genişlemesi Avrupa sınırlarının güvenliğinin sağlanmasıyla alakalı olmadığı gibi karşılıklı güvensizlik ortamı da yaramaktadır.”*⁴⁷⁶

2008 yılında Putin'in Rusya Başbakanı olduğu, Putin'in yerine Dmitri Medvedev'in Devlet Başkanı olduğu dönemde de Rusya, önceki dönemin dış politika çizgisini sürdürmüştür. Yayınlanan 2008 Rus Dış Politika Konseptiyle Rusya'nın küresel çıkarları ve 2020 yılına kadar dünya siyasetini belirleyen ve dünya düzenini şekillendiren “beş Büyük Güçten biri olma” hedefinin olduğu bir kez daha ilan etmiştir. Ancak Putin'den farklı olarak Medvedev, Rusya'nın dış politika çıkarları sıralamasında Avrupa'yı öne çıkararak, Vancouver'den Vladivostok'a kadar (NATO

⁴⁷⁵ S.V. Kortunov, **Natsionalnaya İdentičnost: Postijeniye Smısla**, Moskova, Aspekt Press, 2009, s. 497.

⁴⁷⁶ Vladimir Putin'in 10 Şubat 2007 yılı Münih Barış Konferansındaki konuşması, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, 14 Eylül 2018.

dışında) Avrupa Ortak Güvenlik Sisteminin kurulmasını öncelikli dış politika hedef olarak seçmişti. Ayrıca eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle BDT, KGAÖ, Avrasya Ekonomik Birliği gibi örgütler çerçevesinde bütünleşmeyi de öncelikli ulusal çıkarlar arasında saymıştı.⁴⁷⁷

Ancak Medvedev'in göreve başlamasından yaklaşık beş ay sonra Rusya ile Gürcistan arasında çıkan savaşta Rusya, Gürcistan'a müdahale etmiş; Rusya'nın eski Sovyetler Birliği ülkelerine yönelik politikalarında yeni bir sayfa açılmıştı. Rusya, ilk defa ulusal çıkarlarını korumak için silahlı güç kullanmıştı. Rusya'nın askeri kuvvete başvurması Batı'yla ilişkilerini de olumsuz etkilemişti. Ancak Medvedev, Avrupa'yla 8 Ağustos 2008 Gürcistan savaşı öncesi planlarına tekrar geri dönmeyi, bunun için Batı'yla tekrar görüşmeler başlatmayı hedefliyordu.

Putin'in dış politika danışmanı Karaganov'a göre, Rusya'nın Gürcistan müdahalesi, Batı'nın doğuya doğru genişleyerek eski Sovyetler Birliği alanlarında hakimiyet kurma fikrini olduğu gibi, Rusya'yla Avrupa'yı birbirinden ayırarak dünyadaki konumlarını zayıflatma çabasını da durdurma girişimiydi. Karaganov, Medvedev'in Avrupa'yla tekrar yakınlaşmak istemesini ve bunun için de Avrupa Ortak Güvenlik Sistemi'nin inşa edilmesini teklif etmesini ise Avrupa'daki eski güvenlik anlayışının ve jeopolitik etki ve çıkar alanları konseptinin, özellikle de Rusya'nın böyle bir etki alana sahip olmadığına dair yaklaşımının iflas etmesi olarak yorumlamıştır.⁴⁷⁸ Ancak Medvedev'in Avrupa Ortak Güvenlik Sisteminin inşa edilmesi teklifine Batı tarafından sıcak bakılmadığı gibi, Gürcistan savaşından sonra taraflar arasında gelişen soğuk ilişki de Medvedev'in görevinin sona ermesine kadar devam etmiştir.

Medvedev'in ardından Rusya Devlet Başkanı görevine gelecek olan Putin, seçilmesinden birkaç ay önce günlük *İzvestiya* gazetesinde yayınladığı "*Avrasya İçin Yeni Entegrasyon Projesi: Bugünlerde Doğan Gelecek*" başlıklı makalesiyle yeni dönemin dış politika ve ulusal çıkar yaklaşımları hakkında ipuçlarını vermiştir. Putin, makalesinde eski Sovyetler Birliği ülkelerine Rusya liderliğinde Avrasya Birliği

⁴⁷⁷ Adrey Dryakin, "Vneşnepolitičeskaya Strategiya Rossii Na Sovreennom Etape: Normativno-Pravovaya Baza", **Diplomatičeskaya Slujba**, Sayı: 1 (34), 2015, s. 93-94.

⁴⁷⁸ Karaganov, "Dogovor o Evrobezopasnosti: Noviy Tur", **Rossiyskaya Gazeta**, 16 Aralık 2009, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2009/12/16/karaganov.html>, 5 Eylül 2018.

çerçevesinde birleşmeleri için çağrıda bulunuyor, daha yüksek bir entegrasyon hedefine gitmeleri konusunda emin adımlar atmaya kararlı olduklarını ifade ediyor, Avrasya Birliği projesinin kıtasal ve küresel düzeyde jeopolitik ve jeoekonomik sonuçlara yol açabilecek siyasi potansiyele sahip olduğunu vurguluyordu.⁴⁷⁹

Devlet Başkanı seçildikten bir sene sonra 2013 yılında yeni bir dış politika konseptini kabul eden Putin, Medvedev'in Batı'yla yakınlaşma hedefinden vazgeçerek dış politika öncelikleri arasından çıkarmıştır. Belgede, dünyada derin jeopolitik kaymanın meydana geldiğini ve dünyada yeni çok kutuplu uluslararası sistemin şekillenmeye başladığını, Batı'nın tarihsel olarak ekonomik ve siyasi hâkimiyetini kaybettiğini, uluslararası güç ve kalkınma potansiyelinin Asya-Pasifik bölgesi öncelikli olmak üzere Doğu'ya geçtiğini kabul etmiştir.⁴⁸⁰ Eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesini öncelikli dış politika hedefi seçmiş, bu ülkelerle BDT çerçevesinde ikili ve çok taraflı ortaklıklar ve ittifaklar çerçevesinde bölgesel bütünleşmeyi öncelikli ulusal çıkarı olarak belirlemiştir.⁴⁸¹

Sonuç olarak Rusya'nın ulusal çıkar öncelikleri 1990'lardan günümüze kadar değişim yaşamıştır. Eski Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov'ın da dile getirdiği gibi Rusya dış politikasının iki dayanağı vardır: Büyük Güç statüsüne ulaşmak ve çok kutuplu dünyanın inşasında aktif rol üstlenmek. İgor İvanov'a göre Rusya bu iki hedefinden hiçbir zaman vazgeçmeyecektir.⁴⁸² Rusya bu zaman dilimi içerisinde bazen Batı'yla yakınlaşma sürecine girmiş bazen de Batı'dan uzaklaşarak eski Sovyetler Birliği coğrafyası üzerinde egemenlik kurmayı öncelik olarak görmüştür. Ama her iki durumda da söz konusu iki temel hedefinden vazgeçmediği gibi bu ilişkilerini küresel hedeflerine ulaşmak için araç olarak kullanmaya çalışmıştır. Rusya Batı'yla yakınlaşmaya öncelik verdiğinde eski Sovyetler Birliği coğrafyası üzerindeki katı yaklaşımlardan vazgeçmiştir ancak söz konusu ülkelerin Rusya'dan tamamen uzaklaşarak başka bir askeri ittifaka dahil olmasına da göz yummayacağını

⁴⁷⁹ Vladimir Putin, "Noviy İntegratsionniy Proyekt Dlya Evrazii- Bıdışeye, Kotoroye Rojdayetsya Segodnya", *İzvestiya*, 3 Ekim 2011, (Çevrimiçi) <https://iz.ru/news/502761>, 8 Eylül 2018.

⁴⁸⁰ **2013 Rusya Dış Politika Konsepti**, II. Bölüm.

⁴⁸¹ **2013 Rusya Dış Politika Konsepti**, IV. Bölüm.

⁴⁸² 10 Haziran 2000, "Ministr İnostrannih Del Rossii İgor İvanov Predstavil Kontseptsiyu Vneşney Politiki Rossii", (Çevrimiçi) https://www.1tv.ru/news/2000-07-10/298202-ministr_inostrannyh_del_rossii_igor_ivanov_predstavil_kontseptsiyu_vneshney_politiki_rossii, 2 Eylül 2018.

göstermiştir. Son dönemde küresel düzeyde yaşanan güç kayması, Batı'nın zayıflama sürecine girdiği, Batı dışı güç merkezlerinin hızlıca yükselmeye başladığı fikri, Rusya'nın Batı'yla ilişkilere verdiği önemin azalmasına yol açmıştır. Değişen dünyada kendisini artık Büyük Güçlerden biri olarak tanımlayan Rusya, Batı ittifakının Rusya için hayati çıkar alanı olarak gördüğü eski Sovyetler Birliği üzerinde hakimiyet kurmasını engellemek için askeri güce başvurmayı göze almıştır. Putin'in dış politika başdanışmanı olan Karaganov'un da belirttiği gibi, Rusya artık ABD ve Çin'le beraber üç evrensel Büyük Güçten biriydi,⁴⁸³ Kırım'ın ilhakı ve Suriye müdahalesinin arkasında yatan asıl sebep de ABD'nin genişlemesini durdurmaktır.⁴⁸⁴ Dolayısıyla Avrasya Birliği'ni kurmak isteyen Rusya, ABD ve Batı'nın eski Sovyetler Birliği coğrafyasına doğru genişlemesini hayati çıkar alanına müdahale olarak görmüş ve buna karşı koymak için Gürcistan ve Ukrayna'ya yönelik askeri müdahalede bulunurken, Suriye'ye askeri müdahalede bulunarak kendisini Büyük Güç olarak kabul etmeleri için meşruiyet kazanmayı amaçlamıştır.

3.5. Gürcistan Dış Politikası ve Rusya'nın Gürcistan Müdahalesi

Rusya'nın Gürcistan'a karşı askeri güç kullanmasının sebeplerinden biri de Gürcistan'ın dış politikasındaki kararları olmuştur. Bağımsızlığından Rusya'nın müdahalesine kadarki zaman dilimi içerisinde güvenlik ve dış politika konseptinde önemli değişim ve dönüşüm yaşayan Gürcistan, özellikle de 2000'li yılların başlarından itibaren izlediği Batı yanlısı ve Rusya karşıtı politikaları Moskova'da büyük tepkilere yol açmıştır. 2008 Ağustos'unda yaşanan Rus-Gürcü savaşı 1979'dan beri ilk defa bağımsız ve BDT'nin faal üyesi ülkeyi işgal etmesi kendi başına Rus dış politikası bakımından önemli bir olay niteliğinde olmuştur.

Eski Sovyetler Birliği ülkelerini 1992'de yeni kurulan BDT bünyesinde kendi etrafında toplamak isteyen Rusya'nın davetine olumsuz cevap veren Gürcistan, 1992-

⁴⁸³ Sergey Karaganov, "Anotomiya Veliçiya", **Argumentı i Faktı**, (Çevrimiçi) http://www.aif.ru/politics/opinion/anotomiya_velichiya, 3 Eylül 2018.

⁴⁸⁴ Magnus Lysberg, "Mechtı Kremya o Velikoderjavii", (Çevrimiçi) <https://inosmi.ru/politic/20170529/239451526.html>, 8 Eylül 2018.

1993 yıllarında patlak veren Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık hareketlerinin arkasında Rusya olduğunu düşünmesi Moskova-Tiflis ilişkisinin daha da gerilmesine yol açmıştır. 4 Temmuz 1992'de Rusya'nın arabuluculuğuyla Gürcüler ile Osetler arasında ateşkes sağlanması ve Osetlerin güvenliğini sağlamak için bölgeye ve Gürcistan-Osetya sınırına Rusya önderliğinde üçlü barış gücü gönderilmesi⁴⁸⁵ bölgede belli bir istikrarı sağlamış olsa da bu bölgeler üzerinde Gürcistan'ın kontrol kurmasını engellemesi Moskova-Tiflis hattını olumsuz etkilemiştir. Ancak ilerleyen zamanda ülke içinde iktidar mücadelesi yürüten Gürcistan'ın yeni Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze, Rus askerlerinin yardımının gelmesi karşılığında BDT üyeliğini kabul etmiş, taraflar arasında ilişkiler düzelmeye başlamıştır. 1994'te Rusya ile Dostluk ve İşbirliği anlaşması imzalamış; bu anlaşma çerçevesinde Rusya, Şevardnadze hükümetinin desteğine 23.000 Rus askerini göndermiş, Gürcistan ise Rusya'ya topraklarında üç askeri üs verme kararı almıştır. Rusya, Mayıs 1994'te Gürcistan ile Abhazya arasında ateşkes sağlamış, bunun kalıcılığı için de BDT çerçevesinde Abhazya'ya Rus birliklerinden oluşan 3000 kişilik barış gücü yerleştirmiştir.⁴⁸⁶

Diğer taraftan Gürcistan, Batı güvenlik kurumlarıyla entegrasyonunu sağlamak amacıyla 1994'te ilk adımını "Barış İçin Ortaklık" programına katılmasıyla atmıştır. Bir taraftan güvenlik bağlamında Rusya'yla bir anlaşma çerçevesinde ilişki içerisinde olan Gürcistan, diğer taraftan da ABD ile ilişkilerini yoğunlaştırma sürecine girmiştir. Tiflis'in Rusya ile ABD arasında dengeli bir ilişki sürdürebilmesi için, ABD ile Rusya Gürcistan'la ilgili bir anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşmaya göre ABD Gürcistan'dan kopmak isteyen Güney Osetya ve Abhazya'nın geri kazanılması ile ilgili Tiflis'e hiçbir şekilde yardım etmeyecek ama bunun karşılığında ise Rusya Gürcistan'a karşı her türlü müdahaleden uzak duracaktı. Gürcistan üzerinde yapılan Moskova-Washington uzlaşısı, diğer bir deyişle, Moskova'nın Gürcistan'a ABD'yle ilişkilerinde dış politika serbestisi tanınması Tiflis'in NATO'ya üye olma heveslerini daha da artırmasına, dolayısıyla da Rusya'dan uzaklaşma yollarını aramaya başlamasına yol açmıştır. Böylelikle Gürcistan, Rusya'nın etkisi altından kurtulmak isteyen eski Sovyetler

⁴⁸⁵ Helene Carrere D'encausse, **İki Dünya Arasında Rusya**, çev. Reşat Uzmen, Ankara, Ötügen Neşriyat, 2013, s.212.

⁴⁸⁶ Merve İrem Yapıcı, **Rusya Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler**, Ankara, USAK Yayınları, 2010, s.303.

Birliği ülkelerinin oluşturduğu BDT'ye alternatif örgütü olan GUAM'ın (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova) 1997 yılında kurulmasına öncülük etmiştir. Gürcistan, GUAM üyesi ülkeleriyle ortak hareket ederek ve GUAM'ın kuruluş felsefesi olan Rusya'nın politikalarına karşı çıkarak ve bu politikalarına alternatifler üreterek Batı'nın siyasi ve askeri kurumlarına daha da yakınlaşmayı hedeflemiştir.

1997'de Gürcistan Avro-Atlantik İşbirliği Konseyi'ne üye olmuş ve bu çerçevede NATO çerçevesinde Gürcistan askeri tatbikatlara katılma hakkı kazanmıştır. Barış gücü statüsüyle ilgili imzalanan anlaşmayı aynı sene onaylayan Gürcistan, 1999'da Kosova'ya Kosova İçin Barış Gücü (KFOR) dahilinde barış gücü göndermiştir.⁴⁸⁷

GUAM ülkelerinin bulunduğu coğrafya Avrasya'da jeopolitik mücadele alanı olarak görülmeye başlamasının ardından Gürcistan'ın NATO tatbikatlarına davet edilmesi ve Orta Asya ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarılmasında Gürcistan enerji koridoru rolünü üstlenmek amacıyla Washington'un yanında yer alması ve Rusya'ya alternatif güzergâh oluşturma çabasıyla mücadeleye girişmesi Moskova tarafından tepkiyle karşılanmıştır.⁴⁸⁸ Gürcistan'ın, Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum, NACUCCO, TRACECA, WHITE STREAM gibi enerji ve ulaşım projelerine dahil olarak Avrupa enerji ve ticari güvenliğini sağlama adına rol üstlenmeye başlaması,⁴⁸⁹ Avrupa tarafından taktikle karşılanarak Gürcistan'ın Avrupa ile bu alandaki yakınlaşması Enerji Topluluğuna katılması için başvuruda bulunmasını önermesine kadar ileri seviyeye çıkmıştır.⁴⁹⁰

NATO'nun BM kararını almadan Mart 1999'da Yugoslavya'ya yönelik askeri müdahale ve Nisan 1999'da da eski doğu bloku ülkelerinde Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ni üyeliğine alması nedeniyle Rusya-Batı ilişkilerinin gergin olduğu

⁴⁸⁷ İ. Fedorovskiy, "Gruziya i NATO", **Rossiya i Noviyе Gosudarstva Yevrazii**, Satı 3, Mart 2017, s. 177.

⁴⁸⁸ D'encausse, **a.g.e.**, s.218-220.

⁴⁸⁹ Ahmet Öztürk, "Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar" **OAKA**, Cilt:4, Sayı: 7, s. 15.

⁴⁹⁰ Statement by President Barroso following his meeting with Mikheil Saakashvili, President of Georgia.
http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/afet/dv/02barroso_/02barroso_en.pdf

ortamda, 1997 yılında itibaren Rusya karşısı bir blokta yer alan Gürcistan'ın, Nisan 1999'da (Azerbaycan ve Özbekistan'la beraber) Rusya'nın liderliğindeki Kolektif Güvenlik Antlaşması'ndan ayrıldığını açıklamıştır.

Gürcü-Abhaz sınırında görev yapan Rus birliklerinin Abhazya'daki Galsk bölgesindeki Gürcü nüfusunun güvenliğini koruması yönündeki talebinin, Gürcüler yüzünden Abhazya ile ilişkilerini bozma niyetinde olmadıklarını açıklayarak geri çevrilmesi, Gürcistan'ın Abhazya sorunuyla ilgili Rusya'nın desteğini alma komsundaki umudunu tamamen ortadan kalkmasına ve Rus birliklerinin ülkeden çekilmesini istemesine yol açmıştır. Buna rağmen, Kasım 1999'da AGİT İstanbul Zirvesi sırasında, Gürcü heyeti, Rus heyetine, eğer Rusya'nın Abhazya konusundaki tutumunu değiştirmesi ve en azından siyasi olarak sorunlu bölgeler konusunda Gürcistan'ı desteklemesi halinde, Gürcistan Rus birliklerinin ülkesinden çekilmesi yönündeki taleplerinden vazgeçebileceğini dile getirmiştir. Ancak Gürcistan'ın bu önerisini de geri çevirerek Uyarlanmış AKKA belgesine ek protokoller Gürcistan'daki askeri birliklerini tamamen geri çekeceğini resmen kabul etmiştir. Çeçenistan meselesinde de sorun yaşanan taraflar, Kasım 1999'da Başbakan görevine getirilen Vladimir Putin'in Yeltsin-Şevardnadze gizli telefon görüşmesini basına sızdırması Gürcistan tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Yapılan gizli telefon görüşmesine göre, Şevardnadze Gürcistan'da bulunan Rus askerlerinin Gürcistan üzerinde Çeçenistan'a yönelik operasyon gerçekleştirmesine ve Çeçenistan-Gürcistan sınırının Rus-Gürcü askerlerinin ortaklaşa kontrol edilmesine onay vermişti. Ancak bu bilgilerin basına sızdırılması nedeniyle Şevardnadze Rusya'ya verdiği taahhüdünden vazgeçtiğini duyurmuştur. Gürcistan Savunma Bakanlığı, Rusya'nın ülkedeki birliklerini Çeçenistan'a müdahale amaçlı harekete geçirmesi halinde silahlı kuvvetlerini alarma geçireceğini açıklamıştır. Rusya'ya göre, Gürcistan'ın bu kararının arkasında Çeçenistan'daki faaliyetlerinden rahatsız olan ve bu konuda Rusya'yı eleştiren ABD vardı. ABD'nin Gürcistan'a sağladığı maddi desteğini artırması etkili olmuştu. Aynı zamanda Moskova Tiflis'in bu tutumunu "stratejik ortaklıktan vazgeçme" olarak algılanmış, Gürcistan'ı cezalandırma adına vize uygulayacağını açıklamıştır.⁴⁹¹ Daha

⁴⁹¹ Gruzıya Prişla Na Bazı", **Kommersant**, 9 Kasım 1999, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/229809>, 16 Ağustos 2019.

sonra Gürcistan Dışişleri Bakanı Iraklyi Menagarişvili, Gürcistan'la ilişkilerinin normalleşmesi ve vize muafiyetinin tekrar uygulanması için Rusya'nın Tiflis'ten "Gürcistan'daki askeri üslerin korunması; Çeçenistan'a yönelik askeri operasyonlarda hava üslerinin kullanıma açılması; Gürcistan'ın Rusya ile Gümrük Birliğine ve Avrasya Ekonomik Topluluğuna katılması; Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesine katılmaması" gibi taleplerde bulunduğunu açıklamıştır.⁴⁹²

Vladimir Putin'in Rusya Devlet Başkanı seçilmesiyle Rusya-Gürcistan arasındaki en sancılı konulardan biri Çeçenistan sorunu, Gürcü-Çeçen sınırındaki Pankisi Vadisindeki Çeçen savaşçıları ve Gürcistan'ın bunlara yönelik tavrıydı. Bu bağlamda Rusya Ulusal Güvenlik Konsey Başkanı Sergey İvanov'un Tiflis ziyaretinde Gürcistan Devlet Başkanı Şivardnadze ile Pankisi Vadisindeki Çeçen savaşçıları konuşulmuş ancak görüşmelerden Rusya açısından herhangi bir olumlu sonuç çıkmamış, BDT Yalta zirvesinde Gürcistan ile Abhazya, Güney Osetya, Rus birliklerinin durumu gibi konular ele alınmış, ardından Putin Gürcistan'ın BDT örgütünden çıkmak istemesi durumunda onun örgütte kalması için zorlamayacağını, bunun aynı zamanda Rusya'nın Gürcistan'a sağladığı ekonomik yardım yükünün azalması anlamına geleceğini, Abhazya'daki askeri birliklerini Gürcistan'ın iş siyasetine bakmaksızın geri çekeceğini, Gürcistan'ın bölgenin güvenliğini sağlama sorumluluğunu üstlenmesi durumunda ise BDT çerçevesinde faaliyet gösteren barış gücünü de geri çekeceğini açıklamıştır.⁴⁹³

Rusya-Gürcistan ilişkilerini ve sorunlu meseleleri ele almak amacıyla 2001 yılında Şevardnadze Kremlin'de Putin'le bir araya gelmiş, Putin Gürcistan'ın ekonomik olarak Rusya'dan destek görebileceğini açıklamış, görüşmelerin ardından Rusya Gürcistan'ın Pankisi Vadisine hava operasyonu düzenlemiştir. Egemenliğini ihlal etmekle Rusya'yı eleştirmesine rağmen Gürcistan, Afganistan'da yürütülen uluslararası terörizmle mücadele nedeniyle Abhazya'daki Rus barış güçlerine

⁴⁹² Georgi Dvali, "Sodrujestvo Nezavisimih Gosudarst Zakañivayetsya", **Kommersant**, 5 Aralık 2000, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/164732>, 16 Ağustos 2019.

⁴⁹³"Putin: Rossiya Ne Budet Uderjivat Gruzuyu v SNG", **Kommersant**, 12 Ekim 2001, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/924634>, 15 Ağustos 2019.

alternatif olmadığını açıklamış⁴⁹⁴, buna karşı Rusya BM GK Abhazya'nın Gürcistan'ın parçası olduğuna dair statüsüyle ilgili kararların çıkmasını engellememiştir. 2002'de Gürcistan açık bir şekilde Pankisi Vadisinde Çeçen savaşçıların olduğunu dile getirmiş, Rusya Gürcistan'ın bu bölgenin güvenliğini üstlenmemesi ve savaşçıları Rusya'ya teslim etmemesi durumunda meşru müdafaa hakkını kullanarak müdahale edeceğini ve Gürcistan'ın BM GK önerilerini engelleyeceğini açıklamıştır. Moskova'nın ultimatomundan sonra Gürcistan Rusya'nın taleplerini yerine getirmiştir.⁴⁹⁵

Gürcistan'ın 2001 yılında Poti'de NATO ile ilk askeri tatbikatını gerçekleştirmesi, Abhazya sınırları içinde bulunan Kodor Vadisine askeri birlik göndermesi, 2002 yılının başında Pankisi Vadisinde Rusya'nın operasyon yapmasına izin vermemekle o bölgeye ABD özel kuvvetlerinin operasyon yapacağını açıklaması, Rusya'nın Gürcistan'a karşı ekonomik yaptırım uygulamasına ve 1 Haziran 2002'de Abhazya ve Güney Osetlere Rus pasaportu alma hakkını tanımamasına neden olmuştur. Kararın ilk ayında Abhazya nüfusunun %30'u Rusya pasaportu alırken, Güney Osetya'da bu rakam %40'tı. 2006 yılında ise bu oran %80 ile %90'a çıkmıştı.⁴⁹⁶

Osetya'nın Rusya'nın koruması altına girmek istemesi ve bu yönde Rusya'dan askeri birliklerin bölgeye gönderilmesini talep etmesi, ardından Abhazya ile birlik kurması Gürcistan'ın Washington'a kaymasını daha da hızlandırmış, 22 Kasım 2002'de, Prag'da toplanan NATO zirvesinde Gürcistan, İttifak'tan resmen üyeliğinin kabul edilmesini istemişti. Gürcistan'ın bu açıklaması ittifak üyesi ülkeler tarafından olumlu karşılanmış, ancak bu tarihlerde NATO üyeliği için herhangi bir ciddi adım atılmamıştır. Gürcistan'ın stratejik konumu ve üstlenmek istediği rol bakımından

⁴⁹⁴ "Gruziya Ostavit Rossijskih Mirotvortsev", **Kommersant**, 5 Şubat 2002, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/308972>, 16 Ağustos 2019.

⁴⁹⁵ "Rossiya Otomstit za İrak Gruzii", **Kommersant**, 12 Eylül 2002, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/340656>, 17 Ağustos 2019.

⁴⁹⁶ "Mehanizm Obruseniya" **Kommersant**, 22 Eylül 2008, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/1029343>, 21 Ağustos 2019.

dolayı Brüksel tarafından Gürcistan’la güvenlik alanındaki işbirliğini artırmak amacıyla NATO Özel Temsilcisi atanmıştır.⁴⁹⁷

2003 seçimlerinde Gürcistan’da başlayan halk ayaklanmaları ve “Güller Devrimi” sırasında Rusya Dışişleri Bakanı Sergey İvanov, Tiflis’e gitmiş, iktidardaki Şevardnadze ile ona karşı olan Mihail Saakaşvili arasında arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Ancak Şevardnadze’nin görevini bırakması ve iktidara Şaakaşvili’nin gelmesinden sonra Moskova için beklenmedik bir durum olarak görülse de bu gelişmeyi iktidar darbesi olarak görmemiştir. Saakaşvili, Gürcistan’da yaşanan olayları Moskova’nın iç işleri olarak gördüğünü ve müdahale etmeyeceğini, Gürcistan’ın egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı duyacağı konusunda teyit ettiğini açıklamıştır.⁴⁹⁸

Üniter ve güçlü bir Gürcistan kurmak isteyen Saakaşvili, ilk önce ayrılıkçı Acaristan, Güney Osetya ve Ahbazya üzerinde egemenliğini kurması gerektiğini düşünmüştür. Bunun yolunun da hem Rusya’yla ilişkileri geliştirmekten hem de NATO’ya üyelikten geçtiğini düşünmüştür.⁴⁹⁹

Nisan 2004’te ilk yurt dışı ziyaretini Moskova’ya gerçekleştiren Şaakaşvili, yaptığı açıklamasında Putin’in “Gürcistan’ın toprak bütünlüğü” konseptini desteklediğini, Acaristan liderini daha yapıcı bir diyaloga zorladığını ve Gürcistan’da kalan Rus askeri üsler yasal hükümetini destekleyeceklerine veya en azından tarafsız kalacaklarına emin olduklarını, Gürcistan’ın önceliğinin, ABD, Rusya ve Gürcistan’ın stratejik çıkarlarını yakınlaştırmak olduğunu açıklamıştır.⁵⁰⁰ 2004 baharında Rusya Dışişleri Bakanı İvanov’un arabuluculuğu sonucunda Acaristan lideri Aslan Abaşidze, görevini bırakarak Moskova’dan siyasi sığınma statüsünü kazanmış, Acaristan

⁴⁹⁷ İ. Fedorovskiy, “Gruziya i NATO”, **Rossiya i Noviyе Gosudarstva Yevrazii**, Satı 3, Mart 2017, s. 177.

⁴⁹⁸ “Sobitiya v Gruzii ne Yavlyayutsy Popitkoy Perevorota, şçitaet İgor İvanov”, **İzvestiya**, 23 Kasım 2003, (Çevrimiçi) <https://iz.ru/news/284124>, 17 Ağustos 2019.

⁴⁹⁹ Öztürk, **a.g.e.**, s. 7.

⁵⁰⁰ “Mihail Saakaşvili: ‘Şevardnadze Vsegda Obmanıval Putina’”, **İzvestiya**, 12 Nisan 2004, (Çevrimiçi) <https://iz.ru/news/289012>, 17 Ağustos 2019.

üzerinde egemenliğini sağlayan Şaakaşvili Rusya'nın yapıcı rol üstlendiğinden ötürü Putin'e teşekkür etmiştir.⁵⁰¹

Ancak olumlu yönde gelişen Rus-Gürcü ilişkileri 2004 yılının sonunda kötüleşmeye başlamıştır. Şaakaşvili'nin Ukrayna'daki "turuncu" devrimini desteklemesi⁵⁰², Acaristan üzerinde egemenliğini kolay bir şekilde tesis etmesinin kendi diplomatik ve askeri başarısı olarak gören ve bundan dolayı cesaretlenen Saakaşvili, aynı yöntemle Abhazya ve Güney Osetya bölgeleri üzerinde mutlak egemenlik kurmaya çalışabileceği fikri, Moskova tarafından endişeyle karşılanmıştır. Ayrıca Rusya'nın uluslararası konumunun tekrar güçlenmeye başladığı dönemde Gürcistan dış politika önceliğinin NATO üyeliği olması, bu amaçla Gürcistan silahlı kuvvetleri ile NATO birlikleri arasında "Bireysel Ortaklık Eylem Planı" çerçevesinde işbirliğine gidilmesi, Gürcistan'ın ABD yanında Afganistan ve Irak'a asker göndermesi Rusya ile ilişkilerini daha da zorlaştırmıştır. ABD ve İngiltere'nin askeri-teknik desteğiyle Gürcü silahlı kuvvetlerinde reformlar başlatılmış, Saakaşvili, ABD'nin Gürcü ordusuna sadece teknik destek değil, ayrıca NATO standartlarında 5 bin kişilik piyade tugayını oluşturacağını ve eğiteceğini açıklamıştır.⁵⁰³ 2004 yılında "Bireysel Ortaklık Eylem Planı" çerçevesinde orduda başlatılan reformlar sonucu NATO standartlarına erişeceğini amaçlayan Gürcistan, iki sene içerisinde NATO'ya ve ardından da Avrupa Birliği'ne tam üye olmayı hedeflemiştir.

Mayıs 2005'te ABD Başkanı George Bush Gürcistan'ı ziyaret etmiş, aynı sene Gürcistan NATO'ya Afganistan'daki askerlerine malzeme desteği sağlaması için kendi topraklarını kullanılmasına izin veren anlaşmayı imzalamıştır. NATO'ya üye olma hedefi ve ABD'yle stratejik ortaklık üzerinden ülkesini ve uluslararası konumunu güçlendirmeye çalışan Gürcistan, bir taraftan da bölgedeki Rusya'nın pozisyonunu zayıflatmaya çalıştığına dair izlenimi vermeye başlamıştır. NATO ile

⁵⁰¹ "Aslan Abaşidze Bijil İz Roli", **Kommersat**, 7 Nisan 2004, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/472610>, 17 Ağustos 2019.

⁵⁰² "Saakaşvili Podderjal Ukrainskogo Kollegu", **NTV**, 10 Eylül 2005, (Çevrimiçi) <https://www.ntv.ru/novosti/72798/>, 17 Ağustos 2019.

⁵⁰³ David Darçiaşvili, "Oboronnaya Politika Gruzii İ Voenaya Reforma", **Gosudarstvennost i bezopasnost: Gruziya Posle "Revolutsii Ros"**, der. Bruno Koppiters, Robert Legvold, MTI-Press, Longra, 2005, s.175.

işbirliğinde ve Amerikan askeri yardımlarından rahatsız olan Rusya, Abhazya ve Güney Osetya bölgeleri üzerinden Gürcistan'ı zayıflatarak cevap vermeye çalışmıştır.⁵⁰⁴ NATO ile giderek entegrasyon sürecine giren Gürcistan doğal olarak Gürcistan'daki Rus birliklerinin ülkeyi terk etmesini gündeme getirmiştir.

Bu çerçevede 30 Mayıs 2005 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile Gürcistan Dışişleri Bakanı Salome Zurabaşvili arasında yapılan görüşmede anlaşmaya varılmış, Rus birliklerinin Gürcistan'dan çekilmesine dair yol haritası belirlenmiştir. Buna anlaşmaya göre Rusya 2008 yılının sonuna kadar aşamalı olarak Gürcistan'daki askeri üslerinden çekileceğini kabul etmiştir. İlk olarak 2006 yılının sonuna kadar Ahalkelek'teki, 2007 yılının sonuna kadar da Batum'daki üssü boşaltacaktı. Başta ağır silahlar geri çekilecek, ardından da askeri birlikler üsleri terk edecekti. En sonunda söz konusu üslerin devir teslimi gerçekleşecekti. O tarihte Batum'daki 12. askeri üste 2590 asker, 70 tank, 80 zırhlı araç ve 120 topçu sistemler vardı. Ahalkelek'teki 62. askeri üste 2000 asker, 40 tank, 130 zırhlı araç ve 50 topçu sistemler bulunmaktaydı. Bunun yanında imzalanan memoranduma göre Rusya Abhazya'nın başkenti Suhum'da Rus ve Gürcü birliklerinden oluşan ortak terörle mücadele merkezinin kurulması öngörülmekteydi.⁵⁰⁵ Anlaşma çerçevesinde Rusya'nın yükümlülüklerini yerine getirmesi karşılığında Gürcistan kendi topraklarında yabancı üslerin kurulmasına izin vermeyecekti. Gürcistan'ın NATO'ya üye olması veya Gürcistan'da yabancı askeri üslerin kurulması anlaşmanın ihlali anlamına gelecekti.⁵⁰⁶

2006 yılında NATO, Gürcistan'a İttifak'a üyelik için 'yoğunlaştırılmış diyalogun' başlatılmasını teklif etmiş, 2008 yılında Gürcistan'ın NATO üyeliği kesin gözüyle bakılmaya başlanmıştır.⁵⁰⁷ Gürcistan ile NATO arasında yapılan mutabakat, Gürcistan'a NATO üyesi ülkelerden silah ve askeri teçhizat elde etme hakkını

⁵⁰⁴ Zurab Bezanişvili, "Mejdu Konfliktami i Partnyorstvom: Sovremennoye Razvitiye Rossiysko-Gruzinskih Otnoşeniı", **Polis**, Sayı 4, 2008, s.170-171.

⁵⁰⁵ Pavel Aksenov, "Bez Baz", 31 Mayıs 2005, (Çevrimiçi) **Lenta.Ru.**, <https://lenta.ru/articles/2005/05/31/base/>, 15 Ağustos 2019.

⁵⁰⁶ D'encausse, **a.g.e.**, s. 234-235.

⁵⁰⁷ Tengiz Pheladze, Nikolay Silayev, "Russiysko-Gruzinskiye Otnoşeniya v Kontekste Yevropeyskoy Bezopasnosti", **Rossiya i Gruziya: V Poislah Vihoda**, der, Kaha Gogolaşvili, Carnegie Moscow Center, 2011, s.13.

tanırken, Gürcistan’ın bazı askeri tesislerinin NATO kullanımına açılması; NATO askeri eğitim merkezlerinde Gürcü askerlerinin eğitilmesini, Gürcistan’ın NATO ile ortak tatbikatlara katılmasını, Gürcistan’dan geçen boru hatlarının güvenliğinin ortaklaşa korunmasını ve Afganistan’daki NATO askerlerinin transit geçişlerinin Gürcistan üzerinden yapılmasını öngörmekteydi.⁵⁰⁸

NATO üyesi ülkelerle askeri alanda işbirliği giderek artıran Gürcistan, 2006-2007 yıllarında askeri sayısını 15 binden 32 bine çıkarmış, 2004-2007 yılları arasında, Ukrayna, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Polonya, Litvanya, İsrail, ABD, Türkiye olmak üzere NATO ittifakı üyesi ülkelerden önemli derecede silah alımlarını gerçekleştirerek ordusunu hızlıca modernize etmeye çalışmıştır. 2005 ile 2008 yılları arasında tank sayısı iki katına (98’den 183’e), zırhlı araç sayısı bir buçuk katına (83’ten 134’e) topçu sistemleri üç katına (96’dan 238’e) saldırı helikopterleri üç katına (3’ten 9’a) savaş uçaklarını 9’a çıkarmıştır.⁵⁰⁹

Gürcistan ordusunu güçlendirme sürecine girdiği yıllarda Rusya, bölgedeki güç dengesini koruma adına Abhazya ve Güney Osetya’ya silah sevkiyatlarını artırmaya başlamıştır. Güney Osetya’da var olan iki askeri üssün yanında, 2500 asker için öngörülen üçüncü bir askeri üssü inşa etmeye başlamış, Abhazya’daki silah depolarını genişletmiştir. Şubat 2006’de Kuzey Kafkasya Askeri Bölgenin 58. ordusu “barış güçlerine destek” tatbikatını gerçekleştirmiştir.⁵¹⁰ Aynı sene ABD Kongresi, Gürcistan’ın NATO’ya katılmasını onaylayan kararı kabul etmiştir.⁵¹¹ 2007’nin sonunda Rusya Gürcistan’daki birliklerini geri çekme sürecini anlaşmada öngörülen tarihten önce tamamladıklarını, anlaşmada öngörülen Abhazya’da BDT çerçevesinde barış gücü ve Güney Osetya’da da Rus-Gürcü karma birliklerin dışında ülkede Rus

⁵⁰⁸ R.S. Muhametov, “Gruziya v Politike NATO”, **Vestnik Çelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta**, Sayı: 12 (66) 2012, s.24.

⁵⁰⁹ AGİT 1 Ekim 2008 tarihli **558. Genel Kurul Toplantısı Forumu**, (Çevrimiçi) <https://www.osce.org/ru/fsc/34257?download=true>, 16 Ağustos 2019.

⁵¹⁰ “Kak Gotovilas’ Voyna”, **Novaya Gazeta**, 26 Haziran 2009, (Çevrimiçi) <https://www.novayagazeta.ru/articles/2009/06/26/42338-kak-gotovilas-voyna>, 17 Ağustos 2019.

⁵¹¹ “Senat SŞA Porgolosova Za Vstuplenie Gruzii i Ukrainı v NATO”, **Delfi**, 18 Kaım 2006, (Çevrimiçi) <https://rus.delfi.ee/daily/abroad/senat-ssha-progolosoval-za-vstuplenie-gruzii-i-ukrainy-v-nato?id=14354835>, 17 Ağustos 2019.

askeri kalmadığını duyurmuştur.⁵¹² 2007 yılında AKKA üyeliğini durduran Rusya, Kuzey Kafkasya’da askeri sayısını, Mart 2008’de de Abhazy’a askeri yardımlarını artırmış, Nisan’da Abhazy’a özel hareket olmak üzere saldırı askeri birliklerini göndermiş, Mayıs’ta Abhazy’a “demir yolu birliklerini” göndererek Rusya ile Abhazya arasındaki demiryolu ağını tamir etmiştir. Abhazy ve Güney Osetya’ya 50 kilometre menzilli füze-topçu sistemleri ve ağır silahlar sağlamış, sadece 2008 yılında 90 zırhlı araç, değişik modellerde toplam 78 tank, 15 füze sistemlerini teslim etmiştir.⁵¹³

10 Şubat 2007 yılında Münih Uluslararası Güvenlik Konferansında konuşma yapan Putin, uluslararası güvenlik konularının BM Şartları çerçevesinde uygulanması gerektiğini, BM’yi NATO veya Avrupa Birliği’yle değiştirilemeyeceğini, AKKA çerçevesinde Rus birliklerini Gürcistan’dan çekmeye başlamalarına rağmen, NATO üyesi ülkelerin Uyarlanmış AKKA’da öngörülen silahlarını azaltma yükümlülüklerini yerine getirmediğini açıklayarak Batı’yı tek taraflılıkla eleştirirken,⁵¹⁴ NATO Genel Sekreteri aynı gün konferansta daha fazla NATO üyesi ülke görmek istediğini, Gürcistan ve Ukrayna da bu yönde çabaladığını dile getirmiştir. İki gün sonra Saakaşvili, 2009 yılında Gürcistan’ın NATO üyesi olabileceğini bu konuda NATO Genel Sekreteriyle görüştiklerinde ikisinin de aynı fikirde olduklarını açıklamıştır.⁵¹⁵ Ocak 2008’de NATO üyeliği için referanduma giden Gürcistan halkı yüzde 77’si ittifaka katılma yönünde oy kullanmıştı.⁵¹⁶ Nisan 2008’de Bükreş’te toplanan NATO zirvesinde NATO üyeliği için Üyelik Eylem Planı’nı almayı amaçlayan Saakaşvili ABD desteğini alırken, Rusya ile özel ilişkiler içerisinde olan Almanya, Fransa ve İtalya, böyle bir kararın alınması Avrupa-Rusya ilişkilerine zarar vereceğini ve

⁵¹²“Rossiya Polnostyu Zaverşila Vıvod Voystk iz Gruzii”, 15 Kasım 2007, **Rosssiyskaya Gazeta**, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2007/11/15/gruziya-bazy-anons.html>, 15 Ağustos 2019.

⁵¹³ AGİT 1 Ekim 2008 tarihli **558. Genel Kurul Toplantısı Forumu**, (Çevrimiçi) <https://www.osce.org/ru/fsc/34257?download=true>, 16 Ağustos 2019.

⁵¹⁴ Putin’in Münih Konuşması, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, 19 Ağustos 2019.

⁵¹⁵“Saakaşvili Obyaznil, Çto Meçta Vseh Gruzın Sbudetsya b 2009 godu-Gruzıya Vstupıt v NATO”, Newsru.Com, 12 Şubat 2007, (Çevrimiçi) <https://www.newsru.com/world/12feb2007/gruzianato2009.html>, 19 Ağustos 2019.

⁵¹⁶ Yuliya Malışeva, “Gruzıya Progolosovala za NATO”, **Vzglyad**, 18 Ocak 2008, (Çevrimiçi) <https://vz.ru/politics/2008/1/18/138820.html>, 25 Mart 2018.

Gürcistan'ın var olan ve çözülmemiş toprak sorunları nedeniyle bu sorunu çözmemesi durumunda güvenlik riskine yol açacağı gerekçesiyle Gürcistan'ın üyeliğine karşı çıkmışlardır.⁵¹⁷ Ancak buna rağmen, Zirve kararına Ukrayna ile Gürcistan ittifakın taleplerini yerine getirmeleri durumunda ittifaka üye olabileceklerine dair madde eklemişlerdir.⁵¹⁸

Rusya ile ilişkiler giderek kötüleşen ortamda dış politika önceliğini NATO üyeliğine adayan Gürcistan'ın önünde iki önemli sorun vardı. Birincisi Abhazya ve Güney Osetya gibi çözülmemiş toprak sorunları, ikincisi ise, bu bölgeler üzerindeki Rusya etkisi ve Rusya'nın askeri üsleriydi. Gürcistan hem toprak sorunlarını çözerek söz konusu bölgelerle entegrasyonu sağlaması ve Rusya'nın etkisini kırabilmesi için NATO'ya ve ardından Avrupa Birliği'ne üye olması gerektiğini düşünüyordu. Aynı zamanda NATO'ya üye olabilmesi için de toprak sorununu çözerek bu Abhazya ve Güney Osetya üzerinde egemenliğini sağlaması ve Rus askeri birliklerini tamamen çıkartılması gerekiyordu.

Rusya'yı işgalci, Osetya ve Abhazya yönetimini ise Moskova tarafından kontrol edilen "kukla" rejimler olarak gören⁵¹⁹ Gürcistan, 2003 yılında 30 milyon dolar olan savunma bütçesini 2004'te 90 milyona, 2005'te 200 milyona, 2006'da 500 milyona, 2007'de 1 milyara çıkarmış, 2008 yılı ise 800 milyon dolarlık savunma bütçesini onaylayan Gürcistan Parlamentosunun ardından Gürcistan Savunma Bakanı David Kezeraşvili, duruma göre iki sene içerisinde bu rakamı 1,5 ile 2 milyar dolara kadar çıkartabileceklerini açıklamıştır. Böylelikle 2003 ile 2008 yılları arasında savunma harcamaları 30 kat artıran⁵²⁰ Gürcistan söz konusu sorunların çözümü kuvvet kullanma yoluyla olabileceğini düşünmüştür.⁵²¹

⁵¹⁷ Öztürk, **a.g.e.**, s. 16-17.

⁵¹⁸İ. Fedorovskiy, "Gruziya i NATO", **Rossiya i Noviyе Gosudarstva Yevrazii**, Satı 3, Mart 2017, s. 188.

⁵¹⁹ Muhametov, **a.g.e.**, s.154.

⁵²⁰ Pavel Felgengauer, "V Gruzii Yest Komu Voevat. İ çem Voemat", **Nezavisimaya Gazeta**, 25 Temmuz 2008, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/concepts/2008-07-25/13_georgia.html, 19 Ağustos 2019.

⁵²¹ Saakaşvili "Biz vatanımız ancak böyle kurtarabiliriz" açıklamasında bulunmuştur. "Rossiya Vvyazalas' v Voybu", **Gazeta.Ru**, 8 Ağustos 2008, (Çevrimiçi) https://www.gazeta.ru/politics/2008/08/08_a_2805275.shtml, 19 Ağustos 2019.

8 Ağustos 2008'de Güney Osetya'ya askeri müdahalede bulunan Gürcistan silahlı güçleri Güney Osetya'nın Tsinval'ı kontrol altında almıştır. Aynı gün Rusya Devlet Başkanı Dmirti Medvedev, Rusya Anayasası'na dayanarak Rus vatandaşlarını ve barış güçlerini korumak ve Gürcistan'ı barışa zorlamak amacıyla operasyon emri verdiğini açıklamıştır. 9 Ağustos'ta Rusya bölgeye 58. Ordusunun birliklerine destek birliklerini, paraşütçü birliklerini ve Abhazya kıyılarına deniz kuvvetlerini göndermiştir. Aynı gün Thinval tekrar Rusya'nın kontrolüne geçtiğini ve Gürcü birliklerini Osetya-Gürcü sınırının dışına çıkartma süreci başladığı belirtilmiştir. 10 Ağustos'ta Saakaşvili askeri faaliyetlerin sona erdirmeye ve Gürcü birliklerinin çatışma noktalarından geri çekilme emrini verdiğini açıklamıştır. 11 Ağustos'ta Rusya çatışma alanının dışındaki Gürcü askeri üslerinin bulunduğu yerleşim yerlerine operasyonlarını devam ettirmiştir. Rusya ile Gürcistan çatışma bölgelerinde hava kuvvetlerini kullanmayacakları yönünde anlaşmaya varmışlardır. 12 Ağustos'ta Rusya Gürcistan'a karşı askeri operasyonunu tamamladığını açıklamış, aynı gün Moskova'da bulunan Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ile Medvedev arasında yapılan görüşme sonucu "Sarkozy Planı" olarak bilinen 6 maddelik ateşkes önerisi konusunda mutabakata varılmıştır.

Bu mutabakat maddeleri şöyle sıralanmıştır: 1) kuvvet kullanmaktan kaçınmak; 2) tüm askeri faaliyetlerini tamamen sona erdirmek; 3) insani yardımlar için serbest erişimin sağlanması; 4) Gürcistan silahlı kuvvetlerinin daha önceki yerlere geri çekilecek; 5) Rus silahlı kuvvetleri savaş öncesi çizgiye geri çekilecek, 6) Güney Osetya ve Abhazya'nın hukukî statülerinin geleceğini ve güvenliklerinin sağlanmasının uluslararası ortamda tartışılmaya başlaması.⁵²² 15 Ağustos'ta Saakaşvili, 6. maddeye çekimser kalmak şartıyla ateşkesi imzalamasının ardından 16 Ağustos'ta Medvedev söz konusu mutabakat belgesini imzalayarak Gürcistan'a askeri müdahalesini sona erdirmiştir.

Gürcistan'la sıkı askeri işbirliği içerisinde olan ve Gürcü ordusunun modernizasyonu ve askerlerinin eğitimi için önemli derecede katkı sağlayan ABD,

⁵²² "Rossiya i Franciya Soglasili 6 Printsipov Pereşeniya Konfliktov v Gruzii", **Ria Novosti**, 12 Ağustos 2008, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20080812/150319569.html>, 19 Ağustos 2019.

Gürcistan’da askeri danışmanları olmasına rağmen, öncelikli çıkarının Ortadoğu ve terörle mücadele olması, Afganistan ve Irak işgalleri nedeniyle büyük sorunlar yaşaması, Rusya’nın Gürcistan savaşında Tiflis Yönetimine herhangi ciddi destek sağlamakta etkisiz kalmıştır. Rusya’nın Gürcistan müdahalesini caydırmak ve Gürcistan’a askeri destek sağladığını göstermek amacıyla Karadeniz’e “insani yardım amaçlı” gemilerini gönderme kararı alan ABD, Türkiye’nin gündeme getirdiği Montrö Boğazlar Sözleşmesinin engeliyle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye’nin bu tutumu ABD’de Amerikan gemilerinin geçişinin engellendiği yönünde algılanmış ancak 5 günlük Gürcü-Rus savaşı sona erdikten sonra Türkiye-ABD görüşmelerinin ardından 23 Ağustos’ta ancak ABD gemileri Karadeniz’e girebilmişlerdir.

Fransa önderliğinde Avrupa’nın Rus-Gürcü savaşını sona erdirmek amacıyla arabuluculuk yaptığı sıralarda, 12 Ağustos’ta Moskova’da Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev ile görüşen Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Bakü ve Tiflis’i ziyaret ederek, Gürcistan’da yaşanan krizin çözümü için “Kafkasya’da barış ve istikrar Platformunu” önermiştir. Buna göre, üç Kafkasya ülkesi, Türkiye ve Rusya gibi sorunlara taraf veya ilişkili devletlerin bir araya gelerek sorunların konuşulması ve çözülmesi konusunda ortak hareket edilmesi öngörülürken, Türkiye ile Rusya’ya güvenlik garantörlüğü verilmekteydi.⁵²³ Azerbaycan ve Ermenistan, Türkiye’nin önerisine katılmak istediklerini açıklarken, ilk başta topraklarının %20’sini işgal eden Rusya’yla masaya oturmayacağını ve “Platformda” ABD ve Avrupa Birliği’nin olmaması nedeniyle Türkiye’nin önerisine olumsuz bakan Gürcistan, daha sonraki günlerde Türkiye’nin bu yöndeki çabalarını sürdürmesini istemiştir.⁵²⁴

Hem Montrö Boğazlar Sözleşmesi’yle ilgili hem de Türkiye’nin “Kafkasya’da barış ve istikrar Platformu” önerisinde ABD’nin yer almaması nedeniyle Türkiye’nin tutumu Rusya tarafından olumlu karşılanmıştır. Türkiye’nin Gürcistan krizini sona erdirmek ve sorunları çözmek amacıyla önerdiği Kafkasya’da barış ve istikrar Platformu” projesi daha sonraki zamanlarda Rusya Dışişleri Bakanı Sergey

⁵²³ Maya Mançaşvili, “Turtsiya i Bezopasnost Yujnogo Kavkaza: “Platforma Stabilnosti i Sotrudniçestva na Kavkaze””, **Tsentrálnaya Aziya i Kazkaz**, Cilt 13, Sayı 4, 2010, s.104.

⁵²⁴ **A.g.e.**, s.101-102.

Lavrov'un, Türkiye'nin bölgede istikrarın sağlanması yönündeki girişimini ve bu sürece bölge ülkelerini dahil etme fikrini Türk diplomasisinin ustalığının göstergesi olarak tanımlamıştır.⁵²⁵ Ancak Türkiye'nin Kafkasya'da etkili olmasını istemeyen Rusya, 29 Ağustos 2008'de Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanımasının ardından Türkiye'nin önerdiği ve bölge ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüğüne vurgu yapan "Kafkasya'da barış ve istikrar Platformu" girişimini işlevsiz kılmıştır.

Sonuç olarak Rusya'nın Gürcistan'a müdahale etmesini tetikleyen neden Gürcistan'ın Güney Osetya'ya karşı güç kullanması olsa da asıl sebebi Kafkasya'nın da dahil olduğu uluslararası alt sistem olan Avrupa'da yaşanan güç mücadelesi, güç dengesinde ve güvenlik alanında yaşanan değişimler olmuştur. Rusya'nın güçlenmesi Gürcistan'ın tehdit algısını artırırken, bu tehdidi dengelemek isteyen Gürcistan güvenlik ve dış politikasında değişikliklere gitmek durumunda kalmıştır. Gürcistan'ın izlediği politikalar, özellikle de kurumsal olarak NATO ile, özel olarak ise Batılı ülkelerle güvenlik alanında kurduğu ilişkiler ve ordusunu modernize ederek NATO ittifakına üye olma çabası Rusya'nın Gürcistan'a yönelik politikalarının sertleşmesine ve Güney Osetya ve Abhazya'yı silahlandırmasına yol açmıştır. Rusya ile Gürcistan arasında Kafkasya'da yaşanan silahlanma ve güvenlik ikilemi bölgedeki güç dengesini hızlıca değiştirerek güvenlik riskinin artmasına yol açmıştır. Kafkasya bölgesi dahil olmak üzere Avrupa'da Rusya ile Batı arasında yaşanan güvenlik alanında sertleşme ve Rusya'nın güvenlik politikalarındaki değişiklikler Gürcistan'la olan ilişkilerini etkilediği gibi bu süreç boyunca Gürcistan'ın dış ve güvenlik politikalarını doğrudan etkileyerek Gürcistan'ın Rusya'dan uzaklaşarak kendi sorunlarına çözümünü Rusya'nın dışında aramasına yol açmıştır.

Rus-Gürcü savaşının ardından Rusya'nın bağımsızlıklarını tanımasıyla da Gürcistan Abhazya ve Güney Osetya üzerinde tekrar hakimiyetini kurması daha zor hale gelirken ve NATO üyeliği tamamen gündemden düşerken, Rusya kendi etki alanına karşı askeri güç kullanabileceğini pratikte açık bir şekilde göstermiş oldu. Hem Abhazya ve Güney Osetya üzerindeki etkisini daha da artırmış, hem de Avrupalı

⁵²⁵ "Kıyıcı Ot Diplomata", **Rosssiyskaya Gazeta**, 7 Ekim 2008, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2008/10/07/lavrov.html>, 20 Ağustos 2019.

olmak üzere diğer eski Sovyetler Birliği ülkelerini tedirgin etmiştir. Ayrıca Rusya'nın savaş sonrası, Tiflis yönetiminin düşmanlığının dışında ciddi bir stratejik, ekonomik ve siyasi kayba uğramaması Rusya'yı daha da cesaretlendirirken, Gürcistan'a yeterince destekte bulunamaması ve Rusya'yı askeri güç kullanmaktan caydıramaması nedeniyle müttefiklerinin ABD'ye olan inancını olumsuz etkilemiştir. Avrupa Birliği'nin ise Gürcistan savaşı Rusya'yla olan ilişkilerine herhangi bir ciddi zarar vermemiştir.

3.6. Ukrayna Dış Politikası ve Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi

Rusya'nın 2014 yılında Ukrayna'ya yönelik askeri müdahalesinin nedenlerinden biri Moskova ile Kiev arasında Ukrayna'nın bağımsızlığından sonra ortaya çıkan sorunlar nedeniyle ilişkilerinin bozulması ve bu zaman bilimi içerisinde de Ukrayna'nın izlediği dış ve güvenlik politikalarında aldığı kararlar olmuştur.

Bağımsızlığının ilk yıllarında Ukrayna ile Rusya arasında ortaya çıkan en temel sorunlar şunlar olmuştur:

- 1) Ukrayna'nın elinde kalan nükleer silahlar ve bu silahların Rusya'ya devredilmesi;
- 2) Karadeniz filosunun paylaşımı sorunu;
- 3) Kırım'ın hukuki statüsü.

2000'lerin başlarından itibaren Ukrayna ile Rusya arasında ortaya çıkan ve günümüze kadar devam eden doğalgaz sorunu ise 4. en önemli sorun olmuştur. Rusya ile Ukrayna arasında var olan sorunların krize dönüşmesi Ukrayna'nın bağımsızlığından günümüze kadar adım adım Rusya'dan uzaklaşarak Batı'ya yaklaşması ve Rusya'nın buna tepkisiyle ilişkili olmuştur.

8 Aralık 1991'de Belovej Anlaşmasının imzalanmasıyla Sovyetler Birliği'nin sona ermesinde ve yerine Bağımsız Devletler Topluluğunun kurulmasında Rusya ve Belarus'la birlikte üçüncü ülke olarak önemli rol oynayan Ukrayna kendi geleceğini Avrupa'da görmüş ve bu yönde önemli adımlar atmıştır.

2 Temmuz 1993'te Ukrayna Parlamentosu Yüksek Rada, "Ukrayna iç ve dış politikasının esasları" kararını kabul etmiş, dış politika konsepti niteliğini taşıyan bu belgeyle öncelikli dış politika hedefinin Avrupa Birliği üyeliği olarak belirlemiş, ortak Avrupa güvenliği için kilit faktör olarak da Rusya'yla dostane ilişkilerin devam edeceği belirtilmiştir.⁵²⁶ 14 Haziran 1994'te Ukrayna ile Avrupa Birliği arasında Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması imzalanmış, bu belgede Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile ekonomik entegrasyonunun sağlanması ve ülkenin hukuki ve kurumsal yapısının Avrupa Birliği ülkelerinin standartlarına getirilmesi öngörülmüştür.⁵²⁷

5 Aralık 1994'te Ukrayna Nükleer Silahların Yayılmasını Önlenmesi Antlaşması'na (NPT) dahil olmuş, Budapeşte'de Rusya, ABD, İngiltere ve Ukrayna tarafından imzalanan Güvenlik Garantisiyle İlgili Memorandumda, Ukrayna'nın elinde bulundurduğu nükleer silahlardan vazgeçerek Rusya'ya devretmesi ve nükleer tesislerin sökülmesi karşılığında, anlaşmaya taraf nükleer güçler, Ukrayna'nın bağımsızlığını, egemenliğini ve mevcut sınırlarını kabul ederek saygı duyacaklarını, Ukrayna'nın siyasal bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne karşı güç tehdidinde bulunmayacaklarını veya doğrudan askeri güce başvurmakta kaçınacaklarını, hiçbir zaman silahlı kuvvetlerini Ukrayna'ya karşı kullanmayacaklarını kabul ve teyit etmişlerdir. Ukrayna'nın herhangi bir saldırıya maruz kalması veya nükleer silahlarla tehdit edilmesi durumunda, Rusya, ABD ve İngiltere BM Güvenlik Konseyini harekete geçireceklerini, Ukrayna'ya karşı nükleer güç kullanmayacaklarını, Ukrayna'nın topraklarına veya bağlı topraklarına askeri güç kullanılması durumunda da tarafsız kalacaklarını belirtmişlerdir.⁵²⁸

31 Mayıs 1997'de Ukrayna, Rusya'yla var olan önemli bir sorunu çözüme kavuşturmak amacıyla Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmayla Karadeniz filosunun paylaşımı sorununun çözümü ve Kırım'ın hukuki statüsünün belirlenmesi öngörülmüştür. Bu anlaşmaya göre:

⁵²⁶ Larisa Usova, "Vneşyaya Politika Ukraini: Mejdu Vneblokoveostyu i Yevroatlantičeskoj Integraciy", *Vlast'*, Sayı: 7, Temmuz 2011, s. 156.

⁵²⁷ K.P. Kurilyev, "İntegraciya v ES Kak Odin İz Peioritetov Vneshnepolitičeskogo Kurasa Ukraini", *Vestnik RUDN*, Özel Sayı, Vseobşaya İstoriya, Sayı 2, 2012, s.78-79.

⁵²⁸ **Belge için bkz:** (Çevrimiçi) <https://undocs.org/ru/CD/1285>, 23 Ağustos 2019.

- 1) Karadeniz filosu Rusya ile Ukrayna arasında sırasıyla yüzde 70 ile yüzde 30 olmak üzere paylaşılacak.
- 2) Rusya elde ettiği savaş gemilerini tazmin edecek ve Ukrayna'nın 200 milyon dolar borcunu silecek.
- 3) Rusya Sevastopol Deniz Üssünü yıllık 97,75 milyon dolar karşılığında 2017 yılına kadar kiralayacak.
- 4) Rusya Kırım ve Sevastopol'de Ukrayna egemenliğini tanıyacak.
- 5) Rusya Kırım'da en fazla 25 bin askeri birlik konuşlandırabilecek ancak askeri üslerde nükleer silah bulundurmuyacak.⁵²⁹

Aynı sene 1997'de "Ukrayna ulusal güvenlik konsepti" kabul edilmiş, bu belgede Ukrayna'nın uluslararası alandaki öncelikli çıkarının Avrupa Topluluğuna entegrasyon olduğu belirtilmişti. Rusya'nın önderliğindeki Bağımsız Devletler Topluluğuna alternatif olarak 1997 yılında kurulan GUAM'ın kurucularından bir olan Ukrayna, aynı sene NATO ile Özel Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. NATO ile Özel Ortaklık Anlaşması'na göre, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne yönelik yapılacak olan herhangi bir güvenlik tehdidi durumunda taraflar bir an önce İstişare Komitesi kuracaklardı. Ayrıca aynı sene Ukrayna-NATO arasında kurulan ortak Komisyon çerçevesinde, Avrupa-Atlantik Güvenlik konularında ortak hareket edilmesi ve Ukrayna ve NATO üst düzey yetkililerin karşılıklı ziyaretlerin yapılması, Ukrayna askeri misyonunun NATO Karargâhında çalışmaya başlaması, Ukrayna silahlı kuvvetlerinde reformlar yapılarak NATO standartlarına yükseltilmesi ve NATO'nun bunu desteklemesi, Ukrayna'nın NATO çerçevesinde barış gücünü göndermesi, Polonya-Ukrayna ortak barış gücünün kurulması, "Barış İçin Ortaklık" çerçevesinde askeri alandaki işbirliğini daha da derinleştirilmesi hedeflenmiştir.⁵³⁰

1999 yılında Ukrayna'nın dış politikasında önemli bir gelişme daha yaşandı. Avrupa Birliği tarafından "Ukrayna'ya Yönelik Ortak Stratejisi" kabul edildi. Avrupa

⁵²⁹ "Status Çyornomorskogo Flota RF. Spravka", (Çevrimiçi) <https://ria.ru/spravka/20100421/225145286.html>, 10 Eylül 2018.

⁵³⁰ "Hartiya On osobom Partnyorstve", 9 Temmuz 1997, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_25457.htm, 23 Ağustos 2019.

Birliği benzeri strateji belgeyi Rusya'ya yönelik de kabul etmişti.⁵³¹ Avrupa Birliği'nin bu stratejisi Ukrayna ile stratejik ortaklığının daha da kuvvetlendirilmesine yönelikti. Belge öncelikli olarak 1994'te imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın daha genişletilmiş haliydi. Özellikle Ukrayna'nın dış politikası ve güvenliği ve iç işleriyle ilgiliydi. Avrupa Birliği, Ukrayna istikrarına katkıda bulunulması, Avrupa barış ve istikrarın sağlamlasında Ukrayna'yla işbirliği yapılmasını öngörmekteydi. Ayrıca Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın başarılı bir şekilde yerine getirilmesi, Ukrayna'nın Avrupa ekonomisine entegrasyonunun teminatı olacağı vurgulanmıştı.⁵³² Böylelikle "çok yönlü" dış politika konseptini benimseyen Ukrayna, bir taraftan BDT ülkeleriyle ilişkilerini geliştirirken, diğer taraftan da Moskova'nın üzerindeki etkisini azaltmak için Avrupa'yla yakınlaşmaya çalışmış, Batı ile Rusya arasında denge politikasını izlemiştir.⁵³³

2000 yılında "Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Programı" belgesini kabul eden Ukrayna, öncelikli dış politika hedeflerinden en önemlisi Avrupa Birliği ve üyeleriyle ayrı ayrı işbirliği olduğunu belirtmiş, bunun nedeninin de söz konusu ülkelerin uzun vadede bölgenin ekonomik kalkınmasında ve siyasi istikrarında belirleyici role sahip olacakları vurgulanmış, kabul edilen Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne daha da yakınlaşmasında en önemli aracı niteliği taşıdığı belirtilmiştir.⁵³⁴

Haziran 2002'de Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kuçma, Ukrayna Parlamentosunda yaptığı konuşmasında, Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne entegrasyonu ülkenin sonraki on yıllar boyunca ekonomik ve sosyal gelişme stratejisinin ekseninin belirleyicisi olacağını açıklamış, Kuçma'nın teklif ettiği "Avrupa Seçeneği" olarak adlandırılan bu öneride Avrupa entegrasyonu için atılacak adımlar belirlenmişti. Buna göre, 2002-2003 yılları arasında, Ukrayna'nın Dünya Ticaret örgütüne üye olması, 2003-2004 yıllarında Avrupa Birliği Ortaklık Anlaşması'na katılmak için görüşme

⁵³¹ **Rusya ile ilgili belge için bkz**, "Obşaya Stratejiya 1999/414/CFSR po Otnoşeniyu k Rossii", 3-4 Haziran 1999, (Çevrimiçi) <http://docs.cntd.ru/document/901888713>, 23 Ağustos 2019.

⁵³² K.P. Kurilyev, "İntegraciya v ES Kak Odin İz Peioritetov Vneshnepolitičeskogo Kursa Ukraini", **Vestnik RUDN**, Özel Sayı, Vseobşaya İstoriya, Sayı 2, 2012, s.80.

⁵³³ Sergey Tolsto, "Vneshnepolitičeskij Kurs Ukraini Posle 'Oranjevoj Revolyutsii'", **Tsentralnaya Aziya i Kavkaz**, Sayı: 5(41), 2005, s.101-102.

⁵³⁴ **Belge için bkz**, "Ukaz Prezidenta İ Programa İntegratsii Ukraini v Evropeyskiy Soyuz", 14 Eylül 2000, (Çevrimiçi) <http://www.zaistinu.ru/old/ukraine/law/uevropyaw.shtml>, 23 Ağustos 2019.

sürecinin başlatılması ve anlaşmanın imzalanması. Aynı yıllar içerisinde Avrupa Birliği ile ortak serbest ekonomik alanın kurulmasına ilişkin görüşmelerin başlaması, 2004-2007 yılları arasında Ukrayna'nın Ortaklık Anlaşması'na üyelik statüsünün kazanılması, 2005-2007 yılları arasında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği oluşturulması için çalışmaların ve görüşmelerin başlaması, 2007-2011 yılları arasında Avrupa Birliği Ortaklık Anlaşması'nın ve 1993 Kopenhag Kriterlerinin yerine getirilmesi, 2011 yılında da Avrupa Birliği'ne tam üye olabilmesi için tüm olanakların elde edilmesi olarak sıralanmıştır.⁵³⁵

Aynı sene Leonid Kuçma Başkanlığında Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi, Ukrayna'nın "blok dışı" statüsünün kaldırılmasına dair görüşleri dile getirmiş, resmi olarak NATO'ya tam üye olmak istediği yönünde kararını açıklamış, Parlamento tarafından kabul edilen öneri Devlet Başkanı tarafından Temmuz 2002'te onaylanmıştır.⁵³⁶ 2003 yılında kabul edilen "Ukrayna Ulusal Güvenlik Esaslarıyla İlgili" yasa Ukrayna'nın NATO üyeliği öncelikli hedefler arasında sıralanmıştır.⁵³⁷ Rusya'yla da ilişkilerini ihmal etmekten kaçınan Ukrayna ev sahipliği yaptığı Yalta'da Eylül 2003 tarihinde Rusya, Belarus ve Kazakistan'la beraber Ortak Ekonomik Alan'ın kurulması yönünde irade beyan ederek bu ülkeler arasında ortak pazarın kurulmasını öngören anlaşmayı imzalamıştır. Ancak 2004 yılında Ukrayna bu oluşumdan ayrıldığını duyurmuştur.⁵³⁸

Kasım 2004'te Ukrayna'da yapılan Devlet Başkanlığı seçimlerinde hile karıştırıldığı gerekçesiyle adaylardan Viktor Yuşenko taraftarları protesto, miting, grev ve diğer sivil itaatsizlik eylemlerini başlatmıştır. 3 Aralık'ta Ukrayna Merkez Seçim Kurulu yapılan seçimlerin geçersiz olduğunu ilan etmiş, 26 Aralık'ta yeniden

⁵³⁵ "Prezident Leonid Kuçma: Kurs Na Evrointegratsiyu Yavlyaetsya Estestvennim Sledstviem Obreteniya Ukrainoy Nezavisimosti", **Faktı**, 1 Haziran 2002, (Çevrimiçi) <https://fakty.ua/89761-prezident-leonid-kuchma-kurs-na-evrointegratsiyu-yavlyaetsya-estestvennym-sledstviem-obreteniya-ukrainoy-nezavisimosti>, 23 Ağustos 2019.

⁵³⁶ "Kuçma Podpisal Ukaz o Vstuplenii Ukrainy v NATO", **Korrespondent**, 10 Temmuz 2002, (Çevrimiçi) <https://korrespondent.net/ukraine/politics/50325-kuchma-podpisal-ukaz-o-vstuplenii-ukrainy-v-nato>, 26 Ağustos 2019.

⁵³⁷ Sergey Jiltsov, "Zapadny Vektor Ukrainy", **Nezavisimaya Gazeta**, 6 Nisan 2009, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/courier/2009-04-06/11_vector.html, 23 Ağustos 2019.

⁵³⁸ "Yedinoye EKonomiçeskoye Prostranstvo (YEP). Spravka", **Rai Novosti**, 1 Ocak 2012, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20120101/529308191.html>, 28 Ağustos 2019.

yapılan seçimlerden sonra Merkez Seçim Kurulu 10 Ocak 2005'te Viktor Yuşenko'yu %51,99 seçim sonuçlarıyla seçimleri ilk sırada kazanan aday olduğunu açıklamıştır. 23 Ocak'ta Yuşenko Ukrayna Devlet Başkanı olarak resmen göreve başlamıştır.⁵³⁹

Kuçma döneminde Ukrayna Rusya'yla daha dengeli ve Batı'yla entegrasyon süreçlerini daha yumuşak bir şekilde yapmaya çalışırken, Yuşenko dönemi daha sert olmaya başlamış, Rusya ile Ukrayna arasında var olan sorunlar gün yüzüne çıktığı gibi yeni sorumlular gündeme gelmiştir. Bu konular özellikle de Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliği, ABD'yle özel ilişkileri, Kırım ve Kırım'daki Rus donanmasının durumu ve doğalgaz konularında ortaya çıkmıştır.

Devlet Başkanı olduktan sonra ABD'yle müttefiklik ilişkisini güçlendirmek isteyen Viktor Yuşenko, Nisan 2005'te Washington'u ziyaret etmiş, ABD Başkanı George Bush ile "Ukrayna-Amerika Stratejik Ortaklığı için Yeni Yüzyılın Gündemi" başlığı altında stratejik belge imzalamıştır. Belgede taraflar demokratik değerler, özgürlükler ve güvenlik alanında işbirliği yapacakları konusunda anlaşmaya varmış, Bush Ukrayna'nın NATO üyeliğine hazırlıklarında destek vereceğini açıklamıştır.⁵⁴⁰

Ukrayna'nın ABD'ye yaklaşmasından rahatsız olan Rusya Kırım'da gerçekleştirdiği askeri faaliyet Moskova ile Kiev arasında krizin çıkmasına yol açmıştır. Mart 2005'te Rus savaş gemisinin Ukrayna sınırlarını ihlâl ederek Feodosya limanına 150'ye yakın deniz piyadesini indirmesi, Ukrayna tarafından büyük tepkiyle karşılanmış, Kırım'daki Rus filosunun durumu tekrar gündeme gelmiştir. Ukrayna Ulusal Güvenlik Servisi Başkanı Aleksey Turçinov, Kırım'daki Rus askeri varlığını "devlet için rahatsız edici" ve "ulusal güvenliğine tehdit" olarak değerlendirirken, Rusya'ya bu faaliyetlerinden dolayı uygun bir şekilde sert cevap verilmesi gerektiğini açıklamıştır.⁵⁴¹ Ukrayna Savunma Bakanı Aleksandr Griçenko, Kırım'da Rus deniz kuvvetlerinin bulunması Ukrayna'nın NATO'ya üyeliği önünde engel olmadığını açıklarken, Nisan 2005'te Varşova Üniversitesinde açıklama yapan Yuşenko,

⁵³⁹ "Oranjevaya Revolyutsiya: Kak Eto Bilo", **Ukrayna.Ru.**, 22 Kasım 2018, (Çevrimiçi) <https://ukraina.ru/news/20181122/1021828841.html>, 29 Ağustos 2019.

⁵⁴⁰ "Djordj Buş i Viktor Yuşenko 'Vstupili v Novuyu Eru Stratejiçeskogo Partnyorstva'", **Lenta.Ru**, 4 Nisan 2005, (Çevrimiçi) <https://lenta.ru/news/2005/04/05/ukraine/>, 28 Ağustos 2019.

⁵⁴¹ "Glava SBG: Rossiyskiy Flot Ugrojaye v Natsionalnim İnteressam Ukraini", 25 Mart 2005, **Lenta.Ru.**, (Çevrimiçi) <https://lenta.ru/news/2005/03/25/fleet/>, 28 Ağustos 2019.

Ukrayna'nın eski Sovyetler Birliği coğrafyasında bölgesel lider olmak istediğini, bunun için ilk iş olarak Transdinyester sorununu, ikincisi ise Sevastopol'deki Rus askeri üssü sorununun çözülmesi olarak sıralamıştır.⁵⁴² Rusya Savunma Bakanı Sergey İvanov ise, Rusya Karadeniz filosunun önemli üssü olan Sevastopol'deki askeri üssünü ve diğer üslerini koruyacağı gibi bunları daha da geliştireceğini açıklamıştır. Rusya Deniz Kuvvetleri Komutanı Kravçenko ise Rusya Sevastopol'den hiçbir zaman çıkmayacağını belirtmiştir.⁵⁴³

Rusya'nın politikalarından rahatsız olan ve aynı zamanda Rusya'ya karşı Batı'nın desteğini elde etmeye çalışan Ukrayna, bu iradesini pratikte göstermek amacıyla Karadeniz'in Kırım kıyılarında NATO çerçevesinde ABD'yle ortak askeri tatbikat yapma kararı almıştır. Ukrayna'nın bu kararı Kırım konusunda Ukrayna-Rusya arasında yeni bir krizin patlak vermesine yol açmıştır. 2006 yılının yaz aylarında Ukrayna ile Amerika arasında askeri tatbikat yapma amaçlı hazırlanan ve bunun için 27 Mayıs 2006'da Kırım'ın Feodosya limanına yanaşan Amerikan askeri nakliyat gemisi ve mürettebatına karşı Kırım'da gösteriler başlamıştır. 6 Haziran'da kendisini Kiev'den ziyade Moskova'ya bağlı hisseden Kırım Parlamentosu "NATO'suz Kırım toprakları" adıyla ve Kırım'da yabancı askerlerinin bulunmasına karşı olduklarını beyan eden kararı çıkarmıştır. Ukrayna'nın NATO ile yakınlaşmasından rahatsız olan ve bu yakınlaşmanın asıl amacının NATO üyeliğinin aşamaları olduğunu düşünen Rusya'nın Savunma Bakanı Sergey İvanov, Ukrayna'nın NATO'ya üye olması durumunda, Ukrayna için ağır sonuçları olacağını açıklayarak tehdit etmiştir.⁵⁴⁴ Planlanan askeri tatbikat ertelenmesinin ardından 7 Ağustos 2006'da Ukrayna Devlet Başkanı Yuşenko, "askeri tatbikatlar yapılmak amacıyla ülkeye yabancı askerlerin gelmesine izin verilmesine ilişkin kararı" imzalamış⁵⁴⁵ daha

⁵⁴² Valeri Yaremenko, "Oborona Feodosii", **Lenta.Ru.**, 28 Mart 2005, (Çevrimiçi) <https://lenta.ru/articles/2005/03/28/feodosia/>, 28 Ağustos 2019.

⁵⁴³ "Çyornomorskiy Flot Poterpyat v Krimu do 2017 Goda", **Utra**, 14 Nisan 2005, (Çevrimiçi) <https://utro.ru/articles/2005/04/14/428559.shtml>, 28 Ağustos 2019.

⁵⁴⁴ "İvanov Prigovoril 'Koe-Çto' k Vstupleniyu Ukrainı v NATO", **Lenta.Ru**, 15 Haziran 2006, (Çevrimiçi) <https://lenta.ru/news/2006/06/15/ivanov/>, 23 Ağustos 2019.

⁵⁴⁵ "Ukraina Vstupila v Sebya Voyska NATO", **Lenta.Ru**, 7 Ağustos 2006, (Çevrimiçi) <https://lenta.ru/news/2006/08/07/foreign/>, 23 Ağustos 2019.

sonra Kasım 2006 Yılında “Ukrayna-Amerikan “Sea Breeze-2006” askeri tatbikati gerçekleştirilmiştir. Bu tatbikat Rusya tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Aynı sene 2006 yılının Aralık ayında, Ukrayna 9 ülkeden oluşan ve Rusya’ya muhalif, Moldova, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovenya, Makedonya, Romanya ve Gürcistan’dan oluşan Demokratik Tercih Topluluğu’nun (DTT) kurucusu olmuş ve GUAM yapısını tekrar canlandırarak bu iki yapının tek çatı altında GUAM Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü “DEKÖ-GUAM” şeklinde resmi örgüt haline dönüştürmüş, Kiev’de bu örgütün Sekreterlik ve Karargâh binalarını açmıştır. Bu yapının temel amacının, “demokratik ve güvenlik alanının kurulması, bu alanlarda ekonomik kalkınmanın, Avrupa ve Avro-Atlantik kurumlarına entegrasyonlarının sağlanması” olarak belirtilmiştir.⁵⁴⁶

2007’de kabul edilen “Ukrayna Ulusal Güvenlik Stratejisi” belgesinde Ukrayna’nın ulusal güvenliğinin kuvvetlendirilmesi adına atması gereken en önemli adımın Avrupa Birliği’ne tam üye olması için de Avrupa Birliği’yle Serbest Ticaret Antlaşmasının imzalanması ve Avrupa ve Avro-Atlantik güvenlik sistemine dahil olunması olarak sıralanmıştır.⁵⁴⁷

2-4 Nisan 2008 tarihleri arasında Bükreş’te düzenlenen NATO Zirvesinde, Bosna-Hersek, Makedonya ve Gürcistan’ın yanında üyelik isteyen Ukrayna, Rusya’yla ciddi güvenlik krizi yaşamaktan kaçınan Fransa ve Almanya’nın itirazları nedeniyle NATO’ya üyelik Eylem Planına dahil olamamıştır. Bükreş’te yapılan NATO, NATO-Rusya ve NATO-Ukrayna üçlü görüşmeler sonrası 4 Nisan’da NATO’nun Ukrayna’yla ilgili aldığı kararı değerlendiren Putin, Rusya-NATO Konseyinde NATO’nun doğruya doğru genişlemesi, Kosova durumu ve Füze Savunma Sistemleri gibi konuların görüşüldüğünü ve Moskova’nın sesini duyabildiklerini açıklamıştır.⁵⁴⁸

⁵⁴⁶Olena Snigir, “Vneşnyaya Politika Ukraini: Obşiy Diskurs i Regionalniye Prioriteri”, **Ukrainskaya Prizma**, 25 Temmuz 2016, (Çevrimiçi) <http://prismua.org/25-years-ukrainian-foreign-policy/>, 28 Ağustos 2019.

⁵⁴⁷K.P. Kurilyev, “İntegraciya v ES Kak Odin İz Peioritetov Vneshnepolitiçeskogo Kursa Ukraini”, **Vestnik RUDN**, Özel Sayı, Vseobşaya İstoriya, Sayı 2, 2012, s.84.

⁵⁴⁸“V NATO, Nakonets, Uslışali Rossiyu”, **Ria Novosti**, 4 Nisan 2008, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20080404/103772337.html>, 28 Ağustos 2019.

29 Mayıs 2008’de Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşenko Kırım’daki Rus filosunu tekrar gündeme getirmiş, Rusya’yla ilişkilerinde tekrar gerilim yaşanmıştır. Sevastopol’deki Rus deniz filosunun varlığının 2017’de sona erdirilmesi çalışmalarının başlatılmasına dair talimat verdiğini açıklamış,⁵⁴⁹ 24 Haziran 2008’de Ukrayna Dışişleri Bakanı Vladimir Ogrızko, Rus Karadeniz filosunun kalıcılığı tartışma konusu olmadığını, Rus filosunun Ukrayna topraklarındaki üslerini 29 Mayıs 2017 tarihinde terk etmek zorunda olduklarını ve bununla ilgili kanun hazırlıkları yapıldığını açıklamıştır. Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Grigori Karasin ise, 2017 yılında askeri üssün kirasını artırmayı düşündüklerini, Ukrayna’nın açıklamalarının ise ilişkilerin bozulmasına yol açabileceğini belirtmişti.⁵⁵⁰ Ağustos 2008’deki Rusya-Gürcistan savaşı patlak verdiğinde Ukrayna Gürcistan’ı destekleyerek Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü savunmuş, 1975 Helsinki Nihai Senedini ihlal ettiği gerekçesiyle Moskova’yı eleştirmiştir. Aralık 2008’de ise ABD’yle Stratejik Ortaklık Antlaşmasını imzalamıştır. Condoleezza Rice ile Vladimir Ogrızko arasında Washington’da imzalanan anlaşmada Ukrayna ile ABD savunma ve güvenlik alanında var olan işbirliği ve yardımlaşma programını genişletmeyi ve tehditlere karşı ortak hareket etmeyi amaçladıkları belirtilmiş, NATO-Ukrayna Komisyon çerçevesinde NATO ile Ukrayna’nın koordinasyonunun güçlendirilmesi, Ukrayna silahlı kuvvetlerinin hazırlanması ve silah desteğinin sağlanması öngörülmüştür. Ayrıca belgede enerji alanında da işbirliği yapacakları ve Ukrayna’nın enerji güvenliğinin sağlanmasında ortak hareket edecekleri belirtilmiştir.⁵⁵¹

Yuşenko döneminde Ukrayna-Rusya ilişkilerinin bozulmasına, Ukrayna’yı Batı’ya daha da yakınlaşmasına dolayısıyla da Rusya’nın politikalarının sertleşmesine yol açan sorunlardan bir diğeri de enerji meselesi olmuştur. Viktor Yuşenko Devlet Başkanı ve Yuliya Timoşenko’nun da Başbakan olarak 2005’te iktidara gelmesiyle beraber Ukrayna’nın enerji politikalarında ve Rusya’yla bu konuda yeni sürece girilmiştir. Kiev Yönetimi’nin Ukrayna’nın enerji sektöründe ve Rusya’yla bu

⁵⁴⁹ “Yuşenko Prigovoril Çernomorskiy Flot”, **Nezavisimaya Gazeta**, 22 Mayıs 2008.

⁵⁵⁰ “ÇF RF Doljen Ponikut Sevastopol 29 Maya 2017 Goda-MID Ukraini”, **Ria Novosti**, 24 Haziran 2008, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20080624/111869192.html>, 28 Ağustos 2019.

⁵⁵¹ “SŞA i Ukraina Podpisali Hartiyu o Strategiçeskom Partnyorstve”, **İzvestiya**, 19 Aralık 2008, (Çevrimiçi) <https://iz.ru/news/441577>, 28 Ağustos 2019.

alandaki işbirliğini kökten değiştirme çabaları Moskova-Kiev hattında yeni bir krize yol açmıştır. Ukrayna, ülkenin doğalgaz ithalatı ve transitinde %50’li paya sahip olan Gazprom’dan pay talep etmiş, Avrupa’ya giden transit şartlarında yeniden bir anlaşma yapılmasını istemiştir.

Ukrayna Avrupa’ya giden doğalgaz transitinden doğalgaz yerine nakit ödeme yapılmasını ve bunun da Avrupa seviyelerinde olmasını istemiştir. Ukrayna’nın talebini kabul eden Rusya, buna karşı Ukrayna’ya sattığı indirimli fiyatlarından vazgeçerek Avrupa standartlarına uygun olarak, 50 dolardan sattığı 1000 metre küp doğalgazı, 160 dolara çıkartmıştır. Rusya’nın bu uygulaması Ukrayna’ya yıllık 2,5 milyar dolar kaybına yol açacağı⁵⁵² için Rusya’nın bu uygulamasını kabul etmemiştir. Ukrayna’nı kendi şartlarına anlaşmaya zorlamak için Rusya bu fiyatı 220-230 dolara çıkartmıştır. Ukrayna bunu da kabul etmeyince Rusya 1 Ocak 2006 yılında itibaren Ukrayna’ya giden doğalgazı kesmiştir. Rus doğalgazını elde edemeyen Ukrayna Avrupa’ya giden doğalgazı kullanmaya başlamıştır. Taraflar arasında patlak veren ve Avrupa’yı da içine alan doğalgaz krizi, 4 Ocak 2006’de Rusya ile Ukrayna arasında 5 yıllığına imzalanan anlaşmayla çözülebilmiştir. Bu anlaşmaya göre Ukrayna 1000 metre küp Rus doğalgazını 230 dolardan almak zorunda kalmıştır. Ancak bu fiyatları hafifletme amacıyla Rus Gazprom ile Ukrayna Naftogaz enerji şirketleri arasında kurulan ortak şirketi “Rosukrenergo” şirket üzerinde Rusya’dan alınan doğalgaza Türkmenistan’dan daha ucuza alınan Türkmen doğalgazını karıştırması şartıyla Ukrayna sınırında bu fiyat 2006 yılının ilk yarısı için 95 dolar olarak belirlenmiştir. Buna karşı Ukrayna ise Avrupa’ya giden Rus doğalgazının transitinde fiyat artışına giderek 100 km de için 1,09 dolardan 1,6 dolara çıkartmıştır.⁵⁵³

Ukrayna’nın doğalgaz transitini üzerinden başlattığı politikası, Rusya gözünde “transit ülke” konumunu da kaybetmeye başlamasına yol açmıştır. Rusya Yamal-Avrupa ve Kuzey Akım enerji projelerini hayata geçirerek Ukrayna’yı devre dışı

⁵⁵²Apno Dyuben, Rossiya-Ukraina:Skritiye Mehanizmi Energetičeskih Otnoşeniy, **IFRI**, Paris, Mayıs 2007, s.11. (Çevrimiçi) https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifri_dubien_russie_ukraine_gaz_rus_mai2007.pdf, 28 Ağustos 2019.

⁵⁵³ “İstoriya Rossiysko-Ukrainskih Gazovih Sporov. Dosye”, **Tass**, 20 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/info/1518788>, 28 Ağustos 2019.

bırakmanın yollarını aramıştır. Bu projelerle Rusya Ukrayna transitine olan bağımlılığını azaltmaya çalışırken, Ukrayna Rus doğalgazına olan bağımlılığını azaltma politikasını geliştirmeye çalışmıştır. Rusya-Ukrayna gerginliğinden etkilenen Avrupa daha güvenilir enerji kaynaklarının arayışına girişmiştir.

2008 yılının bahar aylarında, Gazprom Ukrayna'ya sattığı 1,5 milyar metreküp doğalgazın parasını alamadığı gerekçesiyle doğalgazda %50 kesintiye gitmesi yeni krizi ortaya çıkarmıştır. Buna karşı Ukrayna, Gazprom'u Avrupa'ya giden doğalgazını kesmekle tehdit etmiştir. Ekim 2008'de taraflar arasında ortak bir memorandumun imzalanmasıyla sorunların çözüldüğü açıklanmıştır. Yapılan anlaşmaya göre, Ukrayna'ya sağlanan doğalgaz miktarı 120 milyar metreküpten az olmayacak, üç sene içerisinde doğalgaz fiyatları piyasa değerlerine geçilecekti.⁵⁵⁴

Rusya'nın 2009 yılı için Ukrayna'ya 250 dolar düzeyinde yeni bir fiyat teklifi, Aralık 2008'de Kiev ile Moskova arasında yeni bir gerginliğe neden olmuştur. Ukrayna'nın bu teklifi kabul etmemesi nedeniyle Gazprom, 250 dolar önerisini geri çekerek piyasa fiyatı olarak belirlenen 450 dolar konusunda ısrar etmeye başlaması ve Ukrayna'nın görüşmelere katılmayacağını açıklamasından sonra 1 Ocak 2009'da Rusya Ukrayna'ya giden doğalgazı kesme kararı almış, 5 Ocak'ta Avrupa'ya giden doğalgazda azalma yaşanmış, 7 Ocak'ta tamamen kesilmiştir.⁵⁵⁵

Kriz 19 Ocak 2009'da Putin ile Başbakan Timoşenko arasında yapılan görüşmeler sonrası taraflar arasında 10 yıllığına yapılan anlaşmayla çözülmüştür. Anlaşmaya göre, Ukrayna'ya satılacak olan doğalgaz 450 dolar olması öngörülmüş, ancak 2009 yılı için Rusya %20'lik bir indirim sağlayacağını kabul etmiştir. Ukrayna ise Rusya için transit fiyatında 1000 metre küpün 100 km için 1,7 dolar olarak belirlemiştir.⁵⁵⁶

⁵⁵⁴ Tatyana İvjenko, "Gazprom" Utversilsya Na Ukrainskom Rinke, **Nezavisimaya Gazeta**, 27 Ekim 2008, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/cis/2008-10-27/1_gazprom.html, 28 Ağustos 2019.

⁵⁵⁵ "İstoriya Rossiysko-Ukrainskih Gazovih Sporov. Dosye", **Tass**, 20 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/info/1518788>, 28 Ağustos 2019.

⁵⁵⁶ "Gazprom" i "Naftogaz" Dogovorilis Po Gazı NA 10 let", **Ria Novosti**, 19 Ocak 2009, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20090119/159630078.html>, 28 Ağustos 2019.

Özellikle doğalgaz konusunda Rusya'yla yapılan anlaşmalarda Ukrayna'nın ulusal çıkarlarına hizmet etmediği ve zarar verdiği gerekçesiyle Yuşenko'ya olan güvenin azalması, 2010 seçimlerini kaybetmesine rakibi Viktor Yanukoviç'in ise kazanmasına neden olmuştur. 2010 yılında Viktor Yanukoviç'un Devlet Başkanı olmasıyla Ukrayna hem Rusya hem de Batı politikalarında ani değişim yaşamış, doğalgaz, Rus filosu ve Batı'yla askeri ve siyasi ilişkilerinde yeni bir süreç başlatmıştır.

5 Mart 2010'da Moskova'yı ziyaret eden ve Dmitri Medvedev'le görüştüktan sonra basın açıklaması yapan Viktor Yanukoviç, Ukrayna Avrupalı, 'blok dışı' bir devlet olarak NATO ile ilişkilerini ulusal çıkarlarına uygun bir şekilde kuracağını ve bundan sonra da bunun her zaman böyle olacağını açıklamıştır.⁵⁵⁷ 3 Nisan 2010'da Yanukoviç, Ukrayna'nın Avro-Atlantik Entegrasyonu ile ilgili Ulusal Merkezini ve Ukrayna'nın NATO'ya üyeliğinin hazırlanmasıyla ilgili Komisyonunu lağiv etmiştir.⁵⁵⁸ 21 Nisan 2010'da Ukrayna ile Rusya arasında Harkov Anlaşması imzalanmıştır. Dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev ile Viktor Yanukoviç arasında imzalanan anlaşmaya göre, Rusya Ukrayna'ya doğalgaz fiyatlarında yüzde 30 indirim sağlamayı, Ukrayna ise yıllık 100 milyon dolar karşılığında Sivastopol'deki deniz üssünü Rusya'ya 2017 yılında itibaren 25 yıllığına, yani 2042 yılına kadar kiralamayı kabul etmiştir.⁵⁵⁹ 10 sene sonra ilk defa Mayıs 2011'de Sevastopol'de Rusya'yla ortak askeri deniz tatbikatı gerçekleştirmiştir.

1 Temmuz 2010'da Ukrayna Parlamentosunda çıkarılan "Ukrayna'nın İç ve Dış Politikasının Esaslarına İlişkin Yasa" ile Ukrayna resmen "blok dışı" politikasını benimsemiştir.⁵⁶⁰ Konuyla ilgili açıklama yapan Yanukoviç, Ukrayna'nın blok dışı

⁵⁵⁷ "Yanukoviç Rasskazal o Vneblokomosti Ukraini: Tak Budet Vsegda", **TSN**, 5 Mart 2010, (Çevrimiçi) <https://ru.tsn.ua/ukrayina/yanukovich-rasskazal-o-vneblokovosti-ukrainy-tak-budet-vsegda.html>, 31 Ağustos 2019.

⁵⁵⁸ "Prezident Likvidiroval Ryad Koordinatsionnih Organıv", **TSN**, 3 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <https://ru.tsn.ua/ukrayina/prezident-likvidiroval-ryad-koordinatsionnyh-organov.html>, 31 Ağustos 2019.

⁵⁵⁹ "Dogovir Yanukoviça i Medvedeva Pro Bazuvannya Flotu Do 2042 Roku. Tekst Dokumentu", **Ukrainskaya Pravda**, 22 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/04/22/4956018/>, 25 Mart 2018.

⁵⁶⁰ Larisa Usova, "Vneşyaya Politika Ukraini: Mejdu Vneblokovostyu i Yevroatlantičeskoj İntegratciye", **Vlast'**, Sayı: 7, Temmuz 2011, s. 158.

kararı, Rusya'nın NATO politikasını etkilediğini, Ukrayna'nın Avrupa birliğine entegrasyonun Rusya'yla var olan entegrasyon süreçlerine engel olmadığını açıklamış, Rusya'yla ilişkilerinin iyileşmesi, Avrupa'da olduğu gibi dünya için de olumlu sonuçları olacağını belirtmiştir.⁵⁶¹

2 Temmuz'da Kiev'e resmi ziyarette bulunan ABD Dışişleri Bakanı Hilari Clinton, Ukrayna'nın bağımsız ve egemen devlet olduğunu, istediği ittifaka katılma iradesine sahip olduğunu ve NATO'nun kapılarının Ukrayna için her zaman açık olduğunu söylemiştir.⁵⁶² Ancak Clinton'un bu ziyareti Ukrayna-ABD ilişkilerinde herhangi bir ilerlemeye sebep olmamıştır. Kasım 2010'da Avrupa Birliği-Ukrayna Zirvesi'nde Avrupa Birliği programlarında yer almasına ilişkin Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasını imzalayan Ukrayna Batı'yla ilişkilerini daha ileri seviyeye taşımak istemiştir. Ukrayna bir taraftan Avrupa Birliği ile "Serbest Ticaret ve Ortaklık Anlaşmasının" hazırlıklarını yürütürken, bir taraftan da Gümrük Birliği için Rusya'yla görüşmeleri sürdürmüştür. Nisan 2011'de Ukrayna-NATO İşbirliği Programı'nı onaylamış ve Program'ın uygulanmasında Dışişleri Bakanlığına özel yetki vermiş olsa da, Ukrayna onaylanan Program'da ülkenin önceliğinin Avrupa Birliği'ne üye olmak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Program'dan sorumlu olan Ukrayna Dışişleri Bakanı Konstantin Grişenko, Ukrayna NATO'ya üye olmak istemediğini, Ukrayna'nın asıl amacının Avrupa Birliği'nin tam üyesi olmak olduğunu, Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne üyeliği Rusya'yı siyasi olarak rahatsız etmediğini, ancak NATO'ya üye olması durumunda ise bölgede güvenlik sorununun ortaya çıkmasına yol açabileceğini belirtmiştir.⁵⁶³

12 Temmuz 2012'de Ukrayna ile Rusya arasında Stratejik Ortaklık Deklarasyonu imzalanmıştır. Yanukoviç ile Putin tarafından imzalanan Stratejik Ortaklık deklarasyonuna göre, taraflar bölgesel güvenlik konularında işbirliğini

⁵⁶¹ "Vneblokoniy Status Ukraini Povliyal Na Otnoşeniya RF s NATO- Yanukoviç", **Ria Novosti**, (Çevrimiçi) 26 Kasım 2010, <https://ria.ru/20101126/301279183.html>, 31 Ağustos 2019.

⁵⁶² "Gosdep: Dveri NATO Po-Prejnemu Otkrıti Pered Ukrainoy", **BBC News**, 2 Temmuz 2010, (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/russian/international/2010/07/100702_clinton_kiev_tour.shtml, 31 Ağustos 2019.

⁵⁶³ "Ukraina Otkazalas ot İdei Vstupit v NATO", **Lv.Ua.**, (Çevrimiçi) https://lb.ua/news/2011/05/25/98041_ukraina_otkazalas_ot_idei_vstup.html, 31 Ağustos 2019.

derinleştireceklerimi, üçüncü taraflarla ve uluslararası örgütlerle ilgili ilişkilerinde birbirinin güvenlik çıkarlarını gözeteceklerini, Rusya ile Ukrayna gönüllü olarak nükleer silahlardan arınmış ve blok dışı statüye sahip ülkelere güvenlik garantisi verilmesini ve ortak güvenlik alanının kurulmasına katkıda bulunmayı, Avrupa Birliği ve NATO ile yürütülen ilişkileri ve diyaloglarında istişare halinde olmayı, Karadeniz bölgesinin güvenliğinin sorumluluğunu birlikte üstleneceklerini, Ukrayna ve Rusya Deniz Kuvvetleri arasında işbirliğinin artırılması ve süreli olarak askeri tatbikatlar gerçekleştirilmesini, Rus filosunun Ukrayna topraklarındaki faaliyetlerinin kabul edilmesini, enerji alanında karşılıklı çıkarlarının gözetilmesini, Avrupa ve Avrasya ekonomik entegrasyonlarının birbirini tamamlayan süreçler olarak gördüklerini teyit etmişlerdir.⁵⁶⁴

30 Mart 2012’de Ukrayna ile Avrupa Birliği arasında Ortaklık Antlaşmasının ön anlaşması yapılmıştır. Timoşenko davasından ötürü nihai anlaşmayı erteleyen Avrupa Birliği, 19 Temmuz’da Avrupa Birliği Ortaklık Antlaşmasının ayrılmaz parçası olan Serbest Ticaret Alanı’yla ilgili metnin ön anlaşmasını onayladıklarını açıklamıştır. 10 Aralık 2012’de Avrupa Birliği Konseyi Dış İlişkiler Temsilciliği, Ukrayna’yla nihai anlaşmayı yapmaya hazır olduğunu dile getirdi. 15 Şubat 2013’te Ukrayna Bakanlar Kurulu Avrupa Birliği’ne 2013 yılı için entegrasyon faaliyetlerini onayladığını açıkladı. 25 Şubat 2013’de 16. Ukrayna-AB Zirvesinde Avrupa Birliği yöneticileri Yanukoviç’in daha önce Avrupa Birliği’nin öne sürdüğü talepleri yerine getirmediğini, ayrıca Ukrayna hem Rusya’yla Gümrük Birliği’ne hem de Ortaklık Anlaşması’nın parçası olan Serbest Ticaret Alanı’na aynı anda üye olamayacağını bildirmiştir.⁵⁶⁵ Aynı şekilde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna’nın Avrupa Birliği’yle Ortaklık Anlaşması imzalaması durumunda Rusya’ya giren Ukrayna mallarına karşı önlemler alacağını duyurarak⁵⁶⁶ Ukrayna’ya baskı yapmış, AB ile Ticaret ve Ortaklık Anlaşmasını imzalamasından vazgeçirmeye çalışmıştır.

⁵⁶⁴ “Deklaratsiya o Soderjaniiii Rossihsko-Ukrainskogo Strategiçeskogo Partnyorstva”, **Rusya Devlet Başkanlığı resmî sitesi**, 12 Temmuz 2010, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/supplement/1258>, 31 Ağustos 2019.

⁵⁶⁵ “Soglaşeniye Ob Assotsiatsii Mejdu Ukrainoy i ES”, **Ria Novosti**, 27 Haziran 2014, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20140627/1013902739.html>, 31 Ağustos 2019.

⁵⁶⁶ “Putin Obeşal Zaşitit Rosssiiskii Rınok ot Deşevıh Ukrayinskih Tovarov”, **Rossiyskaya Gazeta**, 19 Eylül 2013, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2013/09/19/putin-ukraina-anons.html>, 25 Mart 2018.

Rusya'nın bu açıklaması doğalgaz ihtiyacının 2/3'ünü Rusya'dan karşılayan, Rusya'ya 1,3 milyar dolarlık doğalgaz borcu olan, yıllık (2012 yılına göre) 18 milyar dolar değerinde Rusya'ya ihracat yapan,⁵⁶⁷ ağır sanayi ihracatının yüzde 75'ini Rusya'ya gerçekleştiren ve Rusya'yla toplam 50 milyar dolar değerinde ticareti bulunan Ukrayna'nın kararında etkili olmuştur.⁵⁶⁸ Ayrıca dönemin Ukrayna Başbakanı Azarov, Ukrayna'nın Serbest Ticaret ve Ortaklık Anlaşmasını imzalaması, dolayısıyla Bağımsız Devletler Topluluğu serbest ticaret alanından çıkarılması ve Ukrayna mallarına yüksek gümrük vergiler getirilmesi durumunda ülkede 400.000 kişinin işsiz kalmasına neden olacağını belirtmişti.⁵⁶⁹

Aynı zamanda Ukrayna, Rusya'dan yüz çevirmesi durumunda uğrayacağı zararın AB tarafından karşılanmasını ve ekonomisinin AB standartlarına getirilmesi için ihtiyacı olan 150-165 milyar doların zaman içerisinde sağlanmasını talep etmiş, ancak bu talebi Avrupa Birliği tarafından reddedilmiş, Avrupa Birliği Ukrayna'ya 7 sene içerisinde sadece 1 milyar dolar yardım yapmakla yetineceğini belirtmişti.⁵⁷⁰ Ukrayna'nın ayrıca ülke ekonomisini korumak amacıyla Serbest Ticaret ve Ortaklık Anlaşması'nın içeriğinde bazı değişiklikler yapılarak imzalanması teklifi Avrupa Birliği tarafından olumsuz karşılanmıştı.⁵⁷¹ Hem Rusya hem de Avrupa Birliği tarafından siyasi ve ekonomik baskılar sonucu, 21 Kasım'da Ukrayna Avrupa Birliği'yle Ortaklık Anlaşmasını imzalamak için hazırlıklarını durdurduğunu duyurmuş, Bakanlar Kurulu bu kararını Rusya ve BDT ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeye ihtiyacından kaynaklandığını neden olarak göstermiştir. 28-29 Kasım 2013'te Vilnius'ta düzenlenen zirvede imzalanması öngörülen Serbest Ticaret ve Ortaklık Anlaşmasını imzalamaktan vazgeçen Ukrayna'da protesto, gösteri ve halk ayaklanmaları patlak vermiştir.

⁵⁶⁷ Rajan Menon, "Russia's Ukraine Power Play Pays Off", (Çevrimiçi)

<http://nationalinterest.org/commentary/russias-ukraine-power-play-pays-9461>, 5 Aralık 2017.

⁵⁶⁸ "Azarov: Rosssiya Soglasilas' Peresmotret 'Gazovii' Kontrakt", **Vzglyad**, 24 Kasım 2013, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2013/11/24/661122.html>, 25 Mart 2018.

⁵⁶⁹ "Tktiçeskoi Hod", **Vzglyad**, 23 Kasım 2017, (Çevrimiçi) <http://www.vz.ru/world/2013/11/23/661005.html>, 25 Mart 2018.

⁵⁷⁰ "Tktiçeskoi Hod", **Vzglyad**, 23 Kasım 2013, (Çevrimiçi) <http://www.vz.ru/world/2013/11/23/661005.html>, 25 Mart 2018.

⁵⁷¹ "Novih Peregovorov po Evruintegratsii Ukraini ne Budet", 4 Aralık 2013, (Çevrimiçi) <http://www.vesti.ru/doc.html?id=1163009&1163009>, 25 Mart 2018.

Ukrayna'da siyasi-toplumsal krizin devam ettiği ortamda Aralık 2013'te Yanukoviç'in Moskova ziyaretinde Rusya 3 milyar dolarını peşin olmak üzere toplam Ukrayna'ya 15 milyar dolar değerinde kredi sağlamıştır. Ziyaretten sonra Ukrayna muhalefeti önderliğindeki protestolar giderek şiddetlenmiştir. Krizi sona erdirmek amacıyla 21 Şubat 2014'te Almanya, Fransa ve Polonya'nın arabuluculuğu ve garantörlüğünde Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç ile parlamento muhalefeti liderleri olan Viktor Kliçko, Arseniy Yatsenyuk ve Oleg Tyagnebok arasında, "Ukrayna'da siyasi krizin çözümüne ilişkin anlaşma" imzalanmıştır. Buna göre, Yanukoviç, geçici Hükümetin kurulmasını, Anayasal reformların başlatılmasını ve erken Parlamenter ve Devlet Başkanı seçimlerinin yapılmasını kabul etmiş, muhalefet ise gösteri ve şiddet olaylarına son vereceğini kabul ederek taraflar arasında ateşkes imzalanmıştır.⁵⁷²

Yanukoviç'in başkent Kiev'in dışına çıkmasıyla birlikte 22 Şubat'ta muhalefet iktidar darbesi gerçekleştirmiştir. Yanukoviç o tarihte bulunduğu yer açıklanmazken, Ukrayna Parlamentosu Yanukoviç'in gönüllü olarak istifa ettiğine dair karar çıkarmış, 23 Şubat 2014'te Meclis Başkanı Turçinov, Devlet Başkanlığı görevini erken seçime kadar geçici olarak üstlenmiştir. Daha sonra Yanukoviç Rusya'da olduğu açıklanmıştır. Rusya ise, Yanukoviç'i hâlâ meşru devlet başkanı olarak tanıdığını, yeni Ukrayna hükümetini tanımadığını ve iktidar değişikliğini ise darbe olarak nitelendirdiğini açıklamıştır.

Ukrayna'da iktidara gelen geçici hükümet, hızlı bir şekilde Yanukoviç'in daha önceki politikalarından vazgeçerek, Batı'yla hızlı bir yakınlaşma sürecini başlatma kararı almıştır. Ukrayna'daki yeni hükümet ülkede iktidarını sağlamlaştırma çalışmalarını başlatırken, 1 Mart 2014 tarihinde Özerk Cumhuriyet statüsüne sahip Kırım, Rusya Federasyonu'na katılmak için referandum kararı aldığını açıklamıştır. Bir gün sonra 2 Mart 2014'te yeni Ukrayna hükümeti Avrupa Birliği'yle Serbest Ticaret ve Ortaklık Antlaşması'nın imzalanması için tekrar çalışmaları başlatmış, 5 Mart 2014'te Ukrayna Parlamentosu'na Ukrayna'nın 'blok dışı' statüsünün kaldırılması ve NATO'ya katılmasına ilişkin değişiklik yapılmasını öngören yasa

⁵⁷² "Soglaşeniye ob Uregulirovanii Krizisa v Ukraine" **Ria Novosti**, 21 Şubat 2014, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20140221/996319889.html>, 31 Ağustos 2019.

tasarısı sunulmuştur.⁵⁷³ 7 Mart'ta Rusya Federal Konseyi Kırım'ın Rusya'ya katılma kararını destekleyeceğini açıklamış; 11 Mart'ta Kırım bağımsızlığını ilan ederek Rusya'ya katılmak için başvuruda bulunmuştur. 14 Mart'ta Ukrayna Parlamentosu Kırım'ın bağımsızlık bildirgesinin geçersiz olduğu kararını alırken Rusya Devlet Başkanı Putin, Kırım'ın bağımsızlığını tanıyarak Rusya'ya katılmasına dair yasayı kabul etmiştir. 21 Mart'ta Ukrayna Serbest Ticaret ve Ortaklık Antlaşması'nın "siyasi ilişkiler, güvenlik ve terörle mücadele" ile ilgili kısmını imzalarken,⁵⁷⁴ aynı gün 21 Mart 2014'te Rusya Kırım'ı kendi topraklarına kattığını resmen duyurmuştur. Kırım'ın ilhakının ardından, nüfusun yarısına yakını etnik Ruslardan oluşan Donetsk ve Lugansk bölgeleri yeni Ukrayna hükümetini tanımadıklarını ve bağımsızlıklarını ilan ederek Rusya'ya katılmak istediklerini açıklamışlardır. Bunu önlemeye çalışan Kiev'e karşı başlatılan silahlı mücadele Rusya tarafından desteklenmiş, Ukrayna'nın doğu bölgeleri Kiev'in egemenliğinden koparılmaya çalışılmıştır.

Kırım'ın ilhakı ve Rusya'nın Ukrayna politikası nedeniyle ABD önderliğinde Avrupa ve diğer Batı bloku ülkeleri Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlar uygulama kararı almıştır. Rusya G-8 ülkeler grubundan çıkarılmış, çok sayıda üst düzey devlet yetkilisine, stratejik nitelikli devlet ve özel şirketlerine karşı yaptırımlar uygulanmıştır. 2013 yılında Rusya ile Avrupa Birliği arasında ticaret 410 milyar avro iken, yaptırımların uygulanmaya konulmasından 2018 yılına kadar bu rakam, 294 milyar avroya gerilemiştir. Avrupa yatırımları azalmış ve Rusya'nın teknolojik gerilemesi yaşanmıştır. Yıllık ekonomik büyümesi de önemli derecede gerilemiştir.⁵⁷⁵

25 Mayıs 2014'te Ukrayna'da Başkanlık seçimleri yapılmış ve Pyotr Poroşenko Ukrayna'nın yeni devlet başkanı seçilmiştir. Rusya tarafından tanınan Pyotr Poroşenko, Rusya yönelik politikasını daha sert bir şekilde sürdürürken,

⁵⁷³ "V Verhovnuyu Radu Vnesyon Zakonoproekt o Vstuplenii Ukraini v NATO", **Moskovskiy Komsomolets**, 5 Mart 2014, <http://www.mk.ru/politics/article/2014/03/05/994335-v-verhovnuyu-radu-vnesen-zakonoproekt-o-vstuplenii-ukrainyi-v-nato.html>, 25 Mart 2018 ; "V Radu Vnesli Zakonoproekt o Vstuplenii Ukraini v Nato", **Korrespondent**, 5 Mart 2014, (Çevrimiçi) <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3315260-v-radu-vnesly-zakonoproekt-o-vstuplenyy-ukrainy-v-nato>, 25 Mart 2018.

⁵⁷⁴ "Podpisan Političeskiy Blok Soglaşeniya ob Assotsiatsii Ukraini s ES", **Nezavisimaya Gazeta**, 21 Mart 2014, (Çevrimiçi) <http://www.ng.ru/news/461202.html>, 25 Mart 2018.

⁵⁷⁵ "Evropa Ne Zabıla Pro Krim: Rossiya Oblojili Sanktsiyami", **Lenta, Ru.**, 20 Haziran 2019, (Çevrimiçi) <https://www.gazeta.ru/business/2019/06/20/12429793.shtml>, 31 Ağustos 2019.

Ukrayna'nın doğu vilayetlerinde şiddet daha da artmış, Rusya ile ilişkiler daha da kötüleşmeye gitmiş ve var olan sorunlar daha da derinleşmiştir. Ukrayna'nın NATO üyeliği ve ABD'yle yakınlaşma çabaları daha da artmıştır. Rusya'yla gerginlik daha da derinleşmiştir.

18 Aralık 2014'te Ukrayna Devlet Başkanı Poroşenko, Ukrayna'nın 2010 yılında kabul ettiği "blok dışı statüsünün" Ukrayna'nın, egemenlik, güvenlik ve dış politikasına hizmet etmediğini ve etkisiz olduğunu, bu yasanın kaldırılması için Parlamente'ye yasa tasarısı sunmuştur. Poroşenko'ya göre Ukrayna'nın uzun zamandır iki büyük kolektif güvenlik sistemleri arasında "gri" tampon bölge olarak kalması Ukrayna için ek tehditlere yol açmaktadır. Ayrıca Ukrayna'nın NATO'ya katılması için de referandum yapacağını açıklamıştır.⁵⁷⁶ 23 Aralık'ta Ukrayna Parlamentosu, ülkenin "blok dışı" statüsünün kaldırıldığına ve Kuzey Atlantik İttifakına üyeliği sürecinin tekrar başlatılmasına dair kanun teklifini kabul etmiş, 29 Aralık'ta Devlet Başkanı Poroşenko kanunu onaylamıştır. Kararla ilgili açıklama yapan Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Ukrayna'nın bu kararı yapıcı olmadığını, çatışmacılığı daha da artırdığını, Ukrayna'nın doğu sınırlarındaki sorunların çözülmesine yardımcı olmayacağını, Ukrayna'nın "blok dışı" statüsü Avrupa güvenliğinin sağlanmasında en önemli bileşenlerden biri olduğunu açıklamıştır.⁵⁷⁷

Sonuç olarak Ukrayna'da yaşanan iktidar darbesi ve işbaşına gelen yeni Ukrayna yönetiminin Yanukoviç'in uygulamaktan kaçındığı politikaları hızlıca uygulamaya girişmesi, paralel olarak Rusya'nın Kırım'ın ilhakına, Donetsk ve Lugansk vilayetlerinde iç çatışmaların patlak vermesini desteklemesine ve günümüze kadar bu bölgelerin Kiev'e karşı mücadele vermesinde siyasi, askeri ve ekonomik olmak üzere her türlü desteği sağlamasına neden olmuştur. Ancak Ukrayna hükümetinin 2014 Şubat-Mayıs aylarında uyguladıkları politikalar Rusya'nın Ukrayna'ya müdahale etmesini tetikleyen neden olurken, Ukrayna'nın 1990'lı yıllarda başlayan ve Rusya'dan uzaklaşarak Batı'nın bir parçası olma yönündeki dış ve

⁵⁷⁶ "Poroşenko Vnes v Radu Zakonoproekt ob Otmeni Vneblokovo Statusa Ukraini" **Vzglyad**, 18 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <https://vz.ru/news/2014/12/18/721186.html>, 31 Ağustos 2019.

⁵⁷⁷ "Poroşenko Podpisal Zakon ob Otkaze ot Vneblokovo Statusa Ukraini", **Tass**, 29 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1678587>, 31 Ağustos 2019.

güvenlik politikaları ve bu bağlamda Rusya'yla kötüleşen ilişkiler Rusya'nın Ukrayna'ya karşı politikasının değişmesine ve en sonunda da askeri müdahale etmesine neden olan önemli sebeplerden biri olmuştur. Ukrayna'nın kendisini Batı'nın bir parçası olarak görmesi ve Rusya'nın kontrolünden çıkmaya çalışması Rusya'nın Kırım olmak üzere Ukrayna gibi stratejik konuma sahip olan bir devleti kaybetme riski büyük endişeyle karşılanmıştır. Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne üye olması, ekonomik, demografik ve siyasi olarak Doğu Avrupa ve Karadeniz bölgesinde güç dengesini Rusya'nın aleyhine değiştirmesi anlamına gelmekteydi. Ukrayna'nın Rusya'nın kurmaya çalıştığı Avrasya Birliği'ne dahil olması ise tam tersi Rusya'nın daha da güçlenmesi olarak görülmekteydi. Rusya'nın Ukrayna'yla ilgili ikinci bir seçeneği ise Ukrayna Rusya'nın kontrolünde olmasa da tarafsız bir dış politika izleyerek Rusya'yla ilişkilerini geliştirmesi, Rusya'nın Kırım'daki stratejik çıkarlarını gözetmesi beklenmekteydi. Bu durumda bölgede güç dengesinde bir değişiklik olmayacağı gibi, Rusya'yla (Türkiye, Romanya, Bulgaristan'ın üyesi olduğu) NATO ittifakı arasında bir tampon alan işlevi görmekteydi. Ancak Ukrayna'nın er ya da geç NATO'ya üye olması ise, bölgede güç dengesinin tamamen Rusya aleyhine değişeceği gibi, Rusya'nın Karadeniz'deki stratejik konumunu kaybetmesi, NATO ittifakının sınırlarına daha da yaklaşması anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla Ukrayna'nın NATO üyeliğini izin verilmesi Rusya'nın küresel stratejisinin, ulusal çıkarlar ve güvenlik politikasının en büyük başarısızlıklarından biri olacağı düşünülmekteydi. Ukrayna dış ve güvenlik politikasında yaşanan tercihler, uluslararası sistemin alt sistemi olan Avrupa'da yaşanan NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, Füze Savunma Sistemleri ve Avrupa'da silahlanma politikasının başarısızlığı gibi güvenlik sorunlarından biri olarak ortaya çıkmış, Ukrayna'nın dış ve güvenlik politikasında aldığı kararlar, Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahaleye yol açan nemli nedenlerden biri olmuştur.

3.7. Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak Avrupa'da 1990'lı yıllardan itibaren güvenlik alanında yaşanan değişim ve dönüşüm Avrupa'da güvenlik krizine yol açmış, bu kriz Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'ya askeri müdahaleleriyle sonuçlanmıştır. NATO'nun aşamalı olarak Rusya'nın sınırlarına doğru genişlemesi, Avrupa Konvansiyonel Silahlar Anlaşmasının başarısızlığı ve Rusya'nın bu anlaşmadan çekilmesi, ABD'nin Avrupa'da inşa etmeye çalıştığı Füze Savunma Sistemleri ve Rusya'yı bunun dışında tutma süreçlerinin eş zamanlı ilerlemesi Batı ile Rusya arasındaki krizlerin ana nedenlerini teşkil etmişlerdir.

NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, Avrupa'daki güç dengesini Rusya'nın aleyhine değiştirdiği gibi, ittifakın her seferinde yeni üye kazanarak Rusya'nın sınırına yaklaşması, Rusya'nın algıladığı tehdidinde artmasına yol açmıştır. Rusya ile komşu konuma gelen NATO ile Rusya'nın başkenti ve diğer sanayi ve en nüfuslu şehirler arasındaki mesafe birkaç dakikaya inmiştir. Ayrıca Yugoslavya ve Afganistan örneklerinde olduğu gibi NATO'nun alan dışı müdahaleleri Rusya'nın endişesini daha da artırmıştır. Askeri ve insan kaynağı açısından Avrupa'da üstün konuma gelen NATO aynı zamanda Rusya'nın "Avrupa ortak güvenlik alanı" kurma beklentilerini de geçersiz kılmıştır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin neredeyse tamamını içine alan NATO, eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle de askeri-teknik alanlarında yoğun işbirliği ve bu ülkelerin NATO standartlarına geçme çabaları, Moskova'nın kendinin çevrelendiğinin ve yalnızlaştırıldığını düşünmesine neden olmuştur. Bu süreç Rusya'nın komşusu eski Sovyetler Birliği ülkeleriyle kurmaya çalıştığı "stratejik ön savunma hattından" yoksun kalma riskini de beraberinde getirmiştir.

NATO'nun genişlemesini engellemekte başarısız kalan Rusya, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşmasından (AKKA) çekilerek bu anlaşma çerçevesinde öngörülen Gürcistan ve Moldova'da bulunan askeri üslerini kapatma ve askerlerini geri çekme yükümlülüğünden de vazgeçerek bu ülkelerle olan sorunlarını daha da derinleştirmiştir. AKKA'dan çekilen Rusya aynı zamanda Avrupa sınırlarında askeri sayısını artırmaya ve silahlanmaya tekrar başlayarak güç dengesini kendi lehine değiştirmeye çalışmıştır. Rusya'nın silahlanma yarışına girmesi aynı zamanda NATO

üyesi Doğu Avrupa ülkelerinin de Rusya'dan algıladıkları tehdidin artmasına ve bu tehdidi dengelemek için ABD'yle daha sıkı ittifak ilişkisi içerisine girmelerine neden olmuştur.

Bu süreç içerisinde ABD tarafından Avrupa'da konuşlandırılan Füze Savunma Sistemlerinin en büyük savunucuları olan Doğu Avrupa ülkelerinden Polonya, Çek Cumhuriyetleri, Romanya gibi Rusya'nın komşusu veya coğrafik olarak Rusya'ya yakın ülkeler olmuştur. Füze Savunma Sistemleri, Rusya tarafından stratejik nükleer silahlarını işlevsiz kılacağı ve ABD ile var olan nükleer güç dengesini ABD lehine değiştireceği endişesine yol açtığı gibi Avrupa'da konuşlandırılan Füze Savunma Sistemlerinin bileşenleri, Avrupa'daki güç dengesini yine Rusya'nın aleyhine yol açacağını düşünmesine itmiştir. Rusya'nın çevresindeki denizlerde ve komşu ülkelerde konuşlandırılması planlanan Füze Savunma Sistemlerinin bileşenlerine karşı Rusya söz konusu silahlara ev sahipliği yapan ülkeleri hedef alarak asimetrik cevap vermek için hazırlıklar başlatmıştır. Füze Savunma Sistemleri, ABD'nin NATO'yu tekrar bir arada tutmak ve Rusya'nın Avrupa'nın dışına itmek için de bir araç olarak gören Moskova hem nükleer silahlarına hem de Füze Savunma Sistemlerinin bileşenlerini hedef alabilecek veya devre dışı bırakacak orta menzilli silahların üretilmesine hız vermiştir. Bu durum silahlanma yarışını tekrar tetiklemiş, Batı ile Rusya arasındaki güvensizlik ortamını daha da derinleştirmiştir. Kendisini Batı'dan sürekli dışlandığını hisseden Rusya, sert gücüne daha fazla önem vererek dış politikasının sertleşmesine doğru eğilim göstermiştir.

Güvenlik alanında Batı ile işbirliği konularında istediği ilerlemeyi elde edemeyen Rusya, dış politika yaklaşımını da her geçen gün değiştirerek daha da sert tutum almaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, Rusya'nın Batı'ya yönelik olduğu gibi komşularına yönelik izlediği sert tutumun kaynağı, Batı'nın politikaları olmuştur. 1990'lı yılların başlarında ABD'yi "doğal bir müttefik" ilan eden, kendi güvenliğini NATO ülkelerinin güvenliğiyle eş değer gören Rusya ilerleyen yıllarda bu politikasından vazgeçerek, Batı'yı dengelemek için arayış içerisine girmiştir. Tekrar Büyük Güç olmak için tüm güç kaynaklarını seferber eden Rusya, ABD'ye alternatif dünya düzeni kurmak için öncülük etmeye başlamıştır. Uluslararası sistem içindeki güç dengesinin değişmesi gerektiğine inanmaya başlamış, bu yönde önemli adımlar

atmıştır. Bir taraftan, ekonomik olarak yükselen Çin ve Hindistan gibi ülkelere silah teknolojisi sağlayarak, diğer taraftan da hem kendisi silahlanmaya başlamış hem de çevresindeki ülkeleri kendi etrafında toplamak için politikalar izlemiştir. Her geçen yıl kendi geleceğini Avrupa'da görmeyen Rusya kendisinin kutuplardan biri olarak saymaya başlamıştır. Batı'nın parçası olamayan Rusya Batı'yla daha kolay mücadele yürüten ve kendi çıkarlarını savunmak için Batı'yla ilişkilerini bozmayı daha kolay göze alan bir konuma gelmiştir. Uluslararası politikanın güç mücadelesinden ibaret olduğuna dair fikir Rusya'nın temel dış politika prensibi haline gelmiştir. Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri de bu çerçevede yapılmıştır.

Avrupa'dan dışlanan, yalnızlaşan ve Batı'yla işbirliği konusunda umudunu yitiren Rusya, komşu ülkeleriyle yakınlaşarak zayıf yanlarını telafi etmeye çalışmıştır. Rusya'nın Avrupa'da Batı'yla yürüttüğü mücadele ve ilişkilerin krize girmesi komşu ülkelerin Rusya'dan algıladıkları tehdidi de artırmıştır. Kendilerinin geleceğini Batı'da gören Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova gibi ülkeler Rusya'dan gelen tehdidi dengelemek için Batı'yla yakınlaşmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Bazı ülkeler daha dengeli bir politika izlerken, bazıları daha cesur adımlar atmışlardır. Rusya'nın Batı'yla yaşadığı güç ve jeopolitik mücadelenin kızışmasında Rusya'nın komşusu ülkelerinin politikalarını da etkili olmuştur.

Hem Gürcistan hem de Ukrayna 1990'lı yılların sonralından itibaren Rusya karşıtı politika izlemiş, Rusya'dan uzaklaşarak Batı içinde bir rol üstlenmenin yollarını aramışlardır. Bu sürece zaman zaman Moldova ve Azerbaycan da eşlik etmiştir. Ancak renkli devrimlerle beraber Gürcistan ve Ukrayna'da iktidara gelen Batı yanlısı ve Batı destekli liderler bu süreci daha da hızlandırmışlardır. Hem Gürcistan hem de Ukrayna'daki Batı yanlısı yönetim Avrupa Birliği ve NATO'ya üye olmak için politikalar izlemeye başlamışlardır. Bu ülkelerin Rusya'dan uzaklaşarak Batı'yla bütünleşme politikaları Moskova tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Rusya ile Batı arasındaki dengenin Rusya'nın aleyhine bozulmaya başlaması bu süreci engellemek için Rusya'yı harekete geçirmiştir. Rusya'nın kaygılarını göz ardı eden ve en kısa zamanda NATO'ya üye olmaya çalışan Gürcistan, Rusya'yla karşı karşıya gelmeyi göze almıştır. ABD'yle özel ilişkiler kuran Gürcistan, ordusunu modernize ederek Rusya'yla güç mücadelesine girişmenin hazırlıklarını başlatması, eş zamanlı olarak

Rusya'yı Abhazya ve Güney Osetya'ya olan desteğini daha da artırmasına ve Kafkasya'da askeri güç yığmasına itmiştir. Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya üzerinde egemenliğini sağlayarak NATO'ya girmesi, Kafkasya'da güç dengesini Rusya'nın aleyhine değiştireceği gibi, Rusya'nın hayati çıkar alanı olarak gördüğü stratejik savunma hattının da kaybetmesi anlamına gelmekteydi. Ayrıca güvenlikleri Rusya tarafından sağlanan Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan kontrolüne geçmesi Rusya'nın uluslararası alanda büyük bir prestij kaybına da yol açabilirdi. Gürcistan'ın dış politika amaçlarına ulaşması Rusya'nın hem stratejik hem de siyasi çıkarlarının zarar görmesi olarak görülmüştür. Bu çıkarları korumak için Rusya Gürcistan'ın dış politika çizgisinden vazgeçmesine zorlamak istemiştir. Gürcistan'a müdahale ve ardından da Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıması da bu yönde yapılmış bir karardı.

Gürcistan ile benzeri bir dış politika izleyen Ukrayna'da aynı şekilde Rusya'nın tepkisiyle karşı karşıya kalmıştır. Ukrayna bağımsızlığını kazandığından beri Rusya'dan uzaklaşmayı Batı'yla daha yakın ilişki biçimi kurmayı hedeflemiştir. Ancak Rusya'ya olan ekonomik bağımlılık güvenlik konularındaki sorunlar bunun önündeki en önemli engel olmuştur. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından günümüze kadar Ukrayna iki şekil konsepti üzerinde dış politikasını inşa etmiştir: Birincisi, Rusya ile Batı arasında denge politikası izlemek. İkincisi ise Rusya'dan tamamen uzaklaşarak Batı'nın bir parçası olmak. 2004-2010 yılları arasında ve 2014 yılında Yavukoviç iktidarının devrilmesinden sonra Batı yanlısı iktidar denge politikasından vazgeçerek Rusya'nın Kırım'daki askeri varlığını sona erdirmeyi ve NATO'ya üye olmayı hedeflemekteydi. Bu yönde alınan kararlar Rusya tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ukrayna'nın kendisinden kopmasına karşı çıkan Rusya askeri müdahalede bulunarak bunu engellemeye çalışmıştır. Gürcistan savaşı sonrası daha cesur hareket eden Rusya, ekonomik ve stratejik anlamda Gürcistan'dan çok daha önemli konuma sahip olan Ukrayna'dan kolayca vazgeçemezdi. Moskova, Ukrayna'ya yönelik askeri müdahalede bulunarak Kiev yönetiminin dış politika kararından vazgeçirmeyi ve Ukrayna'nın Rusya'yı ülkesinden çıkarmak, güvenliğini NATO üyeliği üzerinden sağlamak gibi amaçlarına ulaşmasını engellemeyi hedeflemiştir. Rusya Kırım'ı ilhak etmekle kalmayarak Ukrayna'nın doğu

bölgelerinde başlattığı savaş, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü bozarak Ukrayna'nın uzun vadede NATO'ya üye olmasını engellemesinin yanında Avrupa'daki güç dengesini kendi aleyhine değişmesini engellemiştir. Kırım üzerinde egemenliğini sağlayarak Kırım'ı kaybetme riskini ortadan kaldırmış, Kırım'ı silahlandırarak güney sınırlarında güvenlik hattı oluşturmaya çalışmıştır. Gürcistan'ın ardından Ukrayna'ya askeri müdahalede bulunan Rusya, aynı zamanda Azerbaycan ve Moldova gibi sınır sorunu yaşayan eski Sovyetler Birliği ülkelerine de mesaj vermiştir. Diğer bir deyişle, Batı ile yakın ilişki içerisinde olan diğer eski Sovyetler Birliği ülkelerinin Rusya'nın çıkarlarını göz ardı ederek güç dengesini Batı lehine değiştirme politikasını izlemeleri Rusya tarafından tepkiyle karşılanacağı anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü üzere, Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri savunmacı/ defansif nitelik taşımaktaydı. Diğer bir deyişle, Rusya, Batı ittifakı olan NATO'nun genişlemesinden, söz konusu ülkelerin de Rusya'dan uzaklaşarak karşı ittifaka dahil olma çabalarından kaynaklı tehdit algısını sınırlandırmak ve dengelemek için askeri müdahalede bulunmuştur. Gürcistan'dan koparılan Abhazya ve Güney Osetya'nın güvenliğini üstlenerek bu bölgelerde var olan askeri üslerini güçlendirmesi ve Kafkasya'daki stratejik savunma hattını Gürcistan'ın sınırları içine kadar taşıması belli bir anlamda saldırgan/ offensif bir politika olmuştur. Ancak bu durumda bile örneğin Güney Osetya'nın Rusya'ya katılmak istemesine rağmen Moskova bu talebi olumsuz karşılamıştır.

Ukrayna konusunda durum Gürcistan olayından biraz daha farklı olmuştur. Rusya Kırım'ı ilhak ederek toprak kazanımı elde etmiş, bölgedeki askeri gücünü ve silah kapasitesini artırarak saldırgan/ offensif bir dış politika davranışı sergilemiştir. Ancak Ukrayna'nın Lugansk ve Donetsk bölgelerinin tek taraflı bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve Rusya'ya katılmak istediklerine dahil karar almalarına rağmen Rusya Güney Osetya örneğinde olduğu gibi bu taleplerini geri çevirerek Ukrayna'nın parçası olarak kalmalarını tercih etmiştir.

Rusya'nın Gürcistan ve özellikle de Ukrayna'ya yönelik askeri müdahale politikası ağırlıklı olarak savunmacı/ defansif olsa da uzun vadede Rusya'nın dış politikası güç maksimizasyonu amacını gütmekteydi. Diğer bir deyişle, Rusya'nın

Gürcistan ve Ukrayna'ya yönelik gerçekleştirdiği askeri müdahaleleri aynı zamanda Rusya'nın uzun vadede kurmak istediği Avrasya Birliği projesini engellemeye çalışanların planlarını engelleme niteliği taşımaktaydı. Rusya açısından Ukrayna, Moskova hakimiyetinde kurulması öngörülen Avrasya Birliği'nin ayrılmaz bir parçasıydı. Ukrayna'nın Rusya'dan uzaklaşması aynı zamanda Rusya'nın Ukrayna'yı Avrasya Birliği'ne dahil etmeyi hedeflemesinden de kaynaklanmaktaydı. Rusya'nın güçlenmesi Ukrayna'ya baskıların daha da artması anlamına gelmekteydi. Moskova, Ukrayna'yla yaşadığı sorunların temelinde Ukrayna'daki Batı yanlısı yönetimlerin ve Batı'nın Ukrayna'yı Rusya'dan koparma yönündeki politikalarının yattığını düşünmekteydi. Batı'nın eski Sovyetler Birliği ülkelerine renkli devrimlerle müdahale etmemesi durumunda ve Rusya yanlısı iktidarların iktidarda kalmaya devam etmeleri bu ülkelerin er ya da geç Rusya etrafında birleşerek Avrasya Birliği'nin parçası olacaklarını düşünmekteydi. Böylelikle, Rusya şekillenmekte olan çok kutuplu dünya düzeninde eski Sovyetler Birliği ülkelerini kendi etrafında Avrasya Birliği çerçevesinde birleştirerek şekillenmekte olan çok kutuplu dünyada kutuplardan biri yapmayı hedeflemekteydi. Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'ya yönelik müdahaleleri savunmacı/ defansif bir nitelik taşımış olsa da uzun vadede Rusya'nın bu ülkelere yönelik politikası saldırgan/offensif nitelik taşımaktaydı. Rusya'nın aslında sadece savunmacı bir dış politika izlemediğini 2015 yılında Suriye'ye gerçekleştirdiği askeri müdahalesiyle göstermiş oldu.

4. BÖLÜM: SURİYE KRİZİ VE RUSYA’NIN ASKERİ MÜDAHALESİ

Orta Doğu bölgesinde yaşanan siyasi gelişmeler ve bu gelişmelerin Suriye’ye yansımaları, Rusya’nın Suriye politikasını etkilemiştir. 2011 yılında yaşanan NATO’nun Libya müdahalesi, Suriye’de başlayan iç savaşın Şam yönetimine yönelik Batı’nın askeri müdahale ihtimalini artırması, Rusya’nın geleneksel olarak Suriye’yle tarihsel bağlarını koruma isteği, IŞİD ve El-Kaide’nin Suriye’de güçlenmesiyle Moskova’nın terörle müdahale başlatma isteği ve Ortadoğu’da değişen güç dengesi çerçevesinde Suriye krizinin sürecinde ve çözümünde aktif rol üstlenerek Büyük Güç olma çabası Rusya’nın Suriye’ye askeri müdahale etmesinin temel nedenleri olmuştur.

4.1. Müdahale Öncesi ve Sonrası Rusya’nın Suriye Politikası

Rusya’nın Suriye savaşında yer alması, Rus dış politika yakın tarihi açısından önemli gelişme olmuştur. Daha önce Rusya hiçbir zaman herhangi bir Arap ülkesinde doğrudan bir savaşta yer almamıştı. 1950’li ve 1980’li yıllarda Sovyetler Birliği Arap devletlerine askeri ve askeri-teknik destek sağlamakla sınırlı kalmıştı. Sovyetler Birliği’nin askeri danışman ve uzmanları, Moskova’ya ait hava savunma sistemleri süreli olarak savaşta yer almış olmasına rağmen ve Arap-İsrail savaşlarında olduğu gibi ABD ile Sovyetler Birliği’ni karşı karşıya getirme riskini taşımışsa da Moskova Orta Doğu’daki savaşlarda doğrudan müdahil olmaktan kaçınmıştır.

Suriye krizi ortaya çıktığında Rusya’nın önünde iki seçenek vardı. Suriye’de ve genel olarak bölgedeki gelişmelerin dışında kalarak kenardan seyretmek ya da Suriye’de çatışan taraflardan birinin yanında yer alarak Suriye krizine dahil olmaktı. Moskova birinci seçeneği tercih ederek Libya örneğinde olduğu gibi Esad rejiminin düşmesine seyirci kalabilirdi. Bu durum Rusya’yı Esad rejiminin sona ermesinin taraftarı olan Batı ve bölgesel güçlerle de karşı cephelerde yer almasının önüne geçebilirdi. Ancak Rusya, öne sürdüğü gerekçeler ışığında Şam Yönetiminin ayakta kalması yönünde bir tercihte bulundu. Rusya’nın bu yönde adımı ilerleyen zamanda Suriye politikasından geri dönüşünün zor olacağı olanağına sahipti. İlk başka Şam Yönetiminin yanında yer alan Moskova, daha sonra bu cephe değiştirmesi veya Suriye

krizinden tamamen çekilmesi Büyük Güç statüsüne büyük darbe buracaktı. Diğer taraftan giderek kızışan Suriye krizine üstelik Batı ittifakının karşısında yer alması, daha büyük riskler içerebilirdi. Rusya'nın Şam Yönetiminin yanında yer almasında önemli gerekçeleri vardı. Rusya'nın bu yöndeki nedenleri Suriye'nin krizinin başladığında ve sonrasında yaşanan gelişmelerin etkisiyle birtakım değişikliklere uğramıştır.

Şam yönetimi Suriye iç savaşının başladığı 2011 yılından itibaren Moskova tarafından desteklenmektedir. Arap Baharı süreci, Kremlin tarafından Orta Doğu'yu istikrarsızlaştıracağı, bölgeyi kaosa sürükleyeceği ve bu gelişmeleri radikal güçler fırsat bilerek yararlanacağı görüşündeydi.⁵⁷⁸ Ayrıca, Rusya'da Arap Baharı sürecinin başlamasında ABD'nin rolünün olduğunu, eski Sovyetler Birliği ülkelerinde yaşanan "renkli devrimler" benzerinin Arap ülkelerinde yaşandığını ve bunun ABD'nin hâkimiyetini artırmak için yapıldığına ilişkin görüşler vardı.⁵⁷⁹

Böylelikle Moskova, BM GK kararı olmadan Şam rejimini dış müdahale sonucu düşürülmesinin meşru olmadığını öne sürerek bunu engellemeye çalıştı. Uluslararası destekten yoksun kalan Şam Yönetimi, uluslararası hukukun da meşru saydığı yöntemle, yani taraflar arasında var olan silah anlaşmaları çerçevesinde silah sevkiyatını arttırdı ve Suriye'ye kıyılarından deniz kuvvetleriyle destek verdi. 2011 yılında Suriye'de başlayan kitlesel gösterilerin iç savaşa dönüşmesi, Suriye hükümetinin giderek şiddetlenen iç savaşta Suriye silahlı kuvvetlerini askeri araç ve mühimmat desteği ve teminatı için Rusya'nın yardımını talep etti. Aynı zamanda Rusya BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye'ye yönelik silah ambargosuna karşı çıkarak Suriye'ye silah sevkiyatlarını sürdüreceğini dile getirdi. 2011 yılında anlaşmada öngörülen 8 uçaksavar füze sistemlerinin ikisini, 160 adet füzelerin 40'ının sevkiyatını gerçekleştirmiştir.⁵⁸⁰ 2012'de Rusya Suriye'ye 36 Yak-130 eğitim amaçlı savaş uçağı, hava savunma sistemleri ve bunların bakımı ve onarımı için ekipman, 60 ton mühimmat ve patlayıcı maddeler, KAV-500 modeli güdümlü uçak savaş bombalarını

⁵⁷⁸ Yevgeni Primakov, "Oçen' Blijniy Vostok", **Rossiyskaya Gazeta**, 8 Ağustos 2012, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2012/08/08/vostok.html>, 13 Ocak 2018.

⁵⁷⁹ A.P. Kosov, "SŞA i 'Arabskaya Vesna': Otsenki Rossiyskogo Ekspertnogo Soobşestva", **Vestnik RUDN**, Uluslararası İlişkiler Serisi, Sayı 3, 2016, s. 473-474.

⁵⁸⁰ "Pis'mo k Rosoboroneksportu", **Human Rights Watch**, (Çevrimiçi) <https://www.hrw.org/ru/news/2012/04/06/246505>, 6 Nisan 2012,

sevk etmiş, Suriye'ye ait Mi-24 savaş helikopterlerini Rusya'da onararak teslim etmiştir.⁵⁸¹ Avrupa Birliği'nin Suriye'ye uygulamaya koyduğu silah ambargosu sırasında 2012 yılında hareket edebilen kıyı gemi savaş füze sistemleri "Bastion-P" ve uçak savaş füze sistemleri "Pantzer-S1" Suriye'ye devredilmiştir. Haziran 2012 yılında Rus şirketi *FEMCO*'ya ait *Alaed* gemisi Baltık'tan Suriye'ye hava savunma sistemleri ve Kaliningrad'da onarılan Suriye'ye ait Mi-25 savaş helikopterlerini ulaştırdı. Avrupa Birliği'nin Suriye'ye silah sevkiyatını gerçekleştiren gemi şirketleriyle olan sözleşmelerini sonlandırmasıyla Rusya Suriye'ye silahlarını büyük çıkartma gemileri vasıtasıyla gerçekleştirmeye başladı. 2012 yılında Rusya'nın deniz kuvvetlerine ait 15 ağır çıkartma gemileri mevcuttu. Rusya Suriye'ye büyük çıkartma gemileriyle gerçekleştirdiği taşımacılığını Sevastopol'deki Karadeniz filosu üzerinden gerçekleştiriyordu. 2013 yılında silah sevkiyatlarına Baltık ve Pasifik filoları, 2014 yılında Kuzey filosu da dahil oldu.⁵⁸²

Böylelikle Rusya Tartus limanı üzerinden Suriye'ye ağır çıkartma gemileriyle silah ve mühimmat sevkiyatını sürdürmüştür. Suriye'ye silah sevkiyatı yapan Rus ağır çıkartma gemileri Türk boğazlarından güneye doğru 2013 yılının ilk çeyreğinde 6 kez, ikinci çeyreğinde 10 kez, üçüncü çeyreğinde 15 kez, dördüncü çeyreğinde ise 8 kez (olmak üzere toplam 2013 yılında 38 kez) geçiş yapmıştır.⁵⁸³ 2014 yılında Rus filosuna ait çıkartma gemileri Karadeniz'den Suriye'ye 48 kez⁵⁸⁴, 2015 yılında Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin de hazırlıklarıyla beraber silah sevkiyatları için bu sene Türk boğazlarından rekor bir seviyeye geçişler 74 kez gerçekleşmiştir.⁵⁸⁵ 2016 yılında da Rusya'nın Suriye kıyılarına doğru silah sevkiyatı devam etmiştir.⁵⁸⁶

⁵⁸¹ **Yejegodnik SIPRI 2013**, IMEMO RAN, Moskova, 2014, s. 293-294.

⁵⁸² M.Yu. Şepovalenko, **Siriyskiy Rubej**, 2. Baskı, TAST, Moskova, 2016, s. 121-125.

⁵⁸³ "Russian Movements In 2013", **Bosphorus Naval News**, (Çevrimiçi)

<https://turkishnavy.net/foreign-warship-on-bosphorus/russian-movements-in-2013/>, 3 Ocak 2018.

⁵⁸⁴ "Foreign Warship On Bosphorus in 2014", **Bosphorus Naval News**, (Çevrimiçi)

<https://turkishnavy.net/foreign-warship-on-bosphorus/foreign-warship-on-bosphorus-in-2014/>, 3 Ocak 2018.

⁵⁸⁵ "Foreign Warship On Bosphorus in 2015", **Bosphorus Naval News**, (Çevrimiçi)

<https://turkishnavy.net/foreign-warship-on-bosphorus/foreign-warship-on-bosphorus-in-2015/>, 3 Ocak 2018.

⁵⁸⁶ "Foreign Warship On Bosphorus in 2016", **Bosphorus Naval News**, (Çevrimiçi)

<https://turkishnavy.net/foreign-warship-on-bosphorus/foreign-warship-on-bosphorus-in-2016/>, 3 Ocak 2018.

Rusya'nın 2015 yılında Suriye'ye başlattığı hava operasyonu ile beraber, Rus filosuna ait çıkartma gemileri bundan sonra sadece Suriye için değil, Suriye savaşının taraflarından biri haline gelen Rusya'nın kendisi için de silah sevkiyatı ve bölgedeki güç dengesini etki yapmak adına bölgede faaliyet yapmaya başlamıştır. Rusya'nın Suriye'ye ve Suriye savaşı için silah sevkiyatlarına duyulan ihtiyacı ağır çıkartma gemileriyle sınırlı tutmayıp, bunlara ticari gemileri de eklemiştir. 2015 yılında 20, 2016 yılında 18 ticaret gemisi destek amaçlı silah sevkiyatlarına dâhil edilmiştir.⁵⁸⁷

2015 yılının başlarında Suriye hükümet güçleri, En-Nusra, Ceyş el-Fetih, Ahrar üş-Şam ve Cund el-Aksa'nın koalisyonunun saldırılarına karşı dayanamayarak, İdlib ve Deraa bölgelerinden çekilmek zorunda kalmış, Palmir'i kaybetmişti. Bu süreç, Esad'ın kaybetmesi kaçınılmaz olarak görülmüştü. Bunun sonucunda sadece Esad Ailesi değil, aynı zamanda Suriye devletinin kurumlarıyla birlikte yıkılması ve Nusra ve IŞİD gibi radikal grupların iktidara gelmesi olasılığı ortaya çıkmıştı. Rusya için böyle bir senaryo kabul edilemez olarak görülüyordu. Böyle bir gelişmenin gerçekleşmesi Rusya için de büyük bir tehlike niteliği taşıyordu. 2015 yılında Putin'e göre, geniş alanları kontrol altında tutam IŞİD ve diğer terör örgütlerinin Şam veya Bağdat'ı ele geçirmeleri, bunlar resmi iktidar statüsünü kazandıkları durumunda bunu küresel yayılma amaçları için bir dayanak olarak kullanarak bölgeyi olduğu gibi Rusya'ya da tehdit oluşturacaklardı.⁵⁸⁸ Bu tehdit karşısında Rusya önlem alması kaçınılmaz olarak görülmekteydi. Böylelikle Rusya tarihinde ilk defa bir Arap ülkesine doğrudan ve kapsamlı bir savaşa girecekti.

Suriye'deki süreç Rusya'nın müdahale için önceden hazırlanmasına itmekteydi. Rusya hava operasyonlardan yaklaşık bir ay önce 26 Ağustos 2015 tarihinde hava kuvvetlerini Suriye'de konuşlandırılmasına ilişkin Suriye'yle anlaşma

⁵⁸⁷ M.Yu. Şepovalenko, **Siriyskiy Rubej**, 2. Baskı, TAST, Moskova, 2016, s. 126-128.

⁵⁸⁸ Zasedanie Mejdunarodkogo Diskussionnogo Kluba 'Valdai', 22 Ekim 2015, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/50548>, 13 Ocak 2018.

imzaladı.⁵⁸⁹ 26 Eylül 2015'te Rusya, Suriye, İran ve Irak tarafından Bağdat'ta IŞİD'le mücadele için İstihbarat ve Koordinasyon Merkezi kuruldu.⁵⁹⁰

28 Eylül 2015'te Birleşmiş Milletler 70'inci yıldönümünde Genel Kurul Toplantısında konuşan Putin, ABD ve müttefiklerini Orta Doğu'daki yaşananlarda sorumlu tutarak eleştirmiş, ABD ve Orta Doğu devletlerine Rusya'yla birlikte terörizme karşı mücadele için geniş bir koalisyon kurulması için çağrıda bulunmuştu.⁵⁹¹

30 Eylül 2015'te Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Rusya Federal Konseye Rusya silahlı kuvvetlerinin üçüncü ülkelerle kullanılmasına izin verilmesi için başvurdu.⁵⁹² Rusya Federal Konseyi silahlı kuvvetlerin yurt dışında kullanılmasına ilişkin karar aldı.⁵⁹³ Dönemin Kremlin İdaresi Başkanı Sergey İvanov, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, IŞİD terör örgütüyle mücadele için Rusya'dan askeri yardım talebinde bulunduğunu açıkladı. İvanov, Rus silahlı kuvvetlerinin yurt dışında kullanılmasının uluslararası hukuka uygun olabilmesi için, iki şarttan birinin yerine getirilmesi gerektiğini, bu şartlardan birinin BM Güvenlik Konseyi kararının ikinci şartın ise söz konusu ülkenin askeri yardım talebinde bulunması gerektiğini açıklamasında bulunmuştur.⁵⁹⁴

Rusya'nın askeri müdahalesinin kapsamını sınırlayacak üç şart getirildi. Birincisi, Rusya'nın derin bir çatışmaya bulaşmayacak, sadece Suriye ordusunun ilerlemesine destek verecekti. İkincisi, operasyonlar sadece hava kuvvetleriyle gerçekleştirilirdi; herhangi bir kara operasyonunun söz konusu olmayacaktı.

⁵⁸⁹ Anlaşma metni için bkz: (Çevrimiçi)

<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201601140019?index=6&rangeSize=1>, 13 Ocak 2018.

⁵⁹⁰“Rossiya, Siriya, İrak i İran Obyavili o Sozdanii Tsentra Po Koordinatsii Bolbi s İG”, (Çevrimiçi) <http://russian.rt.com/article/119183>, 2 Ekim 2015.

⁵⁹¹ Putin'in BM 70. Genel Kurul toplantısındaki konuşması, 28 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/50385>, 13 Ocak 2018.

⁵⁹² Putin Obratilsya k SF za Razreşeniem İsmolzovat' VS Rossii za Rubejom, **RIA Novosti**, 30 Eylül 2015, (Çevrimiçi) https://ria.ru/defense_safety/20150930/1292915892.html, 13 Ocak 2018.

⁵⁹³ Putin Poluçil Prabo İspolzovat' Voyska za Rubejom, **Vedomosti**, 30 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/09/30/610834-sovfed-vs-rossii-za-rubezhom>, 13 Ocak 2018.

⁵⁹⁴“İvanov: Asad Obratilsya za oennoy Pomoşyu k Rossii”, **Vzglyad**, 30 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <https://vz.ru/news/2015/9/30/769605.html>, 13 Ocak 2018.

Üçüncüsü, Rusya'nın askeri desteği Suriye ordusunun muharebe alanlarıyla sınırlı kalacaktı.⁵⁹⁵ Ayrıca, Suriye ordusuna Rusya yapımı modern silahların kullanmasında eğitim verilmesi ve askeri danışmanlık yapılması, teknik istihbarat sağlanması, askeri üslerin korunması Rusya Suriye'deki askeri faaliyetleri arasındaydı.⁵⁹⁶

Rusya'nın Suriye müdahalesi çerçevesinde, 12 modernize Su-24M bombardıman uçağı, 12 modernize Su-25 GM ve Su-25UB saldırı uçağı, 4 Su-24 bombardıman uçağı, 4 çok yönlü Su-39SM avcı uçağı, bir İl-20M1 istihbarat uçağı, 12 Mi-24P savaş helikopteri, 5 Mi-8AMTŞ nakliyat helikopteri faaliyet göstermekteydi. Böylelikle Suriye'de hava operasyonlarının başladığında Rusya toplam 32 savaş uçağı konuşlandırılmıştı. Daha sonra bu sayı artırılabaktı. Aralık 2015 yılında dört Su-24 bombardıman uçağı, 30 Ocak 2016 yılında dört modern çok yönlü Su-25S avcı uçağı, böylelikle Şubat 2016 yılında Rusya hava birlikleri 40 savaş uçağına sahip olmuştu. Helikopter sayısı da artırılmış, Aralık 2015 yılında 4 modern Mi-35M savaş helikopteri ve birkaç Mi-8 modeli nakliyat helikopteri nakledilmişti. Ayrıca Rusya Hmeymim hava üssünün güvenliğini sağlama amaçlı, 1,5 bin kara birliklerini konuşlandırmıştı. 2016 yılının sonuna doğru bu sayı 3 bine çıkartılmıştı. Hmeymim hava üssünün güvenliğinden sorumlu olan kara birlikleri T-90A tanklara, çeşitli zırhlı araçlara ve 152 milimetrelik Msta-B obüslere sahipti. Hava üssünün havadan korunması için ise kara birlikleri modern hava savunma sistemlerine, Buk-M2 ve Pantzer-S uçak savar füze sistemlerine sahipti. Kasım 2015 yılında hava üssüne Rusya'nın en modern ve ileri teknolojiye sahip S-400 hava savunma sistemleri yerleştirildi.⁵⁹⁷

11 Aralık 2017 yılında Suriye ordusuyla birlikte teröristlere karşı zafer kazandıkları gerekçesiyle Suriye'de bulunan Hmeymim ve Tartus'daki askeri üsler dışında hava kuvvetlerini geri çekme kararı almıştır.⁵⁹⁸ Bu karar sonrası Rusya

⁵⁹⁵ Petr Akopov, "Voyna v Sirri Dlya Rossii-Uprejdayuşyaya Voyna", (Çevrimiçi) <http://vz.ru/politics/2015/10/1/769776.html> > (1 Ekim 2015)

⁵⁹⁶ "Velkoe Sotrudniçestvo Kontinentov", **İzvestiya**, 1 Ekim 2915, (Çevrimiçi) <http://izvestia.ru/news/592364>, 13 Ocak 2018.

⁵⁹⁷ M.Yu. Şepovalenko, **Siriyskiy Rubej**, 2. Baskı, TAST, Moskova, 2016, s. 106-108.

⁵⁹⁸ "Putin Poruçil Vıvesti Voyska iz Sirii", **Rossiyskaya Gazeta**, 11 Aralık 2017, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2017/12/11/putin-poruchil-pristupit-k-vyvodu-rossijskoj-gruppirovki-vojsk-iz-sirii.html>, 13 Ocak 2018.

Suriye’de bulunan 23 savaş uçağı ve 2 Ka-52 savaş helikopterini ve askeri birliklerinin bir kısmını geri çekmiştir.⁵⁹⁹ 20 Ocak 2017 yılında Suriye’yle imzalanan ve Tartus limanının genişletilmesi, 11 askeri geminin bulunabilmesi ve 49 yıl boyunca karşılıksız olarak Rusya tarafında kullanılmasına ilişkin imzalanan⁶⁰⁰ anlaşma⁶⁰¹ 29 Aralık 2017 yılında onaylanmıştır.⁶⁰²

Böylelikle Rusya Suriye’ye gerçekleştirdiğı hava operasyonu sonrasında hava ve deniz üsleri, askeri uçaklar ve savaş gemileri, S-300 ve S-400 hava savunma sistemleri, denizaltıları ve radar sistemleri konuşlandırma hakkı elde etmiş, bölgede önemli aktörlerden biri haline gelerek, NATO’nun güney kanadına yerleşme olanağı elde etmiştir. Bu da Rusya tarafından jeostratejik başarı olarak sayılmıştır. Ancak Rusya’nın Suriye müdahalesi birden çok nedene bağlı olmuştur.

4.2. Rusya’nın Suriye Müdahalesinin Nedenleri

4.2.1. Libya Olayları

Rusya’nın Suriye müdahalesini etkileyen en önemli gelişmelerden biri NATO’nun Libya müdahalesiydi. Suriye krizi, Libya krizinden hemen sonra meydana gelmiş olmasına rağmen, iki ülkedeki gelişmeler farklılık göstermişti. Libya’da Muhammet Kaddafi rejimine karşı 2011 Şubat’ında başlayan ayaklanma uluslararası toplum tarafından büyük destek görmüştü. 17 Mart 2011 yılında, Kaddafi güçleri Bengazi’deki ayaklanmayı bastırmaya hazırlanırken, BM Güvenlik Konseyi 1971 ve 1973 numaralı kararları kabul etti.⁶⁰³ Bu karar Eylül 2005 yılında BM Genel Kurulunda oybirliğiyle kabul edilen 60/1 numaralı kararına atıfta bulunarak, BM üyesi her bir devlet “sivillerin korunmasıyla sorumluluk yüklüyor, barışçıl yöntemler

⁵⁹⁹ “Rossiyskaya Gruppirovka Naçala Vıvod Sil İz Sirii”, **İzvestia**, 11 Aralık 2017. (Çevrimiçi) <https://iz.ru/681655/2017-12-11/rossiiskaia-gruppirovka-nachala-vyvod-sil-iz-sirii>, 13 Ocak 2018.

⁶⁰⁰ “Rossiya i Siriya Podpisali Soglaşenie o Razşirenii Rossiyskoy Bazı v Tartus”, **Vedomosti**, 20 Ocak 2017, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/3199032>, 13 Ocak 2018.

⁶⁰¹ Anlaşma için bkz: (Çevrimiçi)

<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201701200039>, 13 Ocak 2018.

⁶⁰² “Putin Podpisal Zakon o Ratifikatsii Soglaşeniya s Siriyey Po Tartusu”, **Vedomosti**, 29 Aralık 2017, (Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2017/12/29/746963-putin-podpisal>, 13 Ocak 2018.

⁶⁰³ BM Güvenlik Konseyi Kararının metni için bkz: (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/39/PDF/N1126839.pdf?OpenElement>, 13 Ocak 2018.

sonuçsuz kalması ve ulusal iktidarın kendi halkını insanlığa karşı suçtan ve soykırımdan koruyamazsa, BM Güvenlik Konseyi üyelerine bölgesel örgütlerle işbirliği çerçevesinde kolektif sorumluluk üstlenme hakkı tanınıyordu.⁶⁰⁴

Libya'ya ilişkin alınan 1973 numaralı karar, özetle Libya'nın politikaları eleştirilmekte ve sivil halkın Libya hükümet güçlerinin kırımından korumak için Libya hava sahasında uçuşlara kapatılmasını öngörülmekteydi. Pratikte ise, askeri müdahale edilmesinin önünü açmaktaydı.⁶⁰⁵ 19 Mart 2011 yılında Fransa ve İngiltere ekseninde Kaddafi rejimine karşı “karma yapıda” bir askeri koalisyon oluşturuldu: Koalisyona NATO'nun askeri-taktik yönetimi ve NATO ve Avrupa Birliği ülkelerinde oluşan 16 “gönüllü” ülkeden ve Afrika Birliği ve Arap Ligi'nin pasif katılımıyla oluşmaktaydı. Koalisyon güçlerinin deniz ve hava operasyonunun asıl hedefi, Libya ordusuna ait hava savunma sistemlerdin (bataryalarının), askeri üs ve zırhlı araçlarının konuşlandırıldığı kışlalarının ortadan kaldırılmasıydı. Buna paralel olarak NATO güçleri Kaddafi kontrolündeki silahlı kuvvetlere karşı saldırılar başlatıldı.⁶⁰⁶ Sonuçta Kaddafi iktidarı devrilmişti.

Libya konusunda Rusya benzeri görülmemiş bir adım atarak BM GK Libya'nın askeri güç kullanarak iç işlerine müdahale etme kararına karşı çıkmamıştı. O dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev'in söylemleri Batılı liderlerin söylemlerinden farklı değildi. 1970 numaralı kararını desteklerken 1973 numaralı kararını çekimser kaldı. Medvedev, BM Güvenlik Konseyi kararına bilinçli olarak veto hakkını kullanmadığını açıkladı.⁶⁰⁷ BM Güvenlik Konseyi kararının alınmasına birkaç saat

⁶⁰⁴ 16 Eylül 2005 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından Kabul Edilen Kararı için Bkz, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/62/PDF/N0548762.pdf?OpenElement>, 13 Ocak 2018.

⁶⁰⁵ Yevgeni Voronin, **Liviyskaya Operatsiya NATO: Strategiya, 'tyordaya' i 'Myagkaya' Sila, İtogi**, Analitik Rapor, Sayı 1(31), Şubat 2012, MGİMO-Universitet, Moskova, 2012, s.4.

⁶⁰⁶ Vladimir Ahmadullin, “İnformatsionnoye Podavleniye Polkovnika Kaddafi i Yego Armiya”, **Nezavisimaya Gazeta**, 2 Eylül 2011, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/wars/2011-09-02/1_kaddafi.html, 13 Ocak 2018.

⁶⁰⁷ “Medvedev: Rossiya Osoznanno Ne Nalojila veto Na Rezolyutsiyu OON po Livii”, **Komsomolskaya Pravda**, 21 Mart 2011, (Çevrimiçi) <https://www.kp.ru/online/news/854343/?cp=2>, 13 Ocak 2018.

kala, Rusya'nın Libya Büyükelçisi Vladimir Çamov, Rusya'nın Libya politikasına itirazı nedeniyle Medvedev tarafından görevden alınmıştı.⁶⁰⁸

O dönem, resmi olarak Başbakan görevini yürüten fakat Rusya'nın lideri olmaya devam eden Vladimir Putin, Medvedev'den konuyla ilgili daha şüpheli yaklaşmış olsa da Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi kararına itiraz etmemiştir. Fakat Güvenlik Konseyi'nin kararından kısa bir zaman sonra, fiilen olarak Libya'da uçuşa yasak bölgenin kurulmasına izin veren Putin, Güvenlik Konsey kararını ve Libya'daki uygulamaları eleştirmiştir. Mamafih, Rusya'nın resmi Devlet Başkanı Medvedev ile ülkenin fiili lideri konumundaki Putin arasında yaşanan görüş farklılığını, Libya savaşında zararları aza indirmek ve çıkarlarını artırmak için Moskova'nın lehine kullanılmasına olanak sağlamıştır. Medvedev Libya konusunda Batı'ya yakın durarak, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütüne üye etmeyi ve Batı yatırımlarını ülkeye çekmeyi hedeflemekteydi. Ayrıca Avrupa Füze Savunma Sistemleri konusunda da uzlaşmanın sağlanmasını planlamaktaydı. Bunun için de Medvedev Kaddafi rejiminden vazgeçerek Batı'nın yanında durmasını açık bir şekilde göstermesi gerekmekteydi.⁶⁰⁹

Diğer taraftan Putin, Libya'nın Sovyetler Birliği'ne olan borcunu silmesi karşılığında Kaddafi'yle imzalanan askeri-teknik anlaşmasını/silah anlaşmasını⁶¹⁰ korumaya çalışmaktaydı. Savaş uçaklarının, hava savunma sistemlerinin, kara ve deniz kuvvetleri için silahların alımı konusunda olduğu gibi enerji alanında da işbirliğini daha ileri düzeye taşımayı hedefleyen⁶¹¹ Putin'in Libya politikası aynı zamanda jeopolitik nitelikte olup Kuzey Afrika'da rolünü artırmayı da planlamaktaydı.

Ancak pratikte, Putin, Medvedev'in çizgisini kabul ederek Batı'yla olan ilişkilerinden daha fazla menfaat elde etmeyi düşünmekteydi. Dolayısıyla da Rusya'dan çok Batı'yla daha yakın ilişki içerisinde olan Kaddafi rejimini koruma

⁶⁰⁸ “Posla Rossii v Livii Opravili v Otstavku”, **Vzglyad**, 19 Mart 2011, (Çevrimiçi) <https://vz.ru/news/2011/3/19/476957.html>, 13 Ocak 2018.

⁶⁰⁹ Dmirti Trenin, Rossiya i Krizis v Sirii, Analitik Rapor, **Moskovski Tsentri Karnegi**, Şubat 2013, s.10.

⁶¹⁰ Belge için bkz: “Deklaratsiya ob ykrepnenii Drujmi i Razvitii Sotrudničestva Rossii i Livii”, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/supplement/3977>, 13 Ocak 2018.

⁶¹¹ Aliya Samugullina, “Şatrovaya Diplomatiya”, **Gazeta.Ru**, 17 Nisan 2008, (Çevrimiçi) https://www.gazeta.ru/politics/2008/04/17_a_2697458.shtml, 13 Ocak 2018.

niyetinde olmamıştır. Rusya için Libya, Batı'yla pazarlık yapmak için bir subje niteliğindedir. Rusya'nın Libya'da Batı'yı desteklemesi karşılığında Batı'dan ticari ve güvenlik konularında çıkarlar elde etmektir.⁶¹²

Kaddafi rejiminin yıkılmasından sonra Medvedev dâhil olmak üzere Kremlin Libya iç savaşının çıkması ve şiddetlenmesi konusunda Batı'yı sorumlu tutmuş, Libya müdahalesi sivilleri korumak amacı taşıdığı söylenmesine karşın tam tersi yaşanarak Kaddafi rejimini yıkmasında Batı'yı iki yüzlülük ve ihanetle suçlamıştır.⁶¹³ Batı'nın Libya müdahalesinden sonra ortaya çıkan gelişmeler Rusya açısından birkaç konuda sorun teşkil etmekteydi. Birincisi, Kaddafi'nin yakalanmasının ardından mahkeme karşısına çıkartılmaksızın vahşice linç edilmesine Batı ülkeleri ortak olmalarıydı. İkincisi, Libya'ya yönelik askeri operasyonun 1990'larda olduğu gibi insani müdahalelerin tekrar ivme kazanmasına yol açacağı, insani müdahale gerekçesiyle iç işlerine karışılmasının da önünü açacağı ihtimaliydi. Üçüncüsü, rejimlerin devrilmesi için gerçekleştirilen dış müdahalelerin uluslararası güvenliği olumsuz etkileyen gelişmelere yol açmaktaydı.⁶¹⁴ Rusya'ya göre Libya müdahalesinin ortaya çıkardığı güvenlik sorunu Libya'yı parçalama eşiğine getirmekle sınırlı kalmamış, ülke sınırlarının ötesine geçerek bölgesel sorun haline gelmeye başlamıştı. Sahra ülkelerinde terör faaliyetlerinin artmış, Mali'deki radikal gruplar ve kabileleri iktidarı ele geçirmişti.⁶¹⁵

Libya'daki gelişmeler ve Moskova'nın Libya'ya müdahale edilmesine ilişkin BM GK kararı, Suriye'deki gelişmeleri de doğrudan ilgilendirmeye başlamış ve BM GK görüşmelerinde Rusya'nın tutumunun sertleşmesine neden olmuştur. Kaddafi rejiminin yıkılmasında önemli payı olan Rusya, almış olduğu kendi kararını yanlış olduğunu tartışmaya başlamış, Suriye konusunda benzeri kararın çıkmasına ve askeri müdahalenin gerçekleşmesine izin verilmemesi gerektiğini dillendirmeye başlamıştır.

⁶¹² Trenin, *Rossiya i Krizis v Sirii*, s.11.

⁶¹³“Rogozin Obvinil Zapad v Narušení Rezolytsii SB OON po Livii”, **Komsomolskaya Pravda**, 18 Nisan 2011, (Çevrimiçi) <https://www.kp.ru/online/news/873668/>, 13 Ocak 2018.

⁶¹⁴Mariya Suslikova, “Napominaet Priziv k Krestovomu Pohodu”, **Vzglyad**, 21 Mart 2011, (Çevrimiçi) <https://vz.ru/politics/2011/3/21/477342.html>, 13 Ocak 2018.

⁶¹⁵ Transformaciya v Arabskom Mire i İnteresı Rossii, **Valdai**, Rapor, Moskova, Haziran 2012, s. 20.

4.2.2. Suriye ile Tarihsel İlişkiler

Moskova'nın Suriye krizine ilişkin politikasına etkili olan bir diğer neden iki ülke arasındaki uzun zamanda beri var olan yakın ilişkiydi. Sovyetler Birliği'nin Suriye'yle sıcak ilişkisi Şubat 1946 yılında Sovyetler Birliği'nin Birleşmiş Milletler'deki tutumuyla başlamıştır. Sovyetler Birliği Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlığını, Fransız ve İngiliz birliklerinin Suriye ve Lübnan'dan çekilmelerine büyük destek vermiştir.⁶¹⁶

Soğuk Savaş ortamında Doğu Akdeniz öncelikle ABD olmak üzere Batı için askeri üsler kurmak ve özellikle de Sovyetler Birliği'nin desteğine dayanan bağımsızlık hareketlerini engellemek açısından stratejik öneme sahipti bir bölge konumundaydı. 1940'lı yılların sonları 1950'li yılların başlarında Suriye, ekonomik olarak zayıf, siyasi anlamda istikrarsız bir devlet olup Orta Doğu'da etkin olmak için mücadele eden güçlerin odak noktası niteliğindedi. ABD, Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'da etkisini artırmasını engellemeye çalışırken, Sovyetler Birliği Arap ülkeleriyle bir yakınlaşma sürecine girmiştir. Suriye 1955 yılında Sovyetler Birliği'yle, 1956 yılında Varşova Paktı ülkeleriyle ticari anlaşmalar imzalarken, bu tarihlere Çekoslovakya ile silah anlaşması imzalamıştır.⁶¹⁷

Sovyetler Birliği ile Suriye arasında 1955 yılından itibaren silah alımına ilişkin görüşmeler başlamıştır. Mayıs 1956 yılında Süveyş krizinin arifesinde Sovyetler Birliği Doğu Akdeniz kıyılarına savaş gemilerini, 1956 yılında Süveyş krizinin orta çıktığı ortamda ilk Sovyet askeri danışmanları Suriye'ye gönderilmişti. İkinci İsrail-Arap savaşına yol açan Süveyş krizinde Sovyetler Birliği Arap ülkelere açık destek vermiş, Mısır ve Suriye'ye silah, askeri mühimmat ve askeri danışmanlarını göndermiştir.

Eylül 1957 yılında Türkiye ile ABD'nin Suriye'ye operasyon düzenleme planının ortaya çıkmasıyla Sovyetler Birliği ilk defa Lazkiye deniz üssüne resmi ziyarette bulunmuştur. Ayrıca Lazkiye'ye Suriye ordusunun savunma gücünü artırmak

⁶¹⁶ E.P. Pir-Budagova, **İstoriya Sirrii XX veke**, Rusya Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü, Moskova, 2015, s.77-78.

⁶¹⁷ Ahmedov, "Rossiysko-Siriyskiye Otnoşeniye: İtogi i Problemi", s. 32.

amacıyla Sovyet silahlarıyla donatılmış Mısır piyade birlikler gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye o dönem sağladığı destek askeri-teknik işbirliğiyle sınırlı olmayıp, Moskova'nın Şam'a diplomatik desteği de söz konusu olmuştur. Sovyetler Birliği Suriye'ye karşı herhangi bir saldırı olması durumunda buna sessiz kalmayacağını ve saldırıya maruz kalan tarafa her türlü desteği sağlayacağını açıklamış, Kafkasya ve Karadeniz havzasında kara ve deniz kuvvetlerinin katılımıyla büyük askeri tatbikatlar gerçekleştirmiştir. Suriye'nin bağımsızlığından sonra ilk cumhurbaşkanı olan Şükrü el- Kuvvetli, Ekim 1956 yılında Moskova'ya gerçekleştirdiği ziyaretinde sonra 1957 yılında Sovyetler Birliği ile Suriye arasında imzalanan silah anlaşması Sovyetler Birliği Suriye'nin en önemli silah tedarikçisi haline gelmesinin önünü açmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Sovyetler Birliği Suriye'ye savaş uçakları, zırhlı araçlar, tanklar ve uçak savarlar sevk etmiştir. Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye gönderdiği askeri danışmanların desteğiyle Suriye'nin ilk iki tank tugayı oluşturulmuştur. 1958 yılında Sovyetler Birliği silahlı kuvvetler tarafından, daha sonra Suriye'nin özel kuvvetlerinin temelini oluşturacak paraşütçü birlikleri kurulmuştur.⁶¹⁸

Şubat 1958 yılında Suriye'nin girişimi üzerine Mısır ile Suriye'nin birleşmesine ilişkin anlaşma imzalanmış, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'ın lideri olduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti oluşturulmuştur. Eylül 1961 yılında Suriye'de yaşanan hükümet darbesi sonucunda Mısır'ın önderliği konusunda görüş farklılıkları nedeniyle yeni Suriye hükümeti Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrıldığını duyurdu. Tek Mısır'ın bulunduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti formalite olarak 1971 yılına kadar kâğıt üzerinde varlığını sürdürmüştür. Mart 1963 yılında Suriye'de yaşanan hükümet darbesiyle Baas rejimi iktidara gelmiştir. Baas rejiminin hükümet programında sosyalizm fikirlerini içermesi Sovyetler Birliği'nin Suriye'yle diyalogunun artmasına katkı sağlamıştır. Moskova Fırat Barajının inşa etmesine ve Suriye'ye silah sevkiyatını artırmaya razı olmuştu. Mısır'ın İsrail ile Tiran Boğazı arasında bulunan ateşkes çizgisindeki BM güçlerinin çıkartılmasını, bunun yerine Mısır ordusunun yerleştirilmesini, İsrail gemilerinin Kızıl Denizi'ne çıkışını kapatılmasını ve İsrail'e

⁶¹⁸ A.N. Poçtarev, **Siriyskiy Platsdarm: Vospominaniya Sovetskih Voennih Sovetnikov v Sirii**, Kuçkovo Pole, Moskova, 2016, s. 11-13.

karşı Mısır-Suriye-Ürdün cephesinin oluşturulmasını talep etmesi, İsrail'in Suriye, Mısır ve Ürdün'e saldırmasıyla sonuçlanmıştır. 5 Temmuz 1976 yılında başlayan ve altı gün süren Arap-İsrail savaşı İsrail'in zaferiyle sonuçlanmıştır. "Altı Gün Savaşının" sonucunda İsrail, Suriye'nin Golan Tepelerini, Gazze Şeridini, Mısır'ın Sina yarımadasını ve Ürdün'ün Batı Şeria'yı ele geçirmiştir. Her ne kadar Sovyetler Birliği resmi olarak Arap ülkelerinin yanında olarak görünse de Arap-İsrail savaşında daha ılımlı tutum sergilemeye çalışmış, bölgede çatışmaların daha da tırmanmasını engellemek istemiştir.⁶¹⁹

Sovyetler Birliği çatışma bölgesinde Karadeniz ve Kuzey Denizi filolarına ait 10 denizaltı olmak üzere 40 operasyon filosu göndermiştir. Temmuz 1967 yılında Doğu Akdeniz'de kalıcı olması amacıyla Sovyetler Birliği 5. filosunu konuşlandırmıştır. 5. filonun amacı, bölgede Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını korumak, bölgedeki müttefik ve dost ülkeleri desteklemek, bölgede bulunan Amerikan 6. filosunun, NATO ve diğer devletlerin gücünü dengelemek, bu bölgede ABD ve diğer ülkelere ait uçak gemilerini, denizaltılarını ve savaş gemilerinin faaliyetlerini gözetlemektir.⁶²⁰

Sovyetler Birliği'nin bu çabası Arapların savaşı kazanmasına yetmemiştir. Ancak, Orta Doğu'da büyük çaplı savaşı çıkmasına ve Arap ülkelerinin tamamen siyasi ve stratejik yıkımlarından kaçınmaları için yeterli olmuştur. Arap-İsrail savaşından hemen sonra, Sovyetler Birliği, Mısır'la birlikte Suriye'ye kapsamlı silah sevkiyatlarına başlamıştır. Haziran 1973 yılında Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye sağladığı savaş uçaklarının sayısı 300'e ulaşmıştı. Savunma harcamalarında da artış yaşanmıştır. İsrail'le girişilen savaşta kaybeden Suriye, Sovyetler Birliği'yle olan ilişkilerini daha da sıkılaştırarak savaşta kaybettiği prestijini tekrar kazanmaya ve Sovyetler Birliği'nin desteğini elde etmeye çalışmıştı. 1967 yılı savaşından sonra bölgede bozulan askeri-siyasi güç dengesini tekrar inşa etmek için Moskova, Kahire ve Şam'la siyasi-askeri alanda belli bir öncelikler sağlayacak yeni strateji öngörülmüştür. Sovyet-Mısır ve Sovyet-Suriye ilişkilerinin güçlenmesi ve askeri

⁶¹⁹Kiril Kaştanov, "Pozitsiya Sovetskogo Soyuzu v Blijnevostochnom Krizise 1976 goda: Vzglyad iz Vaşingtona", **Aktualniye Porblemi**, Sayı 16, 2013, s. 128.

⁶²⁰Vladimir Zaborskiy, "Sovetskaya Srednezemnomorskaya Eskadra", **Nezavisimaya Gazeta**, 13 Ekim 2006, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/history/2006-10-13/5_eskadra.html, 13 Ocak 2018.

sevkiyatlarının niteliksel ve niceliksel bakımdan artırılması İsrail'e karşı uzun bir süre direnmelerine yetmemiştir. Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu meselelerine en fazla dahil olduğu doruk noktası olmasına rağmen, savaşta koordinasyon ve plan eksiklikleri Suriye ve Mısır'ın savaş öncesinde ellerinde bulundurdukları üstünlüklerini bir kez daha kaybetmelerine yol açmıştır. 1967 yılında olduğu gibi Sovyetler Birliği oynadığı rol 1973 yılı savaşından sonra da Mısır ve Suriye'de siyasi krizlerin çıkmasını önleyebilmiştir. 1973 yılından sonra Sovyet-Suriye ilişkileri tekrar güçlenmeye başlanması ve Suriye'nin Sovyetler Birliği tarafından destek görmesi İsrail'le yürütülen barış görüşmelerinde kendisini diplomatik olarak güçlü hissetmesine önemli rol oynamıştır. Böylelikle Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu politikası, Arap-İsrail savaşının daha da tırmanmasını önleyerek sorunların askeri çözümden uzak tutmak ve ABD'yle karşı karşıya gelmemek için Arap-İsrail savaşından elinden geldiğince uzak durmaya çalışmaktı. Aynı zamanda Sovyetler Birliği, bölgedeki stratejik pozisyonun kaybetmemek için Arap ülkelerinin mutlak kayıplarını da önlemeye çalışmıştır.⁶²¹

Ekim 1980 yılında Sovyetler Birliği ile Suriye arasında dostluk ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre taraflar ekonomik, askeri teknik ve askeri alanlarda işbirliğini daha da artırmayı öngörmekteydi. Ayrıca bu anlaşma çerçevesinde, taraftarlardan herhangi birinin üçüncü ülkelerden güvenlik tehdidi algıladıkları durumda, meydana gelen söz konusu tehdidin bertaraf etmek için anlaşmanın tarafları bir an önce iletişime geçmeyi ve işbirliğini geliştirmeyi, özellikle Orta Doğu sorunları konusunda birbirine sürekli danışma ve iletişim içerisinde olmayı öngörmekteydi.⁶²²

Mısır'ın 1979 yılında İsrail'le imzaladığı Kamp-David anlaşmasını ve Irak-İran savaşının başlamasından sonra Şam'ın Tahran'ın yanında yer alması, Suriye Arap dünyasında bir nevi siyasi izolasyonda düşmüş ve İsrail'e karşı fiilen tek başına kalmıştı. Aynı zamanda Lübnan'da 1975 yılında başlayan mezhep temelli iç savaş, Suriye'nin Lübnan'da müdahale etmesine yol açmıştır. Ürdün'den çıkartılan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Lübnan'a yerleşmesi ve İsrail karşıtı politikalarını buradan

⁶²¹Ahmedov, "Rossiysko-Siriyskiye Otnoşeniye: İtogi i Problemi", s. 33-34.

⁶²²1980 yılı Sovyetler Birliği ile Suriye arasında dostluk ve işbirliği anlaşması için bkz: (Çevrimiçi) http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_80062.html, 13 Ocak 2018.

yürütmesi 1982’de İsrail’in Lübnan’a müdahale etmesine yol açmıştır. Lübnan savaşında yer alan Suriye’nin savaşı kaybetmesi ve 1982 yılında ABD ve diğer Batılı ülkelerin Lübnan’a askeri müdahalede bulunmaları Suriye’nin de askeri müdahaleyle karşı karşıya bırakmıştı. Bu ortamda Suriye Sovyetler Birliği’ne olan ihtiyacı daha da artmıştır. Suriye yeni bir ulusal güvenlik doktrinini kabul etmiş, doktrinin ana amacı İsrail ve Batı’dan algıladığı tehdidi dengelemek için silahlı kuvvetlerini güçlendirmek ve bunu da Sovyetler Birliği’nden elde edeceği destekle sağlamaktı. Belgenin merkezinde de füze kuvvetleri öncelikli olmak üzere, askeri araçlarının ve yeni silahlarının alımıyla modernizasyonunun gerçekleştirilmekteydi. Bu ortamda Sovyetler Birliği’yle yapılan görüşmeler neticesinde Suriye Sovyetler Birliği’ne Akdeniz kıyısındaki Tartus limanında askeri üs vermeyi uygun görmüştür. ABD’yle yaşanan “soğuk savaşın” ikinci safhasına girildiği ve ilişkilerin sertleştiği ortamda Moskova’nın Orta Doğu’ya askeri üsler üzerinden yerleşmesi Washington karşısında stratejik kazanç elde etmiş olsa da bunun yanında aynı derecede ABD’yle karşı karşıya gelme riskini de artırmaktaydı. Bu nedenle Sovyet yöneticilerin Sovyetler Birliği’nin bölgedeki çatışmalara dahil olma olasılığı artması konusunda görüş farklılıkları ortaya çıkmıştı. Sovyetler Birliği Savunma Bakanı Ustinov, Suriye’de kapsamlı askeri üsün kurulması ve Suriye’ye önemli sayıda birlik gönderilmesinden yanayken, Genelkurmay Başkanı Ogarkov, bu kararın tehlikeli olup, ülkede güvenlik tehdidinin ortaya çıkması durumunda Sovyet birlikleri risk altına kalabileceğini savunmaktaydı. Sonuçta Sovyet yönetimi ortak bir karara vararak Suriye’ye kapsamlı bir birlik göndermekten vazgeçerek sınırlı miktarda ve aşamalı olarak S-200 hava savunma sistemleriyle donatılmış iki uçak savar füze alayını ve elektronik radar bölüğünü göndermekle yetinmiştir.⁶²³

1980’li yıllar boyunca Sovyetler Birliği, 1980 yılının anlaşmasının 6. maddesine dayanarak Suriye’nin en büyük stratejik destekçisi ve güvenlik garantisi olarak görülmekteydi. Diğer taraftan Suriye Sovyetler Birliği’nin Orta Doğu bölgesinde en önemli stratejik ortağı konumundaydı. Suriye’yle stratejik ilişkiler Sovyetler Birliği’nin küresel stratejisinin önemli bileşenydi. “Sıfır toplamlı” oyunun olduğu iki kutuplu dünya düzeninde, Sovyetler Birliği’nin Orta Doğu’daki ABD’yle

⁶²³ M.Yu. Şepovalenko, **Siriyskiy Rubej**, 2. Baskı, TAST, Moskova, 2016, s.17-19.

yürüttüğü rekabette Suriye Moskova'nın bölgedeki politikalarını gerçekleştirmesi için önemli üs konumundaydı. Mısır'ın 1970'li yılların sonlarında Sovyetler Birliği'nin etkisinden çıkması Sovyetler Birliği'nin bölgedeki varlığını olumsuz etkilemiş, güç dengesi Moskova'nın aleyhine, ABD'nin lehine işlemişti. 1979 yılında gerçekleşen İran Devrimi, İran'ın ABD etkisi altından çıkarmış olup, bölgedeki güç dengesi ABD'nin aleyhine işlemiş olsa da İran devrimi sonrası başlayan ve uzun yıllar devam eden Irak-İran savaşı, İran'da ABD'yi olduğu gibi Sovyetler Birliği'ni de reddeden İslam rejimini ortaya çıkarmıştır. Böyle bir ortamda Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'daki politikası Suriye ve Irak'la kurduğu ilişkiye dayandırmak durumda kalmıştır. Suriye'nin Tartus limanının Sovyet filosunun kullanımına sunması Moskova'nın jeopolitik stratejisi için önemli katkı sağlayıp, Sovyetler Birliği deniz kuvvetlerinin Akdeniz'e ve oradan da dünya okyanuslarına açılmasını sağlamaktaydı.

1985 yılında Gorbaçov'un başlattığı "perestoryka", Moskova ile Şam arasındaki ilişkilerde düşüşün başlamasına yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin silah sevkiyatları giderek azalmaya buna karşı Sovyetler Birliği-İsrail ilişkileri gelişme başlamış, Sovyetler Birliği Yahudilerinin İsrail'e göçü Moskova ile Şam'ın görüş farklılığını meydana getirmişti. Sovyet-Suriye ilişkilerindeki ideolojik değerler de ortadan kalkmaya başlamıştı.⁶²⁴

Sovyetler Birliği'nden uzaklaşan Suriye, İran'la yakınlaşmaya başladı. İran'la kurulan müttefiklik ilişki ve Irak'la hükümet bazındaki iç kaynaklı çatışma, 1991 yılında Suriye'yi Irak'a karşı başlattığı "Çöl Fırtınası" operasyonunda sembolik de olsa ABD'nin oluşturduğu koalisyonun yanında yer almasına yol açmıştı. Ancak, bu yakınlaşma, Suriye'nin Golan Tepeleri konusundaki rahatsızlığı ve İsrail'in en önemli düşmanı olarak kalması Batı'yla radikal bir yakınlaşmasını engellemekteydi.

1990'lı yıllarda Rusya'nın Orta Doğu ülkeleriyle silah satımı konusundaki pozisyonunu zayıflaması, Rusya için Suriye'yle askeri-teknik işbirliğini tekrar başlatması önemliydi. Suriye'yle askeri alanda işbirliğinin tekrar artırılması, ulusal savunma sanayisini tekrar kurulmasında destek sağlanması ve askeri kadroların hazırlanmasını tekrar başlatılmasında katkı sağlayabilirdi. Teknik destek kural olarak,

⁶²⁴Andrey Kreyts, *Siriya: Glavnıy Rossijskiy Kozır na Blijnem Voskote*, IFRI, Kasım 2010, s.7.

silah “satımı ve alımı” gibi sadece ticari ilişkiden daha geniş işbirliğine sahip olup işbirliğine taraf olanlara bir takım uzun vadeli yükümlülük ve sorumluluklar atfetmektedir.⁶²⁵

1991 yılında gelindiğinde Suriye ordusunun silahlarının %90’ından fazlası Sovyet yapımı silahlarla donatılmıştı. On sene ilerisinde Sovyetler Birliği Suriye’ye 30 milyar dolar değerinde silah satışı gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte 60’tan fazla taktik ve operasyonel füze sistemleri, 5 bine yakın tank, 1,2 binden fazla savaş uçağı, 4,2 bin topçu araçlar, 70’ten fazla gemi ve tekne ve diğer silah ve askeri araç sağlanmıştı. Sovyetler Birliği sayesinde Suriye 1982 ile 1989 yılları arasında düzenli ordusunun asker sayısını %80, elde ettiği füze sistemlerinin sayısını %200, savaş helikopterlerini %150, füzelerini %50, avcı uçaklarını %40 artırmış, ulusal denizaltı filosunun inşasına başlamıştır.⁶²⁶

1991 yılında Sovyetler Birliği sonra Rusya’nın Suriye’ye sağladığı silah sevkiyatlarını ticari şartlarla gerçekleştirmek istemesi ve Sovyetler Birliği döneminde farklı olarak ürün karşılığında ödemenin yapılmasını talep etmesi Suriye’yle askeri-tekni işbirliğinde düşüş yaşanmıştır. 1994 yılında Şam’da imzalanan anlaşmayla taraflar arasında askeri-tekni işbirliği yenilenmiştir. Bu anlaşma çerçevesinde Rusya Suriye’ye bombardıman ve avcı savaş uçakların, hava savunma sistemlerin satımını öngörmüş ancak bu sevkiyat gerçekleşmemiştir. Rusya Savunma Bakanının 1998 yılında Suriye’ye gerçekleştirdiği ziyaretinde askeri-tekni işbirliği alanında yeni anlaşma imzalamış, bu anlaşma çerçevesinde büyük miktarlarda Kalaşnikov (AKS-74U ve AK-74M modeli) otomatik silahlarının satışını gerçekleştirmiştir. 1999 yılında imzalanan silah sözleşmesinde öngörülen tank savar (Metis-M ve Kornet-E) sistemlerinin sevkiyatını yerine getirmiştir. 2001 yılında Suriye Savunma Bakanının Moskova ziyaretinde Suriye’nin silahlı kuvvetlerinin tekrar modernizasyonunu gerçekleştirme niyetinde olduğunu dile getirmiştir.⁶²⁷

⁶²⁵Ahmedov, “Rossiysko-Siriyskiye Otnoşeniye: İtogi i Problemi”, s.45.

⁶²⁶A.e., s.35.

⁶²⁷ “Voенно-Tehniçeskoe Sotrudniçestvo Rossii i Sirii. Dos’e”, **Tass**, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/2305654>, 13 Ocak 2018.

İkili ilişkileri kendi güvenliğini sağlamak amacıyla kullanmaya çalışan Suriye, 2003 yılında Irak işgali ABD'den algıladığı tehditle daha da arttırmış, Suriye'nin de askeri müdahaleyle karşılaşabileceği ihtimali Moskova'yı da endişelendirmeye başlamıştır.

Bu dönem ABD Kongresinde Suriye'ye karşı yaptırım kararının alınması beklenirken, Rusya Dışişleri Bakanı Suriye'yi ziyaret etmiş⁶²⁸, Suriye Devlet Başkanı Beşer Esad Moskova'ya davet edilmişti. Rusya'nın bu tutumu Suriye'ye destek, ABD'nin Orta Doğu politikasına ise meydan okuma olarak görülmüştü. Ancak Rusya'nın ABD ve İsrail'le ilişkilerine olumsuz yansiyabileceğinden kaçınmak amacıyla Suriye'ye olan desteğini genelde sınırlı tutmaya çalışmıştır.⁶²⁹

Rusya Suriye'yle yakın ilişki içerisinde olmasına rağmen, Eylül 2004 yılında Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığına son vermesine, Lübnanlı ve diğer milis güçlerin silahsızlandırılması ve lağvedilmesine dair kararının BM Güvenlik Konseyinin oylamasında çekimser kalmıştır.⁶³⁰

Şubat 2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin ölümünden sonra Lübnan'daki birliklerini çekmek zorunda kalan Şam Fransa, Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün'le ilişkilerin bozulması ve Suriye'nin bölgede yalnız kalmasına sebep olmuştur. Bu durumda Suriye, Rusya'nın desteğine dayanmak zorunda kalmıştır. Suriye'nin uluslararası izolasyonu ve 2004-2008 yılları arasında Batı'nın Suriye'ye yönelik baskılarının olduğu dönemde Moskova-Şam yakınlaşmasına büyük rol oynamıştır. Ayrıca Rusya-Suriye yakınlaşmasına, 2003 yılında Irak'ın işgali ve 2004 yılında NATO'nun genişlemesine karşı Moskova'nın geliştirmeye çalıştığı dış politikasının da önemli yere sahipti.⁶³¹

Ocak 2005 yılında Esad Moskova'ya ilk ziyaretini gerçekleştirdi. Putin-Esad görüşmesinde, Moskova, Suriye'nin 13,4 milyar dolarlık borcunun 10 milyarını

⁶²⁸ “O Raboçem Vizite Ministra İnostrannih Del Rossii İ.S. İvanova v Sıriyu”, **Rusya Dışişleri Bakanlığı resmî sitesi**, 16 Temmuz 2003, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/ru/maps/sy/-/asset_publisher/9fcjSOWMERcf/content/id/513322, 13 Ocak 2018.

⁶²⁹ Andrey Kreyts, **Siriya: Galvny Rossijskiy Kozır na Blijnem Voskote**, IFRI, Kasım 2010, s.14.

⁶³⁰ **Resolution 1559 (2 September 2004)**, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/498/92/PDF/N0449892.pdf?OpenElement>, 13 Ocak 2018.

⁶³¹ Andrey Kreyts, **Siriya: Galvny Rossijskiy Kozır na Blijnem Voskote**, IFRI, Kasım 2010, s.15.

(toplam borcunun %73'ü) sinmiştir. Siyasi alanda taraflar arasında, Orta Doğu ve uluslararası öneme sahip meselelerde işbirliği yapacakları konusunda ortak deklarasyon imzalamış, askeri-teknik alanda işbirliğini sürdürülmesi konusunu anlaşmışlardır.⁶³²

Moskova İsrail'in güvenliğini tehlikeye atmayacağını gösterse de bölgedeki güç dengesini bozma niyetinde olmadığını ve geleneksel olarak yakın ilişki içerisinde olan Suriye'nin de tamamen savunmasız kalmasına izin vermeyeceğini göstermeye çalışmıştır. 2006 yılına kadar Rusya Suriye'ye modern silahları sağlamamış olsa da Suriye ordusunun modernizasyonunu desteklemeye devam etmiş askeri araçlarının tamiratını sürdürmüş ve yüksek rütbeli subaylarının eğitimin sağlamıştır. 2005 yılında Esad'ın Rusya ziyareti modern silahların sevkiyatı konusunda herhangi bir anlaşma sağlanamamış, saldırı silahlarını da Şam'a satmayacağını açıklamıştır. ABD ve İsrail'in baskıları nedeniyle Rusya 'İgla' hava savunma sistemlerinin olduğu gibi, (İskender-E operasyonel taktik füze sistemleri) Suriye'nin talep ettiği uzun menzilli S-300 hava savunma sistemlerinin de satmaktan vazgeçmiştir. 2006 yılından itibaren askeri alanda taraflar arasında önemli adımlar atılmaya başlamıştır. 2006 yılında Rusya Suriye'ye "Strelets" hava savunma sistemlerinin sevkiyatını gerçekleştirmiş, aynı sene taraflar arasında imzalanan 36 adet "Pantser-S1" hava savunma sistemlerinin alımı ve 1000 tankın modernizasyonunun yapılmasına ilişkin sözleşme imzalanmıştır. 2007 yılında "Yahont" füzeleriyle "Bastion-P" gemi savaş sistemlerin, 8 adet "Buk" hava savunma sistemlerin ve MiG-31E modeli savaş uçaklarını alımıyla ilgili silah anlaşması imzalanmıştır. 2010 yılında Suriye'nin dört S-300 hava savunma sistemlerin alımıyla ilgili anlaşma imzalanmış, Suriye bu sözleşmenin avansını ödemiştir.⁶³³

Bu bağlamda, bu dönem içerisinde Rusya-Suriye askeri teknik işbirliği ve Moskova'nın bu işbirliğinden umduğu ticari menfaatler Rusya'nın bölgeyle ilgili stratejik ve siyasi beklentileri olduğuyula ilgilidir. Bir taraftan ABD ve İsrail'in itirazlarından kaçınmaya çalışırken, diğer taraftan da Suriye gibi bölgedeki bir müttefikini savunmasız da bırakmayı göze alamamaktadır. Rusya Suriye ile kurduğu

⁶³² "Rossiya Prostila Sirii 10 Mliardov", **Rossiyskaya Gazeta**, 26 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <https://www.rg.ru/2005/01/26/asad-siria.html>, 13 Ocak 2018.

⁶³³ "Voенно-Tehničeskoe Sotrudničestvo Rossii i Sirii. Dos'e", **Tass**, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/2305654>, 13 Ocak 2018.

ilişki çerçevesinde bölgedeki güç dengesini kendi lehine çeviremeyeceğini bilmesiyle beraber, Suriye'nin bölgede tamamen yalnız hissine kapılmasını da engellemeye çalışmıştır. Rusya, Suriye'nin beklentileriyle ABD ve İsrail'in endişeleri arasında dengeli politika izlemiş, bir tarafın çıkarı için diğer tarafın çıkarını kurban etmekten de kaçınmaya çalışmıştır. Suriye'nin çıkarlarını da tamamen göz ardı etmeyen Rusya, İsrail'in itirazlarına rağmen Şam için büyük öneme sahip olan yüksek teknolojik gemi savar "Yahont" füzelerin satma kararı alarak bu yönde anlaşmaya varılmıştır.⁶³⁴

Bu alanda Rusya'nın Suriye politikasında önemli yere sahip olan bir diğer gelişme Rusya ile Suriye'nin deniz kuvvetleri alanında başlatılan işbirliğinin geliştirilmesiydi. Eylül 2008 yılında Rusya Suriye'yle Tartus limanındaki teknik-destek üssünün genişletilmesi ve modernizasyonu ile ilgili başlattığı görüşmelerdi. Rusya'nın Sovyetler Birliği'nden miras edindiği Tartus'taki teknik-destek üssü eskimiş ve kullanılmaz duruma gelmişti. Yapılan görüşmelerin neticeye varılmasından sonra Rusya 2009 yılının yaz aylarında Tartus üssünü kullanma amaçlı olarak yenilemeye başlamıştır.⁶³⁵ Suriye kıyılarında bulunan Tartus Rus deniz kuvvetlerinin Doğu Akdeniz'de ve buna yakın bölgede operasyonlar gerçekleştirmek için büyük öneme sahip bir stratejik nokta olarak kabul edilmektedir. Rusya'nın Suriye'de böyle bir üsse sahip olması Rus filosunun Süveyş kanalı üzerinden Kızıl Deniz'e ve Hint Okyanusu'na, Cebelitarık'tan da Atlantik Okyanusu'na birkaç gün içerisinde ulaşma olanağını sağlamaktaydı.

Rusya'nın tarihsel olarak Suriye'yle kurduğu stratejik ilişki, Rusya'nın Suriye üzerinden bölgedeki varlığı için büyük öneme sahiptir. Rusya'nın Şam Yönetiminin yanında yer alarak Suriye iç savaşına müdahale etmesinin arkasında yatan nedenlerden biri Rusya uzun yıllar içerisinde Suriye'yle kurmuş olduğu ilişkinin korumaya çalışmasıydı. Bu ilişkinin devam ettirilebilmesi Şam yönetiminin ayakta kalmasına bağlıydı. Şam yönetiminin ayakta kalması, Rusya'nın uzun vadede Orta Doğu'ya stratejik olarak yerleşmesine olanak sağlayacağı beklenmekteydi. Hem Suriye'yle var olan güvenlik anlaşmalarının korunması hem de imzalanan yeni anlaşmaların

⁶³⁴"Russia Sends More Advanced Missiles to Aid Assad in Syria", **New York Times**, 26 May 2013.

⁶³⁵"Rossiysk-Siriyskoe 'Nastoyashche-Budushchee': Voенno-Morskoy Aspekt", **Rossiyskiy Sovet po Mejdunarodnim Delam**, 10 Ekim 2011, (Çevrimiçi) <http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiysko-siriyskoe-nastoyashchee-budushchee-voенno-morskoy-/>, 13 Ocak 2018.

sürdürülmesi Rusya'nın Suriye'de ve bölgede kalıcı ve etkin bir güç olma fırsatını vermekteydi.

4.2.3. Terörizmle Mücadele

Moskova'nın Suriye iç savaşına müdahale kararının arkasında yatan en önemli sebeplerden bir Rusya'nın terörizmle mücadele politikasıydı.⁶³⁶ Öncelikle Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) olmak üzere terör örgütleri koalisyonunun Şam Yönetiminin düşmesi ve yerine terör örgütlerinin geçmesi, Suriye ve Orta Doğu için ağır sonuçları olacağı gibi, Rusya'nın güvenliği için de büyük tehdit olarak görmekteydi.⁶³⁷

2014 yılının yaz aylarında Irak'ın en büyük ikinci kenti olan Musul'u, kentin güvenliğiyle sorumlu 30 000 Iraklı güvenlik mensubuna karşı 800 kişilik İŞİD milisleri tarafından birkaç gün içerisinde ele geçirilmesi, tüm dünyada olduğu gibi Rusya'da da şaşkınlıkla ve tedirginlikle karşılanmıştı. Birkaç hafta içerisinde Irak'ın diğer Sünni yerleşim yerlerini de ele geçirerek Bağdat'a yaklaşarak büyük başarı elde etmişti. 2013 ile 2014 yılları arasında Irak topraklarının %40'unu kontrol altına alan İŞİD, Suriye topraklarına doğru da etkisini genişleterek Suriye'nin %50'sini kontrol altına almıştı.⁶³⁸ Kendisini "İslam Devleti" olarak tanımlamaya başlayan, bölgede ülkelerin iktidarlarını ve bunlar arasındaki sınırlarını tanımayan İŞİD Halifeliğini ilan ettikten sonra tüm dünyadaki Müslümanları "ülkesine" davet etmesiyle, İŞİD sorunu bölgesel sorun olmaktan çıkıp uluslararası güvenlik sorunu haline gelmişti.⁶³⁹

Yaklaşık 80 farklı ülke vatandaşının yer aldığı ve CIA rakamlarına göre 30 bin, Rusya Federal Güvenlik Servisi kaynaklarına göre Suriye'de 50 bin Irak'ta 30 bin olmak üzere toplam 80 bine yakın İŞİD üyesi bulunmaktaydı.⁶⁴⁰ Rusya istihbarat birimi Federal Güvenlik Servisi'ne göre Eylül 2015 yılında Rusya'dan 2400 olmak

⁶³⁶ "Kreml Nazval Osnovnyy Zadaçu VVS Rossii v Sirii", **Vzglyad**, 30 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2015/9/30/769629.html>, 13 Ocak 2018.

⁶³⁷ Mihail Bogdanov, "Mı İmeyem Delo s Terroristiçeskim İnternatsionalizmom", **Kommersant**, 29 Eylül 2014, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/2577700>, 13 Ocak 2018.

⁶³⁸ "FSB: Svışe 5 Tısyacı Granjdan iz Rossii i Stran Tsentralnoy Azii Voyuyut na Storone İG", **Tass**, 13 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/politika/2272750>, 13 Ocak 2018.

⁶³⁹ Abdul Basir Yusufi, "Voshod i konsolidatsiya İslamskogo Gosudarstva: Vneşnyaya İnterventsiya i Sektanskiy Konflikt", **Cunnections QJ 15**, Sayı 4, 2016, s.102.

⁶⁴⁰ Vladimir Fergaçyov, Aleksandr Braterski, "Vlast Kazney i Straha", **Gazeta.Ru**, 15 Kasım 2015, (Çevrimiçi) https://www.gazeta.ru/politics/2015/11/15_a_7891355.shtml?updated, 13 Ocak 2018.

üzere Orta Asya ülkelerinden toplam 5 000'den fazla kişi IŞİD saflarında savaşmaktaydı.⁶⁴¹ Bazı kaynaklara göre ise sadece Kuzey Kafkasya'dan IŞİD'e katılanların sayısı 2 ile 7 bin (toplam IŞİD'in %7 ile %10) arasındaydı.⁶⁴² IŞİD'in Rusya'daki etkisi sadece Kuzey Kafkasya'yla sınırlı olmayıp, Tataristan, Başkurdistan ve Mari El gibi Müslüman bölgelerine kadar uzanarak, bu bölgelerden Suriye ve Irak'taki örgütlere önemli sayıda katılım gerçekleşmekteydi.⁶⁴³

2007 yılında Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesinde kurulan ve hedefinin Kuzey Kafkasya'yı Rusya'dan bağımsız yaparak şeriatla yönetilmeyi öngören⁶⁴⁴ "Kafkas Emirliğinin" lideri Doku Umarov,⁶⁴⁵ 2011-2012 yılları arasında Suriye iç savaşında IŞİD ve El-Kaide/En-Nusra saflarında savaşmaları için Tarhan Batıraşvili/ Abu Ömer Şişani, Murat Margoşvili/Abu Valid aş-Şişani, Ruslan Maçalیاşvili/Seyfullah eş-Şişani ve özel temsilci olarak da Selahaddin aş-Şişani gibi dört önemli komutanını göndermiştir.⁶⁴⁶

2013 yılında "Kafkas Emirliği", Kafkasya bölgesindeki üyelerinin çoğunu Suriye iç savaşına gönderilmesini sağlamış, 2014 yılının sonundan itibaren "Kafkas Emirliği" altındaki bölge komutanları ("Kafkasya Mücahitlerinin lideri, İslam Atabiyev, Çeçenlerin lideri Aslan Byutukayev, Dağıstan ve İnguşetya komutanları) IŞİD lideri el-Bağdadi'ye biat ettiklerini açıklamış, Temmuz 2015 yılında "Kafkas Emirliği" "İslam Devletinin Kafkas Vilayeti" olarak değiştirdiğini ilan etmişti.⁶⁴⁷

⁶⁴¹"FSB: Svışe 5 Tısyaç Granjdan iz Rossii i Stran Tsentralnoy Azii Voyuyut na Storone İG", **Tass**, 13 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/politika/2272750>, 13 Ocak 2018.

⁶⁴²Aleksandr Orlov, Valentina Şankina, "İsmalskoye Gosudarstvo": Fenomen, Evolyutsiya, Perspektivi, **Analitikiye Dokladi**, Sayı 1 (45), IMI MGIMO, Moskova, Ocak 2016, s. 31.

⁶⁴³Rusya Federal Güvenlik Servisi (İstihbaratı) Başkanı Aleksandr Bortnikov'a göre 2015 yılına kadar bunların sayısı 200'den fazladır. "Bolee 200 Jiteley Povoljiya Uehali Vpevat' za IG v Sirii i Irake", **İnterfaks**, 16 Haziran 2015, (Çevrimiçi) <http://www.interfax.ru/russia/447728>, 13 Ocak 2018.

⁶⁴⁴"Mejdunarodnaya Terroristiçeskaya Organizatsiya 'İmarak Kavkaz'", **RIA Novosti**, 8 Nisan 2014, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/spravka/20140408/1002990470.html>, 13 Ocak 2018.

⁶⁴⁵Kafkas Emirliği, Lideri ve Yapısı hakkında bkz: Olga Bobrova, "İmarak Kavkaz: Gosudarsto, Kotorogo Net, **Novaya Gazeta**, 3 Mart 2010, (Çevrimiçi)

<https://www.novayagazeta.ru/articles/2010/03/03/4438-ımarat-kavkaz-gosudarstvo-kotorogo-net>, 13 Ocak 2018.

⁶⁴⁶Vladislav Mal'tsev, "İmarat Kavkaz Perebralsya Na Turetckuyu Granicu", **Nezavisimaya Gazeta**, 26 Kasım 2015, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/world/2015-11-26/2_kavkaz.html, 13 Ocak 2018.

⁶⁴⁷Aleksandr Orlov, Valentina Şankina, "İsmalskoye Gosudarstvo": Fenomen, Evolyutsiya, Perspektivi, **Analitikiçeskiye Dokladi**, Sayı 1 (45), IMI MGIMO, Moskova, Ocak 2016, s.32.

Benzeri bir gelişme Rusya'nın ulusal güvenliği için önemli gördüğü ve kendi sorumluluk alanı saydığı Orta Asya'da da yaşanmıştır. IŞİD ve El-Kaide saflarında savaşmak için Suriye ve Irak'a giden Orta Asya ülkelerinin vatandaşların sayısı sürekli artmaktaydı. 2014 yılının sonlarında Kazakistan'dan 250, Kırgızistan'dan 100, Tacikistan'dan 190, Türkmenistan'dan 360, Özbekistan'dan 500 savaşçı/militan Suriye ve Irak'a göç etmiştir.⁶⁴⁸ 2015-2016 yılı arasında Kırgızistan'dan (bunların %80 Özbek kökenli olmak üzere) 571 kişi, Tacikistan'dan 1000 kişi, Özbekistan'dan yaklaşık 3-3,5 bin arasında kişi IŞİD saflarında savaşmaktaydılar.⁶⁴⁹

Ayrıca Suriye iç savaşı ve IŞİD ile El-Kaide/En-Nusra'nın Afganistan'ın kuzeyinde güçlenmesi Orta Asya'daki radikal örgütlerin hücrelerini tekrar harekete geçirmiştir. Son birkaç yıl içerisinde Orta Asya ülkelerinin vatandaşlarınsan oluşan etnik temelli örgütler kurulmuş, IŞİD ve Ceyş Fetih eş-Şam/En-Nusra örgütlerine katılmışlardır.⁶⁵⁰

Orta Asya'nın en uzun ömürlü ve en savaşçı örgütü olarak bilinen Özbekistan kökenli "Özbekistan İslam Hareketi", uzun yıllar Taliban'la değil, aynı zamanda El-Kaide ile de sıkı ilişki içerisinde olmuştur. Daha önce Özbekistan'da İslam Kerimov iktidarına karşı mücadele veren ve yerel bir nitelik taşıyan bu örgüt, Afganistan tecrübesinde sonra evrensel cihatçı örgüte dönüşmüştür. Örgüt lideri Osman Gazi 2015 yılında IŞİD'e biat ettiğini ve örgütünün IŞİD'e bağlandığını açıklamıştır. Kırgızistan'da faaliyet gösteren ve önceki yıllarda da El-Kaide ile yakın ilişkiler içerisinde olan "İslami Cihat Birliği" Suriye'deki iç savaşta El-Kaide'yle aynı saflarda çatışmaktadır. 2006 yılında Tacikistan kökenli olarak kurulan ve etnik temelli örgüt olan "Ensarullah Cemaati" Afganistan'da olduğu gibi Suriye'de de aktif faaliyet göstermiş ve uluslararası cihat örgütlerinin yanında yer almıştır. Kırgızistanlı Uygur tarafından 2014 yılında kurulan "Katibat Tevhit el-Cihat" Kırgızistan'da insan devşirerek Suriye'ye göndermekte gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Özellikle de Kırgızistan'ın güney bölgelerinde örgütlenen ve 200'e yakın üyeye sahip olan yapı

⁶⁴⁸ Aleksandr Orlov, Valentina Şankina, "İsmalskoye Gosudarstvo": Fenomen, Evolyutsiya, Perspektivi, **Analitikiye Dokladi**, Sayı 1 (45), IMI MGIMO, Moskova, Ocak 2016, s.35.

⁶⁴⁹ Erlan Karin, Dilemmı Bezopasnosti Tsentral'noy Azii, **Russie.Nei.Visions**, Sayı 98,IFRI, Şubat 2017, s. 18-21.

⁶⁵⁰ A.e., s.14-15.

Eylül 2015 yılında En-Nusra'ya katıldığını duyurmuştur. Özbeklerden oluşan “İmam Buhari Birlikleri” örgütü Suriye’de savaşan en büyük Orta Asya kökenli örgüt haline gelmiştir. Afganistan deneyimine de sahip olan ve saflarında 400’den fazla savaşçıyla faaliyet gösteren bu örgüt 2014 yılında IŞİD saflarında, 2015 yılında ise En-Nusra saflarında savaştığı açıklamıştır. 2014 yılının başında kurulan ve Suriye’de Tacik-Özbek savaşçılardan oluşan “Sabri Cemaat” örgütü, IŞİD’e katıldığını duyurmuştur.⁶⁵¹ Dolayısıyla da IŞİD tehdidi Orta Asya’ya kadar da uzanmaktadır. IŞİD ve El-Kaide’yle bağlantılı örgütler Orta Asya’da aktif faaliyet göstermiyor olsa da bu örgüte katılanların vatanlarına geri dönmeleri halinde veya Rusya ile vize muafiyeti olan Orta Asya ülkeleri üzerinden Rusya kolayca gitmeleri durumunda,⁶⁵² Rusya için potansiyel tehdit oluşturacakları belirtilmektedir.

Ayrıca, Orta Asya’nın Afganistan’a olan coğrafik, dini ve tarihsel yakınlığı, Orta Asya’daki çoğu terör örgütlerinin Afganistan’la olan sıkı ilişkileri ve yine bu örgütler arasındaki yakınlık bu riski daha da artırmaktadır. Afganistan’da her geçen zaman IŞİD cihatçılarının sayısının (2015 yılında 2 ile 3 bin arasında) artması ve ülkede yeni alanlar üzerinde kontrol sağlaması, IŞİD’in Orta Asya ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde etkisini artırmak için Afganistan’ı üs olarak kullanması Rusya tarafından büyük tehdit olarak görülmüştür.⁶⁵³

Bu bağlamda, Rusya’nın Suriye müdahalesinin arkasında yatan en önemli sebeplerden biri en güçlü örgüt olan IŞİD olmak üzere Şam Yönetimine karşı mücadele eden diğer örgütlerin Esad Yönetimini yıkmalarını engellemektir. Şam Yönetiminin kara ordusuna havadan destek sağlayarak söz konusu örgütlere karşı savaşmaktı. Hem Rusya’nın Kafkasya gibi dini motivasyonu yüksek olan bölgelerden, hem de Rusya’nın güvenliği için önemli yere sahip olan Orta Asya’dan IŞİD ve diğer örgütlerin saflarına katılan yaklaşık 7000 kişinin tekrar vatanlarına dönerek oraları istikrarsızlaştırmalarına izin vermemektir. Diğer bir deyişle, Rusya’nın bir diğer hedefi Suriye’de faaliyet gösteren örgütlere “bulaşmış” kendi ve Orta Asya cumhuriyetlerinin

⁶⁵¹ A.g., s. 22-27.

⁶⁵² Samaye Pasandide, “İslamskoye Gosudarstvo Kak Potencialnaya Ugruza Bezopasnosti Rossii”, **Prepodavatel’ XXI veka**, Sayı 3 (2) 2015, s. 380.

⁶⁵³ Yelena Çernenko, “Boyeviki ‘İslamskogo Gosudarstva’ Natselenı Na Tsentral’nyuyu Aziyu i Rossiyu”, **Kommersant**, 8 Ekim 2015, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/2827486>, 13 Ocak 2018.

vatandaşlarını ülkelerine geri dönmeden Suriye’de etkisiz hale getirmektir. Eylül 2017 yılında Rusya’nın açıkladığı resmi rakamlara göre, Suriye’de 2 000’den fazla Rusya vatandaşı etkisiz hale getirilmiştir.⁶⁵⁴

4.2.4. Büyük Güç Olma Stratejisi

Rusya’nın dış politikada öncelikli hedeflerinden biri, eski Sovyet Birliği coğrafyası üzerinde çıkarlarını savunmakla yetinmeyen, “bölgesel güç” sendromundan kurtularak küresel çıkarlarına sahip olan, bu çıkarlarının diğer devletler tarafından dikkate alınan Büyük Güç statüsüne kavuşmaktır. Büyük Güç statüsüne sahip olma kriterlerinden biri de uluslararası sorunlara sert güçle müdahil olabilen, bu sorunların sorumluluğunu üstlenebilen ve bu sorunlara çözüm üretebilen bir devlet niteliği taşımaktır. Rusya’nın Suriye’ye askeri müdahalede bulunmasının arkasında yatan sebeplerden biri de Rusya’yı büyük güç statüsüne kavuşturmasıdır.

Suriye operasyonu Moskova’nın Ukrayna müdahalesinden sonra ABD’nin tek taraflı hareket ettiği dünya düzenine karşı ikinci ciddi adımı olarak görülmüştür. Rusya, soğuk savaş sonrası Washington’un izni olmadan askeri güç kullanma yasağını ihlâl etmekle kalmamış, aynı zamanda Sovyetler Birliği coğrafyası dışına asker göndererek Orta Doğu’nun ortasına konuşlandırmıştır. Rusya ayrıca, ABD tarafından meşru görmediği hükümete silahlı destekte bulunmuş, ABD’nin silahlandığı, eğittiği ve maddi olarak desteklediği Suriye’deki örgütlere hava operasyonu düzenlemeye başlamıştır. Ve tarihte ilk defa, Moskova ile Washington Suriye gibi savaş sahasında aynı zamandan ve doğrudan farklı cephelerde yer alarak askeri faaliyetlerle bulunmuşlardır. Moskova’nın hedefi ABD’yi Orta Doğu bölgesinden dışlamak ve ABD’den sonra oluşacak güç boşluğunu doldurmaktan ziyade, ki Rusya

⁶⁵⁴ “Operatsiya VKS v Sirii: Rossiya Obrela Strategiyu i Opıt Distantсионnoy Voynı”, RIA Novosti, 30 Eylül 2016, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/syria/20160930/1478181962.html>, 13 Ocak 2018.

bunu yapabilecek güçten yoksundur, uluslararası siyasi ve askeri alandaki sorunlarda Washington'un Rusya'yı Büyük Güç ve eşit ortak olarak kabul etmesine zorlamaktı.⁶⁵⁵

BM Güvenlik Konseyi dağımı üye statüsü ve küresel güç kapasitesine sahip olması nedeniyle kendisini Büyük Güç olarak tanımlayan Rusya, bunu özellikle de Batılı büyük devletler olmak üzere diğer uluslararası aktörler tarafından da kabul edilmesini ve bu nedenle Rusya'nın çıkarlarını dikkate alınması gerektiğini düşünmektedir. Rusya Suriye müdahalesinden sonra Batı'yla olan ilişkilerinin hiçbir zaman eskisi gibi olmayacağını, Moskova'nın çıkarlarının gözetilmediği, Avrupa ve ABD'nin çıkarlarına öncelik verildiği dönemlerin bir daha yaşanmayacağını, Rusya'nın çıkarlarına saygı duyulacağı ve dikkate alınacağı bir dönemi başlatarak Batı'yla ilişkileri eşitlik ve karşılıklı saygı çerçevesinde inşa etmek istemiştir.⁶⁵⁶

Rusya Batı tarafından kendisini Büyük Güç kabul etmesi ve çıkarlarına saygı duymasını sağlayacak şartlar yaratması gerekiyordu. Rusya'nın askeri müdahalesiyle Suriye iç savaşında meydana gelen güvenlik ortamı ve değişen güç dengesi, Suriye krizinin çözümü, Rusya'nın desteğini almadan veya Rusya'yla işbirliği yapmadan olanaksız hale gelmiştir. Suriye'de yaşanan gelişmeler ve değişen güvenlik ortamında ABD'nin Suriye politikasının başarısız olması ve Şam yönetiminin devrilmesi yönündeki çabalarının sonuç vermemesi, IŞİD'in giderek güçlenmesi ve ABD'nin bölgede öncelikli güvenlik tehdidi haline gelmesi, Washington'un stratejisini değiştirmesine yol açmıştır.

Esad'ın görevden uzaklaştırılması gerektiği yönündeki yaklaşımdan vazgeçerek geri adım atamayan ABD, bu politikasını geçici olarak dondurarak öncelikli hedefini terörizmle mücadeleye çevirmişti. Esad Yönetiminin düşmesi durumunda onu üstlenecek güçlü siyasi herhangi bir yönetimin olmayacağı fikri ve giderek güçlenen radikal terör gruplarının iktidara gelme riskinin artması ABD

⁶⁵⁵Yevgeni Al'batz, Dmitri Trenin, İtogi Vneshney Poitiki RF 2015, 25 Aralık 2015, (Çevrimiçi) <http://carnegie.ru/2015/12/28/ru-pub-62384>, 13 Ocak 2018.

⁶⁵⁶Nina İl'ina, "Rossiya Nikogda Ne Smiritsya s Uşemleniyem ee İnteresov-Sergey Lavrov", **Vedomosti**, 26 Ocak 2016, (Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2016/01/27/625631-rossiya-ne-smiritsya>, 13 Ocak 2018.

tarafından endişeyle karşılanmaya başlanmıştı. IŞİD'in ortaya çıkmasıyla Suriye iç savaşında başlayan yeni dönem ABD'nin Suriye politikasına değişikliğe gitmesine yol açmıştır. Esad rejimini devirme hedefinden vazgeçmesi ve IŞİD'le mücadelede tek başına sorumluluğu üstlenmek istemeyerek kendisine ortaklar arayan ve kendi liderliğinde geniş bir uluslararası koalisyon kurarak Rusya'nın da bu koalisyona katılmasını teklif eden ABD'nin bu tutumu, Rusya'nın da Suriye meselesine dahil olmasına bir olanak sağlamıştır. Uluslararası sorun haline gelen ve kendisi içinde şiddetlenen iç savaş ve IŞİD'in güçlenmesi gibi iki önemli meseleyi barındıran Suriye krizinin çözümünde rol üstlenmek, Rusya'nın Büyük Güç olarak kabul edilmesine katkı sağlaması bekleniyordu.

Rusya'nın bu bağlamda başlattığı hava operasyonlarının iki stratejik hedefi vardı. Biri IŞİD'le yönelik hava operasyonlarıyla ABD ve diğer uluslararası koalisyon üyeleriyle ortak hareket ettiğini göstermek ve Şam rejiminin düşmesini engelleyerek, IŞİD ve En-Nusra gibi radikal terör örgütlerinin dışında kalan ve Şam Yönetimine karşı silahlı mücadele veren muhalif grupları hava operasyonları sonucunda zayıflatarak Şam Yönetimiyle görüşme masasına oturmaya zorlamaktı. Hava operasyonlarıyla düşmesini önleyen ve Şam Yönetiminin hamisi haline gelen Rusya, aynı zamanda Şam Yönetimi muhaliflerle siyasi iktidarı paylaşılması için görüşmelere başlamasına zorlaması da bekleniyordu. Şam Yönetimi ile silahlı muhalifler arasında mutabakatın sağlanmasını için başlatılması öngörülen görüşmelerin yönetilmesi ve yönlendirilmesi Rusya ile ABD önderliğinde yapılması planlanıyordu.⁶⁵⁷ Rusya'nın Suriye müdahalesinin ardından başlayan Moskova-Washington işbirliği Haziran 2012 yılında ve Ocak 2014 yılında başarısızlıkla sonuçlanan Cenevre barış görüşmelerini tekrar başlatarak Suriye barış sürecinde belli bir ilerleme sağlamayı ve hedefleri terörizmle mücadeleye çevirmeyi amaçlamaktaydı. Rusya-ABD görüşmesinde, 1 Ocak 2016 yılında barış sürecini tekrar başlatarak bu tarihten itibaren altı ay içerisinde Suriye'nin yeni anayasanın oluşturulması, genel seçim yapabilecek Suriye Ulusal Birlik Hükümetinin kurulmasına destek sağlanması öngörülmüyordu. Ardından Rusya-ABD işbirliğinin ikinci aşaması olarak da IŞİD, El-Kaide ve diğer terör örgütlerine

⁶⁵⁷ Rossiysko-Amerikanskiye Otnoşeniya, **Rusya Dışişleri Bakanlığı Resmî sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.mid.ru/rossijsko-amerikanskiye-otnosenia>, 16 Ocak 2018.

karşı güçlerini birleştirerek mücadele etmekte.⁶⁵⁸ Viyana’da başlayan görüşmelerin ardından 2016 yılı boyunca devam eden birkaç Cenevre barış görüşmeleri Suriye barış sürecinde herhangi bir somut ilerleme sağlayamamıştır. Buna rağmen Rusya, Suriye krizinin Cenevre görüşmeleri sürecinde ABD’yle beraber en önemli ikinci aktör haline gelmişti.

Suriye iç savaşının önemli aktörü haline gelen ve Rusya olmadan Suriye krizinin çözümü olanaksız olacağına dair fikrin ortaya çıkması, bölgesel ülkelerin Rusya’yla işbirliği yapma isteğinin artmasına yol açmıştır. ABD’yle umduğu işbirliğini sağlayamayan Rusya, Suriye iç savaşındaki rolünü kullanarak ve Türkiye ile İran’ı da yanına alarak Cenevre sürecine alternatif olmasa paralel bir süreç başlatma imkanına sahip olmuştur. 14 Aralık 2016’da Erdoğan-Putin arasında yapılan Soçi görüşmesinde, Suriye iç savaşının bitirilmesine yönelik Astana sürecinin başlatılmasına dair karar alınmıştır. Bu anlaşmaya göre Rusya Şam Yönetimine Türkiye ise silahlı Suriye muhalefetine Cenevre Barış sürecinin dışında yeni bir barış sürecinin başlatılmasının teklif edilmesini öngörüyordu. 20 Aralık 2016 yılında Türkiye, Rusya ve İran Dışişleri Bakanları ortak deklarasyonla Şam Yönetimi ile Muhaliflerin anlaşmaya varmalarına destek sağlayacaklarını ve anlaşmanın sağlanması durumunda da anlaşmanın sürdürülmesi için de garanti vereceklerini açıklamışlardır.⁶⁵⁹ 23-24 Ocak 2017 tarihleri arasında Astana’da yapılan görüşmede Şam Yönetimi ile Muhalefetin silahlı kanadı tarihte ilk defa görüşme masasına oturmuş oldu. Astana görüşmelerinde Muhalif kanadı temsil eden, Türkiye’ye yakın olan, Suriye’nin orta ve kuzey-bat bölgelerinde aktif faaliyet gösteren Şeyş-ul İslam/İslam örgütüydü. Görüşmelerin en önemli askeri sonucu, Türkiye, Rusya ve İran arasında yapılan anlaşmayla, Suriye’de sağlanacak ateşkesin sürdürülmesinin üçlü kontrol ve garanti mekanizmasının oluşturulması ve silahlı muhalifler ile terör

⁶⁵⁸Yekaterina Zabrodina, “Lavrov i Kerri Obyavili o grafike političeskogo Uregulirovaniya v Sirii”, **Rossijskaya Gazeta**, 14 Kasım 2015, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2015/11/14/grafik-site.html>, 16 Ocak 2018.

⁶⁵⁹ Garantör devletlerin ortak açıklaması için bkz: (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2573489, 16 Ocak 2018.

örgütlerinin birbirinden ayrılmasıydı.⁶⁶⁰ Diğer bir önemli gelişme, Türkiye, Rusya ve İran'ın silahlı muhalefetin BM çerçevesinde yürütülen Cenevre barış görüşmelerine de dahil olmalarına onay vermeleriydi.⁶⁶¹

15-16 Şubat 2017 tarihlerinde yapıla ikinci Astana barış görüşmelerinde Rusya Suriye muhalefetine Suriye'nin yeni anayasa taslağını sunmuştur. Ancak Rusya'nın bu teklifi taraflarca olumsuz karşılanmıştır. 3-4 Mayıs 2017 yılında gerçekleşen dördüncü Astana görüşmesinde, Türkiye, Rusya, İran arasında Suriye'nin İdlib, Humus, Doğu Guta ve Ürdün sınırında bulunan Deraa ve Kuneytra eyaletlerinin belli bölgelerinde olmak üzere dört vilayetinde çatışmasızlık bölgelerinin oluşturulmasına ilişkin memorandum imzalandı. Memoranduma göre, 6 Mayıs 2017'den itibaren sınırlarının askerler tarafından belirlenmesi öngörülen bu dört çatışmasızlık bölgesinde, hava kuvvetleri olmak üzere her tür silahların kullanılması yasaklanması öngörülüyordu. Çatışmasızlık bölgelerin sınırlarına kontrol geçiş noktaların yerleştirilmesi ve insani yardımların sınırsız ulaştırılması planlanıyordu. Ayrıca garantör ülkeler (Türkiye, Rusya ve İran) ateşkesin sürdürülmesini garanti etmeyi ve bu alanlarda olmak üzere IŞİD, Nusra ve diğer terör örgütleriyle mücadeleyi sürdürmeyi teyit edeceklerdi. Altı aylığına geçerli olan memorandum tarafların itirazları olmaması durumunda otomatik olarak altı aya uzatılacaktı.⁶⁶²

Aşamalı olarak başlatılan ve Temmuz'un başında Ürdün sınırındaki Deraa ve Kuneytra bölgelerinde⁶⁶³, Temmuz'un sonunda Şam'ın kuzeyindeki Doğu Guta bölgesinde, Ağustos'ta Humus'un kuzeyinde ve son olarak da 15 Eylül'de (2017) 6. Astana görüşmelerinde dördüncü ve en son çatışmasızlık alanı olan İdlib'de çatışmasızlığın sağlandığı ilan edilmişti. Garantör devletler ilan edilen çatışmasızlık

⁶⁶⁰ Astana'daki ortak deklarasyon için bkz: (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xIEMTQ3OvzcA/content/id/2610777, 16 Ocak 2018.

⁶⁶¹ "Peregovori po Sirii v Astane: Bolezneno, No Rezultativno", **Ria Novosti**, 24 Ocak 2017, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/syria/20170124/1486402947.html>, 16 Ocak 2018.

⁶⁶² Memorandum için bkz: "Memorandum o Sozdanii Zon Deeslokatsii v Siroyskoy Arabskoy Respublike", 6 Mayıs 2017, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/ru/maps/sy/-/asset_publisher/9fcjSOWMERcf/content/id/2746041, 16 Ocak 2018.

⁶⁶³ 7 Temmuz 2017 Putin-Trump görüşmesi sonrasında yapılan anlaşma ve Ürdün'ün bu anlaşmaya katılmasıyla gerçekleşmiştir. "Rossiya i SŞA Dogovorilis' o Peremirii na Yuge Sirii", **Tass**, 7 Temmuz 2017, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/politika/4397567>, 16 Ocak 2018.

bölgelerden İdlib’de Türkiye, Rusya ve İran güçleri, bunun dışındaki diğer üç çatışmasızlık bölgelerde ise Rusya askeri polis güçleri tarafından kontrol edileceği konusunda anlaşmışlardı.⁶⁶⁴

Böylelikle, Cenevre görüşmelerinden somut sonuç alamayan Rusya, Suriye krizinden kaynaklanan göç nedeniyle en fazla zarar gören ve en kısa zamanda bu krizin çözülmesi için çabalayan Türkiye ve Şam Yönetiminin ayakta kalması için en büyük desteği sağlayan İran’la beraber Rusya, Astana süreci üzerinden Suriye’de önemli adımlar atabilmişti. Türkiye-Rusya-İran üçlü garantörlük mekanizması Suriye barış sürecinde yürütülen en başarılı süreç olmuştur. Astana sürecinin uluslararası toplum tarafından başarılı sayılması ve bundan sonra üçlü garantör ülkeler tarafından oluşturulacak güç dengesi ve ABD gibi PYD üzerinde Suriye’de yeni etki alanı kurarak süreci kendi lehine çevirmeye çalışması, bu sürecin gidişatını etkileyecektir. Buraya kadar gelinen noktadan önemli yol kat ettiği söylenilebilir.

Rusya’nın Suriye krizinin çözümüne ilişkin attığı ikinci önemli adım, IŞİD ve diğer terör gruplarına karşı başlattığı operasyonlardı. ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin terörizme karşı yönelik hava operasyonlarının yetersiz kalması, ABD ve diğer güçlerin IŞİD’e karşı mücadele yönteminin sadece hava operasyonlarıyla sınırlı tutarak kara kuvvetlerini dahil etmek istememesi, IŞİD’in alan hakimiyetini genişletmesinin ve güçlenmesinin önüne geçilmesini engelliyordu. Bunun için terörle karada savaşacak kara kuvvetlerine ihtiyaç duyulmaktaydı. Bunun için Suriye’de iktidar ile muhalefetin barış sürecine ağırlık vermelerini sağlayarak, bu kuvvetlerin mücadele alanlarını öncelikle IŞİD olmak üzere terörizme karşı yönlendirilmesi gerekiyordu. Rusya Şam Yönetiminin kara kuvvetlerinin tekrar yapılandırarak güçlendirmek ve Suriye’deki hem muhalif hem de diğer radikal örgütlere karşı mücadelesinde aktif rol üstlenmesini sağlamak istemiştir. Bu çabalar Rusya için olumlu sonuç vermiştir. Rusya hava operasyonları sayesinde Şam Yönetiminin savunma pozisyonundan saldırı pozisyonuna geçmesini sağlamıştır. Rusya’nın resmi rakamlarına göre, Rus hava kuvvetlerinin bir sene içerisinde 15 bin uçuş gerçekleştirmiş, bunun sonucunda da 400 yerleşim merkezi ve 10 bin kilometre

⁶⁶⁴ “Puti k Politdialogu: ‘Astana-6’ Utverdile Çetire Znı Deeslakatsii v Sirii”, **Ria Novosti**, 15 Eylül 2017, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/syria/20170915/1504875172.html>, 16 Ocak 2018.

metrekarelik alan Suriye kara kuvvetlerinin kontrolüne geçmiştir.⁶⁶⁵ Eylül 2017 yılında geldiğinde ise Rusya tarafından yasa dışı terör örgütleri olarak tanımlanan, IŞİD, Nusra ve diğer grupların kontrol altındaki toprakların %85 geri alındığı belirtilmiştir.⁶⁶⁶

Rusya'nın askeri müdahalesi Suriye iç savaşının seyrini değiştirmiştir. Uluslararası sorunların çözümünde diplomatik yöntemlerle sınırlı kalmayacağını siyasi sonuca ulaşmak için askeri kuvvet de kullanacağını göstermiştir. Çatışmalarda güç dengesini ve sürecin gidişatını kendi lehine değiştirmek için askeri gücü en önemli araç olarak görmeye başlamıştır. Rusya, askeri müdahalesiyle Şam Yönetimine destek sağlamanın yanında bir de onun üzerinde siyasi etki de elde ederek siyasi süreçlere dahil olmak istemeyen Esed'i buna zorlama olanağını da elde etmişti. Aynı zamanda Rusya hava operasyonlarıyla Suriye muhalifleri üzerine de askeri baskı kurarak barışa zorlamak istemiştir. Ayrıca Rusya, uluslararası güvenliğe tehdit eden IŞİD'in ve diğer terör örgütlerinin zayıflatılması ve terör örgütü üyelerinin etkisiz hale getirilmesinde önemli rol üstlenmek istemiştir. Rusya'nın Suriye iç savaşında attığı adımlar ve oynadığı rol Rusya'yı uluslararası sorunların çözümünde sorumluluk üstlenebilen ve sorunları çözmekte yetkin olan Büyük Güçten biri kılacağı ve şekillenen dünya düzeninde küresel düzeyde bağımsız karar alabilen bir aktör olarak tanınacağını hedeflemiştir.⁶⁶⁷

4.3. Sonuç ve Değerlendirme

Rusya'nın Suriye müdahalesi birkaç sebepten dolayı olmuştur. Kaddafi'nin devrilmesi için NATO'nun müdahalesinin hukuksal zemin hazırlayan BM GK kararındaki Rusya'nın tutumu beklenen sonucu vermemiştir. Rusya Kaddafi'ye karşı BM GK'de alınan kararları veto etmemesi karşılığında, Avrupa Füze Savunma Sistemleri konusunda ABD'yle uzlaşmayı ve Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasında

⁶⁶⁵ “Operatsiya VKS v Sirii: Rossiya Obrela Strategiyu i Opit Distantсионnoy Voyni”, RIA Novosti, 30 Eylül 2016, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/syria/20160930/1478181962.html>, 16 Ocak 2018.

⁶⁶⁶ “V Minoboronu Raskazali Kakuyu Territoriyu Sirii Kontroliruyet IG”, RIA Novosti, 12 Eylül 2017, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/syria/20170912/1503974076.html>, 16 Ocak 2018.

⁶⁶⁷ Aleksey Puşkov, “Zona Korennih İnteresov Rossii”, Svobodnaya Pressa, (Çevrimiçi) <http://svpressa.ru/politic/article/143896/>, 7 Mart 2016,

Batı'nın desteğini elde etmeyi amaçlamıştır. 2012 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olan Rusya, Avrupa Füze Savunma Sistemleri konusunda beklediğini elde edememiştir. NATO'nun Libya müdahalesi sonrası, ekonomik kayıpların dışında Rusya'nın Libya'yla ilişkisini yok derecede azalmış, Libya iç siyasetinde uzun yıllar herhangi bir rol üstlenememiştir. Kaddafi sonrası Libya'da ortaya çıkan iktidar boşluğu ve iç savaş, radikal örgütlerin Libya dışında Mali ve Suriye gibi sıcak noktalarda faaliyet göstermelerine zemin hazırlamıştır. İktidar boşluğundan yararlanan radikal örgütlerin güçlenmesi onların diğer zayıf iktidarlara karşı daha güçlü bir şekilde hareket etmelerine yol açmıştır. Irak ve Suriye'de ortaya çıkan IŞİD aynı zamanda dünyada olduğu gibi Rusya ve Orta Asya ülkelerinden de önemli derecede taraftar devşirmesine yol açmıştır. IŞİD'e katılanların %10'una yakınının Rusya vatandaşlarından veya Rusya'da ikamet edenlerden oluşuyor olması, Rusya'nın Suriye müdahalesinin nedenlerinden biri olmuştur. Rusya IŞİD'e katılanlarla Suriye topraklarında mücadele etmeyi amaçlamıştır.

Rusya'nın Şam yönetimini desteklemesi ve ardından da askeri müdahalede bulunması, Moskova'nın Orta Doğu bölgesindeki tek müttefikinden vazgeçmek istemediğini göstermiştir. Suriye ile tarihsel bir ilişkiye sahip olan Rusya, 2000'li yılların ortalarından itibaren Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Suriye üzerinde kaybettiği etkiyi tekrar inşa etmeye başlamıştır. Şam yönetiminin düşmesi ve değişmesi, silahlarının %90'ına yakınının Sovyet/Rus yapımı silahlara sahip olan ve askeri teknik alanda Rusya'ya bağımlı olan Suriye'yi kaybetmesi anlamına gelecekti. Ayrıca 2008 ve 2009 yıllarından itibaren adım adım geliştirdiği ve kullanmaya başladığı Tartus deniz üssünün kullanım hakkını da kaybedeceğini düşünmüştü.

Suriye'deki varlığı Rusya'nın aynı zamanda bölgedeki varlığının sembolik niteliğindedir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra bölgedeki etkisi zayıflayan Rusya, Suriye müdahalesiyle bölgeye tekrar döndüğünü göstermeye çalışmıştır. Rusya'nın Orta Doğu gibi güvelik sorunlarının yüksek olduğu bölgede askeri güç kullanarak sürece dahil olması, Rusya'nın bölgesel güç olmadığını, eski Sovyetler Birliği coğrafyasının dışında da çıkarlarının olduğunu göstermek istemiştir. Rusya'nın uluslararası sorunların çözümünde veya çözümsüzlüğünde kilit aktör konumuna

gelmesi, Rusya'yı Büyük Güç statüsüne kavuşturacağı, uluslararası konumunu artırarak prestij sağlayacağı düşünülmüştür.

Dolayısıyla da Rusya'nın Suriye müdahalesi, 2008 Gürcistan ve 2014 Ukrayna müdahalelerinden farklı sebeplere bağlı olmuştur. Rusya'nın Suriye müdahalesiyle daha önceki askeri müdahaleleri arasında belli benzerlikler de vardı. Özellikle güvenlik konularında. Ancak bu güvenlik konularında da farklılıklar söz konusuydu. Rusya'nı Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerindeki güvenlik endişesi, Batı ittifakından algıladığı güvenlik tehdidiydi. Suriye müdahalesindeki endişesi ise, Suriye'de radikal terör örgütlerinin Rusya'nın içlerinde terör eylemlerinde bulunabileceği risklerdi. Diğer bir endişe ise halk ayaklanmalarını destekleyerek veya askeri güç kullanarak dış müdahaleler sonucu demokratik olmayan iktidarların devrilmesinin meşruiyet kazanma riskiydi.

Rusya, Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleriyle, ABD etkisini sınırlamayı da hedeflerken iken, benzeri bir amaç Suriye müdahalesinde de görülmüştür. Rusya Şam yönetiminin yanında yer alarak, ABD ve diğer ülkelerin Suriye üzerindeki etkisini sınırlandırmak istemiştir. Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerinin daha savunmacı yanı ağır basarken ve ekti alanlarını korumaya çalışırken, Suriye müdahalesi hem savunmacı/defansif hem de saldırgan/offensif nitelik taşımaktaydı. Savunmacıydı çünkü, Şam yönetimiyle var olan ilişkilerini ve Suriye üzerindeki stratejik etkisini korumaya çalışmaktaydı. Saldırganı çünkü soğuk savaş döneminde olduğu gibi Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Rusya'nın etkisini tamamen yitirdiği Orta Doğu ABD'nin hayati yaşam alanı olarak sayılan bölgeye müdahale etmişti. Rusya'nın Suriye'de ABD'yi karşısında alacak bir şekilde güç kullanması aynı zamanda ABD'ye meydan okuma niteliği taşımaktaydı.

Suriye'nin Rusya sınırlarının çok daha ötesinde olması, Suriye'de yaşananların Gürcistan veya Ukrayna'dan farklı olarak Rusya'nın sınır güvenliğini tehdit etmiyor olması ve Suriye'nin, Gürcistan ve Ukrayna'dan farklı olarak Rusya'nın hayati çıkar alanının dışında bir ülke olması Rusya'nın müdahalesinin saldırgan/ offensif bir nitelik taşıdığına göstergesidir.

Rusya'nın Suriye müdahalesinin saldırgan yanını gösteren bir diğer örnek, Rusya'nın bölgesel güç olmadığını, kendi bölgesinin dışında da çıkarları olabileceği ve bu çıkarlarını askeri güç dahil olmak üzere korumaya hazır olduğunu göstermeye çalışmasıydı. Rusya Suriye'ye askeri güç kullanarak Suriye iç savaşı başlamadan öncesine göre çok daha fazla stratejik çıkar elde etmeyi amaçlamış bu konuda belli başarılar da elde edebilmiştir. Örneğin 2015 askeri müdahale öncesi Tartus teknik destek noktası statüsüne sahipken, bu tarihten sonra kapsamlı bir deniz üssüne dönüştürülmüş sınırsız kullanım elde etmiş ve önemli sayıda deniz kuvvetlerini konuşlandırmıştır. Aynı şekilde Hmeymim hava üssünü elde eden Rusya her iki askeri üssün sınırsız kullanımını elde ederek Suriye'de kalıcı olmayı hedeflemiştir. Bu üslere önemli sayıda hava kuvvetleri ve hava savunma sistemleri yerleştirerek bölgedeki gücünü artırmak istemiştir.

SONUÇ

Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan'a, 2014 yılında Ukrayna'ya ve ardından da 2015 yılında Suriye'ye gerçekleştirdiği askeri müdahalelerinin arkasında yatan derin neden 1991-2020 yılları arasında uluslararası sistemin yapısında ve işleyişinde yaşanan değişimlerdir. Bu zaman dilimi içerisinde uluslararası güç dengesi değişmiş, Rusya ile Batı ittifakı arasındaki ilişki sertleşmiştir.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası siyaset birden çok gelişmelerin eş zamanlı olarak yaşanmasına sahne olmuştur. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve iki kutuplu dünyanın sona ermesiyle, Rusya Büyük Güç statüsünü kaybetmiş, ABD ise tek küresel Süper Güç olarak ortaya çıkmıştır. 2000'li yılların başlarına kadar Amerika'nın küresel üstünlüğü devam ederken, 2000'lerin başlarından itibaren uluslararası güç dengesi hızlıca değişim sürecine girdi. ABD ve genelde Batı gücünde nispi gerileme yaşanırken, buna karşı Batı dışı ve özellikle de daha sonra BRİC(S) olarak adlandırılan bölgesel güçler, eş zamanlı olarak kalkınmalarını gerçekleştirerek Yükselen Güçler kategorisine girmişlerdir. Kayda değer coğrafi ve nüfus büyüklüğüne sahip olan Yükselen nükleer Güçler, ekonomik güçlerini teknolojik atılımlarıyla askeri güce dönüştürerek kendi coğrafyalarında jeopolitik etki alanlarını genişletmeye başlamış, küresel güç dengesini kendi lehine değiştirmek ve kendi bölgelerinde ABD etkisini sınırlandırmak için girişimlerde bulunmuşlardır.

Uluslararası sistemin alt bölgesi olan Avrupa'da yaşanan jeopolitik değişimler Rusya ile Batı ittifakı arasındaki ilişkileri güvenlik krizine dönüştürmüştür. NATO'nun 1991'den itibaren, Avrupa'daki "stratejik denge" ilkesi ve "savunma" konseptinden vazgeçerek "alan dışı" konseptini benimsemesi, Avrupa güvenlik sorumluluğunu tek taraflı üstlenerek doğuya doğru genişlemesi, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması'nın uygulanamaması ve Rusya'nın AKKA'dan çekilmesiyle Avrupa'da tekrar silahlanma yarışının başlaması, ABD'nin 2002'de Anti-Balistik Füze Sistemleri Antlaşmasından (ABMT) çekilerek NATO çerçevesinde Avrupa'da Füze Savunma Sistemlerini inşa etme süreci, Rusya'nın Batı arasında Doğu Avrupa ülkeleri tarafından oluşturulan "ön savunma hattını/tampon bölgeyi"

ortadan kaldırmış, Rusya'yı Avrupa güvenlik sisteminin dışına iterek Avrupa'daki güç dengesini Rusya aleyhine değiştirerek Rusya'nın Avrupa'da Batı ittifakından algıladığı güvenlik tehdidini artırmıştır. Rusya'nın tehdit algısının artması, bu tehdidi dengelemek, caydırmak ve karşı koymak için stratejisini değiştirmiş, sert gücüne dış politika aracı olarak öncelik vermiştir.

Rusya'nın sertleşen politikası sadece Batı ittifakıyla sınırlı kalmamış, Batı ittifakına dahil olmaya çalışan komşu ülkelere yönelik de baskılarını artırmıştır. Büyük Güç statüsüne erişmeyi ve çok kutuplu dünya düzenini inşa etmeyi küresel stratejik hedef olarak belirleyen Rusya, askeri olarak güçlenmesi ve eski Sovyetler Birliği ülkelerini kendi etki alanına dahil etme çabası, Rusya'yla bütünleşmeden yana olmayan ve Rusya'nın tekrar hakimiyet altına girmek istemeyen, bağımsızlığından itibaren Moskova ile güvenlik sorunu yaşayan eski Sovyetler Birliği ülkeleri Rusya'dan algıladıkları tehdit de artmış, kendi güvenliğini sağlamak ve Rusya'nın tehdidini dengelemek için Batı ittifakına dahil olma süreçlerini hızlandırmışlardır. Gürcistan ve Ukrayna'nın dış politika kararları uluslararası sistem içinde yaşanan sertleşmeyi yerel düzeye indirmiş ve bu iki ülke Rusya'nın hedefi haline gelmiştir.

Uluslararası sistemin yapısında ve işleyişinde yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan Rusya'nın askeri müdahaleleri siyasi amaç için yapılmıştır. Rusya'nın askeri müdahaleleri Carl von Clausewitz'in "savaşlar bir siyasi amaç için yapılır" savıyla paralellik göstermiştir. Rusya'nın askeri müdahaleleri hem bir uluslararası sistem içinde yaşanan değişimin bir sonucuydu, hem de bu değişime uygun olarak siyasi hedefe ulaşmak için yapılan bir amaçtı.

Bu durumda Rusya iki amaca ulaşmak istemiştir. Batı'dan algıladığı güvenlik tehdidini durdurmak ve ABD önderliğindeki Batı hegemonyasına bir sınırlama getirmek amacıyla Büyük Güç statüsüne erişmektir.

Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerinde her iki amaç güdülmüştür. Batı'nın NATO üzerinden gerçekleştirdiği stratejiden algıladığı tehdidi ve güvenlik risklerini bertaraf etmek ve kendi hayati çıkar alanları olan ve bu çıkarlarını koruyabilen Büyük Güç olduğunu göstermektir.

Suriye müdahalesi ise güvenlik risklerinden ziyade daha çok Büyük Güç statüsünün tanınması için yapılmıştı. Dolayısıyla Rusya'nın askeri müdahaleleri, Soğuk Savaş'tan sonra ABD tarafından inşa edilmeye çalışılan uluslararası sistemdeki hiyerarşik yapıya karşı yapılmıştı. Rusya'ya göre tek kutuplu uluslararası sistem zaten başarısız olmuştur. Askeri müdahaleler tek kutuplu yapıyı daha da zayıflatarak çok kutuplu düzene geçişini hızlandıracaktır.

Çok kutuplu dünya düzeninin inşa edilebilmesi ve bu kutuplardan biri olabilmesi için Rusya'nın Büyük Güç statüsüne ulaşması gerekiyor. Bir devletin Büyük Güç statüsüne erişmesi, o devletin diğer Büyük Güçlerin hedefi olmaktan çıkarır. Egemen eşitliğe kavuşması uluslararası güç dengesinin kurulmasında Büyük Güçlerle beraber rol üstlenmesine ve etki alanlarının da kabul edilmesine yol açar. Büyük Güç statüsüne erişmesiyle kendi güvenliğini sağladığı gibi uluslararası istikrara hizmet etmek için daha yatkın olur.

Rusya Büyük Güç statüsüne ulaşarak küresel güvenlik sisteminin merkezlerinden biri olan Batı güvenlik sisteminin dışındaki çevre ülke konumundan kurtulmayı da hedeflemektedir. Küresel güvenlik merkezinin hem bir parçası hem de kurucusu olmayı istemektedir. Rusya'nın küresel güvenlik, uluslararası sistem içindeki güç dengesi ve güvenlik konularındaki yaklaşımı, çözüm önerileri ve kendisini konumlandığı yer diğer ABD, Avrupa, Çin, Hindistan gibi ülkelerden farklılık göstermektedir. Rusya'nın kendisini farklı konumlandırması, "Rus realizmi" diyebileceğimiz bir yaklaşımı ortaya çıkarmaktadır. Rusya Büyük Güç olarak küresel güç dengesini ve düzenini farklı ilkelerle açıklamaya çalışmaktadır. Rusya, Büyük Güçler arasında geleneksel egemen eşitliğin tekrar kabul edilmesi, iç işlerine müdahaleden kaçınılması ve rejim değişikliklerden vazgeçilmesi gibi soyut ilkeler önermektedir.

Uluslararası güç dengesinin sağlanması ve düzenin kurulmasında belirleyici faktör olan somut öğelerini ise şöyle sıralamaktadır:

1) Nükleer silahlarda üstünlüğün korunması ve ABD arasında nükleer güç dengesinin ve istikrarın sağlanması,

2) Rusya'nın jeopolitik konumu ve kendisini dünyanın merkezinde görmesi,

- 3) Yüksek teknolojik nitelikli konvansiyonel silahların tahrip etme yeteneği,
- 4) Savaşı başlatma ve sürdürme iradesi,
- 5) Diplomatik esneklik.

İlk iki öğe sabitken, son üç güç öğesi Rusya'nın çıkarlarını savunma ve güç dengesini sağlama konusunda dış politika aracı olarak işlev görmektedir. Konvansiyonel silahların yüksek tahribat gücü ve savaşma iradesi, Rusya'nın etki alanlarını koruma ve yeni etki alanlarını kazanma, uluslararası statüsünü belirleme ve diğer ülkelerin dış politikalarını etkileme konusunda araç niteliğindedir. ABD, Çin, Hindistan ve Avrupa Birliği gibi küresel merkezlerle ekonomik güç ve teknolojik atılımlar konusunda rekabet edecek güçten yoksun olan Rusya, güç unsurlarının eksikliklerini ve diplomatik pazarlık gücünü artırmayı "savaşma yeteneği" üzerinden kapatmaya çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmedov, V.M.: Rossiysko-Siriyskiye Otnoşeniye: İtogi i Problemi, Rossiya Na Blijnem Vostoke: Tseli, Zadaçi, Vozmojnosti, Moskova, ASTİ-İZDAT, 2001.
- Ahmedov, V.M.: Rossiysko-Siriyskiye Otnoşeniye: İtogi i Problemi, **Rossiya Na Blijnem Vostoke: Tseli, Zadaçi, Vozmojnosti**, Moskova, ASTİ-İZDAT, 2001.
- Akopov, Pyotr: Moskovskii Vizit Asada Demonstriruyet Bezzmıslennost' Trebovanii o Ego Uhode, **Vzglyad**, 21 Ekim 2015, (Çevrimiçi) https://vz.ru/politics/2015/10/21/773656.html?utm_campaign=vz&utm_medium=referral&utm_source=newsanons, 3 Mart 2018.
- Aksenov, Pavel: “Bez Baz”, 31 Mayıs 2005, (Çevrimiçi) **Lenta.Ru.**, <https://lenta.ru/articles/2005/05/31/base/>, 15 Ağustos 2019.
- Al'batz, Yevgeni, Trenin, Dmitri: **İtogi Vneshney Poitiki RF 2015**, 25 Aralık 2015, (Çevrimiçi) <http://carnegie.ru/2015/12/28/ru-pub-62384>, 29 Mart 2018.
(Çevrimiçi)
- Alekseeva, Nadejda: “İgra na Nervah: Zaçem NATO Stroıt Poligon VVS na Granitse s Kaliningradskoy Oblastiyu”, **Russia Today**, 15 Ağustos 2018, (Çevrimiçi)

<https://russian.rt.com/world/article/545477-litva-poligon-nato-kaliningrad>, 18 Temmuz 2019.

Alyans Media:

http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_80062.html, 29 Mart 2018.

Andrianovna, T.:

Globalnoye Mirovozreniye, Moskova, Direct Media, 2014.

Anin, Anatoli, Rodion
Ayumov:

“Dovse-Vçera, Segodnya...Zavtra?..”, **İndeks Bezopasnosti**, Cilt. 17, Sayı: 1 (96), ss. 61-76.

Antonov, Anatoliy,
Ayumov, Rodion:

Kontrol Nad Obiçnmi Voorujeniyami v Yevrope-Konets Rejima ili İstoriya s Prodoljeniyem?, Moskova, Pir Center, 2012.

Arabtov, A., Dvorkin, V.,
Oznobişev, S.:

Rossiya i Dilemmy Yadernogo Razorujeniya, Moskova, IMEMO RAN, 2012.

Arbatov, A.G.:

Rasşireniye NATO i Natsionalnite İnteresı Rossii, **Politia**, Sayı: 2, 2006, s. 94-103.

Arbatov, Aleksey:

Strategiçeskiye Asimetrii i Sistemı PRO, **Nezavisimaya Gazeta**, 8 Mart 2013.

Arbatov, Aleksey, Vladimir
Dvorkin:

Bolşoy Strategiçeskiy Treugolnik, Carnegie Endowment for International Peace, Rapor, Mart 2013.

Argumentü i Faktı: “Boyevaya Moş Podnebesnoy. Na Kogo Natselena Armiya Kitaya?”, 13 Mart 2013, (Çevrimiçi) http://www.aif.ru/politics/world/boevaya_mosch_pod_nebesnoy_na_kogo_nacelena_armiya_kitaya, 7 Mart 2018.

Argumentü i Faktı: “Boyevaya Moş Podnebesnoy. Na Kogo Natselena Armiya Kitaya?”, 13 Mart 2013, (Çevrimiçi) http://www.aif.ru/politics/world/boevaya_mosch_pod_nebesnoy_na_kogo_nacelena_armiya_kitaya, 13 Mart 2018.

Astvatsaturova, M.A.,
Markedonov, S.M.: **Ugroza IGİL: Puti Protivodeystviya Natsionalno-Religioznomu Ekstemismu**, Moskova, Bahrah-M, 2016.

AGİT: Avrupa’da Silahlı Kuvvetlerine İlişkin Görüşmelerinin Sonuç Bildirisi, İtogy Akt Peregovorov o Çislennosti Liçnogo Sostava Obıçnih Voorujennih Sil v Yevrope, Helsinki, 1992, (Çevrimiçi) <http://www.osce.org/ru/library/14097?download=true>, 29 Mart 2018.

Barabanov, Aleg, Pichard
Vaitz: Yadernıye Strahi Posle Ukrainskogo Krizisa, **Valdaiskiye Zapiski**, Rapor, Sayı: 2, Ekim 2014.

Barabanov, M., Makiyenko,
K., Puhov, R.: Voennaya Reforma: Na Puti K novomu Obliku Rosssiyskoy Armii, **Valdai**, (rapor), Moskova, Temmuz 2012.

- Başkarova, Anastasiya: “Vmesto Nefti Rossiya Delayet Stavku na Voorujeniya”, **Nezavisimaya Gazeta**, 27 Ekim 2015, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/economics/2015-10-27/1_serbia.html, 20 Şubat 2018.
- Başkatova, Anastasiya: “Rossiyu Vıtesnyayut İz Liderov Po Eksportu Voorujeniy”, **Nezavisimaya Gazeta**, 22 Ocak 2017, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/economics/2017-01-22/100_franceukarms.html, 20 Şubat 2018.
- Baybulayeva, Lyudmila: **The Crimean Question in Russko-Ukrainian Relations**, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, 2015.
- BBC News: “Gosdep: Dveri NATO Po-Prejnemu Otkritı Pered Ukrainoy”, 2 Temmuz 2010, (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/russian/international/2010/07/100702_clinton_kiev_tour.shtml, 31 Ağustos 2019.
- BBC News: “Konets ‘Zologoto Veka’: Jdet Li Nas Nobaya Gonka Voorujeniy Posle Otkaza SŞA ot DRSMD?”, 1 Şubat 2019, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/russian/features-47043671>, 3 Ağustos 2019.
- Bedritskiy, Aleksandr: “Ostriy Vopros: Kak Turtsiya İspolzuet Kırım”, **Ria Novosti**, 16 Haziran 2018, (Çevrimiçi) <https://crimea.ria.ru/politics/20180616/1114647431.html>, 18 Temmuz 2019.

- Berger, Ya.M.: **Ekonomiçeskaya Strategiya Kitaya**, Moskova, ID “FORUM”, 2009.
- Beyaz Saray Sitesi: Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities For 21st Century Defense, January 2012, (Çevrimiçi) http://archive.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf, 29 Mart 2018.
- Bezanişvili, Zurab: “Mejdu Konfliktami i Partnyorstvom: Sovremennoye Razvitiye Rossiysko-Gruzinskih Otnoşeniy”, **Polis**, Sayı 4, 2008, ss.163-173.
- Bıkov, O.N.: **Natsionalniye İnteresi i Vneşnyaya Politika**, Moskova, IMENO RAN, 2010.
- BM GK: Resolution 1973 (2011), (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/39/PDF/N1126839.pdf?OpenElement>, 29 Mart 2018.
- BM GK: Resolution 1559 (2 September 2004), (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/498/92/PDF/N0449892.pdf?OpenElement>, 29 Mart 2018.
- BM GK: 16 Eylül 2005 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından Kabul Edilen Karar, (Çevrimiçi) [https://documents-dds-](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/498/92/PDF/N0549892.pdf?OpenElement)

ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/62/PDF/N0548762.pdf?OpenElement, 29 Mart 2018.

Bobrova, Olga: “İmarak Kavkaz: Gosudarsto, Kotorogo Net”, **Novaya Gazeta**, 3 Mart 2010, (Çevrimiçi) <https://www.novayagazeta.ru/articles/2010/03/03/4438-imar-at-kavkaz-gosudarstvo-kotorogo-net>, 24 Şubat 2018.

Bogaturov, Aleksey: “Tri Pokoleniya Vneşnepolitiçeskih Doktrin Rossii,” **Mejdunarodniye Portsessı**, Cilt. 5 Sayı: 1, 1997, ss. 54-69.

Bogdanov, Mihail: “Mı İmeyem Delo s Terroristiçeskim İnternatsionalizmom”, **Kommersant**, 29 Eylül 2014, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/2577700>, 20 Şubat 2018.

Bosphorus Naval News: “Russian Movements In 2013”, (Çevrimiçi) <https://turkishnavy.net/foreign-warship-on-bosphorus/russian-movements-in-2013/>, 29 Mart 2018

Bosphorus Naval News: Foreign Warship On Bosphorus in 2014, (Çevrimiçi) <https://turkishnavy.net/foreign-warship-on-bosphorus/foreign-warship-on-bosphorus-in-2014/>, 29 Mart 2018.

- Bosphorus Naval News: Foreign Warship On Bosphorus in 2015, (Çevrimiçi)
<https://turkishnavy.net/foreign-warship-on-bosphorus/foreign-warship-on-bosphorus-in-2015/>,
29 Mart 2018.
- Bosphorus Naval News: Foreign Warship On Bosphorus in 2016, (Çevrimiçi)
<https://turkishnavy.net/foreign-warship-on-bosphorus/foreign-warship-on-bosphorus-in-2016/>,
29 Mart 2018.
- Bragina, E.V.: “Yevropeyskaya Politika Sosedstva i Ukraina: Protsess Evropeyzicaii”, **Vestnik YUrGU**, Sayı 32(292) Özel Sayı 19, 2012, ss.191-193.
- Brzezinski, Zbigniew: **Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı**, Çev. Sezen Yalçın, Abdullah Taha Orhan, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012.
- Brzezinski, Zbigniew: **The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**, New York, Basic Books, A Member Of the Perseus Books Group, 1997.
- Burenko, V.M.: “Evolyuttsiya i Perspektivı Programmno-tselevoy Planirovaniya Razvitiya Sistemi Voorujeniya Rossiyskoy Federatsii”, **Voorujeniye i Ekonomika**, Sayı: 4 (20), 2012, ss.6-20.
- Buşuyev, V.V.: “ŞOS-Sozdaet Energetičeskiy Klub”, (Çevrimiçi)
http://www.energystrategy.ru/press-c/source/10.11.11_B.htm, 29 Nisan 2017.

- Chellani, Brahma: Sohranyayutsya Rol Yadernogo Orujiya v Mejdunarodnom Balanse Sil, **Valdaiskiye Zapiski**, Sayı: 4, Kasım 2014.
- Charap, Samuel, Colton'ın, Tikothy j.: **Ukrainskiy Krisiz i Razruşitelnaya Borba za Postsovetskuyu Yevraziyu**, Moskova, Fond İssledovani Mirovoy Politiki, 2017.
- Cohen, Richard, Michalko, Michael: Bezopasnost' na Baze Sotrudniçestva: Novıye Perspektivı Mejdunarodnogo Poryadka, **George C. Marshall European Center For Security Studies**, Sayı: 3, Nisan 2001.
- Çernenko, Yelena: “Boyeviki ‘İslamskogo Gosudarstva’ Natselenı Na Tsentral'nuyu Aziyu i Rossiyu”, **Kommersant**, 8 Ekim 2015, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/2827486>, 24 Şubat 2018.
- D'encausse, Helene Carrere: **İki Dünya Arasında Rusya** çev. Reşat Uzmen, Ankara, Ötüken Neşriyat, 2013.
- Daniloviç, M.V.: “Podhodi k Deyatelnosti ŞOS: Rossiya i Kitay”, **Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva i Problemi Bezopasnosti Evrizii**, der, AA. Rozanov, Minsk, Almatı, Cenevre, 2012, s. 37-38.
- Darçiaşvili, David: “Oboronnaya Politika Gruzii İ Voenaya Reforma”, **Gosudarstennost i bezopasnost: Gruzıya Posle “Revolyutsii Ros”**, der. Bruno Koppiters, Robert Legvold, MTI-Press, Longra, 2005, ss.141-183.

Delfi:

“Senat SŞA Porgolosoza Za Vstuplenie Gruzii i Ukrainı v NATO”, 18 Kaam 2006, (Çevrimiçi) <https://rus.delfi.ee/daily/abroad/senat-ssha-progolosoval-za-vstuplenie-gruzii-i-ukrainy-v-nato?id=14354835>, 17 Ağustos 2019.

Dvali, Georgi:

“Sodrujestvo Nezavisimih Gosudarst Zakançivayetsya”, **Kommersant**, 5 Aralık 2000, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/164732>, 15 Ağustos 2019.

Dış ve Savunma Politikaları
Konseyi:

Voemmoje Straitelstvo i Modernizatsiya Voorujennyh Sil Rossii, Rapor, Moskova, 4 Nisan 2004.

Dryakin, Adrey:

“Vneşnepolitiçeskaya Strategiya Rossii Na Sovreennom Etape: Normativno-Pravovaya Baza”, **Diplomatiçeskaya Slujba**, Sayı: 1 (34), 2015, ss. 92-96.

Dyuben, Apno:

Rossiya-Ukraina:Skritıye Mehanizmi Energetiçiskih Otnoşeniy, **IFRI**, Paris, Mayı 2007, s.11. (Çevrimiçi) https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifri_dubien_russie_ukraine_gaz_rus_mai2007.pdf, 28 Ağustos 2019.

- Dugin, Aleksandr: **Geopolitika**, Moskova, Gaudeamus, 2011.
- Dugin, Aleksandr: “ŞOS, ODKB, EvrAzES Kak Instrumentı Sozdaniya Novogo Miroustroystva”, **Obşestvennaya Nauka**, Sayı: 3(80), 2010, s. 53.
- Dugin, Aleksandr: **Ukraina: Moya Voyna. Geopolitiçeskiy Dnevnik**, Moskova, Tsentrpoligraf, 2015.
- Egeli, Sıktı: **Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 2012.
- Erkan, Süleyman: “2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum”, **UIİİD-İJEAS**, Sayı 17, 2016, ss. 41-64.
- Erlan Karın: Dilemmı Bezopasnosti Tsentral’noy Azii, **Russie.Nei.Visions**, Sayı: 98, IFRI, Şubat 2017.(Çevrimiçi)
https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv_98_erlan_karin_dilemmy_bezopasnosti_centralnoy_azii_rus_2017.pdf, 28 Mart 2018.
- Erol, Seyfettin: “Ukrayna-Kırım Krizi" Ya Da "İkinci Yalta Süreci””, **Karadeniz Araştırmaları**. Sayı 41, 2014, ss. 1-14.
- Erşen, Emre: “Rusya’nın Arap Baharı Politikası”, **Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler**, ed. Perihan Paksoy,

- Armağan Gözkaman, Ankara: Detay, 2014, ss. 115-135.
- Erşen, Emre: Emre: “Rusya’nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler”, **Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri**, SETA, İstanbul, Şubat 2015, ss.149-174.
- Eryılmaz, Selçuk: **Arap Bahar Sürecinde Rusya’nın Suriye Politikası**, (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2014.)
- Expert.Ru: “Siriyeskiy Vıhod Moskvı”, (Çevrimiçi) <http://expert.ru/2015/09/30/sirijskiy-vyihod-moskvyi/>, 30 Eylül 2017.
- Fedorov, Yuriy: “Gosudarstvennaya Programma Voorujeniy-2020: Vlast i Promışlennost”, **İndeks Bezopasnosti**, Cilt. 19, Sayı: 4 (107), Kış 2013, ss.41-59.
- Fergaçyov, Vladimir: Aleksandır Braterski, “Vlast Kazney i Straha”, **Gazera.Ru**, 15 Kasım 2015, (Çevrimiçi) https://www.gazeta.ru/politics/2015/11/15_a_7891355.shtml?updated, 24 Şubat 2018.
- Frolov, Andrey: “Buduşeye Rossiyskih Voorujeniy”, **İndeks Bezopasnosti**, Cilt. 17, Sayı: 1 (96), Bahar 2011, ss. 93-101.
- Gabuyev, Aleksandr: “Vas Sektor Vozle Russia”, **Kommersant**, 16 Temmuz 2011, (Çevrimiçi) <http://www.kommersant.ru/doc/1680689>, 3 Mart 2018.

- Gatsko, Mikhail: “Vneşniye Ugrozı Voennoy Bezopasnosti Rossii”, **Obozrevatel-Obseerver**, Kasım 2006, №10 (201). ss. 12-25.
- Gazeta.Ru: “Kitay Obhodit SŞA”, (Çevrimiçi) <https://www.gazeta.ru/business/2014/10/08/6254453.shtml>, 28 Şubat 2017.
- Gazeta.Ru: “ObyomVneşneyTorgovliKitayaSokratilsyaNa 8% za 2015 God”, (Çevrimiçi) https://www.gazeta.ru/business/news/2016/01/13/n_8111897.shtml, 27 Şubat 2017.
- Gazeta.Ru: “Saakaşvili: “Rossiya Vvyazalas’ v Voybu”, 8 Ağustos 2008, (Çevrimiçi) https://www.gazeta.ru/politics/2008/08/08_a_2805275.shtml, 19 Ağustos 2019.
- Gazeta.Ru: “Prednestrov’ye Hoçet Ot Putina Priznaniya”, 17 Nisan 2014, (Çevrimiçi) https://www.gazeta.ru/politics/2014/04/16_a_5995177.shtml, 18 Temmuz 2019.
- Glazovoi, A.V. Svistunova, İ.A. Yenikejev, A. Ya.: “Strategiya SŞA na Blijnem Vostoke: Smena Taktiki Uhod ili Porajeniye?”, **Problemi Natsionalnoy Bezopasnosti**, Sayı: 4 (37), 2016, ss. 9-30.
- Golos Ameriki: “Rossiyskaya Anneksiya Krıma Glazami Estontsev”, 28 Mart 2014, (Çevrimiçi) <https://www.golos->

ameriki.ru/a/estonia-russian-relations-ukraine/1881421.html, 18 Temmuz 2019.

Gogolaşvili, Kaha: **Rossiya i Gruziya: v Poiskah Vihoda**, Moskova, Carnegie Moscow Center, 2011.

National Intelligence Council: Global Trends 2030: Alternative Worlds. A Publication of the National Intelligence Council. December 2012, (Çevrimiçi) <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/1/global-trends-2030-november2012.pdf>, 29 Mart 2018.

Gonçarov, Vitaliy: “Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Obiçnimi Voorujeniyani”, **Obozrevatel-Observer**, Sayı: 11, Kasım 2009, ss. 49- 58.

Gordiyenko, D.V.: “Zaşışennost Kitaya Ot Voennih Ugroz i Sravnitelnaya Otsenka Urovney Voennoy Bezopasnosti Gosudarstv v Tsentralnoy İ Severno-Vostoçnoy Azii”, **İstoriya i Sovremennost'**, Sayı: 19, 2014, ss. 163-182.

Guşin, V. R.: “Arhidam İ Naçalo Peloponensskoy Voynı”, **İssedon**, Cilt. 1, 2002, s.53-62. (Çevrimiçi) <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/3641/2/issedon-01-06.pdf>, 28 Mart 2018.

- Gülboy, Burak: **Mutlak Savaş: Birinci Dünya Savaşı'nın Kökenleri Üzerine Clausewitzyen Bir Çözümleme**, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2014.
- Felgengauer, Pavel: “V Gruzii Yest Komu Voevat. İ çem Voemat”, **Nezavisimaya Gazeta**, 25 Temmuz 2008, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/concepts/2008-07-25/13_georgia.html, 19 Ağustos 2019.
- Haas, Marsel: “Rossiyskaya Voyennaya Reforma: Uspeh ili Proval?”, **İndeks Bezopasnosti**, Cilt. 17, Sayı: 1 (96), Bahar 2011, ss. 85-92.
- Haçaturov, Arnold: “Byudjet-2017 – Eto Bomba!”, **Novaya Gazeta**, 19 Ekim 2016, (Çevrimiçi) <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/10/19/70222-byudzhet-2016-eto-bomba>, 20 Şubat 2018.
- Hahn, Gordon M.: **Ukraine over the Edge: Russia, the West and the New Cold War**, California, McFarland & Company, 2018.
- Hlorenko, Aleksandr: “Pribaltika Kak Poligon Dlya NATO”, **Ria Novosti**, 5 Haziran 2015, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20150605/1068382467.html>, 18 Temmuz 2019.

- Hotkova, E.S., Tişenko, G.G.: “O Perspektivah Zaklyuçeniya Dogovora o Yevropeyskoy Bezopasnosti”, **Problemi Natsionalnoy Strategii**, Sayı: 2 (3) 2010, ss.7-24.
- Hotkova, Yeleva: “Evolyutsiya Otnoşeniy SŞA So Stranami Tsentralnoy i Voskoçnoy Yevropı”, **Problemi Natsionalnoy Strategii**, Sayı: 1, 2009, ss. 9-24.
- Hrolenko, Aleksandr: “Voenniy Búdjet Kitaya: Vdogonkuza Pentagonom”, (Çevrimiçi)
<https://ria.ru/analytics/20150306/1051318074.html>,
29 Mart 2018.
- Hrustalyov, Y.Yu.: “Oboronno-Promışlenniye Kompleks Rossii: Prednaznaçeniye, Sostoyaniye i Perspektivi Razvitiya”, **Ugroza i Bezopasnost**, Sayı: 35 (128), 2011, ss. 61-71.
- Human Rights Watch: “Pis'mo k Rosoboroneksportu”, 6 Nisan 2012, (Çevrimiçi)
<https://www.hrw.org/ru/news/2012/04/06/246505>, 7 Mart 2018.
- Huntington, S.: “The Erosion of American National Interests”, **Foreign Affairs**. – 1997. – Vol. 76, No: 5. – P. 28-49.
- India Vision 2020. The Report of the Committee of India Vision 2020. New Delhi: Planning Commission, Government of India, 2004, (Çevrimiçi)
http://www.teindia.nic.in/files/reports/ccr/pl_vsn2020.pdf, 29 Mart 2018.

- İl'ina, Nina: “Rossiya Nikogda Ne Smiritsya s Uşemleniyem ee İnteresov-Sergey Lavrov”, Vedomosti, 26 Ocak 2016, (Çevrimiçi)
<https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2016/01/27/625631-rossiya-ne-smiritsya>, 20 Şubat 2018.
- İnterfaks: “Bolee 200 Jiteley Povoljiya Uehali Vpevat’ za IG v Sirii i Irake”, 16 Haziran 2015, (Çevrimiçi)
<http://www.interfax.ru/russia/447728>, 29 Mart 2018.
- İntyakov, A.A.: “Vneşnyaya Politika Rossii na Blijnem Vostoke (2001-2011 gg.): Osobennosti i Rezultatı”, **İzvestiya Tulskogo Gosudarstvennogo Universiteta**, Sayı: 1-2, 2012, ss. 510-516.
- İsmayılov, Elnur: “Rusya’nın Suriye Stratejisi ve Orta Doğu’da Değişen Güç Dengeleri”, **Bilgesam Analiz**, Sayı 1255, Ekim 2015, (Çevrimiçi)
<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20151026141255.pdf>, 16 Mart 2019.
- İvanov, İ.S.: **Rossiya i Bol’şoy Blijniy Vostok**, ed, İ.S. İvanov, Sayı: 9, RSMD, Moskova 2013.
- İvanov, Pleg: “Vneşnyaya i Oboronnaya Politika KNR”, **Obozrevatel-Observer**, Sayı: 6, 2011, ss. 48-56.

- İvaşentsov, Gleb: “Rossiya-İndiya: Novıye Formatı Davnego Partnyorstva”, **Mejdunarodnaya Jizn**, Şubat 2016, ss. 6-27.
- İvjenko, Tatyana: “Gazprom” Utersilsya Na Ukrainskom Rınke, **Nezavisimaya Gazeta**, 27 Ekim 2008, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/cis/2008-10-27/1_gazprom.html, 28 Ağustos 2019.
- İzvestia: “Genştab VS RF Obtavil o Polnom Osvoboždenii Sirii ot Terroristov”, 6 Aralık 2017, (Çevrimiçi) <https://iz.ru/679969/2017-12-06/genshtab-vs-rf-obiavil-o-polnom-osvobozhdenii-sirii-ot-terroristov>, 8 Mart 2018.
- İzvestia: “Rossiyskaya Gruppirovka Naçala Vıvod Sil İz Sirii”, 11 Aralık 2017. (Çevrimiçi) <https://iz.ru/681655/2017-12-11/rossiiskaia-gruppirovka-nachala-vyvod-sil-iz-sirii>, 8 Mart 2018.
- İzvestiya: “Pentagon Nameren Perevoorujatsya s Oglyadkoyna Kitay”, 2 Haziran 2008, (Çevrimiçi) <http://izvestia.ru/news/426529>, 13 Mart 2018.
- İzvestiya: “Velkoe Sotrudniçestvo Kontinentov”, 1 Ekim 2015, (Çevrimiçi) <http://izvestia.ru/news/592364>, 17 Mart 2018.
- İzvestiya: “Mihail Saakaşvili: ‘Şevardnazde Vsegda Obmanıval Putina’”, 12 Nisan 2004, (Çevrimiçi) <https://iz.ru/news/289012>, 17 Ağustos 2019.

- İzvestiya: “SŞA i Ukraina Podpisalı Hartiyu o Strategiçeskom Partnyorstve”, 19 Aralık 2008, (Çevrimiçi) <https://iz.ru/news/441577>, 28 Ağustos 2019.
- Jerve, Boris: **Znaçeniye Morskoy Siliy Dlya Gosudarstva**, Petrograd, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, 1921.
- Jiltsov, Sergey: “Zapadny Vektor Ukrainı”, **Nezavisimaya Gazeta**, 6 Nisan 2009, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/courier/2009-04-06/11_vector.html, 23 Ağustos 2019.
- Kabulov, Zamir: “SŞA Uydut iz Afganistana, Çtonı Usilit Prisutstviye v ATR”, **İndeks Bezopasnosti**, Cilt. 18, Sayı: 3-4 (102-103) Güz-Kış, 2012, ss.11-18.
- Kalabekov, G.: **Rossiyskiye Reformı v Tsifrah i Faktah**, Moskova, RUSAKİ, 2010.
- Kalabekov, İ.G.: **Rossiya, Kitay i SŞA v Tsifrah**, Moskova, Spravoçnoye İzdaniye, 2014.
- Kalabekov, İ.G.: **SSSR i Stranı Mira v Tsifrah**, Moskova, Spravoçkoye İzdaniye, 2016.
- Kaplan, Morton A.: **System and Process in İnternational Politics**, Londra, ECPR, 2005.

- Karaganov, S.S.,
Bordaçyov, T.V.: **K Novoy Arhitekture Evroatlantıçeskey Bezopasnosti**, Valdai, (rapor) Londra, 8-10 Aralık 2009.
- Karabulut, Ali Nedim: “Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya’nın Yirmibirinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi’ndeki Uygulaması” **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 13, Sayı 49, 2016, s. 25-42.
- Karaosmanoğlu, Ali L.: “Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden” **Uluslararası İlişkiler**, Cilt. 8, Sayı: 29 (Bahar 2011), s. 5-25.
- Karyakin, Vladimir: “Amerikanskaya Sistema PRO-Ugroza Strategiçeskey Stabilnosti i Mejdunarodnoy Bezopasnosti”, **Problemi Natsionalnoy Strategii**, Sayı: 1 (22), 2014, ss.203-207.
- Kaştanov, Kiril: “Pozitsiya Sovetskogo Soyuzı v Blijnevostochnom Krizise 1976 goda: Vzglıad iz Vaşingtona”, **Aktualniye Porblemi**, Sayı: 16, 2013, ss. 126-133.
- Katz, Mark H.: **Rossiyskaya Politika Na Bolşom Blijnem Vostoke ili İskusstvo Drujit’ So Vsemi**, **IFRI**, Paris, Nisan 2010
- Kennedy, P: **The Rise And Fall Of The Great Powers: Economic Change And Military Conflict From 1500 to 2000**, Unwin HYMAN, London, 1988.

- Keskin, Şahin: **Ukrayna Krizi ve AB-Rusya İlişkileri**, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2015).
- Kim, Woosang: “Vestfalya’dan Waterloo’ya Güç Değişimleri ve Büyük Güçler Savaşı”, çev. Esra Diri, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, dev. Esra Diri, İstanbul, UİK, 2013, ss.457-478.
- Kireyev, A.A.: “VoennoyePrisutstviye SŞA Na Blijnem Vostoke Posle Holodnoy Voynı”, **İzvestiya Samarskogo Nauçnogo Tsentra RAN**, Cilt. 10, No: 1, 2008, ss.165-169.
- Kissinger, H.: **Nujna li Amerike Vneşnyaya Politika? K Diplomatii dlya XXI veka**, çev. V.L. İnnozemtsev, Moskova, Ladomir, 2002.
- Kissinger, Henry: “Kak Skonstruirovat’ Novıy Mirovoy Poryadok”, 2 Eylül 2014, (Çevrimiçi) <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Kak-skonstruirovat-Novyi-mirovoi-poryadok-16911>, 29 Mart 2018.
- KGAÖ Resmî Sitesi: Kolektif Güvenlik Anlaşması’nın 4. maddesi, 1992, (Çevrimiçi) http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=126, 29 Mart 2018.
- Koçak, Muhammet: “Doğu Ukrayna”, **SETA Analiz**, Sayı 135, Ağustos 2015.

Kommersant: “Mehanizm Obruseniya” 22 Eylül 2008, (Çevrimiçi)
<https://www.kommersant.ru/doc/1029343>, 21
Ağustos 2019.

Kommersant: “Gruziya Ostavit Rossijskih Mirotvortsev”, 5 Şubat
2002, (Çevrimiçi)
<https://www.kommersant.ru/doc/308972>, 16 Ağustos
2019.

Kommersant: “Gruziya Prişla Na Bazı”, 9 Kazım 1999, (Çevrimiçi)
<https://www.kommersant.ru/doc/229809>, 16 Ağustos
2019.

Kommersant: “Minoboronı: Voennyı Budjet SŞA 2019 Goda v 15
Raz Previşæt Rossiyskiy”, 18 Aralık 2018,
(Çevrimiçi)
<https://www.kommersant.ru/doc/3834695>, 25
Temmuz 2019.

Kommersant: “Putin: Rossiya Ne Budet Uderjivat Gruziyu v SNG”,
12 Ekim 2001, (Çevrimiçi)
<https://www.kommersant.ru/doc/924634>, 15 Ağustos
2019.

Kommersant: “Vostoçnoevropeyskoye Turne Borisa Yeltsina”, 27
Ağustos 1993, (Çevrimiçi)
<https://www.kommersant.ru/doc/57791>, 20 Temmuz
2019.

- Kommersant: Rossiya Otomstit za İrak Gruzii”, 12 Eylül 2002, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/340656>, 17 Ağustos 2019.
- Komsomolskaya Pravda: “Medvedev: Rossiya Osoznanno Ne Nalojila veto Na Rezolyutsiyu OON po Livii”, 21 Mart 2011, (Çevrimiçi) <https://www.kp.ru/online/news/854343/?cp=2>, 7 Mart 2018.
- Komsomolskaya Pravda: “Rogozin Obvinil Zapad v Naruşeni Rezolytsii SB OON po Livii”, 18 Nisan 2011, (Çevrimiçi) <https://www.kp.ru/online/news/873668/>, 8 Mart 2018.
- Komsomolskaya Pravda: “Vladimir Putin: Çtobı Zaşıtıt Kırım, Mı Gotovı Bılı Rzvernıt Yadernoye Orujiye, 29 Ağustos 2016, (Çevrimiçi) <http://www.kp.ru/daily/26354.7/3236171/>, 13 Mart 2018.
- Komsomolskaya Pravda: “Vladimir Putin: Çtobı Zaşıtıt Kırım, Mı Gotovı Bılı Rzvernıt Yadernoye Orujiye”, 29 Ağustos 2016, (Çevrimiçi) <http://www.kp.ru/daily/26354.7/3236171/>, 8 Mart 2018.
- Konişev, V.N.: **Amerikanskiy Neorealizm O Prirode Voynı: Evolyutsiya Politıçeskoy Teorii**, Sankt-Petersburg, NAUKA, 2004.

Konişev, Valeriy, Sergunin, Aleksandr: “O Novoy Voennoy Doktrine B. Obamı”, **Problemi Natsionalnoy Bezopasnosti**, Sayı: 3 (12), 2012, ss.98-113.

Konovalov, Aleksandr: “Ne Togo İspugalis”, **Korrespondent**, 6 Şubat 2012, (Çevrimiçi) <http://kommersant.ru/doc/1861950>, 29 Mart 2018.

Konsertsium Kodeks: “Obşaya Stratejiua 1999/414/CFSR po Otnoşeniyu k Rossii”, 3-4 Haziran 1999, (Çevrimiçi) <http://docs.cntd.ru/document/901888713>, 23 Ağustos 2019.

Korrespondent: “V Radu Vnesli Zakonoproekt o Vstuplenii Ukrainı v Nato”, 5 Mart 2014, (Çevrimiçi) <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3315260-v-radu-vnesly-zakonoproekt-o-vstuplenyy-ukrayny-v-nato>, 17 Mart 2018.

Korrespondent: “Voyska SŞA Zavershayut Vıvod Voennih Çastey iz İraka”, 30 Haziran 2009, (Çevrimiçi) <http://korrespondent.net/world/886009-voyska-ssha-zavershayut-vyvod-boevyh-chastej-iz-iraka>, 13 Mart 2018.

Korrespondent: “Kuçma Podpisal Ukaz o Vstuplenii Ukrainı v NATO”, 10 Temmuz 2002, (Çevrimiçi) <https://korrespondent.net/ukraine/politics/50325->

kuchma-podpisal-ukaz-o-vstuplenii-ukrainy-v-nato,
26 Ağustos 2019.

Korsakov, G.B.: “Stratejiçeskiye İmperativı Voennyı Politiki SŞA”,
Puti k Miru i Bezopasnosti, Sayı: 1(50), Bahar-Yaz
2016, ss. 92-110.

Kortunov, S.V.: **Natsionalnaya İdentiçnost: Postijeniye Smsla**,
Moskova, Aspekt Press, 2009.

Kortunov, S.V.: **Sovremennaya Vneşnyaya Politika Rossii:
Strategiya İzbiratelnoy Vovleçyonnosti**, Moskova,
GR-VŞE, 2008.

Kosov, A.P.: “SŞA i ‘Arabskaya Vesna’: Otsenki Rossiyskogo
Ekspertnogo Soobşestva”, **Vestnik RUDN**,
Uluslararası İlişkiler Serisi, Sayı: 3, 2016, ss. 473-481.

Kremlin Resmî Sitesi: “Deklaratsiya ob ukreplenii Drujny i Razvitiı
Sotrudniçestva Rossii i Livii”, (Çevrimiçi)
<http://kremlin.ru/supplement/3977>, 29 Mart 2018.

Kremlin Resmî Sitesi: Putin’in BM 70. Genel Kurul toplantısındaki
konuşması, 28 Eylül 2015, (Çevrimiçi)
<http://kremlin.ru/events/president/news/50385>, 29
Mart 2018.

- Kremlin Resmî Sitesi: **Zasedanie Mejdunarodkogo Diskussionnogo Kluba ‘Valdai’**, 22 Ekim 2015, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/50548>, 29 Mart 2018.
- Kreyts, Andrey: **Siriya: Glavnıy Rossijskiy Kozır na Blijnem Voskote**, IFRI, Kasım 2010.
- Krivopalov, A.A.: **Kitayskaya Voennaya Moş Kak Novii Faktor Mirovoi Politiki**, Moskova, Nauçnıy Ekspert, 2016.
- Krivopalov, Aleksey: “Kontsentratsiya ili Demonstratsiya”, **Nezavisimaya Gazeta**, 18 Kasım 2016, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/realty/2016-11-18/3_926_concentration.html, 20 Şubat 2018.
- Kruglov, Vyaçeslav: Sosnovskiy, Mihail, “Politika NATO v Otnoşenii Yadernogo Orujiya”, **Obozrevatel-ObsERVER**, Ağustos 2008, ss. 42-54.
- Kurilyev, K.P.: “İntegraciya v ES Kak Odin İz Peioritetov Vneshnepolitiçeskogo Kursa Ukrainı”, **Vestnik RUDN**, Özel Sayı, Vseobşaya İstoriya, Sayı2, 2012, ss.76-91.
- Kuzio, Taras: **Putin's War Against Ukraine: Revolution, Nationalism, and Crime**, Güney Carolina, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017.
- Laumulin, Murat: “ŞOS – “Grandioznyy Geopolitiçeskiy Blef”? Vzglyad iz Kazahstana”, **İFRİ**, (rapor) Temmuz 2006, s. 12.

Layne Ch.: Rethinking American Grand Strategy. Hegemony or Balance of Power in the Twenty-First Century? **World Policy Journal**, Yaz 1998.

Lenta.Ru.: “Djordj Buş i Viktor Yuşenko ‘Vstupili v Novuyu Eru Strategiçeskogo Partnyorstva’”, 4 Nisan 2005, (Çevrimiçi) <https://lenta.ru/news/2005/04/05/ukraine/>, 28 Ağustos 2019.

Lenta.Ru.: “Glava SBG: Rossiyskiy Flot Ugrojaye v Natsionalnim İnteresam Ukraini’”, 25 Mart 2005, (Çevrimiçi) <https://lenta.ru/news/2005/03/25/fleet/>, 28 Ağustos 2019.

Lenta.Ru.: “İvanov Prigovoril ‘Koe-Çto’ k Vstupleniyu Ukraini v NATO’”, 15 Haziran 2006, (Çevrimiçi) <https://lenta.ru/news/2006/06/15/ivanov/>, 23 Ağustos 2019.

Lenta.Ru.: “Ukraina Vstupila v Sebya Vohska NATO’”, 7 Ağustos 2006, (Çevrimiçi) <https://lenta.ru/news/2006/08/07/foreign/>, 23 Ağustos 2019.

Lisenkov, A.V.: “Vzaimootneşeniya Ukraini So Stranami SNG Posle ‘Oranjevoy’ Revolyutsii: İnteresı i Rezultatı (2005-2009)”, **Vestnik Nijnegorodskogo Universiteta im. N. İ. Lobaçevskogo**, Sayı: 6 (1), 2011, ss. 320-325.

- Lind, M.: “Pax Atlantica. The Case for Euramerica”, **World Policy Journal**, Vol. XIII, № 1 (Spring 1996), s. 3-7.
- Litovkin, Dmitrii: “Vtoyaya v Reytingah, Pervaya po Effektivnosti”, **Ízvestia**, 23 Şubat 2016. <http://izvestia.ru/news/604837>, 20 Şubat 2018.
- Lo, Bobo: “Rossiya, Kitay i SŞA: Proşloye i Buduşeye Strategiçesgogo Treugol’nika”, **IFRI**, (rapor) Şubat 2010.
- Lukin, A.L.: Balans Sil v Mejdunarodnih Otnoşeniyah: Meraforı, Mifi i Modeli”, **Politiçeskaya Nauka**, Sayı: 2, 2011, ss.25-265.
- Mackinder, Halford: "Geographical Pivot of History" in **Geographical Journal**, Vol. 170, No: 4, December 2004, ss. 298-321.
- Mahan A.T.: Vliyanie **Morskoy Silı Na İstoriyu, 1660-1783**, İzdatelstvo AST, Terra Fabtastica, 2002.
- Mal'tsev, Vladislav: “İmarat Kavkaz Perebralsya Na Turetckuyu Granicu”, **Nezavisimaya Gazeta**, 26 Kasım 2015, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/world/2015-11-26/2_kavkaz.html, 24 Şubat 2018.
- Malışeva, Yuliya: “Gruziya Progolosovala za NATO”, **Vzglyad**, 18 Ocak 2008, (Çevrimiçi)

- <https://vz.ru/politics/2008/1/18/138820.html>, 3 Mart 2018.
- Mançhaşvili, Maya: “Turtsiya i Bezopasnost Yujnogo Kavkaza: “Platforma Stabilnosti i Sotrudniçestva na Kavkaze””, **Tsentralnaya Aziya i Kazkaz**, Cilt 13, Sayı 4, 2010, ss.100-107.
- Mearsheimer, John J.: “Why the Ukraine Crisis is the West’s Fault”, **Foreign Affairs**, September/October, 2014. (Çevrimiçi) <https://www.natur.cuni.cz/geografie/socialni-geografie-a-regionalni-rozvoj/studium/doktorske-studium/kolokvium/kolokvium-2013-2014-materialy/ukrajina-a-rusko-mearsheimer-souleimanov.pdf>, (23 Mart 2019).
- Mareyeva, Yu. A.: “Strategičeskiy Treugolnik ‘Rossiya-İndiya-Kitay’ v Mejdunarodnih Otnoşeniyah”, **Vestnih MGIMO Universiteta**, Sayı: 5, 2012, ss.240-249.
- Matthews, Owen, Moore, Jack, Sharkov, Damien: [“How Russia Became the Middle East’s New Power Broker”](http://europa.newswweek.com/how-russia-became-middle-east-new-power-broker-554227?rm=eu), **Newsweek**, 9 Şubat 2017, (Çevrimiçi) <http://europa.newswweek.com/how-russia-became-middle-east-new-power-broker-554227?rm=eu>, 20 Şubat 2018.
- Mazur, A.: “Rossiya i Kontrol Nad Voorujeniyami v Yevrope”, **Bolşaya Yevropa**, der, V.V. Jurkin, Ves Mir, Moskova, 2011, ss. 235-268.

- Menon, R., Rumer, E.: **Conflict in Ukraine: The Unwinding of the Post-Cold War Order**, Boston, The MIT Press 2015.
- Mineyev, Aleksandr: “Severnıy Potok-2 Peregorodili Plotinoy”, **Novaya Gazeta**, 18 Nisan 2016, (Çevrimiçi) <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/04/15/68234-171-severnyy-potok-2-187-peregorodili-plotinoy-nuzhen-li-on-evrope>, 18 Temmuz 2019.
- Rusya Dışışleri Bakanlığı: “Memorandum o Sozdanii Zon Deeslokatsii v Sırıyskoy Arabskoy Respublike”, 6 Mayıs 2017, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/ru/maps/sy/-/asset_publisher/9fcjSOWMERcf/content/id/2746041, 29 Mart 2018.
- Menon, Rajan: “Russia's Ukraine Power Play Pays Off”, (Çevrimiçi) <http://nationalinterest.org/commentary/russias-ukraine-power-play-pays-9461>, 5 Aralık 2017.
- Mihaylov, D., Polstovalov: O., “Plolitiçeskiye İnteresı Rossii i Razvitiye YevroPRO”, **Ekonomika i Upravleniye**, Sayı: 2 (118), 2014, ss. 20-24.
- Mizokami, Kyle: “The 5 Most Lethal Navies, Armies and Air Forces on the Planet”, **The National Interest**, 21 September 2016, (Çevrimiçi) <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-5-most-lethal-navies-armies-air-forces-the-planet-17779>, 22 Mart 2017.

- Mizokami, Kyle: “America’s Legendary F-16 Fighter vs. China’s J-20, Russia’s Su-35 and PAK-FA: Who Wins?”, **The National Interest**, 23 September 2016, (Çevrimiçi) <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/americas-legendary-f-16-fighter-vs-chinas-j-20-russias-su-35-17820>, 22 Mart 2017.
- Modelski, George: “Küresel Politikannın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt. 2, Sayı: 7, (Güz 2005), s. 3-30.
- Morgenthau, H.: **In Defense of the National Interest: A Critical Examination of American Foreign Policy**, University Press of America, 1951.
- Moskovskiy Komsomolets: “V Verhovnuyu Radu Vnesyon Zakonoproekt o Vstuplenii Ukrainı v NATO”, 5 Mart 2014, (Çevrimiçi) <http://www.mk.ru/politics/article/2014/03/05/994335-v-verhovnuyu-radu-vnesen-zakonoproekt-o-vstuplenii-ukrainyi-v-nato.html>, 17 Mart 2018.
- Muhametov, P.S.: “Natsionalniye İnteresı: Suşnost, Traktovki i Tipologii”, **Filosofiya Politiki i Politologiya**, Cilt. 57, Sayı: 5, 2008, ss. 72-81.
- Muhametov, R.S.: “Problemy Rossiysko-Gruzinskih Otnoşeniy Na Sovremennom Etape”, **İzvestiya Uralskogo Federalnogo Universitera**, Cilt. 8, Sayı: 2, 2013, s.152-159.

Muhametov, R.S.: “Gruziya v Politike NATO”, **Vestnik Çelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta**, Sayı: 12 (66) 2012, ss. 21-25.

Muhin, Vladimir: “Amerikanskaya PRO v Yevrope Uje Pod Pritselom Moskvi”, **Nezavisimaya Gazeta**, 13 Mayıs 2016, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/politics/2016-05-13/1_pro.html, 3 Mart 2018.

NATO Sayfası: “Hartiya On osobom Partnyorstve”, 9 Temmuz 1997, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_25457.htm, 23 Ağustos 2019.

Spykman, N.: "America's Strategy in World Politics"(1942)

Naumkin, V.V., V Kuznetsov, A., Suhov, N.V., İ Zvyagel'skaya, D.: Blijniy Vostok v Epohu İspıtaniy: Travmı Proşlogo i Vızovı Buduşego, **Valdai**, Moskova, Ağustos 2016.

Nezavisimaya Gazeta: “İndiya Prevraşayetsya v Krupnuyu Voennuyu Derjavu”, 10 Nisan 2013, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/world/2013-04-10/8_india.html, 25 Mart 2018.

Nezavisimaya Gazeta: “Kontsepsiya Natsionalnoy Bezopasnoti Rossiyeskoy Federatcii, 14 Ocak 2000, (Çevrimiçi)

http://nvo.ng.ru/concepts/2000-01-14/6_concept.html, 3 Mart 2018.

Nezavisimaya Gazeta: “Kontsepsiya Natsionalnoy Bezopasnoti Rossiyskoy Federatsii, 14 Ocak 2000, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/concepts/2000-01-14/6_concept.html, 17 Mart 2018.

Nezavisimaya Gazeta: “Podpisan Politiçeskiy Blok Soglaşeniya ob Assotsiatsii Ukrainı s ES”, 21 Mart 2014, (Çevrimiçi) <http://www.ng.ru/news/461202.html>, 17 Mart 2018.

Nezavisimaya Gazeta: “Voyennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii, Rusya Askeri Doktrini”, 21 Nisam 2000, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html, 9 Mart 2018.

Nezavisimaya Gazeta: “Vozraditsya li Soyuz? Buyuşee Postsovetskogo Pronstranstva: Tezısı Soveta po Vneşney i Oboronnoy Politike, 23 Mayıs 1996.

Nezavisimaya Gazeta: “Yuşenko Prigovoril Çernomorskiy Flot”, 22 Mayıs 2008, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/cis/2008-05-22/1_yushenko.html, 17 Mart 2018.

Nezavisimaya Gazeta: “Voyennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii, Rusya Askeri Doktrini, 21 Nisam 2000, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html, 29 Mart 2018.

Novaya Gazeta: “Kak Gotovilas’ Voyna”, 26 Haziran 2009, (Çevrimiçi)
<https://www.novayagazeta.ru/articles/2009/06/26/42338-kak-gotovilas-voyna>, 17 Ağustos 2019.

NTV: “Saakaşvilli Podderjal Ukrainskogo Kollegu”, 10 Eylül 2005, (Çevrimiçi)
<https://www.ntv.ru/novosti/72798/>, 17 Ağustos 2019.

Of Defense USA: Of Defense USA. 2004. September, (Çevrimiçi)
http://www.dmzhawaii.org/wp-content/uploads/2008/12/global_posture.pdf, 29 Mart 2018.

Orlov, Aleksandr, Şankina, Valentina: “İsmalskoye Gosudarstvo”: Fenomen, Evolyutsiya, Perspektivı, **Analitikiye Dokladı**, Sayı 1 (45), IMI MGIMO, Moskova, Ocak 2016. (Çevrimiçi)
http://imi-mgimo.ru/images/pdf/Book_IGIL.pdf, 28 Mart 2018.

Öztürk, Ahmet: “Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar” **OAKA**, Cilt:4, Sayı: 7, 2009, ss. 1-27.

Pasandide, Samaye: “İslamskoye Gosudarstvo Kak Potencialnaya Ugruza Bezopasnosti Rossii”, **Prepodavatel’ XXI veka**, Sayı: 3 (2) 2015, ss. 378-381.

Pastopşin, Mihail: “Planirovaniye s Otritsatel’nım Rezultatom”, **Nezavisimaya Gazeta**, 26 Eylül 2008, (Çevrimiçi)

http://nvo.ng.ru/armament/2008-09-26/10_plans.html, 20 Şubat 2018.

Penttila, Risto: “Kontsert Velikih Derjav”, **İzvestiya**, 21 Şubat 2002, (Çevrimiçi) <http://izvestia.ru/news/258645>, 3 Mart 2018.

Permyakov, Sergey: “DOVSE: Proşay ili Do Svidaniya?”, **Voенно-Промышленный Комплекс**, No: 44 (210), 14-20 Kasım 2007, s. 3.

Pir-Budagova, E.P.: **İstoriya Sirii XX veke**, Moskova, Rusya Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Plaşenskiy, A.A.: **Noviy Mirovoy Poryadok Vo Vneshnepolitiçeskoj Strategi SŞA**, Minsk, INB, 2009.

Poçtarev, A.N.: **Siriyskiy Platsdarm: Vospominaniya Sovetskih Voennih Sovetnikov v Sirii**, Kuçkovo Pole, Moskova, 2016.

Pravo.ru: Ukrayna'nın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasına Katılması Bağlamında Güvenlik Garantisine İlişkin **Memorandumu**, 5 Aralık 1994, (Çevrimiçi) <http://docs.pravo.ru/document/view/18560692/16244145/>, 10 Ocak 2017.

Primakov, Y.: “Mejdunarodniye Otnoşeniya Nakanune XXI veka: Problemi, Perspektivi...”, **Vneşnyaya Politika i**

Bezopaskost Sovremennoy Rossii: 1991-2002, Cilt I, Moskova, 2002, s. 193-203.

Primakov, Yevgeni: “Oçen’ Blijniy Vostok”, **Rossiyskaya Gazeta**, 8 Ağustos 2012, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2012/08/08/vostok.html>, 24 Şubat 2018.

Primakov, Yevgeni: **Rusların Gözüyle Ortadoğu**, çev. Olga Tezcan, 2. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

Prtrovç-Belkin, O.K.: Kontseptualniye Osnovaniya Razşireniya Nevoennoy Deyatelnosti NATO”, **Vestnik RUDN**, Sayı: 3, 2011, ss. 16-23.

Pudovkin, Yevgeni: “Armiya i Flot Stanut Glavnimi Soyuznikami Novogo Prezidenta”, **Nezavisimaya Gazeta**, 23 Ocak 2017, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/world/2017-01-23/8_6909_army.html, 20 Şubat 2018.

Puşkov, Aleksey: “Ot Meçtı o Garmonii k Jostkomu Realizmu”, **Nezavisimaya Gazeta**, 18 Temmuz 2000, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/politics/2000-07-18/3_dream.html, 3 Mart 2018.

Puşkov, Aleksey: “Zona Korennih İnteressov Rossii”, **Svobodnaya Pressa**, 7 Mart 2016, (Çevrimiçi) <http://svpressa.ru/politic/article/143896/>, 24 Şubat 2018.

- Ria Novosti: Putin Obratilsya k SF za Razreşeniye İsmolzovat' VS Rossii za Rubejom, 30 Eylül 2015, (Çevrimiçi) https://ria.ru/defense_safety/20150930/1292915892.html, 3 Mart 2018.
- Ria Novosti: “ÇF RF Doljen Ponikut Sevastopol 29 Maya 2017 Goda-MID Ukrainı”, 24 Haziran 2008, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20080624/111869192.html>, 28 Ağustos 2019.
- Ria Novosti: “Pompeo Zayavil Çto Rossiya Neset Edinstvennuyu Otvetstvennost' za Razrıv DRSMD”, 2 Ağustos 2019, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20190802/1557106825.html>, 3 Ağustos 2019
- Ria Novosti: “Rossiya i Franciya Soglasili 6 Printsipov Pereşeniya Konfliktov v Gruzii”, 12 Ağustos 2008, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20080812/150319569.html>, 19 Ağustos 2019.
- Ria Novosti: “Gazprom” i “Naftogaz” Dogovorilis Po Gazı NA 10 let”, 19 Ocak 2009, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20090119/15630078.html>, 28 Ağustos 2019.
- Ria Novosti: “Pompeo Zayavil Çto Rossiya Neset Edinstvennuyu Otvetstvennost' za Razrıv DRSMD”, 2 Ağustos 2019, (Çevrimiçi)

- <https://ria.ru/20190802/1557106825.html>, 3 Ağustos 2019
- Ria Novosti: “Soglaşeniye Ob Assotsiatsii Mejdu Ukrainoy i ES”, 27 Haziran 2014, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20140627/1013902739.html>, 31 Ağustos 2019.
- Ria Novosti: “Soglaşeniye ob Uregulirovanii Krizisa v Ukraine”, 21 Şubat 2014, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20140221/996319889.html>, 31 Ağustos 2019.
- Ria Novosti: “Vneblokoniy Status Ukraini Povliyal Na Otnoşeniya RF s NATO- Yanukoviç”, (Çevrimiçi) 26 Kasım 2010, <https://ria.ru/20101126/301279183.html>, 31 Ağustos 2019.
- Ria Novosti: “V NATO, Nakonets, Uslişali Rossiyu”, 4 Nisan 2008, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/20080404/103772337.html>, 28 Ağustos 2019.
- Putin, V.: “Rossiya i Menyayuşisya Mir”, **Moskovskiye Novosti**, 27 Şubat 2012, (Çevrimiçi) <http://www.mn.ru/politics/78738>, 3 Mart 2018.
- Kremlin Resmî Sitesi: Putin’in ŞİÖ Devlet Başkanları Konseyi Toplantısındaki Açıklaması, 15 Haziran 2006, (Çevrimiçi) http://archive.kremlin.ru/appears/2006/06/15/1040_ty_pe63377_107105.shtml, 29 Mart 2018.

- Ria Novosti: “Operatsiya VKS v Sirii: Rossiya Obrela Strategiyu i Opıt Dıstantsionnoy Voynı”, 30 Eylül 2016, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/syria/20160930/1478181962.html>, 25 Mart 2018.
- Ria Novosti: “ObyomVneşney Torgovli Kitaya v I polugodii 2016 GodaSnizilsyaNa 8,7%” (Çevrimiçi) <https://ria.ru/economy/20160713/1465081367.html>, 27 Şubat 2017.
- Ria Novosti: “Mejdunarodnaya Terroristiçeskaya Organizatsiya ‘İmarak Kavkaz’”, 8 Nisan 2014, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/spravka/20140408/1002990470.html>, 25 Mart 2018.
- Ria Novosti: “Peregovori po Sirii v Astane: Bolezneno, No Rezultativno”, 24 Ocak 2017, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/syria/20170124/1486402947.html>, 25 Mart 2018.
- Ria Novosti: “Puti k Politdialogu: ‘Astana-6’ Utverdile Çetire Znı Deeslakatsii v Sirii”, 15 Eylül 2017, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/syria/20170915/1504875172.html>, 29 Mart 2018.
- Ria Novosti: “Putin Predupredil, Çto RF Zaşitit Rınok Ot Deşovih Ukrainskih Tovarov”, (Çevrimiçi) <http://ria.ru/economy/20130919/964466736.html>, 29 Mart 2018.

Ria Novosti: “V Minoboromı Raskazalı Kakuyu Territoriyu Sirii Kontroliruyet İG”, 12 Eylül 2017, (Çevrimiçi) <https://ria.ru/syria/20170912/1503974076.html>, 29 Mart 2018.

Rittih, A., Bubnov, A.: **Rossiya i Eyo More. Kratkaya İstoriya Rossii s Morskoy Tochki Zreniya**, SPb, 1907.

Rodionova, İ.A., Parfenov, A.İ., İubin, V.V.: “Dinamika Vneşney Torgovli Kitaya i İzmeneniye PozitsiiStran v Mirovoy Ekonomike”, **Vestnik RUDN**, Sayı: 3, 2011, ss.103-114.

RSMD: Rossiya i Blijnii Vostok, **RSMD**, Rapor, No:9, Moskova, 2013.

Rossiyskaya Gazeta: “Klyuç Ot Diplomata”, 7 Ekim 2008, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2008/10/07/lavrov.html>, 20 Ağustos 2019.

Rossiyskaya Gazeta: “Rossiya Polnostyu Zaverşila Vıvod Voystk iz Gruzii”, 15 Kazım 2007, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2007/11/15/gruziya-bazy-anons.html>, 15 Ağustos 2019.

Rossiyskaya Gazeta: “Rossiya i SŞA Sokratyat Strategiçeskiye Arsenalı”, 3 Şubat 1992, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/1992/02/03/cherta.html>, 19 Temmuz 2019.

Rossiyskaya Gazeta: “SŞA Zakupili Voorujeniy na Dva Trilyona Dollarıv”,
2 Ağustos 2019, (Çevrimiçi)
<https://rg.ru/2019/08/02/ssha-zakupili-vooruzhenij-na-dva-trilliona-dollarov.html>, 2 Ağustos 2019

Rossiyskaya Gazeta: “Dogovor o Dobrososedtve, Drujbe i Sotrudničestve
Mejdu Rossiyskoy Federatciey i Kitayskoy Narodnoy
Respublikoy, 17 Temmuz 2001, (Çevrimiçi)
<https://rg.ru/2009/03/20/russia-kitai-dok.html>, 17
Mart 2018.

Rossiyskaya Gazeta: “Kitay Poistroit Tretiy Avianosets”, 13 Şubat 2017,
(Çevrimiçi) <https://rg.ru/2017/02/13/reg-cfo/kitaj-postroit-tretij-avianosec.html>, 13 Mart 2018.

Rossiyskaya Gazeta: “OON: İran Postavlyaet Orujiye v Sิริyu Vopreki
Embargo”, 17 Mayıs 2012, (Çevrimiçi)
<https://rg.ru/2012/05/17/oruzie-anons.html>, 25 Mart
2018.

Rossiyskaya Gazeta: “Putin Obeşal Zaşitit Rosssiiskii Rınok ot Deşevih
Ukrayinskih Tovarov”, 19 Eylül 2013, (Çevrimiçi)
<https://rg.ru/2013/09/19/putin-ukraina-anons.html>, 17
Mart 2018.

Rossiyskaya Gazeta: “Rossiya Prostila Sirii 10 Mliardov”, 26 Ocak 2005,
(Çevrimiçi) <https://www.rg.ru/2005/01/26/asad-siria.html>, 8 Mart 2018.

Rossiyskiy Sovet po
Mejdunarodnim Delam: “Rossiysk-Siriyskoe ‘Nastoyaşeye-Buduşeye’:
Voенno-Morskoy Aspekt”, 10 Ekim 2011,

(Çevrimiçi) [http://russiancouncil.ru/analytcs-and-comments/analytcs/rossiysko-siriyskoe-nastoyashchee-budushchee-voenno-morskoy-/,](http://russiancouncil.ru/analytcs-and-comments/analytcs/rossiysko-siriyskoe-nastoyashchee-budushchee-voenno-morskoy-/) 28 Mart 2018.

RSMD: Tezisi O Vneşney Politike Rossii (2012-2018 gg.), rapor, Sayı: 4, Moskova, 2012.

Rudnitskiy, A.O.: “Mejdunarodnaya Bezopasnost: Problemi i Perspektivi”, **Ekonomika**, Cilt. 20 (59), Sayı: 2, 2007, ss. 155-161.

RSMD: Russiy i Pribaltika: Stsenarii Bezopasnosti v Usloviyah Politiceskoy Napryajonnosti, Rapor, der. S. İvanov, **RSMD**, Sayı: 53, Moskova, 2016.

Rossiyskaya Gazeta: Rusya Devlet Başkanının 13 Temmuz 2007 yılı tarihli 872 Numaralı kararı, **Rossiyskaya Gazeta**, 17 Temmuz 2007, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2007/07/17/dovse-dok.html>, 29 Mart 2018.

Rusya Dışişleri Bakanlığı resmî sitesi: “O Raboçem Vizite Ministra İnostrannih Del Rossii İ.S. İvanova v Siriyu”, 16 Temmuz 2003, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/ru/maps/sy/-/asset_publisher/9fcjSOWMERcf/content/id/513322, 29 Mart 2018.

Rusya Dışişleri Bakanlığı Resmî Sitesi: Türkiye, “Rusya ve İran arasında Suiry’de Ateşkesin Sağlanması ve Sürdürülmesinin Garanti Edilmesine

Dair Moskova Deklarasyonu”, (Çevrimiçi)
http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/257348
9, 29 Mart 2018.

Rusya Dışişleri Bakanlığı: **Türkiye, Rusya ve İran Arasında Suriye Görüşmelerinin Astana Deklarasyonu**, (Çevrimiçi)
http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xIEMTQ3OvzcA/content/id/261077
7, 29 Mart 2018.

Rusya Dış Politika Konsepti: Rusya Dış Politika Konsepti, Aralık 1992, **Vneşnyaya Politika i Bezopaskost Sovremennoy Rossii: 1991-2002**, Cilt. IV, Moskova, 2002, s. 19-50.

Rusya Ekonomik Kalkınma Bakanlığı: “Analitiçeskaya Spravka o Rossiysko-KitayskomTorgovom Sotrudničestve v 2015 godu”, (Çevrimiçi)
[http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_relations/cn_ru_trade/](http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/), 29 Mart 2018.

Rusya Federasyonu Merkez Bankası: “Struktura Mejdunarodnih Rezervov Otdelnih Stran Po Sostoyaniyu Na 1 Yanvaryu 2015 Goda”, (Çevrimiçi)
http://www.cbr.ru/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/res_str.htm, 28 Şubat 2017.

- Rusya Hukuki Enformasyon (Çevrimiçi)
Merkezi: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201601140019?index=6&rangeSize=1>, 29 Mart 2018.
- Samoylov, Yaroslav: **Rusya'nın Suriye Politikası**, Ankara, Hitabevi Yayınları, 2018.
- Samugullina, Aliya: “Şatrovaya Diplomatiya”, **Gazeta.Ru**, 17 Nisan 2008, (Çevrimiçi)
https://www.gazeta.ru/politics/2008/04/17_a_2697458.shtml, 24 Şubat 2018.
- Sapmaz, Ahmet: **Rusya Federasyonu'nun Askeri Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm**, İstanbul, Nobel Yayınları, 2018.
- Savinkin, A.Y.: **Voenni-morskaya İdeya Rosii: Duhovnoye Naslediye İmperatorskogo Flota**, 2. Baskı, Russkkiy Put', 1999.
- Semyonov, V.S.: “Problema İntegratsii Gruzii v NATO”, **İzvestiya Tul'skogo Gosudarstvennogo Universiteta**, Sayı: 3, Ekim, 2010, ss.160-170.
- Sergeev, Aleksey: “Pod Golubım Flagom OON”, **Nezavisimaya Gazeta**, 26 Ağustos 2016, (Çevrimiçi)
http://nvo.ng.ru/wars/2016-08-26/8_oon.html, 19 Temmuz 2019.

- Sergunin, A.A.: “Mejdunarodnaya Bezopasnost: Novyi Podhod i Kontsepti”, **Polis**, Sayı: 6, 2005, ss. 126-137.
- Sıçyov, Aleksandr: “Dogovor ob Obıçnih Voorujennih Silah v Yevrope i Perspektivı Ukrepleniya Yevropeyskoy Bezopasnosti”, **Jurnal Mejdunarodniye Prava i Mejdunarodnih Otnoşeniy**, Sayı: 4, 2006, ss. 31-34.
- SIPRI: **SIPRI Yearbook 2011: Armaments, Disarmament And International Security**, Moskova, IMEMO RAN, 2012.
- SIPRI: **SIPRI Yearbook 2013**, Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press, 2013.
- SIPRI: **SIPRI Yearbook 2015: Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, 2015.
- SIPRI: **SIPRI Yearbook 2015: Armaments, Disarmament and International Security**, IMEMO RAN, 2016.
- Sırayejkin, K.L.: **Kitay: Voennaya Bezopasnost**, KISI, Almatı, 2008.
- Sinovets, Palina: “Yaderniy Element v Asimetriçeskoy Voennyoy Strategii”, **PONARS Yevraziya**, Aralık 2015, (Çevrimiçi) <http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/police>

[y-memos-pdf/Pepm404_rus_Sinovets_Dec2015.pdf](#),

31 Aaralık 2017.

Sizov, Vladimir: “FaktorSılı v Politike SŞA”, **MejdunarodniyePpotsessiy**, Cilt 7, Sayı 1 (19), Ocak-Nisan 2009, ss.31-43.

Smertina, Ksenya: “Reformirovaniye Yevropeyskoy Arhitekturi Bezopasnosti: Rossiyskoye Predlojeniye i Yevropeyskiy Kontekst”, **İndeks Bezopasnosti**, Cilt. 16, Sayı: 1 (92), 2010, ss.49-70.

Spykman, Nicholas: "Geography Of Peace", 1942.

Spykman, N.: “Geografiya i Vneşnyaya Politika-I”, Çev. M.N. Graçyov, **İzvestiya**, Sayı. 3, 2014, ss. 165-177.

Spykman, N.J.: “Geografiya i Vneşnayay Politika-I”, Çev. M.N. Graçyov, **İzvestiya Tulslogo GU**, Gumanitarniye Nauki, 2014, Sayı: 3, ss. 165-177, (Çevrimiçi) <http://grachev62.narod.ru/spykman/spykman-1938-1.html>, 29 Mart 2018.

U.S. Global Defense Strengthening U.S. Global Defense Posture: Report to Congress / Department Posture:

Suharevskaya, Yelena: “Kitay-Krupneyşaya Ekonomika Mira, Ofitsialno”, 8 Ekim 2014 (Çevrimiçi)

<http://www.rbc.ru/newspaper/2014/10/09/56bd9b609a7947299f72c82d>, 28 Şubat 2017.

Suslikova, Mariya: “Napominaet Priziv k Krestovomu Pohodu”, **Vzglyad**, 21 Mart 2011, <https://vz.ru/politics/2011/3/21/477342.html>, 20 Şubat 2018.

Suşentsov, Andrey: “Strategiya Voyennogo Prisutstviya SŞA v Azii”, **Mejdunarodniye Ppotsessiy**, Cilt. 10, Sayı: 2 (29) Mayıs-Ağustos 2012, ss.130-134.

Şahin, Mehmet: Suriye’ye Rus Dış Politikası Penceresinden Bakmak”, 2015, (Çevrimiçi) <https://www.tasav.org/media/k2/attachments/tasav-dpa-analiz-7-m.sahin-suriye-rusya.pdf>, 16 Mart 2019.

Şepovalenko, M.Yu: **Siriyskiy Rubej**, Moskova, Tsenter Alaniza Strategiy i Tehnologiy, 2016.

Uğur, Ömer: “Ukrayna Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Doğu Avrupa’daki İstikrara Etkisi” **Bölgesel Çalışmalar**, 2016, ss.199-2005. (Çevrimiçi) <https://www.avekon.org/papers/1652.pdf>, , (23 Mart 2019).

Şakleyna, T.:

Rossiya i SŞA v Novom Mirovom Poryadke: Diskusii v Politiko-Akademiçeskih Soobşestvah Rossii i SŞA (1991-2002), RAN, Moskova, 2002.

- Şakleyna, T.A.: 1992 Rusya Dış Politika Konsepti, **Vneşnyaya Politika i Bezopaskost Sovremennoy Rossii: 1991-2002**, Ed., Cilt. IV, Moskova, 2002.
- Şanghay İşbirliği Örgütü
Resmi Sitesi: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyesi Devlet Başkanları Bildirgesi, 5 Temmuz 2005, (Çevrimiçi) <http://www.mid.ru/bdomp/ns-rasia.nsf/3a0108443c964002432569e7004199c0/432569d80021985fc32570350038d121!OpenDocument>, 29 Nisan 2017.
- Şanghay İşbirliği Örgütü
Resmi Sitesi: **Şanghay İşbirliği Örgütü Üye Ülkelerinin Uzun Vadeli Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması**, Bişkek, 16 Ağustos 2007, (Çevrimiçi) <http://infoshos.ru/ru/?id=22>, 2 Haziran 2017.
- Şepovalenko, M.Yu.: **Siriyskiy Rubej**, 2. Baskı, Moskova, TAST, 2016.
- Rusya Dışişleri Bakanlığı
Resmî Sitesi: Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudnichestvo, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/ns-vnpop.nsf/osn_copy/10B2E48726C25A62C32570430031545F, 29.04.2017.
- Şaumyan, T.L.: “India, SCO and BRICS in Modern Geopolitics”, **Sravnitel'naya Politika**, Sayı: 3, (13) 2013, ss. 44-64.
- SIPRI: **Yejegodnik SIPRI 2011**, Moskova, IMEMO RAN, 2012.
- SIPRI: **Yejegodnik SIPRI 2013, Voorujenie, Razorujenie i Mejdunarodnaya Bezopasnost'**, Moskova, IMEMO RAN, 2014.

SIPRI: **Yejegodnik SIPRI 2014, Voorujenie, Razorujenie i Mejdunarodnaya Bezopasnost'**, Moskova, IMEMO RAN, 2015.

Şlindov, Aleksandr: "Podnebesnaya Boretsya Za Gospodstvo v Nebe", **Nezavisimaya Gazeta**, 13 Aralık 2013, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/forces/2013-12-13/10_china.html, 21 Şubat 2018.

Ştol', V.V.: Rossiiskaya Diplomatiya Na Blijnem Vostoke: Vozvrat k Geopolitike, **IFRI, Russie.Nei.Visions**, rapor, Sayı: 93, Mayıs 2016. (Çevrimiçi) https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv_93_version_ru_final_protege.pdf, 28 Mart 2018.

Tass: "Dodon Zayavil, Çto Otnoşeniya Moldavii i Rossii Vıydot Na Novuy Uroven' v Etom Godu", 30 Ocak 2019, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6060407>, 18 Temmuz 2019.

Tass: "İstoriya Rossiysko-Ukrainskih Gazovih Sporov. Dosye", 20 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/info/1518788>, 28 Ağustos 2019.

Tass: "Peregovori Po Urehulirovaniyu Sirijskogo Krizisa v Astane. Dos'ye", 13 Eylül 2017, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/info/4558821>, 18 Temmuz 2019.

Tass:

“Poroşenko Podpisał Zakon ob Otkaze ot Vneblokovoĝo Statusa Ukrainı”, 29 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1678587>, 31 Ağustos 2019.

Tass:

“Vstuĝlenie v Tamojennyı Soyuz Na Referendume v Gagauzii Podderjali 98,4 İzbirateley”, 3 Şubat 2014, (Çevrimiçi) <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/934052>, 18 Temmuz 2019.

Tass:

“Amerikanskiye Voorujenniye Silı v Yevrope Posle Vtoroy Mirovoy Voynı: Dosye”, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/4137574>, 2 Ekim 2017.

Tass:

“Çislo Jertv Konflita v Sirii Vozroslo do 93 Tısyaç Çelovek”, 13 Haziran 2013, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/archivethemes/610107>, 25 Mart 2018.

Tass:

“Den Voенno-Morskogo Flota Rossii. Dos’ye”, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/2141597>, 27 Nisan 2017.

Tass:

“Voенno-Tehniçeskoe Sotrudniçestvo Rossii i Sirii. Dos’e”, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/2305654>, 29 Mart 2018.

- Thompson, Loren: The U.S. Army Faces Defeat In Europe. One Day Of Federal Spending Per Year Can SaveIt, (Çevrimiçi) <http://www.forbes.com/sites/lorenthompson/2016/10/03/the-u-s-army-faces-defeat-in-europe-one-day-of-federal-spending-per-year-can-save-it/#4c7cc17626b5>> (14 Şubat 2017).
- Thucydides: **History Of The Peloponnesian War: Books I and II**, Harvard Üniversitesi Press, London, 1956. (Çevrimiçi) <https://ryanfb.github.io/loebolus-data/L108.pdf>, 3 Aralık 2017.
- Thukydides: **Peloponnesos Savaşları**, çev. Furkan Akderin, İstanbul, Belge Yayınları, 2010.
- Tişenko, G.G., Novikov, V.E., Ermakov, S.M.: “Voennaya Politika SŞA i Ugrozı Rossii”, **Problemi Natsionalnoy Strategii**, RISI Raporu, Sayı: 6 (27), 2014, ss. 9-32.
- Tolokonnikova, E.V.: “Ekonomika Kitaya v 2015 Godu i Eyo Rol v Mejdunarodnoy Ekonomike”, **Naukovedeniye**, Cilt. 7, Sayı: 5, Eylül-Ekim, 2015, ss. 1-10.
- Tolsto, Sergey: “Vneşnepolitiçeskiy Kurs Ukrainı Posle ‘Oranjevoy Revolyutsii’”, **Tsentralnaya Aziya i Kavkaz**, Sayı: 5(41), 2005, ss. 99-111.
- Valdai: Transformaciya v Arabskom Mire i İnteresı Rossii, **Valdai**, Raporu, Moskova, Haziran 2012. Voronin, Yevgeni **Liviyskaya Operatsiya NATO: Strategiya**,

‘tyordaya’ i ‘Myagkaya’ Sila, İtogi, Analitik Rapor, Sayı: 1(31), MGİMO-Universitet, Moskova, Şubat 2012.

Valdai: Otnoşeniya Rossiya-SŞA Posle ‘perezagruski’: Na Puti k Novoy Povestke Dnya. Vzglıyad iz Rossii, Rapor, **Valdai**, Mart 2011.

Trenin, Dmitri: “Venşnyaya Politika Rossii v Blijayeşıye Pyat’ Let: Tseli, Stimulı, Orientatsii”, (Çevrimiçi) <http://carnegie.ru/2016/04/28/ru-pub-63462>, 3 Aralık 2017.

Trenin, Dmitri: Ot Bolşoy Evropı ı Bolşoy Azii? Kitaysko-Rossiyskaya Antanta, **Carnegie Endowment for International Peace**, (rapor) Mayıs 2015.

Trenin, Dmitri: **Rossiya i Krizis v Sirii**, Carnegie Endowment for International Peace, Rapor, Şubat 2013.

Trenin, Dmitri: **İntegratsiya i İdentıçnost: Rossiya kak ‘Novıy Zapad’**, Moskova, “Yevropa, 2006,

Trevithick, Joseph: “Get Ready, Russia: America Just Placed Lethal M-1 Abrams Tanks Close By”, (Çevrimiçi) <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/get-ready-russia-america-just-placed-lethal-m-1-abrams-tanks-16143>, 11 May 2016.

- Trubnikov, V.I.: **Problemi i Perspektivi Sotrudničestva Rossii s SŞA/NATO v Sfere Protivoraketnoy Oboroni**, Moskova, IMEMO RAN, 2011.
- Tsgankov, P.A.: **Teoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy: Hristomatiya, Gardariki**, Moskova, 2002.
- Tsigankov, A.: **Mejdunarodnie Otnoşeniya**, Moskova, Novaya Şkola, 1996.
- Tsigankov, A.: “Morton Kaplan i Sistemnoye İssledovaniye Mejdunarodnoy Politiki”, **Mejdunarodniye Otnoşeniya i Mirovaya Politika**, Cilt. 1, Sayı: 25, 2012, 214-219.
- TSN: “Prezident Likvidiroval Ryad Koordinatsionnih Organıv”, 3 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <https://ru.tsn.ua/ukrayina/prezident-likvidiroval-ryad-koordinatsionnyh-organov.html>, 31 Ağustos 2019.
- TSN: “Yanukoviç Rasskazal o Vneblokomosti Ukrainı: Tak Budet Vsegda”, 5 Mart 2010, (Çevrimiçi) <https://ru.tsn.ua/ukrayina/yanukovich-rasskazal-o-vneblokivosti-ukrainy-tak-budet-vsegda.html>, 31 Ağustos 2019.
- Tszyanin, Çjou: “Strategiçeskoye Partnyorstvo Mejdu Kitayem i Rossiyey v Naçale XXI v”, **İzvestiya Altayskogo Gosudartvennogo Universiteta**, Sayı: 4, Ocak 2009, ss. 228-231.

- Rossiyskaya Gazeta: Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 5 Fevralya 2010 g. N 146 “O Voyennoy Doktrine Rossiyskoy Federatsii”, 10 Şubat 2010, **Rossiyskaya Gazeta**, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2010/02/10/doktrina-dok.html>, 29 Mart 2018.
- Uğur, Ömer: “Ukrayna Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Doğu Avrupa’daki İstikrara Etkisi” **Bölgesel Çalışmalar**, 2016, ss.199-2005. (Çevrimiçi) <https://www.avekon.org/papers/1652.pdf>, , (23 Mart 2019).
- Ukrainskaya Pravda: “Dogovir Yanukoviça i Medvedeva Pro Bazuvannya Flotu Do 2042 Roku. Tekst Dokumentu”, 22 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/04/22/4956018/>, 25 Mart 2018.
- Ulitin, R.R.: “Sootnoşeniye Ponyatiya ‘Natsionalnyi İnteres’ i ‘Natsionalnaya Bezopasnot’ v Trudah Zapadnih i Oteçestvennih İssledovateley”, **Vestnik Nijnegorodskovo Universiteta**, Sayı: 1, 2003, ss. 129- 137.
- Ukrayna.Ru.: “Oranjevaya Revolyutsiya: Kak Eto Bılo”, 22 Kasım 2018, (Çevrimiçi) <https://ukraina.ru/news/20181122/1021828841.html>, 29 Ağustos 2019.

- Usova, Larisa: “Vneşyaya Politika Ukrainı: Mejdu Vneblokovostyu i Yevroatlantıçeskovy İntegratsıey”, **Vlast**, Sayı: 7, Temmuz 2011, ss.156-158.
- Utkin A.İ.: **Mirovoy Poryadok XXI veka**, Moskova, Eksmo, 2002.
- Utkin, S.V.: **Rossiya i Yevropeyskiy Soyuz v Menyayuşıysya Arhitekture Bezopasnosti: Perspektivi Vzaimodeystviya**, Moskova, IMEMO RAN, 2010.
- Uzgel, İlhan: **Ulusal Çıkar ve Dış Politika**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004.
- Valetskiy, O.V.: **Orıjıye Sovremennıh Voyın**, Puşkıno, Teler, 2015.
- Varvavski, V.: “Globalnaya Konkurentnosposobnost Obrabıtvayuşey Promışlennıstı SŞA”, **Mirovaya Ekonomika i Mejdunarodniye Otnoşeniya**, Sayı: 2, 2015, ss. 34-46.
- Vedomasti: “Voenniye Rashodı Rastut Bıstreye Vsego v Vostochnoy Yevrope, Yugo-Vostoçny Azii i Na Blijnem Vostoke”, 13Nisan 2015, (Çevrimiçi) <http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/04/14/voennie-rashodi-rastut-bistree-vsego-v-vostochnoi-evrope-yugo-vostochnoi-azii-i-na-blizhnem-vostoke>, 13 Mart 2018.

Vedomasti: “OON Otsenil Čislo Jertv Konflikta v Sirii v 191 000 čelovek”, 22 Ađustos 2014, “Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/08/22/oon-ocenila-chislo-zhertv-konflikta-v-sirii-v-191-000>, 5 Aralık 2017.

Vedomasti: “OON Otsenila Čislo Jertv Konflikta v Sirii v 191 000 Čelovek”, **Vedomosti**, 22 Ađustos 2014.

Vedomasti: “Putin Polučil Prabo Íspolzovat’ Voyska za Rubejom”, 30 Eylöl 2015, (Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/09/30/610834-sovfed-vs-rossii-za-rubezhom>, 8 Mart 2018.

Vedomasti: “Putin: Voennoe Vmeşatelstvo v Sirii Vosmojno Tolko s Sanktsii SB OON”, 4 Ekim 2013, (Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2013/09/04/putin-voennoe-vmeshatelstvo-v-sirii-vozmozhno-tolko-s>, 25 Mart 2018.

Vedomasti: “Rossiya i Siriya Podpisali Soglaşenie o Razşirenii Rossiyskoy Bazı v Tartus”, 20 Ocak 2017, (Çevrimiçi) <https://www.kommersant.ru/doc/3199032>, 8 Mart 2018.

Vedomasti: “Voenniye Razhodi v 2016 godu Umenşeni na %5”, 19 şubat 2016, (Çevrimiçi) <http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2016/02/19/630702-voennie-rashodi-2016>, 13 Mart 2018.

Vedomasti: “Kakoe Orujiye Pokazal Putin i Na Kogo Bilo Rassçitano Ego Poslaniye”, 2 Mart 2018, (Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2018/03/02/752531-oruzhie-putin#/galleries/140737493775369/normal/1>, 31 Temmuz 2019.

Vedomasti: “Minoboronı Rossii Predlagayet Pentagonu Noviy Parirer”, 13 Ocak 2017, (Çevrimiçi) <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2017/01/13/672841-minoboronu-pentagonu-paritet>, 5 Ağustos 2019.

Vikulov, S.F., Hrustalev, Y.Yu.: “Rossiyskiy Oboronno-Promıslennyıy Kompleks: Finansovo-Ekonomiçeskiy i İnstitutsionnyıy Analiz”, **Audit i Finansovıy Analiz**, Sayı 1, Ocak-Şubat, 2010, s. 3. (Çevrimiçi) http://auditfin.com/fin/2010/1/03_03.pdf, 28 Ocak 2017.

Vislın, Aleksandr: “Sapsitelnyıy Lend-Liz”, **Nezavisimaya Gazeta**, 12 Ekim 2001, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/history/2001-10-12/5_land_lize.html, 3 Mart 2018.

Vitz, Richard: Protivoroketnaya Oborona: Trudnosti Sotrudniçestva Rossii i NATO, **IFRI**, Rapor, Ocak 2013.

- Vladikin, Oleg: “Obratnaya Storona Voennoy Reformı”, **Nezavisimaya Gazeta**, 30 Ocak 2013, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/armies/2013-01-30/10_reform.html, 20 Şubat 2018.
- Vladikin, Oleg: “V Armii. Suhoputniye Voyska Poluçayut Supersovremenniye Orujiye”, **Nezavisimaya Gazeta**, 2 Ekim 2016, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/week/2016-10-02/8_army.html, 20 Şubat 2018.
- Vladimir İvanenko: “Gepolitika SŞA i Afganskii Strategiçeskiy Uzel”, **Problemi Natsionalnoy Strategii**, Sayı 6 (27), 2014, ss. 33-51.
- CSEF: Vliyaniye Dineşego Raşşireniya Bloka NATO na Voennuyu Bezopasnost Rossii. Vozmojnıe Merı Protivodeystviya Politike Alyansa i Neytralizatsii Ugroz, Analitik Rapor, **CSEF**, Moskova, 2002.
- Volkov, M.N., O.G. Lekarenko: **Amerikanskaya Krepost’ Yevropa: Politika SŞA Po Ukrepleniyu Oboronnogo Potentsiala Stran Zapadnoy Yevropı (1947-1955 gg.)**, Tomsk, İzdatelstvo Tomskogo Universitera, 2009.
- Vzglyad: “‘Svoboda’ Hoçet Bombu”, 24 Temmuz 2014, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/society/2014/7/24/697056.html>, 9 Mart 2018.

Vzglyad: “Azarov: Rosssiya Soglasilas’ Peresmotret ‘Gazovii’ Kontrakt”, 24 Kasım 2013, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2013/11/24/661122.html>, 25 Mart 2018.

Vzglyad: “Dolya Sovremennogo Orujiya v VS Rossii Dostigla Poçti %50”, 21 Ekim 2016, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2016/10/21/839406.html>, 9 Mart 2018.

Vzglyad: “Ívanov: Asad Obratilsya Za Voennoy Pomoşyu k Rossii, 30 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <https://vz.ru/news/2015/9/30/769605.html>, 17 Mart 2018.

Vzglyad: “Kak RastutMiroviyeVonnıyeRashodi”, 16 Haziran 2015, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/infographics/2015/6/16/751153.html>, 13 Mart 2018.

Vzglyad: “Kiitay Stal Liderom Mirovoy Torgovli v 2013”, 10 Ocak 2014, (Çevrimiçi) <http://www3.vz.ru/news/2014/1/10/667330.html>, 13 Mart 2018.

Vzglyad: “Kitay Postroil Vtoroy Avianosec”, 28 Ekşm2016, (Çevrimiçi) <http://www.vz.ru/news/2016/10/28/840633.html>, 13 Mart 2018.

Vzglyad: “Kitay Reşil v Pyat Raz Uveliçit’ Çislennost’ Morpehot”, 13 Mart 2017, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2017/3/13/861567.html>, 13 Mart 2018.

Vzglyad: “Kreml Nazval Osnovnyyu Zadaçu VVS Rossii v Sirii”, 30 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2015/9/30/769629.html>, 3 Mart 2018.

Vzglyad: “Kreml Nazval Osnovnyyu Zadaçu VVS Rossii v Sirii”, 30 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2015/9/30/769629.html>, 7 Mart 2018.

Vzglyad: “OON: Çislo Jertv Voynı v Sirii Moglo Dostiç 500 tis Çelovet”, 30 Ağustos 2017.

Vzglyad: “Poroşenko Predlojili Vernut Ukraine Yadernıy Stadus”, 30 Mayıs 2016, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2016/5/30/813464.html>, 8 Mart 2018.

Vzglyad: “PoroşenkoPredlojiliVernutUkraineYadernıyStadus”, 30 Mayıs 2016, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2016/5/30/813464.html>, 13 Mart 2018.

Vzglyad: “Posla Rossii v Livii Orpravili v Otstavku”, 19 Mart 2011, (Çevrimiçi)
<https://vz.ru/news/2011/3/19/476957.html>, 7 Mart 2018.

Vzglyad: “Putin Raskazal, Zaçem Rossiya Podderjivayet Rejim Asada v Sirii”, 28 Eylül 2015, (Çevrimiçi)
<https://vz.ru/news/2015/9/28/769112.html>, 25 Mart 2018.

Vzglyad: “Putin Raskazal, Zaçem Rossiya Podderjivayet Rejim Asada v Sirii”, 28 Eylül 2015, (Çevrimiçi)
<https://vz.ru/news/2015/9/28/769112.html>, 25 Mart 2018.

Vzglyad: “Putin: Kontrakt Na Postavku Sirii S-300 Eşyo Ne Realizovanni”, 4 Haziran 2013, (Çevrimiçi)
<https://vz.ru/news/2013/6/4/635671.html>, 25 Mart 2018.

Vzglyad: “Tktiçeskoi Hod”, 23 Kasım 2013, (Çevrimiçi)
<http://www.vz.ru/world/2013/11/23/661005.html>, 25 Mart 2018.

Vzglyad: “Ustupaya Amerikanskomu, Rossiyskiy Podvodnyy Flot İmeyet i Unikalniye Korabli”, 25 Mayıs 2016, (Çevrimiçi)
<http://vz.ru/world/2016/5/25/812586.html>, 13 Mart 2018.

Vzglyad: Verhovnoy Rade Predlojili Naladit Ukrainu Statusom Yadernoy Derjavoy”, 6 Alarık 2016, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/news/2016/12/6/847881.html>, 8 Mart 2018.

Vzglyad: “Poroşenko Vnes v Radu Zakonoproekt ob Otmeni Vneblokovoogo Statusa Ukrainı” 18 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <https://vz.ru/news/2014/12/18/721186.html>, 31 Ağustos 2019.

Waltz, Kenneth: “Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt. 5, Sayı: 17, Bahar 2008, s. 3-44.

Waltz, Kenneth, Quester, George H.: **Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**, çev. Ersin Onurduran, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF, 1982.

Yakovlev, Yevgeni: “Nayedine s Rossiyey”, **Voенno-Promışlenny Kuryer**, Sayı: 26 (641), Haziran 2016. s. 4-5.

Yapıcı, M.İ.: **Rusya Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler**, Ankara, USAK Yayınları, 2010.

Yerasova, Y.A.: “EksportniyeVozmojnostiOboronno-PromışlennogoKompleksaSovremennoyRossii”, **Vestnik SPbGU**, Sayı: 5 (1), 2008, ss. 65-72.

- Yelmesov, R.Y.: **Ekonomika Soyedenyonnih Ştatov Ameriki**, Almatı, Nur-Press, 2009.
- Yerasova, Y.A.: “Eksportniye Vozmojnosti Oboronno-Promışlennogo Kompleksa Sovremennoy Rossii”, **Vestnik SPbGU**, Sayı: 5 (1), 2008, ss. 65-72.
- Yermakov, Sergey: “Amerikanskiye Voorujenniye Silı v Yevrope: Ot Globalnogo Bazırovaniya k Globalnomu Prisutstviyu”, **Problemi Natsionalnoy Strategii**, Sayı: 4 (5), 2010, ss. 99-118.
- Yerşova, Y. S., Kaminin, V. D.: “EvroPRO v Kontekste Yevropeyskoy Bezopasnosti, ed. Yerşova, Kaminin, **Globalnaya i Regionalnaya Bezopasnost v XXI veke: Materialı Nauçnih Konferenciy**, İzdatelstvo Uralsk Universiteta, Yekaterinburg, 2014, ss. 114-121.
- Yılmaz, Reha: “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları” **Avrasya Etüdler**, Sayı 38, Şubat, 2010, ss. 21-42.
- Yılmaz, Salih: **Rusya Neden Suriye'de?**, Ankara, Yazar Yayınları, 2016.
- Yusufi, Abdul Basir: “Voshod i konsolidatsiya İslamskogo Gosudarstva: Vneşnyaya İnterventsiya i Sektantskiy Konflikt”, **Cunnections QJ 15**, Sayı: 4, 2016, ss.101-124.

- Zaborskiy, V.: “Vladimir, Sovetskaya Srednezemnomorskaya Eskadra”, **Nezavisimaya Gazeta**, 13 Ekim 2006, (Çevrimiçi) http://nvo.ng.ru/history/2006-10-13/5_ eskadra.html, 24 Şubat 2018.
- Zabrodina, Yekaterina: “Lavrov i Kerri Obyavili o grafike političeskogo Uregulirovaniya v Sirii”, **Rossijskaya Gazeta**, 14 Kasım 2015, (Çevrimiçi) <https://rg.ru/2015/11/14/grafik-site.html>, 24 Şubat 2018.
- Zagorskiy, A.V.: “Krizis Kontrolya Obiçnih Voorujyonnih Sil v Yevrope i Sudba Dogovora Ob Obiçnih Voorujobbn Silah”, **KONVENTA**, Cilt. 19, Moskova, 2009.
- Zevelyev, İgor: “Posle Krıma: Novaya Vneşnyaya Politika Rossii”, **Vedomosti**, 7 Nisan 2014, (Çevrimiçi) <http://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2014/04/07/novaya-vneshnyaya-politika-rossii>, 3 Mart 2018.
- Zholdoshibek Kyzy, Zhainagul: **Vladimir Putin'in Ortadoğu Politikası: Suriye Örneği**, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018).
- Zevelyov, İ.A., Troitskiy, M.A.: “Sila i Vliyaniye v Amerikano-Rossiyskih Otnoşeniyah: Semiotičeskiy Analiz”, **Oçeski Tekuşey Politike**, Sayı: 2, Moskova, 2006.
- Zevelyov, İgor: “Rossiya i SŞA v Naçale Novogo Veka: Anarhiya-Mat Partnyorstva”, **Pro et Contra**, Cilt. 7, Sayı: 4, Güz 2000, ss. 72-85.

Zolov, A.V.:

SŞA: Bor'ba Za Mirovoye Liderstvo (K İstorii Amerikanskoy Vneşney Politiki. XX Vek) Çast I, Kaliningrad, Kaliningradskiy Gosudarstvennyy Universitet, 2000.

Zotov, Georgiy:

“Polzuçiy Drakon. V Çyom Sila Armii Kitaya?”, **AIF**, 6 Mart 2014, (Çevrimiçi)
http://www.aif.ru/society/army/polzuschiy_drakon_v_chem_sila_armii_kitaya, 21 Mart 2018.